

Sayı: 2 Yıl:2020 Aralık
ISSN: 2687-2714

TÜRK MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK DERGİSİ

2

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

2

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı | Issue: 2 • Aralık | December 2020
ISSN: 2687-2714

Sahibi | Owner

Doç. Dr. Mustafa Koç

Yazı İşleri Müdürü | Responsible Manager

Kasım Kaya

Editör | Editor

Prof. Dr. Muammer Cengil

Editör Yardımcısı | Associate Editor

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Cevat Acar

Yayın Kurulu | Editorial Board

- Prof. Dr. Ali Ayten • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kayıklık • Çukurova Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Robert Frager • Sofia University • ABD
Doç. Dr. Mustafa Ulu • Erciyes Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Saffet Kartopu • K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi • Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Söylev • K. Dumlupınar Üniversitesi • Türkiye
Dr. Karen Erlichman • Sofia University • ABD
Dr. Selene Kumin Vega • Saybrook University • ABD

Danışma Kurulu | Advisory Board

- Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır • Necmettin Erbakan Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza Aydın • Ondokuz Mayıs Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Peker • Giresun Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Üzeyir Ok • İbn Haldun Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Gülüşan Göcen • İstanbul Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. M. Naci Kula • Bursa Uludağ Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Orhan Gürsu • Akdeniz Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Turgay Şirin • İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi • Türkiye

Türkçe Metin Düzeltme | Turkish Proofreading
Ali Yüksel • Rumeysa Ergin

İngilizce Metin Düzeltme | English Proofreading
Hamidullah Genç • Senanur Koç

Tasarım | Design
Doç. Dr. Mustafa Koç

Yönetim Yeri ve Adresi | Executive Office
Dinkçiler Mahallesi Köprü Caddesi No: 1 A
10100 - Altıeylül/Balıkesir

Telefon | Phone: +90 266 249 61 79
E-posta | E-mail: turkmanevidanismanlikdergisi@gmail.com
Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/tmdrd>

Yayın Türü | Type of Publication
Uluslararası Süreli Yayın • International Periodicals

Yayın Periyodu | Period of Publication
Altı ayda bir (Haziran-Aralık) yayınlanır
Published biannually • June – December

Basım Tarihi | Date of Publication
30 Aralık • 30 December 2020

Basım Yeri | Place of Publication
Özcan Ofset
Gülbahçe Mahallesi 8. Doğan Sokak No: 4
16240 - Osmangazi/Bursa
Telefon: +90 224 254 77 14

© Mustafa Koç

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *misyonu*, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında zengin içerikte ve kalitede akademik çalışmalar yayımlayarak Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak ve bu çalışmalarını akademik topluluğa ulaştırmaktır.
- The *mission* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to contribute to the literature of Turkish spiritual counselling and care by publishing academic studies in the field of spiritual counselling and care with a rich content and quality and to convey these studies to the academic community.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *vizyonu*, akademik dergicilikte manevi danışmanlık ve rehberlik alanında dünyanın önde gelen ve saygın akademik dergileri arasında olmaktadır.
- The *vision* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to become one of the world's leading and respected academic journals in the field of spiritual counselling and care in academic journalism.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

İçindekiler | Contents

- **Editörden** | From Editor.....7-8
- **Makaleler** | Articles
- Huzurevi Yaşlılarında Sevgi: Manevi Başa Çıkma Bağlamında Bir Araştırma
Love in Nursing Home Residents: A Study in the Context of Spiritual Coping
Abdullah Dağcı9-28
- Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Bağlamında ‘II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’ (2018) Üzerine Bibliyometrik Analizler
Bibliometric Analyses on the ‘2nd International Congress on Religious-Spiritual Counselling and Care’ (2018) in the Context of Spiritual Counselling and Care Studies in Turkey
Mustafa Koç29-96
- Madde Bağımlısı Bireylerin Değişim Sürecindeki Farkındalık Düzeylerine Varoluşçu/Manevi Yaklaşım
Existential/Spiritual Approach to the Awareness Levels of Individuals with Substance Use Disorders in the Process of Change
İsa Ceylan.....97-134
- Manevi Danışmanlık Açısından Fatıha Suresi Üzerine Psikolojik Analizler
Psychological Analyses on Surah al-Fatıha in Terms of Spiritual Counseling
Mustafa Naci Kula.....135-158
- Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in Uygulamaları
Practices of Muhammad the Prophet of Islam, as an Example of Client-Centered Spiritual Counseling
Yusuf Koç.....159-200
- Dine ve Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık-I: Manevi Danışmanlık Perspektifinden Kuramsal Analizler
Psychological Counseling Sensitive to Religion and Culture-I: A Theoretical Analysis from the Perspective of Spiritual Counseling
Muharrem Aka.....201-233

■ **Kitap İncelemeleri** | Book Reviews

Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Spiritual Counseling and Care in Social Services

Sümeyye Nur Kaya.....235-241

Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Spiritual Counseling and Care in Penitentiary Services

Kader Cansu Abay.....243-254

■ **Yazar Bilgileri** | Author Information.....255-257

■ **Yayın ve Yazım İlkeleri** | Principles of Publishing and Writing.....259-262

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

E d i t ö r d e n | F r o m E d i t o r

Değerli Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi okuyucuları!

Rabbimize şükürler olsun ki artık Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmalarının yayınlanacağı süreli bir alan dergimiz var. Türkiye’de oldukça yeni bir akademik araştırma alanının Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi olarak, akademik dergicilikte her geçen gün olgunlaşacağımızı ümit ediyor ve alandaki araştırmalara bilimsel katkı sağlıyor olmanın sevincini yaşıyoruz.

Uluslararası hakemli dergi statüsüyle 2020 yılında akademik yayın hayatına başlayan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi’nin ikinci sayısıyla huzurlarınızdayız. TMDRD, başta siz kıymetli okuyucularımız olmak üzere dergi ekibimiz, hakemlerimiz ve yazarlarımızın katkılarıyla akademik yayıncılık hayatını düzenli biçimde devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu ikinci sayıda, manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki farklı alt araştırma konularına ilişkin birbirinden değerli akademik ürünlere yer verilmiştir.

TMDRD’nin bu sayısında, Abdullah Dağcı’nın “Huzurevi yaşlılarında sevgi: Manevi başa çıkma bağlamında bir araştırma”; Mustafa Koç’un “Türkiye’deki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları bağlamında ‘II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’ (2018) üzerine bibliyometrik analizler”; İsa Ceylan’ın “Madde bağımlısı bireylerin değişim sürecindeki farkındalık düzeylerine varoluşçu/manevi yaklaşım”; Mustafa Naci Kula’nın “Manevi danışmanlık açısından Fatiha Suresi üzerine psikolojik analizler”; Yusuf Koç’un “Danışan merkezli manevi danışmanlık örneği olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in uygulamaları”; Muharrem Aka’nın “Dine ve kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık-I: Manevi danışmanlık perspektifinden kuramsal analizler” isimli makaleleri yer almak-

tadır. Ayrıca yine bu sayıda, Sümeyye Nur Kaya “Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik” isimli kitabı, Kader Cansu Abay da “Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik” adlı kitabı inceleyerek bu ikinci sayımıza katkıda bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, TMDRD’nin bu ikinci sayısına genel olarak bakıldığında, 6 araştırma makalesi ve 2 kitap incelemesinden oluşan akademik ürünler (n=8) yer almaktadır. Her bir akademik ürün, kendi konusundaki ulusal ve uluslararası literatüre katkılar sağlayarak alanda önemli bir eksikliği giderecektir.

Akademik dergicilik dünyasına yeni giren TMDRD’nin editörü olarak, yayın ekibim adına öncelikle tüm sorumluluğu üzerine alan derginin sahibi Doç. Dr. Mustafa Koç başta olmak üzere bütün aşamalarında desteklerini esirgemeyen özgeci mutfak ekibime, bilimsel çalışmalarıyla dergimize kıymetli katkılar sağlayan akademisyen yazarlarımıza ve makaleleri büyük bir titizlikle inceleyen hakemlerimize çok teşekkür ediyorum.

TMDRD’nin bu ikinci (2020/2) sayısının başta Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmaları olmak üzere uluslararası alan literatürüne bereketler getirmesini diler, alan uzmanlığı birikimlerinizi yansıtan değerli akademik çalışmalarınızı ve manevi desteklerinizi beklediğimizi belirtmek isterim.

Üçüncü sayımızda buluşmayı ümit ediyorum.

Prof. Dr. Muammer Cengil

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 9-28
Issue: 2 • December 2020 • 9-28

Huzurevi Yaşlılarında Sevgi: Manevi Başa Çıkma Bağlamında Bir Araştırma

Love in Nursing Home Residents: A Study in the Context of
Spiritual Coping

Abdullah Dağcı

Dr.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Türkiye

Dr.
Ankara University
Institute of Social Sciences
E-mail: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 08 Aralık 2020 • 08 December 2020
Kabul Tarihi • Accepted 23 Aralık 2020 • 23 December 2020

* Bu makale, yazarın *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve Tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi* (2020) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Ö z e t

Araştırmanın amacı huzurevi yaşlılarının ne tür sevgi gereksinimlerinin olduğunu ikili görüşmeler yoluyla araştırmak, onların sevgi gereksinimlerini analiz ederek sınıflandırma yapmak ve bu gereksinimlerin karşılanması için manevi bakım içerikleri geliştirmektir. Araştırmanın örneklemini Sinop, Konya ve Kastamonu il merkezlerinde yer alan üç huzurevi ve yaşlı bakım merkezindeki 24 yaşlıdan oluşmaktadır. Araştırmada fenomenolojik yöntem takip edilmiş, ikili görüşmeler gerçekleştirilmiş ve gözlemler yapılmıştır. Huzurevlerinde yapılan görüşmeler ve gözlemler, sevgi konusuyla ilişkili alanyazındaki araştırmalar ve alan uzmanlarının görüşleri eşliğinde yaşlıların sevgi gereksinimleri sınıflandırılmıştır. Çocukları, torunları, komşuları ve akrabalarından sevgi beklentilerinden yola çıkarak yaşlıların yakın ve uzak çevre ile ilişkili sevgi gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Sevgiyi yansıtan davranışlar sergilemelerini diğer insanların sevgi yansıtıcı davranışlar sergilemeleri şartına bağlamalarından yola çıkarak yaşlılarda karşılıklı bir sevgi anlayışının olduğu tespit edilmiştir. Çocukları tarafından huzurevine terk edildiklerini düşünmeleri, huzurevi çalışanları tarafından önemsenmediklerini hissetmeleri gibi durumlardan yola çıkarak yaşlılarda değersizlik düşüncelerine dayalı sevgi yoksunluğu olduğuna ulaşılmıştır. Huzurevi yaşlılarına toplum tarafından olumsuz yaklaşıldığını ve yaşlılara gereken sevgi ve saygının gösterilmediğini düşünmelerinden yola çıkarak yaşlıların toplumdan sevgi beklediği tespit edilmiştir. Eşinin vefat etmesi ya da mutlu bir evliliğinin olmamasından yola çıkarak katılımcılarda eşini sevme ve eş tarafından sevilme eksikliği olduğuna ulaşılmıştır. Maruz kalınan hastalıklara ve yaşanan yalnızlığa sabretmek yerine ölümü temenni etmelerinden yola çıkarak yaşlılarda yaşam sevgisi yetersizliği tespit edilmiştir. Çocukları ve torunlarından ayrıldıkları için ailelerindeki sevgi ortamlarından uzak kaldıklarını belirtmelerinden yola çıkarak yaşlılarda aileden uzaklaşmanın neden olduğu sevgi yoksunluğuna ulaşılmıştır. Yaşlıları huzurevine bırakan kendi çocuklarına ve nefret ettikleri eşlerine sık sık beddua etmelerinden yola çıkarak yaşlılarda sevgi odaklı Allah algısı yerine ceza odaklı Allah algısının olduğu tespit edilmiştir. Sevgi konusundaki bu gereksinimleri manevi bakım kapsamında karşılamak için şu içerikler sunulabilir: İnsanın sevmeye eğilimli olarak yaratıldığı, empati yapmanın sevgiyi destekleyen bir duygu olduğu, paylaşmanın sevgi ortamını desteklerken cimrilüğün sevgiyi engellediği, affetmenin sevgi alanını genişlettiği, insanlarda kusur araştırmak yerine bu kusurları örtmenin sevgi ortamına katkı sunacağı, takva ile korku arasındaki farkın bilincinde olmanın seven odaklı Allah algısını güçlendireceği açıklanabilir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Huzurevi • Yaşlılık • Sevgi
Manevi başa çıkma • Manevi gereksinimler • Tanrı algısı

A b s t r a c t

The aim of the research is to investigate, through bilateral interviews, the kinds of love elders in nursing homes need, to classify their love needs by analyzing, and to develop spiritual care contents to meet these needs. The sample of the study consists of 24 elders in three nursing home and elderly care centers in the centers of Sinop, Konya and Kastamonu provinces. In the study, the phenomenological method was followed and bilateral meetings were held and observations were made. The love needs of the elders were classified in light of interviews and observations made in the nursing homes, researches related to the subject of love in the literature, and the opinions of field experts. Based on their expectation of love from their children, grandchildren, neighbors and relatives, it was concluded the elders have love needs related both to their immediate and distant surroundings. It has been determined that there is a mutual understanding of love among the elderly, based on the condition that other people should behave in love. Based on the situations such as thinking that they are abandoned by their children to the nursing home and feeling that they are ignored by the nursing home staff, it has been made out that the elders suffer from a lack of love basing on the worthlessness thought. Based on the belief that the elderly in nursing homes are negatively approached by the society and that the elderly people are not shown the necessary love and respect, it has been determined that elderly people expect love from the society. Based on the death of a spouse or the absence of a happy marriage, it was found that the participants had a lack of love and being loved by their spouse. The lack of love for life has been identified in the elderly, based on their wish for death instead of being patient with the illnesses and loneliness they suffered. Based on the fact that they stated that they were away from the love environment where their families were, because they were separated from their children and grandchildren, the lack of love in the elderly caused by being away from their families was reached. Based on the frequent wishing their hated spouses and their own children ill who left them in nursing homes, it was determined that the elders have a punishment-oriented God perception rather than a love-oriented God perception. In order to meet these needs for love within the scope of spiritual care, the following contents could be presented: Human beings are created to be prone to love, empathy is a feeling that supports love, sharing things supports the love environment while stinginess prevents love, forgiveness expands the love field, contributing to the love environment of covering people's defects instead of investigating their flaws, being aware of the difference between taqwa and fear strengthens the love-oriented God perception could be explained.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Nursing home • Old age • Love
Spiritual coping • Spiritual needs • God perception

Giriş

Kendi bakımını yapamaması ve buna bağlı olarak başkasına bağımlı hale gelmesi, yaşlı insanın huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerine yerleşmesine olur. Bu kurumlarda öncelikle yeme-içme ve barınma-bürünme ihtiyaçları karşılanarak, yaşlının temel bakım gereksinimleri giderilir. Bununla birlikte kaliteli bir yaşam için hayatın bütün yönlerinin dikkate alınmalıdır ve bütüncül bakım (biyo-psiko-sosyo-spiritüel) kapsamında huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin neler olduğu önemli bir konudur. Bu bağlamda huzurevi yaşlılarının manevi açıdan desteklenmesinin zorunlu olduğu ifade edilebilir.

Samimiyet, tutku ve bağlılığın bir karışımı olan sevgi (Sternberg, 1986); insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 2005: 1742). Sevgi, benlik bütünlüğünün bozulmaması şartıyla bireyin insanlarla ya da diğer varlıklarla beraber olmasıdır (Fromm, 2014: 39). Bu duygu güvenlik, yakın ilişkiler bağlamında deneyimlenen neşe, ilgi ve memnuniyet gibi farklı olumlu duyguların bir birleşimidir (Fredrickson, 2002: 122). Diğer yandan sevgi, her bireyin yaşayarak oluşturduğu çok kişisel bir sosyal yapı biçimidir. Destekleyici bir ortama sahip olma, kaliteli arkadaşlıklar kurma, ekonomik açıdan iyi oluş, manevi tatmin ve uyumlu ilgi alanları ile değerlerin tümü sevgi temelli davranışların sergilenme sıklığını artırır (Sternberg, 1998: 225). Diğer yandan genellikle maneviyat; sosyal yaşam, aileler ve bireylerle ilişkili çok boyutlu bir kavram olarak düşünülür (Ceylan & Metcalf-White, 2019).

Gün geçtikçe sevgi ile ilgili araştırmalara ilgi artmaktadır. Çünkü dini geleneklerle ilgili olan değerler ve maneviyatla ilişkili konular, araştırmacılar ve pratisyenler tarafından önleyici, eğitici ve terapötik müdahalelerde kullanılmaktadır (Pargament & Mahoney, 2002: 655). Bu bağlamda Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramında benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresine tekabül eden yaşlılık döneminde sevgi gereksiniminin karşılanarak bireylerin sevgi temelli davranışlar sergilemelerine yardımcı olunmasının önemli bir husus olduğu söylenebilir. Dolayısıyla manevi açıdan olgunluğa erişmenin en muhtemel olduğu yaşlılık döneminde sevgi, gereksinim olarak ele alınabilir.

Araştırmanın amacı huzurevi yaşlılarının ne tür sevgi gereksinimlerinin olduğunu ikili görüşmeler yoluyla araştırmak, elde edilen verileri analiz ederek onların sevgi gereksinimlerini sınıflandırmak ve bu gereksinimlerin karşılanması için manevi bakım içerikleri geliştirmektir. Bu

amaçla, huzurevi yaşlılarından elde edilen verilerden yola çıkarak, manevi bir gereksinim olarak ele alınabilen sevgi, manevi başa çıkma bağlamında değerlendirilmiştir. Huzurevi yaşlıları üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında kullanılan üç temel kavram operasyonel olarak şu şekilde tanımlanmıştır. ‘*Sevgi*’ “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur.”; ‘*Manevi gereksinimler*’: “Bireylerin kendisi, çevresi ve Allah ile ilişkilerini hem anlamlandırma hem de yorumlama süreçlerini doğrudan etkileyen ve manevi bakım içerikleri sunulabilir karşılabilen gereksinimlerdir”; ‘*Manevi başa çıkma*’: “Olumsuz yaşam olaylarının üstesinden gelme sürecinde, bireyin manevi açıdan daha güçlü hale gelmesi için maneviyat ile ilişkili argümanların kullanılmasıdır.”

a. Yöntem

Araştırmaya başlamak için gerekli etik kurul raporu ve resmi izinler alınmıştır. Araştırmanın evreni Sinop, Konya ve Kastamonu il merkezlerindeki üç huzurevi ve yaşlı bakım merkezinde kalan bütün yaşlılar; örnekleme ise bu huzurevlerinde kalan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 24 yaşlıdır. Araştırmada fenomenolojik yöntem takip edilmiş, veri toplamak amacıyla ikili görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. İkili görüşmeler yoluyla veriler elde ederken yarı-yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmış, resmi olarak kayıt ya da video cihazına izin verilmediği için yapılan görüşmelerin içerikleri, her bir görüşmeden hemen sonra yazıya geçirilmiştir. Araştırmadan elde edilen verileri değerlendirmeye tabi tutmadan önce sevgi ile ilgili yapılmış alanyazındaki araştırmalar taranmış ve yaşlılık dönemindeki sevgi gereksinimlerine dair bilgiler edinilmiştir.

Katılımcıların yaşları 63 ile 97 arasında değişmektedir ve yaşları ortalaması 77.41’dir. Huzurevinde kalma süreleri 1 yıl ile 11 yıl arasında değişmektedir ve huzurevinde kalma yılları ortalaması 3.87’dir. Araştırmaya katılanlara dair diğer niteliksel bilgiler ise Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo-1:
Çalışma grubunun sosyo-demografik özellikleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	12	50.00
	Erkek	12	50.00
	Toplam	24	100
Medeni Durum	Eşi vefat etmiş	14	58.33
	Boşanmış	6	25.00
	Hiç evlenmemiş	3	12.50
	Evli	1	4.17
	Toplam	24	100
Yerleşim Yeri	İl	16	66.67
	İlçe	2	8.33
	Köy	6	25.00
	Toplam	24	100
Hiç çocuğu var mı?	Evet	19	79.17
	Hayır	5	20.83
	Toplam	24	100
Hiç kardeşi var mı?	Evet	17	70.83
	Hayır	7	29.17
	Toplam	24	100

Tablo-1'e göre araştırmaya katılan kadın ve erkek sayısı eşittir, katılımcıların yarısından fazlasının eşi vefat etmiştir ve örneklemin çoğunluğu hayatlarının en uzun süresini il merkezlerinde geçirmiştir. Diğer yandan büyük çoğunluğunun çocukları vardır ve kardeşi olanların oranı da oldukça yüksektir.

Yaşlılık dönemini en çok meşgul eden konuların hastalıklar, ayrılık ile yalnızlık olduğu düşünülmüş ve bu üç tema üzerinden hazırlanan görüşme soruları ana sorular ve alt sorulardan oluşturulmuştur. Araştırmadaki ana soruların bazıları şunlardır: *Huzurevine gelmenize ne sebep oldu? Yaşlılık ile ilgili ne tür şikâyetleriniz var? Yaşlı olmak nasıl bir duygu? Niçin huzurevinde kalmaya karar verdiniz? Sağlığınıza kavuşmak için neler yaparsınız? Geçmişe yönelik 'keşke'leriniz var mı? Yaşlılık sizce insan yaşamında nasıl bir dönemdir? Bu yaşta sizi en çok olumsuz etkileyen, huzursuz eden durum nedir? Huzurevinde yalnızlık hissediyor musunuz?* Araştırmadaki alt soruların bazıları şunlardır: *Huzurevindeki yaşlılar en çok nelere ihtiyaç duyar? Huzurevindeki yaşlılar için neler yapılabilir? Gelecekle ilgili beklentileriniz nelerdir? Üzüntülerinizi ve sevinçlerinizi paylaştığımız birileri var mı? Bir insan niçin yalnız hisseder? Sizce en çok hangi tür insanlar sevilir? Diğer yaşlılarla ilişkileriniz nasıl? Diğer*

insanların size karşı hangi tutum ve davranışları sergilemelerini beklersiniz? Huzurevinden önceki hayatınızı özleyiyor musunuz? Sizce sevgi nedir? İnsan kimleri sever? Seven insanlar sevdiği için neler yapar? Bizzi seven birisine nasıl davranmalıyız? Yakınlarımızla iletişiminiz devam ediyor mu? Sizce toplumun huzurevi yaşlılarına bakışı nasıl? Huzurevinde kendinizi yalnız hissediyor musunuz? Huzurevindeki yaşlılar arasındaki ilişkiler nasıl? Sizce yaşlılar ailesi, yakını ve arkadaşı gibi çevresindeki insanlardan bir desteğe ihtiyaç duyar mı? Bütün hayatınızı düşündüğünüzde sizi hayatta en çok kim/ ne mutlu etti/ eder? Bu sorulara verilen cevapları daha da ayrıntılandırmak için her bir sorudan sonra 'niçin?' sondaj sorusu sorulmuş ve böylece verilen cevaplarda yer alan sevgi temasıyla ilişkili ifadeler ortaya çıkarılmıştır.

b. Bulgular

Sevgi, insanın bir kimseye ya da bir varlığa ilgi duymasını ve bağlanmasını sağlayan bir duygudur. Bu duyguya yaşamın her döneminde gereksinim duyulur. Bebeklik ve çocukluk çağında öncelikle anne-babanın sevgisine ihtiyaç duyulurken gençlik çağında akranlardan ve arkadaş çevresinden sevgi bekleme ön plandadır. Yaşlılık döneminde ise sevgi alanı daha da genişlediği için çocuklar, torunlar, arkadaşlar ve çevredeki diğer insanlardan sevgi beklenildiği ifade edilebilir. Bu noktada Maslow (2001), hayatın temel gereksinimlerini ele alırken ait olma, sevgi, saygı, kendini gerçekleştirme gibi psikolojik gereksinimlerden bahseder. Bu psikolojik gereksinimlerden yoksun olma durumu, yaşamın diğer alanlarında değişikliklere neden olabilir.

Yaşlılıkta fiziksel ve psikolojik gerilemelere bağlı olarak yaşama gücü ve isteği giderek azalır. Duygusal sarsıntıların sıkça yaşandığı dönem olan yaşlılıkta, özellikle sevme içgüdüsünde önemli derecede bozukluklar meydana gelir. Buna ek olarak kişinin kendi gençlik imajını kaybetmesi ve yakınlarının kaybı yaşlıyı oldukça derinden etkiler. Yine çocukların evden ayrılması da yaşlıda sevgi kaybına neden olur. Diğer yandan bedensel ve psikolojik sorunlara bağlı olarak, yaşlılık döneminde yaşama gücü azalırken sevme içgüdüsünün de zayıfladığı görülür. Duygusal bozuklukların sıklıkla görüldüğü bu dönemde yaşlı birey bir yandan yetişkinlik algısını kaybederken diğer yandan eşinin vefat etmesinden çok etkilenir. Çocukların evden ayrılması ise yaşlıda sevgi kaybına yol açan diğer önemli faktördür (Akyıldız, 1999: 8).

Huzurevi yaşlıları üzerinde yapılan bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen ikili görüşmeler analiz edilmiş ve sevgi ile ilişkili ifadeler sistematik bir şekilde incelenmiştir. Buna göre huzurevi yaşlılarının çeşitli sevgi gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Ardından alanyazındaki

sevgi ile ilişkili araştırmalar, yapılan gözlemler ve alan uzmanlarının yardımıyla huzurevi yaşlılarında sevgi konusunun dokuz açıdan ele alınabileceğine karar verilmiştir.

b.a. Yakın çevre ve uzak çevreyle ilişkili sevgi

Huzurevi yaşlılarının sevgi ile ilgili ifadelerinde bir yandan çocuklarına ve torunlarına diğer yandan komşularına ve akrabalarına atıflar yaptıkları tespit edilmiştir. Bazı yaşlılar tarafından,

“Çocuklarımı, komşularımı, akrabalarımı düşündükçe çok huzursuz oluyorum. Evde olsam çocuklarım bana iyi bakarlardı, komşulara misafirliğe giderdim, bayramlarda bütün akrabalar bir araya geldik. İnsan sevildiğini hissedirdi.” (K2, Kadın, 78), “Buraya çocuklarım sık sık ziyarete gelse, iki çift laf etsek, bize çok iyi gelir. Başka ne isteriz ki?” (K17, Kadın, 68), Haberlerde duyuruz, ana-babasını kapı dışarı eden evlatlar var. Buradaki çoğu yaşlı öyledir, evladı zorla göndermiştir. Aslında Allah bizi böyle cezalandırıyor, ben de ana-babama bakmamıştım, şimdi de benimkiler bana bakmıyor. Etme bulma dünyası” (K10, Erkek, 72), “Kardeşlerime, çocuklarım, yeğenlerime kırmızı kalemi çektim. Ne onlar beni arar ne de ben onları” (K23, Erkek, 76) ve “Bazen diyorum ki neden yaşıyoruz. Senin iyilik yaptığın sana kötülük yapıyor. Kardeşlerim paralarının üzerine yattılar. Bu dünyanın adaleti yok anlayacağın” (K23, Erkek, 76)

gibi düşüncelerin dile getirilmesinden yola çıkılarak, sevgi bağlarındaki zayıflığın yaşlıların zihinlerinde önemli bir yer işgal ettiği söylenebilir. Dolayısıyla yaşlılar hem yakın çevreleri olan çocukları ve torunları hem de uzak çevreleri olan komşuları ve akrabalarının sevgisine gereksinim duymaktadır.

b.b. Karşılık bekleyen sevgi

Sosyal ilişkiler; bireylerin diğer insanlarla ve ailesiyle olan ilişkilerindeki dostluk, sevgi ve destek beklentilerini kapsar (Kalınkara, 2011: 261). Kendini bir başkasının yerine koyarak onu anlamaya çalışması, olumlu bakış açısı içinde olması, kendini olduğu gibi kabullenmesi ve başkasını sevebilmesi gibi değerler bireyler arası ilişkilerin gelişmesine yardım eder (Kılavuz, 2003: 136). Benlik; fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkileşimi ile gelişir. Diğer insanlar tarafından seviliyor olma, bağımsızlık, fiziksel görünüş gibi durumlar benliği etkiler (Öz, 2010: 68). Arkadaşlık ise yaşamın ilk yıllarından itibaren olumlu benlik saygısının oluşmasında ve benlik farkındalığının gelişmesinde oldukça işlevseldir. Her yaş döneminde arkadaşlığın fonksiyonları farklıdır ama

hoş vakit geçirmede de oldukça işlevseldir. Yetişkinlik döneminde özellikle iş hayatı gibi sürekliliği olan ilişkiler içinde oluşan arkadaşlıklar, karşılıklı sevgi ve yakınlık duygusu temelinde kurulur (Canatan, 2008: 74). Bu arkadaşlıkların ömür boyu var olması ve daha da iyi hale gelmesi beklenir. Çünkü gelişme ve iyiye doğru değişme, insanın doğasında vardır. Bu noktada koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunun kabulüdür. Bu tür sevgi içinde büyüyenlerin benlik anlayışları, ‘güçlü olumlu’dur (Duyan vd., 2014: 91). Bazı yaşlıların,

“Bana iyilikle davranana iyilikle davranırım. Kötülükle davranana da bir daha selam vermem. Buradaki çoğu kişiyle konuşmam. Bu yaştan sonra kimseye eyvallahım yok” (K9, Erkek, 71), “Sevgi de saygı da karşılıklıdır. Siz birine gül uzatırsanız o da size gül uzatır. Ben eşime hep iyi davrandım, o da bana iyi davrandı. Huzurevinde ise yaşlıların ne yapacağı belli olmaz, birine gül verirsiniz ardından diken gönderir.” (K21, Erkek, 69), “Çok cabildim, akluma geleni, hiç düşünmeden yapardım. On altı yaşında evlendim, on yedi yaşındayken çocuğum oldu. O vakit çok değiştim. Şimdi bazen çocuklarım buraya geldiğinde akluma o eski günler gelir. Bütün sevgimi çocuklarıma vermiştim. Ama şimdi kendi kendime, ne idim ne oldum, diyorum.” (K9, Erkek, 71)

düşüncelerini dile getirmeleri, yaşlılarda karşılıklı bir sevgi anlayışının hâkim olduğuna ve onların benlik saygılarında sorunlar olduğuna bir işaret kabul edilebilir. Çünkü benlik saygısı, kararlarını kendisi veren bireyin davranışlarına dayanır. Bu bağlamda yüksek benlik saygısı daha iyimser olunmasına ve yaşama daha olumlu bir çerçeveden bakılmasına yardımcı olur. Benlik saygısının düşük olması ise sevme duygusunun yitirilmesine ve başkalarından uzak durulmasına yol açar. Bir kimsenin kendisi ile ilgili algılamaları ve kanaatleri, onun benlik bilincini oluşturur. Bu noktada olumlu benlik algısı, psikolojik yönden iyi olmada önemli bir kriterdir. Benlik saygısı, insanların kendilerini nasıl gördüğünden, sevgiyi alma ve verme biçiminden etkilenir. Olumlu benlik, yaşamda mutluluğun bulunmasına, düş kırıklıklarının üstesinden gelmesine ve olumsuzlukların değiştirilmesine olanak sağlar (Öz, 2010: 76). Olumlu benlik ideal benliğin oluşumu için bir aşama olarak düşünülebilir. Rogers’e göre ideal benlik, bireyin gerçekte nasıl bir insan olmak istediği yönündeki beklenti ve düşüncelerini yansıtır. İnsanlarla sevgi ve hoşgörü içinde sosyal ilişkiler kurmak, olumlu bir benlik algısının göstergesidir (Aydın, 2007: 146). İdeal benlik, içinde sevgiyi ve ana-babayla özdeşleşmeyi barındıran ruhsal bir imgedir. Bu benlik alanı, yaşamdaki fırtınalara ve darbelere rağmen ‘kendi kendine’ ayakta kalarak ruhsal bütünlüğü korumayı sağlar (Hof-

man, 2005: 257). Sevmek, benliğin sınırlarını genişleterek yeni deneyimlere kucak açmak ve diğer insanların deneyimlerini paylaşmaktır. Yaşlılar ya sevmesini bilen kişilerdir ya da böyle bir bağ kurma yeteneğini kaybedip acınacak duruma düşen insanlardır (Kılavuz, 2003: 28). Sevgiyle ilişkili bir diğer kavram ise benlik bütünlüğü kavramıdır. Erikson'a göre bir bebek için güven duygusu ne denli önem taşıyorsa, yaşlı için de benlik bütünlüğü o denli önem taşımaktadır. Bu bağlamda yaşlılar için sevgi ve saygı temelli güven verici bir ortamın sağlanması, yaşlının çevresi ve ailesi ile iş birliği ve dayanışma içinde tutulması, yaşlının gelecek endişelerinden korunmasını sağlar (Kaptan, 2013: 3). İnsan nefsinin olgunlaşması için bütün insanlığın derin bir sevgiyle kucaklanması gerekir (Ceylan, 2019). Olgunluk dönemindeki yaşlılardan da benlik bütünlüğüne sahip olmaları, hoşnutluk içinde ve huzurlu olmaları, gençlerle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler kurmaları beklenir (Öz, 2010: 71). Bu dönemde maneviyat, insanın benlik ve değer duygularını geliştirirken büyüme ve gelişme kapasitesini de güçlendirir (Uysal, 1996).

b.c. Pasif-bağımlı sevgi

Sevgiye yönelik algı, kişilik tiplerine göre değişir. *Pasif-bağımlı* kişilik tipleri *başkalarından ilgi, sevgi, şefkat bekleme arayışına* sahip kişilerdir. Bu tipteki bireyler bütün çabalarını ve ilgisini başkalarına bağlı bir insan olmaya adayarak, yaşamını karşılıklı sevgi temelli ilişkiler üzerine kurar. *Yaratıcı-üretici yönelişe* sahip bireyler ise kendine özgü imkânlarını gerçekleştirmede kendi güçlerini kullanırlar ve dünya ile insan arasında özel bir ilişki kurarlar (Fromm, 1995). Bazı katılımcıların,

“Çocuklarıma gözüm gibi baktım ama şimdi ne arıyorlar ne de soruyorlar.” (K22, Erkek, 81), “Buraya sık sık ziyaretçi gelse, sohbet etsek, çok iyi olur. Yaşlı insanın her şeyden çok buna ihtiyacı var?” (K17, Kadın, 68), “Burada çalışanlar etrafı iyi temizliyorlar ama halimizi hatırımızı hiç sormuyorlar. Neden? Çünkü biz yaşlıyız, muhabbetimizi çekilmez.” (K24, Erkek, 97) ve “Bu insanların arasında ne yapayım. Sevmediğim insan çok, onları görünce kan beynime sızıyor” (K10, Erkek, 72)

gibi ifadeler paylaşımları, *‘pasif-bağımlı’* kişilik tiplerinin ağırlıkta olduğunu gösterir. Dolayısıyla sevgi konusunda aktif rol almak yerine yaşlılar, pasif ve bağımlı bir sevgi anlayışını tercih etmektedir.

Maneviyat hem sevgi ve hem de bağışlama yeteneğini etkiler (Gorman & Sultan, 2014: 370). Tüm insanlar için doğuştan ve benzersiz bir kapasite ve eğilim olan maneviyat; sevgi, barış, bağlılık, sağlık ve bütünlük yönünde bireysel olarak hareket eder (Kasapoğlu, 2017: 255).

Frame'e göre maneviyat; insan ruhunun kendine ve başkalarına mutluluk veren sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, affetme, uyum ve sorumluluk nitelikleriyle iletişim kurmasıdır (Frame, 2003'ten akt: Çelimli ve Güldal, 2016: 109). Elkins'e göre maneviyatın amaçlarının başında merhamet, şefkat ve sevgi bulunur (Elkins, 2007'den akt: Parlak, 2016: 34). Myers ve diğerleri, maneviyatın sevgi, başkalarına şefkat besleme ve diğer insanlara yardım gibi unsurları içine aldığını belirtmiştir (Myers et al., 2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259). Wilber'e göre, birey hangi gelişim döneminde olursa olsun, maneviyatın özelliklerinin başında, bu kavramın samimiyet veya sevgi gibi bir tutum ile ilişkili olması durumu gelir (Wilber, 2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259).

b.d. Değersizlik düşüncelerine dayalı sevgi

Sayre-Adams'a göre her yaş gurubundaki insanın sevgi, umut ve huzura ihtiyacı vardır. Daha önce giderilemeyen gereksinimler ve yaklaşan ölüm farkındalığı, yaşlıların manevî gereksinimlerinin farklı olmasına yol açar (Sayre-Adams, 2004'ten akt: Yusupu, 2017: 356). Yaşlılıkta çocuklarının iş ve evlenme nedeniyle ayrı bir şehre ya da uzak bir mahalleye taşınmasının getirdiği sevgi kaybı, yaşlıların kendilerini değersiz görmelerine sebep olabilir (Duyan vd., 2014: 320). Bununla paralel olarak, çocukları tarafından huzurevine bırakılan yaşlı anne-baba da bu değersizlik duygusunu yaşayabilir. Bazı yaşlıların,

“Torunlarım bana yaşlılığın bütün dertlerini, hastalıklarımı unuttururlardı. Hayatımda bana gösterilmeyen sevgiyi onlar gösterirdi. Ben de onları çok severdim. Şimdi bepsi burnumda tütüyor.” (K18, Kadın, 71), *“Benim moralim çabuk bozulur. Hayatımda artık beni hiçbir şey mutlu edemez. Mücadele edecek güç bende ne arar?”* (K3, Kadın, 77), *“Gelinim beni hiç sevmez ama başı sıkışınca, para istemek için beni arar, iki yüzlü davranır. Telefonu açarım, onun sesini duyunca olduğu gibi kapatırım”* (K4, Kadın, 78) ve *“Burada olduğum için kendimi suyu sıkıltıp da çöpe atılmış bir portakal gibi görüyorum. Burada çalışanların bir kısmı da bize karşı öyle bakıyorlar, hissediyorum. Çoğumuzun eli ayağı tutmuyor ama daha ölmedik. Biraz sevgi gösterilse, yaşadığımızı hissederiç.”* (K17, Kadın, 68)

ifadelerini paylaşmaları, değersizlik duygularının hissedilmesiyle örtüşen bir ifadedir. Dolayısıyla kendini değersiz hissetmelerine dayalı olarak, yaşlıların sevgi gereksinimi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sevgi görme ve gösterme ihtiyacının en yoğun biçimde hissedildiği hayatın ileri yıllarındaki yaşlıları zorunlu bir yalnızlığa itmek en büyük kötülüklerden biridir (Kılavuz, 2003: 28). Araştırmalarda ebeveynler ile çocuklar ara-

sındaki ilişkinin olumlu unsurlar olarak sevgi, karşılıklı yardım ve paylaşılan değerleri; olumsuz unsurlar olarak ise soyutlanma, aile çatışması ve sorunları, istismar, ihmal ve bakım stresini içerdiği ortaya çıkmıştır (Santrock, 2011: 608). Diğer yandan yaşlanmaya bağlı olarak sevmeye içgüdüsünde önemli bozulmalar söz konusu olabilmektedir. Bu durum yaşlının bir depresyon sürecinde iken aniden aşırı iyimserlik ve sevince yönelmesi gibi farklı psikolojik süreçlere engel olabilmektedir (Duyan vd., 2014: 320).

b.e. Toplumdan sevgi beklentisi

Yaşlıların hem çevrelerinden sevgi ve saygı görmeyi istemeleri hem de toplumun sevgi ve şefkat göstermesini beklemeleri, onların toplumda bir yerlerinin olduğunu hissetmelerine katkı sağlar (Kılavuz, 2003: 27). Bazı katılımcıların,

“Huzurevinde çalışanlar, işlerini yaparken bize selam dahi vermezler. Oysa konuşsalar, sohbet etseler ne güzel olur. Yaşlılar sevgiye, muhabbete her zaman ihtiyaç duyar.” (K12, Erkek, 81), *“Büyüğünü sevmeyen, saygı göstermeyen bu dünyada da öbür dünyada da iflah olmaz. Şimdi biz bu haldeyiz ama yarın gençler de bizim halimize gelecek. O zaman biz anılar”* (K10, Erkek, 72) ve *Buraya gelenler sanki nüfus memuru. Kimimiz öldü, kimimiz kaldı sorup duruyorlar. Ne yapacaksın sen öleni, kalanı? Öyle insanları hiç sevmem, kimsenin de ölenini kalanını sormam”* (K14, Kadın, 74)

düşüncelerini dile getirmeleri, yaşlıların toplumdan sevgi ve saygı belediklerini göstermektedir. Bu konuda Hz. Peygamber’in küçüklerine merhametli olma ve büyüklerine saygı göstermenin bir Müslümanın nitelikleri arasında olduğunu (Ahmed b. Hanbel, 1405/1985, 2/185) belirtmesi, sevgi ve saygının birbirinden ayrılmaz iki tutum olduğuna işaret edebilir. Yine bu minvalde Hz. Peygamber küçüklere sevgi, büyüklere saygı hususuna riayet etmeyen kimselere önemli ikazlarda bulunmuştur (Sarıçam, 2007: 343).

b.f. Eş ile ilişkili olarak sevmeye ve sevilme duygusu

Fiziksel ve psikolojik açıdan sorunları olan yaşlılarda beden ve ruh, uzun yılların ardından bir rahatlama evresine girebilir. Bu süreçte ölümün yaklaşması bazen yok olmaya bazen de tamamlanmaya giden bir yoldur (Hofman, 2005: 308). Fromm’a göre bireyin ölüm kaygısı ile başa çıkması için bireyin yaşam sevgisini artırması ve sevgi alanını genişletecek olan başkalarının sevgisine karşılık vermesi ile mümkündür. Yaşlılık döneminde bencil bir sevgiden uzak olabilmek için kendisinden fedakâr-

lıkta bulunarak verilen evrensel bir sevgi söz konusudur. Kendi akranlarına karşı samimi ilişkiler kurma, vefat eden eşinden olan boşluğu başka şeylerle telafi etme, çocuklarına yönelik sevgiye dayalı davranışlar sergileme, diğer insanlara yönelik olumlu ilişkiler geliştirme yaşlı bireyin kendini geliştirmesine imkân sağlar (Kılavuz, 2003: 28-29). Yaşlılardan bazılarının,

“Beni görenler, yaşımı hiç göstermediğimi söylerdi, çünkü kafama bir şey takmıyordum. Seviyordum, seviliyordum. Eşimi evlendiğimiz ilk günkü gibi severdim. Mutlu bir hayatım vardı. Ne zaman ki eşim öldü de buraya geldim, her şey değişti. Şimdi sevenim de yok seveceğim biri de.” (K20, Erkek, 74), *“Ben eşimi hiç sevmem, zaten hasbelkader evlenmiştik. Emekliye ayrıldığımda eşimi de boşadım, buraya geldim. Ne yapayım, kırk yıllık evliliğimizde çok az mutlu günümüz oldu. Bana ilgi gösteren, huzur veren bir eşim olsaydı, buraya hiç gelmezdim. Şimdi buradayım ama yine mutlu değilim”* (K21, Erkek, 69), *“İlk eşim evli ve çocukları olduğu halde, arkadaşlarıyla beraber beni kaçırdı, kuma yaptı. O günlere dönüp kız iken sevdiğim biriyle evlenmek isterdim. Eşimin de Allah belasını versin”* (K14, Kadın, 74), *“Ayrıldığım eşimi, düşman gibi görüyorum. 30 yıl evli kaldık ama bir gün yüzü görmedim. Ama o beni çok sever, çünkü ben onun bir dediğini iki etmedim”* (K21, Erkek, 69) ve *“Eşimi hiç sevmedim, beni kuma olarak almıştı zaten. Çok dövdü beni, köy yerinde kadını dövmek marifet sayılır. O zaman devletin kadınlara şimdiki gibi sahip çıktığı da yoktu. Olsaydı evden kaçardım. Şimdi o günler aklıma geldikçe bende huzur mu kalır?”* (K6, Kadın, 81)

gibi ifadeler paylaşımları, eşe yönelik sevme ve sevilme duygusundaki bir yoksunluğun göstergesidir. Bununla paralel olarak Frankl, yalnızlığın temelinde sevgi yetersizliği olduğunu belirtir (Öz, 2010: 151).

b.g. Yaşamayı sevme

Yaşlıların maruz kaldıkları olumsuz yaşam olayları, hastalıklar, ayrılıklar, yalnızlık gibi durumlar hem yaşamdan zevk almalarını önleyebilir hem de ölümü talep etme eğilimlerini artırabilir. Bazı yaşlıların,

“Çocuklarım bana sahip çıksaydı, kendi ana-babama gösterdiğim sevgiyi, saygıyı bana gösterebilirlerdi, daha yıllarca yaşamak isterdim. Şimdi ölüm ne zaman gelecek diye bakıyorum, ölmeden de bu dertlerim bitmez.” (K1, Kadın, 89), *“İnsan yaşlandığında birçok şeyini kaybediyor. Oturup kalkarken bile zorlanıyoruz. Ben nasıl böyle bir hale geldim. Şimdi Allah canımı alsın da kurtulsam diye bekliyorum”* (K15, Kadın, 79) ve *“Yaşlılığı hiç kimse sevmesin. Yaşlanınca her şey değişiyor. Ölseydim de bu günleri görmeseydim diyor insan”* (K15, Kadın, 79)

düşüncelerini paylaşmaları yaşamaya yönelik sevgi eksikliğinin bir göstergesidir.

b.h. Aileden uzaklaşmanın yol açtığı sevgi yoksunluğu

Çocuklarından ve yakınlarından sevgi gördükleri eski günlerin aksine günümüzde yaşlılar, ilgisiz bırakılmaktadır (Akyıldız, 1999: 12). Bazı yaşlıların,

“Çocuklarımla çok fazla zaman geçirirdim. Onlar beni sever ben onları severdim. Eşimle de birbirimize çok bağlıydık. Yaşlandığımda çocuklarımdan uzaklaşmaktan ve eşimin öleceğinden çok korkardım. Çünkü onlar benim her şeyimdi. Korktuğum başıma geldi.” (K12, Erkek, 81) ve *“Büyük oğlumla aramız yoktu. Bir gün küçük torunumla ziyarete geldi. Torunumu görünce bir sevgi oluştu aramızda. Sevdim, okşadım. Torunlarımı sık sık getirmesini istedim ama getirmiyor. Torunlarım yanıma gelse, elimi öpse, onlara harçlık versem, başını okşasam, dünyalar benim olur.”* (K20, Erkek, 74)

dile getirmeleri, ailesinden uzaklaşan yaşlının sevgiden mahrum kalması sonucu kendini yalnız hissettiğine bir işaret kabul edilebilir. Oysa saygı ve sevgi gördükleri bir ortamda yaşayan yaşlılar, manevî dünyalarında mutluluğu yaşarlar (Öz, 2010: 157).

b.i. Seven Allah algısı yerine cezalandıran Allah Algısı

Yakın ve uzak çevresinden ayrılması, yaşlının yalnızlığa sürüklenmesine neden olur. Allah ile kurulan bağlar, bu süreç ile başa çıkmada kullanılır. Bu noktada yaşlılar, bazen olumlu dini başa çıkma bazen de olumsuz dini başa çıkma sergilerler. Bazı katılımcıların,

“Bu hale düşmem, Allah’ın bana bir cezası. Ben gençken anne-babama haber etmeden evi terk ettim, yirmi sene ne aradım ne de sordum. Sonra kansere yakalandım, eşim benden ayrıldı, şimdi yürüyemeyecek haldeyim. Sanırım anne-babamın bedduası tuttu. Ölünce herhalde yerim cehennemdir” (K10, Erkek, 72), *“Sabah kahvaltılarını çok iyi ama öğlen ve akşam yemekleri çok kötü. Buradaki yemeklerden sonra hastalandım ve 28 ay yatakta yatarak geçirdim. Yataktan önce 75 kiloydum, çıktım 45 kilo kaldım. Yemekleri böyle kötü yapanların Allah belasını versin”* (K24, Erkek, 97), *“Çok çalıştığım için çocuklarım ile fazla ilgilenemedim, başıboş yetiştiler, soyтары oldular. İçki içen mi dersin kumar oynayan mı dersin. Şimdi bu halde olmam Allah’ın bana bir cezası”* (K8, Erkek, 96), *“Evimi çocuklarım zorla sattı. O gün bu gündür yürüyemiyorum. Hepsinin cezasını Allah verecek.”* (K2, Kadın, 78), *“Şimdiki sıkıntılar eskisinden çok farklı. Şimdi en büyük sıkıntımız sağlık. Beni bu hale*

düşürenlere Allah gün yüzü göstermesin!” (K16, Kadın, 63) ve “Yaşlılık başa bela, otursan kalkamazsın gitsen gelemezsin. Beni bu hale getirenlerin Allah belasını versin. Bütün çocuklarımı ve yakınlarımı defterden sildim” (K23, Erkek, 76)

düşüncelerini paylaşmaları, yaşlıların zihinlerinde cezalandırıcı bir Allah algısı olduğunun ve dini başa çıkma sürecinde bu algının yaşlılar tarafından etkili bir şekilde kullanıldığının göstergeleri olabilir.

S o n u ç

Katılımcıların ‘sevgi’ konusunda çeşitli gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Çoğu katılımcı konuşma esnasında, diğer yaşlılar hakkında sürekli olumsuz içeriklere sahip yargılayıcı düşünceler dile getirmekte, onların olumlu yönlerini görmezden gelmekte ve küçük bir sözlü tartışmayı büyük kavgalara dönüştürebilmektedir. Birbiriyle gündelik yaşamda sık sık karşılaşan yaşlılar selamlaşmak yerine birbirlerini görmezden gelmekte ve kurdukları cümlelerde sevgi göstergesi olan sözcükler kullanmamaktadırlar. Diğer yaşlılar hakkında sorular sorulduğunda katılımcılar; “O kendini bilmez”, “Onun ahlakı iyi değil”, “Onunla yaşanmaz”, “Hiç selam vermez”, “Bana bir boş geldin bile demedi” gibi düşünceler dile getirmişler ama olumlu söylemlerde bulunmamışlardır. Dolayısıyla hem sevgi gösterme konusunda yetersiz oldukları hem de diğerlerinden sevgi bekleediklerinden yola çıkılarak yaşlıların ‘sevgi’ konusunda desteklenmeye ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.

İkili görüşmeler ve gözlemlerden yola çıkılarak, alanyazın taraması ve alan uzmanlarının görüşlerinden yararlanılarak, yaşlıların sevgi konusundaki gereksinimlerinin dokuz başlıkta değerlendirilebileceği tespit edilmiştir:

- Yaşlılar *yakın çevreleri* (çocukları ve torunları) ve *uzak çevrelerinin* (komşuları ve akrabaları) *sevgisine* gereksinim duymaktadırlar.
- Diğer insanlar tarafından sevgi temelli davranışlar sergilendiği takdirde kendilerinin de sevgi temelli davranışlar ortaya koyacaklarını belirtmeleri yaşlılarda *karşılıklı sevgi* anlayışının olduğunu gösterir.
- Yaşlılarda aktif ve üretken değil *pasif ve bağımlı bir sevgi* anlayışı hakimdir.
- Çocukları, huzurevi çalışanları ve toplum tarafından değersiz gördüklerini dile getirmeleri, yaşlılarda *kendini değersiz görmeye bağlı sevgi gereksinimi* olduğunu gösterir.
- Yaşlılar *toplumdan sevgi ve saygı* beklemektedirler.

- Yaşlılarda *eşini sevmeye ve eşinden sevgi bekleme* yönünde eğilimler vardır.
- Yaşlıların *yaşamı sevmeye yerine ölmeyi istemeye* eğilimleri vardır.
- Yaşlıların *ailelerinden uzaklaşmaları onların sevgiden mahrum kalmalarına* neden olmaktadır.
- Yaşlıların zihinlerinde insanları seven bir Allah algısı yerine *insanları cezalandıran bir Allah algısı* vardır.

Araştırma kapsamında ulaşılan sevgi konusundaki gereksinimler, manevi başa çıkma bağlamında geliştirilen manevi bakım içerikleri ile karşılanabilir. Bu amaçla şöyle bir içerik hazırlanabilir:

(1) İnsanın sevmeye eğilimli olarak yaratıldığı ve bu eğilimi kullanmasının insana yarar sağlayacağı açıklanabilir. [Hz. Peygamber *'Kendini bilen rabbini bilir'* demiştir. İnsanoğlu kendisi, benliği, nefsi hakkında ne kadar bilgi sahibi olursa o kadar Rabbini bilir. Çünkü insan Allah'ın niteliklerinin yeryüzüne yansımasıdır. Dolayısıyla insan kendi sıfatlarını tanıdıkça Allah'ı da tanıyacaktır. Sevgi insanın olumlu duygularını birleştirir ve diğer insanları olumlu etkiler. Örneğin huzurevinde güler yüz göstererek herhangi birine selam vermek hem kendini iyi hissetmeyi sağlar hem de diğer insanları olumlu olarak etkiler. Böylece gösterilen sevgi, daha huzurlu bir ortam oluşmasına yardım eder. Ayrıca sevgi hem bireyin kendisini hem de diğer insanların gelişimini desteklerken bireyin anlayışlı ve sağduyulu olmasına da yardım eder.]

(2) Empati yaparak kendini diğer insanların yerine koyarak düşünmenin sevgiyi destekleyen bir duygu olduğu izah edilebilir. [Olumsuz davranışlar sergileyenlerin böyle davranmalarına sebep olan şartları gözden geçirmek gerekir. Onların incinebilecek duyguları ve zayıflıkları olduğunu anlayabilmek için kendini onun yerine koymalı, onlara sevgi ve anlayış gösterilmelidir. Diğer insanları sadece akıl ile değil kalp ile de tanımaya ve anlamaya gayret edilirse aradaki engeller aşılır. Bu noktada Hz. Peygamber hiçbir zaman insanlara zorla bir şey yaptırmamış ve sadece sevgi yolunu takip etmiştir. Mekke'yi fethettiğinde Hz. Peygamber, kendisini onların yerine koyarak, endişe içinde olan Mekkelilere, hiçbirinin zorla dininden döndürülmeyeceğini ve hepsinin kararlarında özgür olduğunu söylemiştir.]

(3) Paylaşmanın sevgi ortamını desteklediği ve cimriliğin insanı zarara götürdüğü açıklanabilir. [Paylaşmak ya da vermek, sevginin, hoşgörünün ve barışın ortama hâkim olmasında ve insanlarla olan olumlu bağların gelişmesinde etkilidir. İnsanın sevgisi, verme duygusuyla beslenir.

Kur'an'da malların Allah yolunda harcanması ve iyilik yapılması (Bakara, 2/195) tavsiye olunur. Sevgi de bir paylaşımdır ve sevgide bir çıkar olmadığından seven karşılık beklemez.]

(4) Affetmenin sevgi alanını genişleteceği izah edilebilir. [Her insan evrensel değerlerle birlikte yaratılmıştır. Mesela, her insan sevme duygusuna sahip bir şekilde yaratılmıştır. Bu duygu kullanılırsa Allah'ın sevgisi yansıtılmış olur. Hz. Peygamber de '*Birbirinize kin tutmayın, birbirinize basset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir Müslümana, üç gündün fazla kardeşi ile dargın durması helal olmaz.*' (Buhârî, "Edeb", 57) demiştir.]

(5) İnsanlarda kusur araştırmak yerine bu kusurları görmezden gelerek ya da örterek olumlu bir bakış açısına sahip olmanın sevgi ortamına katkı sunacağı ve mutluluğu destekleyeceği açıklanabilir. [İnsanlara sevgi göstermeyi engelleyen en önemli neden, kusur araştırmaktır. Bu nedenle kusur aramak yerine bu kusurları örterek onların olumlu yönlerini görmeli ve farklılıklara saygı duyulmalıdır. Bu da sevgi alanını yakın çevreyle sınırlamak yerine genişletmek ile mümkün olur. '*Aşkın gözü kördür*' sözü, seven insanın hata görmeyeceğini, hoşgörülü davranacağını ve olumlu yönleri bakacağını ifade eder. Hayatta mutlu olmak için insan hem kendisini hem de diğer insanları sevmelidir.]

(6) Takva ile korku arasındaki ayırım, sevgi bağlamında açıklanabilir. [Kalp sevgi eğilimli yaratılmıştır, bu nedenle sevgi insanın özüdür. Sevginin karşıt anlamı ise korkudur. Sevgi bütün güzellikleri içine alırken korku dışlayıcı bir karakterdedir. Kendini, diğer yaratılanları ve Allah'ı sevdiğe, insanın korkuları azalır. Sevgi olmazsa yaşam anlamını kaybeder. Derinliklerdeki sevgiye bağlanılmazsa insanın kendi de tanınamaz hale gelir. Korku temelli duygulara sahip olduğunda dünya güvensiz bir yer olarak algılanır. Allah tarafından yargılanacağı için korkmak yerine şefkatiyle cennete göndereceği için sevgi beslemek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber her Müslüman'ın mutlaka cennete gideceğini (Buhârî, "Tevhid", 19, 31, 36, 37) dile getirmiştir. '*Takva*' kelimesi Türkçe'ye sadece '*korku*' olarak çevrilmiştir. Oysa takvanın "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istememek" şeklinde çevrilmesinin daha uygun olduğu söylenebilir. Kur'an'da "Allah'a karşı takvalı olun." yani "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istemeyin." gibi ayetler vardır. Dolayısıyla Allah'ın cezalandırmasından korkmak yerine Allah'ın sevgisini kaybetme endişesi içinde olunmalıdır.]

Sevgi ile ilgili sunulan bu manevi bakım içeriklerinden sonra konuyla ilişkili olarak; güzel sözler yaşlılarla birlikte yorumlanabilir, menkıbeler anlatılabilir, sevgiyi somutlaştırmak için metaforlaştırmalar yapılabilir ve öğrenilenlerin gerçek hayata yansıtılmasını sağlamak için katılımcılara sorumluluklar verilebilir. Buna göre;

(1) Yunus Emre'den “*Yaratılanı severim, Yaradan'dan ötürü.*” sözü birlikte yorumlanabilir.

(2) ‘*Sevdiğine elma götüren kız ile derviş*’ hikâyesi paylaşılabilir. Tıpkı buradaki kızın, sevdiğinin hoşuna giden elmaları, hiç saymayarak sevinçle sevdiğine götürdüğü gibi insanlar da Allah’ı seviyorsa, O’nun sevdiği davranışları hiç saymadan ortaya koyması ve yaptıklarını hesaplamak yerine elinden geldiği ölçüde iyi işler yapması gerektiği ifade edilebilir. [*Sevdiğine elma götüren kız ile derviş* hikâyesi: Bir derviş, sepet dolusu elmayla uzaklardan gelen genç bir kıza rastlar. Derviş, “Nereye gidersin? Neler doldurdun sepetine?” diye sorar. Genç kız, çok uzakları işaret ederek, “Şu uzaktaki dağın eteklerinde çalışan sevdiğime elma götürüyorum.” der. Derviş “Kaç tane?” diye sorunca, genç kız bu soruya çok şaşırır ve “O nasıl soru öyle? İnsan sevdiğine götürdüğü şeyi sayar mı hiç?” diye cevap verir. Başı önüne düşer dervişin ve genç kızın fark edemeyeceği şekilde usulca koparıverir elindeki 99’luk tespihi. Kaynak: Anonim’den uyarlanmıştır.]

(3) *Aynı sürahiden alınan bir bardak suyun tadının sürahideki suyla aynı olması* metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah ile bütünleşen insanın kendini parça değil, bütün hissedeceği dile getirilebilir. Mevlâna’nın “*Ben bir damla değilim, bütün bir deryayım.*” sözünden esinlenerek bir sürahideki sudan bir bardak alınca geri kalanın tadının da aynı olduğunu anlamanın metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah’ın insanı kendi güzel vasıfları ile donatarak yeryüzüne gönderdiği açıklanabilir.

(4) Selamlaşma ile ilgili olarak Hz. Muhammed’in “*Aranızda selâmı yaymanız birbirinizi sevmenizi sağlar.*” (Müslim, “Îmân”, 93) anlamındaki hadisi ve “*Bir selâm ile selâmlandığımız zaman, ondan daha güzeli ile selâmı alın veya ona aynııyla karşılık verin.*” (Nisa, 4/86) ayeti paylaşılabilir. Selâmın karşısındaki insana ‘*Benden sana zarar gelmez.*’ mesajı taşıdığı ve buna bağlı olarak aradaki sevgi ve dostluğu daha da güçlendireceği dile getirilebilir. Ardından bu selamlaşmayı uygulamaya koymaları ve huzurevinde birbirlerini gördükleri zaman selamlaşmaları konusunda yaşlılara sorumluluklar verilebilir.

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1985). *el-Müsned*. (Nşr: Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî). Beyrut/Lübnan: Yayınevi yok.

Akyıldız, N. (1999). *Sağlıklı yaşlanma*. İstanbul: Yay-pa Yayınları.

Aydın, A. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001). *el-Câmi`u's-Sahîb*. (Nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr). Yayın yeri yok: Dâru Tavki'n-Necât.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayınları.

Ceylan, İ. (2019). Manevi eğitim açısından Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirlerinde varoluşçu temalar. *Eskişeyni*, (39), 391-418.

Ceylan, İ. & Metcalf-White, L. (2019). Perception of spirituality among substance addicts with incarceration experience: A phenomenological study. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4, 201-218.

Çelimli, Ç. & Güldal, Ş. T. (2016). Manevi yönelimli danışmanlık ile psikoterapi yöntem ve teknikleri: Doğu ve Batı'dan örnekler. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya, (ss. 99-122). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Diyaret İşleri Başkanlığı (t.y.). *Kur'an yolu mealî*. <https://kuran.diyaret.gov.tr>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020.

Duyan, V., Yolcuoğlu, İ. G. & Artan, T. (2014). *Dünü bugünü yarınyla insanı anlamak*. İstanbul: Nar Yayınevi.

Elkins, D. N. (2007). A humanistic approach to spiritually oriented psychotherapy. [in] *Spirituality oriented psychotherapy*. Ed.: L. Sperry & E. P. Shafranske, (pp. 13-152). Washington/US: APA.

Frame, M. W. (2003). *Integrating religion and spirituality into counseling: A comprehensive approach*. New York/US: Thomson/Brooks-Cole.

Fredrickson, B. L. (2002). Positive emotions. [in] *Handbook of positive psychology*. Ed.: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (ss.120-134). New York/US: Oxford University Press.

Fromm, E. (1995). *Sevme sanatı*. İstanbul: Payel Yayınları.

Fromm, E. (2014). *Sağlıklı toplum*. İstanbul: Payel Yayınları.

Gorman, L. M. & Sultan, D. F. (2014). *Psikososyal hemsirelik*. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.

Hofman, P. (2005). *Yeni bir başlangıç: Emeklilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kaptan, G. (2013). Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili tanımlamalar. [içinde] *Geriatrik bakım ilkeleri*. Ed.: G. Kaptan, (ss. 1-10). Ankara: Nobel Yayınları.

Kasapoğlu, F. (2017). Terapötik süreçte maneviyatın değerlendirilmesi. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. Ed.: H. Ekşi, (ss. 253-282). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yayınları.

Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (1955). *el-Câmi' u's-Sabîh*. (Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Kahire/Mısır: Yayınevi yok.

Myers, J. E., Sweeney, T. J. & Witmer, J. M. (2000). The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 251-266.

Öz, F. (2010). *Sağlık alanında temel kavramlar*. Ankara: Mattek Matbaacılık.

Pargament, K. I. & Mahoney, A. (2002). Spirituality: Discovering and conserving the sacred. [in] *Handbook of positive psychology*. Ed.: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (pp.646-659). New York/US: Oxford University Press.

Parlak, S. (2016). Manevi danışmanlığın gelişimi. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya, (ss. 29-46). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Sarıçam, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: DİB yay.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135

Sternberg, R. J. (1998). *Love is a story: A new theory of relationships*. New York/US: Oxford University Press.

Türk Dil Kurumu (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020.

Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dinî tutum-davranışlar ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Wilber, K. (2000). *Integral psychology: Consciousness, spirit, psychology, therapy*. Boston/US: Shambhala Publications.

Yusupu, R. (2017). Yaşlılık sorunlarıyla baş etmede maneviyat ve manevî danışmanlık. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. Ed.: H. Ekşi, (ss. 353-374). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 29-96
Issue: 2 • December 2020 • 29-96

**Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
Çalışmaları Bağlamında ‘II. Uluslararası Manevi
Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’ (2018) Üzerine
Bibliyometrik Analizler**

Bibliometric analyses on the ‘2nd International Congress on
Religious-Spiritual Counselling and Care’ (2018) in the
Context of Spiritual Counselling and Care Studies in Turkey

Mustafa Koç

Doç. Dr.

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Bilim Dalı

Manevi Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi

E-posta: mustafakoc@balikesir.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Balıkesir / Türkiye

Associate Professor

Balıkesir University Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion

Spiritual Counselling Application and Research Center

E-mail: mustafakoc@balikesir.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 15 Eylül 2020 • 15 September 2020
Kabul Tarihi • Accepted 07 Ekim 2020 • 07 October 2020

Ö z e t

Bu makalede, 22-24 Kasım 2018 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”nde yer alan tüm bilimsel aktiviteler analiz edilmiştir. Bu kapsamda, belirlenen çeşitli parametreler çerçevesinde adı geçen bu kongrede sunulan sözel ve poster bildirilerin yanı sıra katılımcı profillerine ilişkin nitel ve nicel bulgular da değerlendirilmiştir. Çeşitli nitel parametrelerin kullanıldığı bu makalenin amacı ise adı geçen bu kongrenin tüm yönleriyle genel bibliyometrik özelliklerini ortaya koyarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanının tarihine katkı sağlamaktır. Kongrede sunulan bildiriler ve katılımcılara ilişkin nicel ve nitel veriler üzerine elde edilen bulguların frekans ve yüzdelik dağılım analizlerinin yapıldığı makalede sonuç olarak; (i) kongreye katılan toplam 94 katılımcının nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (%76) yerli katılımcı olduğu; (ii) bu 94 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun profesör doktor (%17) unvanına sahip katılımcılardan oluştuğu; (iii) kongreye katkı sunan katılımcıların sunmuş oldukları bildiri yazar sayıları açısından bakıldığında, sunulan bildirilerin büyük çoğunluğunun tek (%43) ve iki (%43) yazarlı olarak hazırlandığı; (iv) katılımcılar arasından bildiri hazırlayan birinci yazarların çalıştıkları kurum türlerine göre nicel dağılımları incelendiğinde ise en çok bildiri sunan katılımcıların üniversitelerde (%71) çeşitli unvanlarla akademisyen olarak çalıştıkları; (v) kongrede toplam olarak 73 bilimsel aktivite yapıldığı; (vi) bu aktivitelerin 71’inin bildiri sunumu olduğu; (vii) sunulan bu bildirilerin 63 adedinin sözel bildiri (%89), 8 adedinin ise poster bildiri (%11) olduğu; (viii) sunulan 63 sözel bildiriden 47 adedinin Türkçe (%75), 16 adedinin ise İngilizce olarak (%25) sunulduğu; (ix) kongrede sunulan bildirilerin tematik konu içeriklerine göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise en çok ‘hasta’ üst başlığında (%51) bildiri sunumunun yapıldığı; (x) sunulan 71 sözel bildirinin metodolojik desenine göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (%59) teorik içerikli bir metodolojik yaklaşımla yazıldığı; (xi) yine bu bildirilerin veri toplama yöntemine göre nicel dağılımlarına bakıldığında da, en fazla ‘dokümantasyon’ veri toplama yönteminin (%45) kullanıldığı belirlenmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Uluslararası kongre
Sözel bildiri • Poster bildiri • Bibliyometrik analiz

A b s t r a c t

In this article, all the scientific activities on “Second International Congress on Religious-Spiritual Counselling and Care”, held in İstanbul in 2018, have been analysed. In this context, in addition to the oral presentations and posters conferred in this congress, qualitative and quantitative findings related to the participant profiles were evaluated in the context of various parameters determined. The purpose of this article, which uses various qualitative parameters, is to contribute to the history of spiritual counselling and care by presenting the general bibliometric characteristics of the aforementioned congress in all aspects. In the article, where frequency and percentage distribution analyses of the findings obtained from the presented papers at the congress and the quantitative and qualitative data on the participants have showed in the end that; (i) the quantitative distributions of a total of 94 participants attending the congress are examined, and the vast majority (76%) are domestic; (ii) considering the quantitative distribution of these 94 participants according to their academic titles, the vast majority of the participants are professors (17%); (iii) when the papers presented by the participants contributing to the congress are considered in terms of the number of authors, the majority of the presented papers are prepared by one (43%) and two (43%) authors; (iv) when the quantitative distribution of the first authors who prepared the papers among the participants was analysed according to the types of institutions they work, the participants who presented the most papers were working as academicians with various titles in universities (71%); (v) in total, 73 scientific activities were carried out in the congress; (vi) 71 papers, in total, were presented; (vii) 63 of these were presented orally (89%) and 8 were poster papers (11%); (viii) 47 of the 63 verbal papers presented in Turkish (75%) and 16 in English (25%); (ix) considering the quantitative distribution of the papers presented in the congress according to the thematic subject content, the papers were mostly presented under the heading of ‘hospital’ (51%); (x) when the quantitative distribution of the 71 presented oral papers according to the methodological pattern is examined, it’s seen the vast majority are written in a methodological approach with theoretical content (59%); (xi) considering the quantitative distribution of these papers according to the data gathering technique, the technique most used is ‘documentation’ (45%).

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • International congress
Oral presentation • Poster presentation • Bibliometric analysis

Giriş

Belirli bir dinsel gelenek tarafından biçimlendirilen veya belirli bir dinsel kurum ve organizasyonla ilişkili biçimde bireysel ya da grup formatında uygulanan psikolojik danışmanlık pratiği olarak manevi danışmanlık, ‘teolojik / manevi’ ve ‘psikolojik / davranışsal’ kavramlarını, holistik bir şekilde birbirine entegre etmeyi kapsamaktadır. Burada sözü edilen holistik yaklaşımın kendi bağlamında yeterli gerekçeleri vardır. Örneğin; danışanların sahip olduğu ‘ölüm, anlamsızlık ve günahkârlık’ gibi kaygı ve endişeler hem psikolojik danışmanlığın hem de teolojinin ortak konusudur (Foskett & Jacobs, 1994; Greenwald ve ark., 2011’den akt. Ok, 2012: 41).

Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne bakıldığında alana ilişkin yüzeysel veya derinlemesine birçok betimsel tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Clebsch & Jaekle’in (1964) tanımlamasına göre manevi danışmanlık, “kurumsal bir dinin resmi görevlileri tarafından sorunu olan danışanları iyileştirmeye, desteklemeye, onlara rehberlik etmeye ve uzlaştırmaya yönelik olarak yapılan profesyonel bir yardım etkinliğidir”. Din psikoloğu Ok’a (2012) göre bu tanımda yer alan özellikle ‘iyileştirme ve uzlaştırma’ kavramları, manevi danışmanlıkla doğrudan ilişkilidir. Her ne kadar bu tanımda yer almış olsa da Foskett & Jacobs (1994) tarafından manevi/dini danışmanların mutlaka din adamı olması gerektiğini düşünülmemektedir. Onlara göre iyileştirme uzun süreçli bir terapötik çalışmada yer alırken destekleme, özürlü ve uzun süreçte tedavi gören danışanlara yönelik yapılabilir, rehberlik ise danışmanların karar verme süreçlerindeki yardım etmeyi kapsamaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının kapsamına ilişkin olarak Clinebell’e (1966) atıf yapan Foskett & Jacobs (1994) ise daha çok kişisel gelişimi ve büyümeyi vurgulayan “bakım / nurturing” kavramını da manevi danışmanlık hizmetlerinin kapsamına almışlardır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda alternatif bir başka betimsel tanımlama da Schlauch tarafından yapılmıştır. Sözü edilen bu tanıma göre manevi danışmanlık, bir ailenin ya da sosyal grubun üyesi olarak veya beden-zihin-ruh bütünlüğü kapsamında bir bütün olarak danışan içindir. Elbette ki bu danışmanlık etkinliği, danışanın psikolojik, etik ve teolojik referans çerçevesine özel bir atıfla yapılmaktadır. Dolayısıyla danışanın sorunlarıyla bir bütün olarak ilgilenen manevi danışmanlık, uygun bir bağlam oluştuğunda danışanlarının aşkın olanla ilgili kendi anlamını bulmalarına ve onunla ilişkilerine yardımcı olmaktadır (Foskett & Jacobs, 1994). Böyle bakıldığında manevi danışmanlık ilişkisi

temelde ‘yardım etme davranışı’ veya ‘yardım etme etkinliği’ olarak be-
timlenebilir (Clebsch & Jaekle, 1964; Lartey, 2003’ten akt. Ok, 2012: 41-
42). Sözü edilen yardım etkinliğine dayanan bu manevi danışmanlık sü-
reçlerinde her kültürün kendi içinde ürettiği psiko-teolojik içerikli ma-
nevi değerleri terapötik amaçlı kullanılmaktadır. Konuyla ilgili farklı kül-
türler üzerine yapılan teorik ve ampirik çalışmalar, din ve maneviyatın
danışmanların başa çıkma süreçlerine önemli bir psiko-teo-terapötik katkı
sağladığını göstermektedir (Ekşi & Keçeci, 2020: 70).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, kuramsal çerçeve ve kullanılan
teknikler açısından tek boyutlu ve tek yönelimli olmadığı için kullanılan
teknik, beceri ve kuramsal arka plan olarak seküler psikolojik danışman-
lık modellerinden farklı modeller kullanmaz. Bunun yanı sıra manevi da-
nışmanlara, dinsel geleneklerin veya kullandıkları danışmanlık kuramla-
rının ve belirli psikolojik modellerin sınırlayıcı yorumlarına bağlı kalma-
maları önerilmektedir. Benzer şekilde manevi danışmanlık çalışmalarının,
psikolojik temelli bireysel danışmanlık yaklaşımları tarafından da ku-
şatılmamasına dikkat edilmelidir (Ok, 2012: 43; Foskett & Jacobs, 1994;
Foskett & Lynch, 2001: 373-379)

a. Amaç

Bu makalede, manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine Türkiye’de
ikinci kez 22-24 Kasım 2018 tarihleri arasında İstanbul’daki Bağlarbaşı
Kongre ve Kültür Merkezi’nde uluslararası düzeyde ve içerikte gerçek-
leştirilen ‘II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’
hakkında bibliyometrik bilgilerin verilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla
Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında ‘uluslararası
kongre düzeyinde’ ikinci kez gerçekleştirilen bir akademik etkinliğin bib-
liyometrik içeriğini konu alan bu makalede, çeşitli nitel parametreler kul-
lanılarak kongredeki katılımcıların ve sunulan bildirilerin bibliyometrik
özelliklerinin ortaya konması hedeflenmektedir.

Öte yandan bu makalede analizi yapılan akademik ürünler, kongre
düzenleme kurulu tarafından değerlendirilip bilim kurulunun onayını
alarak kongrede ‘sözel ve poster’ bildiri olarak sunulan bildirilerden oluş-
maktadır. Dolayısıyla bu makale, her akademik ürünün belli bir akade-
mik değer taşıdığı adı geçen kongrede sunulan bildirilerin bibliyometrik
analizini betimsel olarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

b. Sınırlılıklar

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki uluslararası bir kongre-
rede sunulan bildirelere ilişkin yapılan bibliyometrik analizlerin yer aldığı

bu araştırmanın –her çalışmada olduğu gibi- kaçınılmaz olarak içerik ve yöntemsel bazı sınırlılıkları şunlardır:

(i)-Araştırma, 22-24 Kasım 2018 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”nde sunulan sözel ve poster bildirilerin bibliyometrik analizleriyle sınırlıdır. Dolayısıyla makalenin ilgili ekindeki listede (bkz. Ek-2) değerlendirmeye alınmak üzere gönderilen bildiriler, bu makalenin bibliyometrik kapsamı dışındadır.

(ii)-Makaleye konu olan bibliyometrik analizler, (a) katılımcılara göre = ‘(i) katılımcı türü, (ii) akademik unvanları, (iii) yazar sayısı, (iv) yazarın çalıştığı kurum’; (b) bildirilere göre = ‘(i) türü, (ii) tematik konu içerikleri, (iii) metodolojik desen özellikleri, (iv) veri toplama yöntemi türleri” parametreleriyle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla burada yer almayan diğer nitel parametreler –makalede hacim problemi oluşturacağı düşüncesiyle- bu makalenin kapsamı dışındadır.

c. Yöntem

“II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”ndeki katılımcı ve bildirilerin bibliyometrik analizlerini konu alan bu araştırma, metodolojik olarak geçmişte veya güncel olan bir durumu ve/veya olguyu olduğu biçimiyle betimlemeyi hedefleyen “tarama modeli” esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla adı geçen bu yöntemsel yaklaşıma göre, araştırmaya konu edilen olgu/lar kendi koşulları içinde ve olduğu gibi betimlenmeye ve açıklanmaya çalışılmaktadır (Karasar, 1995: 76-79).

Yukarıda sözü edilen metodolojik gerçeklikten hareketle bu araştırmada, 2018 yılında yapılan “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”ndeki katılımcı ve bildiriler, çeşitli bibliyometrik özellikler dikkate alınarak incelenmiştir. Yapılan tarama sonucunda, ilgili kongrede akademik ürün olarak toplam 71 adet bildiri sunulduğu görülmüştür. Bu bildiriler, yukarıda belirtilen parametreler kapsamında incelenmeye çalışılmıştır.

d. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu makaleye konu edilen kongredeki bilimsel aktiviteler üzerinde sağlıklı bir analiz ve değerlendirme yapabilmek için öncelikle tematik bibliyometrik analiz kriterleri ve nitel parametreleri belirlenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 198). Bu çerçevede sosyal bilimler metodolojisindeki betimsel analiz yaklaşımına göre kongrede yer alan katılımcılar ve

bu kongrede sunulan bildirimler üzerinde bazı nitel parametrelere göre sınıflandırmalar yapılarak bibliyometrik veriler elde edilmiştir. Söz konusu parametrelere ilişkin elde edilen nitel veriler ise istatistik analiz programına aktarılarak nicel frekans değerleri belirlenmiştir. Dolayısıyla bu bibliyometrik analiz sürecinde oluşturulan nitel parametrelere göre katılımcı ve bildiri özellikleri tek tek belirlenmiş ve elde edilen bulgular, frekans değerlerine göre grafik ve tablo şeklinde ortaya konarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu makale için yöntemsel ve içerik benzerliği taşıyan bazı çalışmalar (bkz. Aybey, 2018; Şahin & Acun, 2015; Koç, 2016: 37-94) da model alınmıştır.

Öte yandan veri toplama aracı ve kaynağı olarak ise bu makalede, (i) kongreye özel oluşturulan web sitesi, (ii) kongre kitapçığı ve (iii) bildiri özetleri kitabı kullanılmıştır. Ayrıca makalede yer alan bildirimlerin bibliyometrik analizleri için kullanılan nitel parametrelerin sadece bu çalışma için kullanılan bazı parametrik kategorilere dayalı subjektif kriterler olduğu da bilinmelidir.

e. II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi (22-24 Kasım 2018, İstanbul / Türkiye)

Din, psiko-sosyo-ekonomik alanlarda, dayanışma, yardımlaşma ve insani yardımlar gibi birçok konuda bireyleri, toplumları ve kurumları örgütlemeye güçlü bir etkiye sahiptir. Dini, manevi ve ahlaki değerlerin bireysel ve toplumsal hayatı dönüştüren çok boyutlu yönleri vardır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında ikincisi düzenlenen bu uluslararası kongre dinsel, manevi ve ahlaki değerleri öne çıkarmayı; bireysel ve toplumsal yaşama yaptıkları katkıları takdir etmeyi ve birey yaşamına dokunan din algısı konusunda bilinçli bir farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda adı geçen bu kongrede, spesifik olarak özellikle din ve maneviyatın cezaevlerindeki mahkûmlar ile hastanelerdeki hastaların rehabilitasyonundaki yeri, rolü, fonksiyonu ve katkısının incelenmesi hedeflenmiştir.

e.a. Kongre Tarihçesi

Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları kapsamında seri kongreler şeklinde planlanan bu kongrenin ilki 2016 yılında düzenlenmiştir. "I. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi" adıyla yapılan söz konusu kongrenin ana teması "Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İnsan Yaşamındaki Yeri ve Fonksiyonu" başlığıyla alanın tüm konularını kapsayacak şekilde genel bir çerçevede gerçekleştirilmiştir (adı geçen kongreye ilişkin ayrıntılı bibliyometrik bilgiler için bkz. Koç,

2016). II. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nde ise kongre teması manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki daha özel konuları işleyecek şekilde belirlenmiştir. Kurumsal hizmet birimleri merkezli kongre temalandırma kapsamında 2018 yılında yapılan bu II. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nin ana teması ise "Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik" olarak belirlenmiştir.

2018 yılında yapılan II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi, alanlarında uzman bilim insanları tarafından disiplinlerarası bir yaklaşımla belirlenen temalar çerçevesinde teorik ve pratik düzeyde model üretme ve deneyimleri paylaşma, karşılıklı bilgi alışverişi ve iş birliği yapmaya yönelik akademik bir ortam sağlamıştır. Aynı zamanda, cezaevleri ve hastanelerde verilen manevi danışmanlık hizmetleri ve programları sunarken karşılaşılan problemlere ve uygulanan politikalara ilişkin analizlere de yer verilmiştir. Sonuç olarak akademik yoğunluğu olan bu iş birliği ve deneyimlerin, alanda hizmet veren kurumlarda birey ve topluma yönelik hizmet ve eğitim programlarının iyileştirilip geliştirilmesine katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Türkiye'de yeni gelişmekte olan bir uzmanlık alanını ikinci kez uluslararası bir platformda ve disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alan bu kongrenin, alana ilişkin bundan sonraki çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir (<http://mdrk.org/tr>, 2020; ayrıca kongre resmi takvimi için bkz. Tablo-1).

Tablo-1:
Kongre resmi takvimi

22 Haziran 2018 – Son özet gönderim tarihi
10 Temmuz 2018 – Kabul edilen bildirimlerin ilanı
15 Ekim 2018 – Tam metin bildirimler için son tarih
22-24 Kasım 2018 – Kongre tarihi
+Yeri: Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi
+Adres: Selamiali Mah. Gazi Cad. No: 22 Bağlarbaşı – Üsküdar
/ İstanbul - Türkiye

Kongre sponsorluğunu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı kongrenin paydaş kurumları ise Ensar Vakfı, Değerler Eğitimi Merkezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'dır (kongre program akışı için ayrıca bkz. Ek-1).

Kongre konaklaması ve ulaşımı bağlamında konferansta bildiri sunan ve oturum başkanlığı yapan katılımcıların ulaşım ve konaklama giderleri, kongre bütçesi kapsamında organizasyon yöneticisi Ensar Vakfı ve Değerler Eğitimi Merkezi tarafından karşılanmıştır. Konferansa dinleyici olarak katılanların konaklama ve ulaşım giderleri ise katılımcıların

kendileri tarafından karşılanmıştır (ayrıca kongre tanıtım görselleri için bkz. Ek-3).

Öte yandan kongrenin son günü olan 24 Kasım Cumartesi günü öğleden sonra kongrenin yapıldığı kongre merkezinde, düzenleme kurulu tarafından bir değerlendirme toplantısı da yapılmıştır. Adı geçen bu toplantıda; (i) bildiri özet kitapçığının pdf olarak halen var olan kongre internet sitesine yüklenmesine; (ii) vakit kaybetmeden sunulan bildirilerin hakemleme sürecine başlanması ve ‘selected paper’ formatında kitap olarak yayım çalışmalarının yapılmasına karar verilmiştir.

Adı geçen bu kongrede sunulup hakemleme sürecinden geçen bildirilerin yer aldığı bir kitap projesi 2019 yılında sonuçlandırılmıştır. Yukarıda sözü edilen kongre sonrası yapılan düzenleme kurulu değerlendirme toplantısında, kongre düzenleme kurulu üyesi Koç’un konuyla ilgili önerisi ise bildirilerin yer aldığı bu kitapların, I. MDRK’nın bildirilerinin yer aldığı 2 ciltlik kitapların devamı olarak cilt formatı dikkate alınıp 3. ciltten başlatılarak yayımlanması biçiminde olmuştur (birinci kongrede sunulan bildirilerin basıldığı kitaplar için bkz. Ayten & Koç & Tınaz, 2016a; Ayten & Koç & Tınaz, 2016b; Ayten & Koç & Tınaz & Doğan, 2016c). Zira böylesi bir yayım yaklaşımı, külliyat mantığını ön plana çıkarması açısından önemlidir. Çünkü şu anda Türkiye’de bu alana ilişkin oluşturulan derli-toplu ve bu kongrede sunulan bildirilerin içerikleri kadar yeterli düzeyde bir Türkçe literatür bulunmamaktadır. Bu bildirilerin basımı aynı zamanda bu Türkçe literatür için de önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak II. MDRK’da sunulan bildiriler, düzenleme kurulu üyesi Koç’un önerdiği biçimde değil de 2019 yılında iki ayrı başlık altında iki ayrı kitap olarak e-kitap formatında yayımlanmıştır (ikinci kongrede sunulan bildirilerin basıldığı e-kitaplar için bkz. Ayten ve ark., 2019a; Ayten ve ark., 2019b).

e.b. Kongre Konuları

Kongrenin tematik konuları, alan hizmeti veren kurumlar dikkate alınarak “Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” olarak belirlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-2).

Tablo-2:
Kongrenin tematik konuları

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
<ul style="list-style-type: none">▪ Aile mahkemelerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri▪ Cezaevi din görevlilerinin mesleki eğitimi▪ Cezaevi din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri▪ Cezaevi personeline yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri▪ Cezaevi vaizliği ve kurumsal statüsü

-
- Cezaevlerinde din hizmetleri
 - Cezaevlerinde dini hayat
 - Cezaevlerinde dini ve manevi dönüşüm
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin denetimi
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yönetimi ve koordinasyonu
 - Cezaevlerinde radikalleşme
 - Cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin etik standartları
 - Denetimli serbestlik uygulamalarında manevi danışmanlık ve rehberlik
 - Farklı ülkelerde cezaevleri manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları
 - Mahkûmların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri
 - Suça itilen çocuklara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri
 - Şiddet, suçluluk ve suçluların psikolojisi
 - Yeniden suça yönelmede manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği
-

Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

- Hasta ve hasta yakınlarında umut ve manevi danışmanlık
 - Hastalık algısını anlamlandırma ve yorumlamada manevi danışmanlık hizmetleri
 - Hastalık ve umutsuzlukla başa çıkmada manevi danışmanlık ve rehberlik
 - Hastaneler dışındaki sağlık kuruluşlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri
 - Hastanelerde dini hayat
 - Hastanelerde manevi danışmanlığın kurumsal yönetimi ve koordinasyonu
 - Hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberliğin psikoteolojik temelleri
 - Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde bibliyoterapik uygulamalar
 - Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde iletişim becerileri
 - Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde sağlık ve şifaiyileştirme ilişkisi sağlık sisteminde manevi rehabilitasyon ve sağlık hizmetleri
 - Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde sosyal dışlanma
 - Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde şefkat ve merhametin rolü ve fonksiyonu
 - Hastanelerdeki sağlık hizmetlerinde eşit haklar ve manevi danışmanlık ve rehberlik
 - Onkoloji servislerinde manevi danışmanlığın yeri ve önemi
 - Palyatif bakım hizmetlerinde manevi danışmanlığın yeri ve önemi
 - Sağlık hizmetlerinde dinî, etnik ve kültürel farklılıklar
 - Sağlık hizmetlerinde manevi yönelimli terapi ve psikolojik danışma uygulamaları
 - Sağlık kuruluşlarında manevi danışmanlık eğitimi ve etik konular
 - Tedavi ve iyileştirme süreçlerinde dini başa çıkma olarak duanın gücü ve fonksiyonu
 - Yas danışmanlığı ve manevi danışmanlık ilişkisi
 - Yas süreçlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri
 - Yoğun bakım hizmetlerinde manevi danışmanlığın yeri ve önemi
-

e.c. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan ikinci uluslararası bir organizasyon olması sebebiyle kongrede, birincisine göre daha dar ve tematik bir çerçeve çizilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla gelen bildiri özetlerinden bilim kurulunun değerlendirmesi sonucunda ‘cezaevi ve sağlık kurumlarında manevi danışmanlık’ temalı çalışmalardan seçilen bildiriler, aşağıdaki tematik başlıklara göre planlanarak kongrede eş zamanlı oturumlar gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo-3).

Tablo-3:
Kongre oturum başlıkları

-
- Cezaevlerinde manevi danışmanlık rehberlik uygulaması ve eğitimi
 - Bağımlılık ve manevi danışmanlık ve rehberlik
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberliğin etkileri
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık: türkiye deneyimi
 - Sağlık çalışanları ve manevi danışmanlık
 - Çok kültürlü toplumlarda manevi danışmanlık
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık: farklı ülke deneyimleri – 1
 - Cezaevlerinde manevi danışmanlık: farklı ülke deneyimleri – 11
 - Manevi danışmanlık hizmetleri ve eğitimi
 - Cezaevleri ve ilgili kurumlarda manevi danışmanlığın kapsamı
 - Kanser hastalarına yönelik manevi danışmanlık
 - Palyatif bakımda manevi danışmanlık ve rehberliğin yeri
 - Manevi danışmanlık – rehberlik ve pozitif psikoloji
 - Maneviyat içerikli terapiler ve manevi danışmanlık
 - Tarihsel süreçte ve günümüzde manevi danışmanlık
-

e.d. Kongre Düzenleme Kurulu

Nuri Tınaz, Marmara Üniversitesi & Değerler Eğitimi Merkezi
Ali Ayten, Marmara Üniversitesi
Bayram Demirtaş, Diyanet İşleri Başkanlığı
Halil Ekşi, Marmara Üniversitesi
Mustafa Koç, Balıkesir Üniversitesi & Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi – [MADMER]
Mahmut Zengin, Sakarya Üniversitesi
Hulusi Yiğit, Değerler Eğitimi Merkezi

Öte yandan kongrenin ön hazırlık süreci ve kongre sürecinde büyük bir özveriyle çalışan kongre sekreteryası ise şu isimlerden oluşmuştur: Fatma Reyhan Balcı, Değerler Eğitimi Merkezi; Chirin Achkar, Değerler Eğitimi Merkezi; Esra Babacan, Değerler Eğitimi Merkezi; M. Fatih Adak, Değerler Eğitimi Merkezi (bilimsel danışma kurulu için ayrıca bkz. Ek-1).

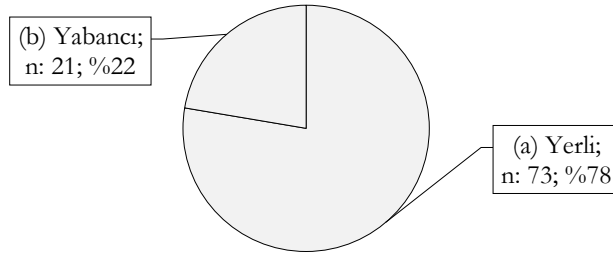
f. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde ise “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi” hakkında bazı nitel parametrelere dayalı olarak üretilen bibliyometrik bulgular ve bunlara dayalı nicel ve nitel analizler yer almaktadır. Katılımcıları ve bildirileri temel alan iki ana tema kullanılarak üretilen bu bibliyometrik bulgular, kendi içinde dört ayrı alt nitel parametre kullanılarak analiz edilmiştir.

f.a. Katılımcılara Göre Bibliyometrik Bulgular

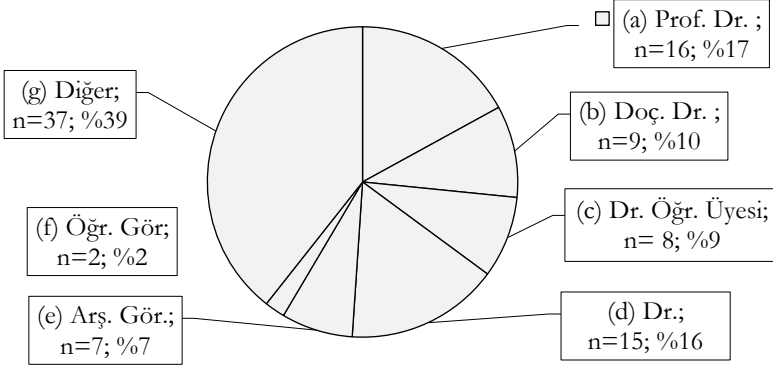
II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’nde yer alan katılımcıların biyografik bilgileri üzerine “(a) katılımcı türü, (b) katılımcı akademik unvan türü, (c) yazar sayısı, (d) yazarın çalıştığı kurum türü” parametrelerine göre yapılan bibliyometrik analizler aşağıdaki gibidir:

Grafik-1:
Katılımcı türü
(n=94)

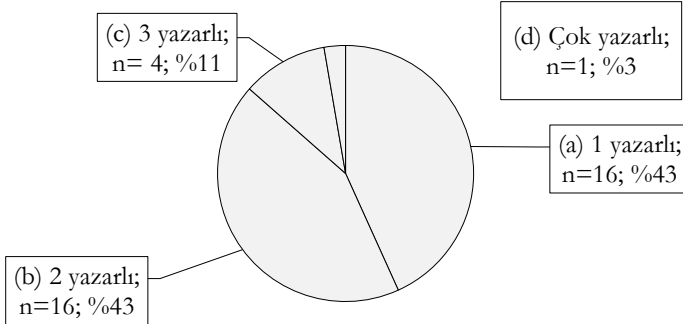
Yukarıdaki Grafik-1’de katılımcı türüne ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre kongreye katılan toplam 94 katılımcıdan 73’ünün (%76) yerli katılımcı, 21’inin ise (%24) yabancı katılımcı olduğu belirlenmiştir. Belirtilen parametreye göre kongreye katılan toplam 94 katılımcının nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (n=73) yerli katılımcı olduğu görülmektedir.

Grafik-2:
Katılımcıların akademik unvan türü
(n=94)

Yukarıdaki Grafik-2’de kongreye katılan bildiri yazarlarına ilişkin akademik unvanların dağılımı yer almaktadır. Buna göre 16 katılımcının (%17) profesör doktor, 9’unun doçent doktor (%10), 8 katılımcının ise doktor öğretim üyesi (%9) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yine 15 katılımcının doktor (%16), 7’sinin araştırma görevlisi (%7), 2 katılımcının öğretim görevlisi (%2) ve son olarak 37 katılımcının (%39) ise belirlenen bu akademik unvanların dışında veya herhangi bir akademik unvanının olmadığı saptanmıştır. Belirtilen parametreye göre kongreye katılan toplam 94 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun diğer (n=37) ve profesör doktor (n=16) katılımcılardan oluştuğu kaydedilmiştir.

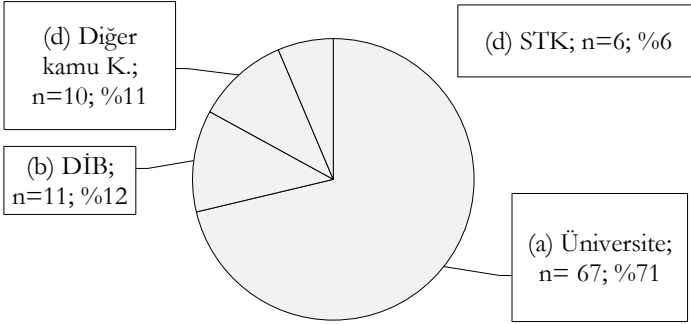
Grafik-3:
Yazar sayısı
(n=94)

Yukarıdaki Grafik-3’te bildirilerin yazar sayılarına göre dağılımı

yer almaktadır. Buna göre 16 bildirinin (%43) tek yazarlı, 16 bildirinin (%43) iki yazarlı, 4 bildirinin (%11) üç yazarlı ve 1 bildirinin de çok yazarlı (%3) hazırlandığı tespit edilmiştir. Buna göre bildirilerin çoğunluğunun (n=16) bir ve iki yazarlı olarak hazırlandığı, oldukça sınırlı sayıdaki bildirinin de çok yazarlı (n=1) olarak kaleme alındığı belirlenmiştir.

Grafik-4:
Katılımcıların çalıştığı kurum türü
(n=94)

Yukarıdaki Grafik-4’te katılımcıların çalıştığı kurum türlerinin nicel dağılımı yer almaktadır. Buna göre 67 katılımcının (%71) Türkiye’deki ve dünyadaki çeşitli üniversitelerde yerli ve yabancı akademisyen olarak çalıştığı, 11 katılımcının (%12) Diyanet İşleri Başkanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarında personel olarak çalıştığı, 10 katılımcının (%11) ise Adalet ve Sağlık Bakanlığı gibi diğer kamu kurumlarında çeşitli unvanlarla çalıştıkları tespit edilmiştir. Öte yandan son olarak da 6 katılımcının (%6) çeşitli sivil toplum örgütlerinde araştırmacı olarak çalıştıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çalıştıkları kurumlar incelendiğinde, en çok üniversitelerde (n=67) en az da sivil toplum kuruluşlarında (n=6) çalışanların yoğunluk kazandığı ortaya çıkmıştır.

f.b. Bildirilere Göre Bibliyometrik Bulgular

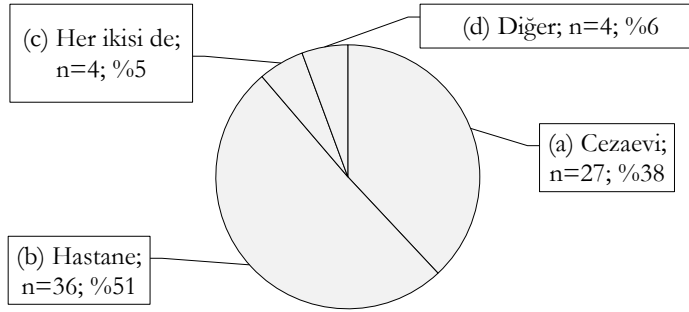
II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’nde sunulan bildirilerin bibliyometrik bilgileri üzerine “(a) bilimsel aktivite ve bildiri türü, (b) bildirilerin tematik konu içerikleri, (c) bildirilerin metodolojik deseni, (d) bildirilerin veri toplama yöntemi türleri” parametrelerine göre yapılan bibliyometrik analizler aşağıdaki gibidir:

Tablo-4:
Bilimsel aktivite ve bildiri türü
(n=73)

T e m a l a r	n	%
Bilimsel aktivite türü		
(a) Konferans sunumu	1	1
(b) Panel sunumu	1	1
(c) Bildiri sunumu (S+P)	71	98
T o p l a m	73	100
Bildiri türü		
(a) Sözel bildiri	63	89
(b) Poster bildiri	8	11
T o p l a m	71	100

Kongredeki bilimsel aktivite ve bildiri türlerine göre dağılımlar Tablo-4'te yer almaktadır. Buna göre bilimsel ürünlerin öncelikle aktivite parametresine göre dağılımları incelendiğinde; kongrede 1 konferans sunumu (%1), 1 panel sunumu (%1) ve sözel + poster olmak üzere toplam 71 bildiri sunumu (%98) yapıldığı görülmüştür. Dolayısıyla bilimsel aktivite türü bağlamında elde edilen bibliyometrik verilere bakıldığında en fazla akademik aktivitenin bildiri sunumu (n=71) olduğu gözlenmiştir. Elde edilen bu veriler içerisinde de sunumu yapılan bildirilerin 63 adedinin sözel bildiri (%89), 8 adedinin ise poster bildiri (%11) olduğu kaydedilmiştir.

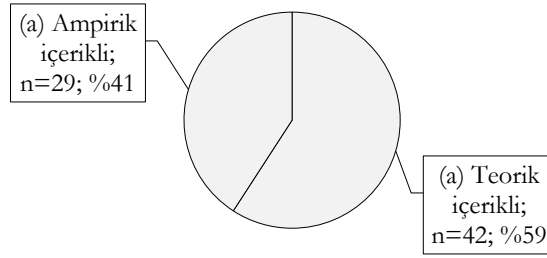
Grafik-5:
Bildirilerin tematik konu içerikleri
(n=71)

Bildirilerin tematik konu içeriklerine göre dağılımları yukarıdaki Grafik-5'te yer almaktadır. Bu çerçevede elde edilen bibliyometrik veri dağılımları incelendiğinde, 36 bildirinin (%51) sağlık kuruluşlarında verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle ilgili olduğu, 27 bildirinin (%38) cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle ilgili olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra 4 bildirinin (%5) de

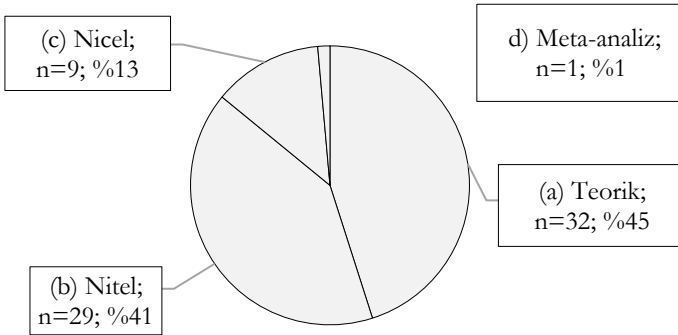
içerik olarak hem hastane hem de cezaevleriyle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine konuyla ilgili yapılan bibliyometrik analizde kalan 4 bildirinin (%6) ise genel konular kapsamında eğitim ve ölçek gibi alt konu içeriklerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre en çok bildiri sunumu yapılan tematik konunun “hastane” (n=36), en az bildiri sunumu yapılan konuların ise “her ikisi” ve “diğer” (n=4) olduğu saptanmıştır.

Grafik-6:
Bildirilerin metodolojik deseni
(n=71)

Yukarıdaki Grafik-6’da bildirilerin metodolojik desenine ilişkin nicel bulguların dağılımı verilmiştir. Buna göre sözel ve poster olmak üzere toplam 71 bildirinin 42 adedinin (%59) kuramsal yaklaşım temeline dayalı teorik içerikli, 29 adedinin de (%41) nitel, nicel ve karma yaklaşımlarla yapılmış ampirik içerikli çalışmalardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu bibliyometrik verilere göre kongrede en fazla bildirinin (n=42) teorik içerikli olarak hazırlanıp sunulduğu görülmüştür.

Grafik-7:
Bildirilerin veri toplama yöntemi türleri
(n=71)

Yukarıdaki Grafik-7’de kongrede sunulan bildirilerin veri toplama yöntemi türlerine ilişkin bulguların bibliyometrik dağılımı verilmektedir. Buna göre teorik içerikli 32 bildiri (%45) veri toplama yöntemi olarak dokümantasyon, geri kalan 39 bildirin 1 adedinde (%1) meta-analiz, 29 adedinde (%41) ise nitel yaklaşıma yer verilirken 9 adedinde (%13) nicel yöntemin kullanıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla en fazla kullanılan veri toplama yönteminin dokümantasyon (n=32), en az kullanılanın ise meta-analiz (n=1) olduğu söylenebilir.

S o n u ç

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları gerek akademik araştırma alanı olarak gerekse uygulama boyutuyla henüz yeni tanınmaya başlamıştır. Bu çerçevede manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin Türkiye’de ikinci olarak uluslararası düzeyde bir kongrenin yapılmış olması dikkate değer bir durumdur. Adı geçen bu akademik etkinlik, uzak gelecekte bu alanda yazılacak olan Türk manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi için kayda değer bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Bu makalede, 22-24 Kasım 2018 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”nde yer alan tüm bilimsel aktiviteler analiz edilmiştir. Bu kapsamda, adı geçen bu kongrede sunulan sözel ve poster bildirilerin yanı sıra katılımcı profillerine ilişkin bulgular da belirlenen çeşitli nitel parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında Türkiye’de ikinci kez yapılan bu uluslararası kongreyle ilgili olarak genel bir bibliyometrik değerlendirme sonucunda ulaşılan nitel ve nicel bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

(a)-Katılımcılara ilişkin değerlendirmeler:

(a.a.) Kongrede toplam 94 katılımcı yer almıştır. Bunların nicel dağılımları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun (%76) yerli katılımcı olduğu saptanmıştır.

(a.b.) Bu 94 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımlarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun profesör doktor-[Prof. Dr.] (%17) unvanına sahip katılımcılardan oluştuğu görülmüştür.

(a.c.) Kongreye katkı sunan katılımcıların sunmuş oldukları bildiriye yazar sayıları açısından bakıldığında ise sunulan bildirilerin büyük çoğunluğunun tek (%43) ve iki (%43) yazarlı olarak hazırlandığı belirlenmiştir.

(a.d.) Katılımcılar arasından bildirileri hazırlayan birinci yazarların çalıştığı kurum türlerine göre nicel dağılımları incelendiğinde, en çok bildiri sunan katılımcıların üniversitelerde (%71) akademisyen olarak çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

(b)-Bildirilere ilişkin değerlendirmeler:

(b.a.) Kongrede toplam olarak 73 bilimsel aktivite yapılmıştır. Bunların en azının panel sunumu, en çoğunun ise sözel ve poster olmak üzere bildiri sunumu olduğu gözlenmiştir.

(b.b.) Kongrede toplam olarak 71 bildiri sunulmuştur. Sunulan bu bildirilerin 63 adedinin sözel bildiri (%89), 8 adedinin ise poster bildiri (%11) olduğu kaydedilmiştir.

(b.c.) Sunulan 63 sözel bildiriden 47 adedinin Türkçe (%75), 16 adedinin ise İngilizce olarak (%25) sunulduğu saptanmıştır. Ayrıca poster bildirilerin tümünün Türkçe olduğu görülmüştür.

(b.d.) Kongrede sunulan bildirilerin tematik konu içeriklerine göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise en çok 'hastane' üst başlığı altında (%51) bildiri sunumunun yapıldığı görülmüştür. Bu duruma, yeni bir hizmet formu olarak Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kronolojik olarak önce hastanelerde başlamasının sebep olduğu düşünülebilir. Öte yandan en az bildirinin 'her ikisi' ve 'diğer' alanlarla ilgili olduğu saptanmıştır.

(b.e.) Sunulan 71 sözel bildirinin metodolojik desenine göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun teorik içerikli (%59) bir metodolojik yapıdan oluştuğu görülmüştür.

(b.f.) Yine bu bildirilerin veri toplama yöntemine göre nicel dağılımlarına bakıldığında da, en fazla 'dokümantasyon' veri toplama yönteminin (%45) kullanıldığı söylenebilir.

"II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi" üzerine bazı bibliyometrik analizlerin yapıldığı bu çalışmadan elde edilen sonuçlara ilişkin bu alanda çalışacak alan pratisyenlerine ve akademisyenlerine şu önerilerde bulunulabilir:

- Türk din psikolojisi lisansüstü tez çalışmalarında, manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılacak konulara önem ve öncelik verilmelidir.

- Şu anda var olan ilahiyat fakülteleri ile İslami ilimler fakültelerinin lisans programlarında halen zorunlu olarak verilen 'din psikolojisi'

dersinin yanı sıra mutlaka zorunlu ve/veya seçmeli olarak ‘manevi danışmanlık ve rehberlik’ dersi konulmalıdır.

- Türkiye’deki yüksek din eğitimi bağlamında ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde mutlaka bölümlenme esasına dayalı bir lisans eğitime ve dolayısıyla diploma sistemine geçilmelidir. Bu bağlamda ilahiyat fakültelerinde din psikoloğu Koç (2018) tarafından yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak önerilen ‘manevi danışmanlık ve rehberlik bölümü’ açılmalıdır (adı geçen öneriye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, 2018: 347-398).

- İkincisi yapılan bu kongrenin bundan sonraki yıllarda yine numara temeline dayalı bir yaklaşımla fakat tematik konu belirlenmesi yönüyle mutlaka devamlılığı sağlanmalıdır. Zira böyle uluslararası kurumsal bir organizasyon hem bundan sonra yapılacak olan çalışmalara yol göstermek hem de alanın Türkiye’deki farkındalığını arttırmak için önemlidir.

- Metodolojik olarak alanda yapılacak nitel araştırmalara dayanan Türkiye’ye özgü ‘hastane’ ve ‘cezaevi’ kurumlarında yerli bir model geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

- Bu makale, sadece 2018 yılında yapılan “II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”nin bibliyometrik analizleriyle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bundan sonra adı geçen bu kongrenin devamı olarak yapılacak kongreler üzerine –örneğin bu makalede kullanılan metodolojik yaklaşım kullanılarak- bibliyometrik çalışmalar yapılmalıdır. Zira alanda yeni çalışacak genç kuşak akademisyenler için bu türden yayınlanacak çalışmalar, araştırmalarının içeriklerine yön vermesi ve literatür taraması süreçlerinde zaman kazandırması bakımından önemlidir.

Kaynaklar

Aybey, S. (2018). Türkiye’deki din eğitimi çalışmaları bağlamında ‘Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi’ (2017) üzerine bibliyometrik analizler. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 415-430.

Ayten, A. & Koç, M. & Tınaz, N. & Doğan, M. A. [ed.]. (2016c). *Religious-spiritual counselling & care*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (376 s.).

Ayten, A. & Koç, M. & Tınaz, N. [ed.]. (2016a). *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (480 s.).

Ayten, A. & Koç, M. & Tınaz, N. [ed.]. (2016b). *Manevi danışmanlık ve rehberlik-II*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (416 s.).

Ayten, A. ve ark. [ed.]. (2019a). *Sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları (343 s.)

Ayten, A. ve ark. [ed.]. (2019b). *Cezai hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları (376 s.)

Clebsch, W. & Jaekle, C. (1964). *Pastoral care in historical perspective*. New Jersey: Prentice-Hall.

Clinebell, H. J. (1966). *Basic types of pastoral counseling*. Nashville: Abingdon.

Ekşi, H. & Keçeci, B. (2020). Manevi yönelimli psikolojik danışmanlığın kültürel temelleri. [içinde] H. Ekşi (ed.), *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (ss. 69-90). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Foskett, J. & Jacobs, M. (1994). Pastoral counselling. (içinde) W. Dryden, D. Charles-Edwards, & R. Woolfe (Eds.). *Handbook of counselling in Britain*. London: Routledge.

Foskett, J. & Lynch, G. (2001). Pastoral counselling in Britain: An introduction. *British Journal of Guidance & Counselling* 29 (4), 373-379.

Greenwald, C. A. ve ark. (2011). A study of identity of pastoral counselors. *American Journal of Pastoral Counseling*, 7 (4), 51-69.

II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi (2018). *Kongre program kitapçığı*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi. (15 s.).

II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi (2018). *Resmi internet sitesi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi. (<http://mdrk.org/tr>), [Erişim: Mart 2020].

Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (7. Baskı). Ankara: 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Koç, M. (2016). Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını bağlamında 'I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi' (2016) üzerine bibliyometrik analizler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 37-94.

Koç, M. (2018). Yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak bölünme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' önerisi. [içinde] *Yüksek din eğitimi* [ed. Z. Şeyma Altın], (ss. 347-398). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Lartey, E. Y. (2003). *In living color: an intercultural approach to pastoral care and counselling*. Philadelphia: Jessica Kingsley.

Ok, Ü. (2012). Dini danışmanlık: Tanımı ve tarihi. (içinde) *Dini danışmanlık ve din hizmetleri*. (ed.). N. Altaş & M. Köylü. (ss. 38-58). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, S. & Acun, A. (2015). Turist rehberliği alanının bibliyometrik profili (Ulusal turizm kongreleri bildirileri). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (34), 213-234.

Yıldırım, A. & Şimşek H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

E k l e r

Ek-1:

Kongre programı

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ

22 23 24

Cezalarında Manevi Danışmanlık Uygulanması ve Eğitimi Bağlamında ve Manevi Danışmanlık Cezalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Etkileri Sağlık Çalışanları ve Manevi Danışmanlık Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi

Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi

Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi Cezalarında Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi

www.mdrk.org

ensar
vakfi

dem
Değerler Eğitimi Merkezi
Center for Values Education

İSTANBUL
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

29 MAYIS
ÜNİVERSİTESİ

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

BİLİM KURULU

Aasim I. Padela, Michigan Üniversitesi, ABD
Abdulkerim Bahadır, N. Erbakan Üniversitesi
Ahmet Albayrak, Uludağ Üniversitesi
Ali Köse, Marmara Üniversitesi
Ali Rıza Abay, Yalova Üniversitesi
Asım Yapıcı, Çukurova Üniversitesi
Ayşe Zişan Furat, İstanbul Üniversitesi
Bünyamin Albayrak, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı
Enzo Pace, Padua Üniversitesi, İtalya
Farid Alatas, Singapur Ulusal Üniversitesi, Singapur
Faruk Karaca, Atatürk Üniversitesi
Gülüşan Göcen, İstanbul Üniversitesi
Harold G. Koenig, Duke Üniversitesi, ABD
Hasan Kaplan, Onsekiz Mart Üniversitesi
Hasan Kayıklık, Çukurova Üniversitesi
Hasan Meydan, Bülent Ecevit Üniversitesi
Hayati Hökelekli, Emekli Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi
Hisham AbuRaiya, Tel Aviv Üniversitesi, İsrail
Hossein Godazgar, İskoçya, Birleşik Krallık
Huriye Martı, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı
Imran Awan, Birmingham City Üniversitesi, İngiltere
İbrahim Aşlamacı, İnönü Üniversitesi
İbrahim Gürses, Uludağ Üniversitesi
İhsan Çapcıoğlu, Ankara Üniversitesi
Kadir Canatan, Sabahattin Zaim Üniversitesi
Madaim Yanık, İbni Haldun Üniversitesi
Masoumeh Velayeti, İskoçya, Birleşik Krallık
Maulana Muhammad Mansur Ali, İngiltere
Mehmet Ali Doğan, İstanbul Teknik Üniversitesi
Mehmet Emin Köktaş, Sabahattin Zaim Üniversitesi
Melih Çoban, Marmara Üniversitesi
Mohamed Ajouaou, Free Üniversitesi, Hollanda
Muammer Cengil, Hitit Üniversitesi
Muhammad Tavakol, Tehran Üniversitesi, İran
Murteza Bedir, İstanbul Üniversitesi
Musa Taşdelen, Sakarya Üniversitesi
Mustafa Kemal Şan, Sakarya Üniversitesi
Mustafa Köylü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Mustafa Merter, Psikiyatrist
Mustafa Sinanoğlu, 29 Mayıs Üniversitesi
Mustafa Ulu, Erciyes Üniversitesi
Necdet Subaşı, T.C. Başbakanlık

Nurullah Altaş, Marmara Üniversitesi
Orhan Gürsu, Akdeniz Üniversitesi
Ömer Faruk Ocakoğlu, Kırklareli Üniversitesi
Ömer Faruk Söylev, Dumlupınar Üniversitesi
Ömer Miraç Yaman, İstanbul Üniversitesi
Recep Kaymakcan, Değerler Eğitimi Merkezi
Sevde Düzgüner, Marmara Üniversitesi
Seyid Javad Miri, İran
Stephen Hunt, The West of England Üniversitesi, İngiltere
Talip Yiğit, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Turgay Şirin, Sabahattin Zaim Üniversitesi
Wahiba AbuRas, Adelphi Üniversitesi, ABD
Wing Hong Chui, Hong Kong City Üniversitesi, Çin
Z. Şeyma Altın, İstanbul Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Başkanı

Nuri Tinaz, Marmara Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Ali Ayten, Marmara Üniversitesi
Bayram Demirtaş, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı
Halil Ekşi, Marmara Üniversitesi
Mustafa Koç, Balıkesir Üniversitesi
Mahmut Zengin, Sakarya Üniversitesi
Hulusi Yiğit, Değerler Eğitimi Merkezi

Sekreteryası

Fatma Reyhan Balcı, Değerler Eğitimi Merkezi

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

SCIENTIFIC BOARD

Aasim I. Padela, University of Michigan, USA
 Abdulkerim Bahadır, N. Erbakan University, Turkey
 Ahmet Albayrak, Uludağ University, Turkey
 Ali Köse, Marmara University, Turkey
 Ali Rıza Abay, Yalova University, Turkey
 Asım Yapıcı, Çukurova University, Turkey
 Ayşe Zişan Furat, İstanbul University, Turkey
 Bünyamin Albayrak, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Enzo Pace, University of Padua, Italy
 Farid Alatas, National University of Singapore, Singapore
 Faruk Karaca, Atatürk University, Turkey
 Gülüşan Göcen, İstanbul University, Turkey
 Harold G. Koenig, Duke University, USA
 Hasan Kaplan, Onsekiz Mart University, Turkey
 Hasan Kayıklık, Çukurova University, Turkey
 Hasan Meydan, Bülent Ecevit University, Turkey
 Hayati Hökelekli, Emeritus Prof., Uludağ University, Turkey
 Hisham AbuRaiya, Tel Aviv University, Israel
 Hossein Godazgar, Scotland, UK
 Huriye Martı, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Imran Awan, Birmingham City University, UK
 İbrahim Aşlamacı, İnönü University, Turkey
 İbrahim Gürses, Uludağ University, Turkey
 İhsan Çapcıoğlu, Ankara University, Turkey
 Kadir Canatan, Sabahattin Zaim University, Turkey
 Madaim Yanık, Ibn Haldun University, Turkey
 Masoume Velayeti, Scotland, UK
 Maulana Muhammad Mansur Ali, England
 Mehmet Ali Doğan, İstanbul Technical University, Turkey
 Mehmet Emin Köktaş, Sabahattin Zaim University, Turkey
 Melih Çoban, Marmara University, Turkey
 Mohamed Ajouaou, Free University, The Netherlands
 Muammer Cengil, Hitit University, Turkey
 Muhammad Tavakol, University of Tehran, Iran
 Murteza Bedir, İstanbul University, Turkey
 Musa Taşdelen, Sakarya University, Turkey
 Mustafa Kemal Şan, Sakarya University, Turkey
 Mustafa Köylü, Ondokuz Mayıs University, Turkey
 Mustafa Merter, Freelance Psychiatrist, Turkey
 Mustafa Sinanoğlu, İstanbul May 29 University, Turkey
 Mustafa Ulu, Erciyes University, Turkey
 Necdet Subaşı, The Republic of Turkey Prime Ministry, Turkey

Nurullah Altaş, Atatürk University, Turkey
 Orhan Gürsu, Akdeniz University, Turkey
 Ömer Faruk Ocakoğlu, Kırklareli University, Turkey
 Ömer Faruk Söylev, Dumlupınar University, Turkey
 Ömer Miraç Yaman, İstanbul University, Turkey
 Recep Kaymakcan, Centre for Values Education, Turkey
 Sevede Düzgüner, Marmara University, Turkey
 Seyed Javad Miri, Iran
 Stephen Hunt, University of the West of England, UK
 Talip Yiğit, İstanbul 29 Mayıs University, Turkey
 Turgay Şirin, Sabahattin Zaim University, Turkey
 Wahiba AbuRas, University of Adelphi, USA
 Wing Hong Chui, City University of Hong Kong, China
 Z. Şeyma Altın, İstanbul University, Turkey

Congress Chairman

Nuri Tınaz, Marmara University, Turkey

Local Organising Scientific Committee

Ali Ayten, Marmara University, Turkey
 Bayram Demirtaş, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Halil Ekşi, Marmara University, Turkey
 Mustafa Koç, Balıkesir University, Turkey
 Mahmut Zengin, Sakarya University, Turkey
 Hulusi Yiğit, Center for Values Education, Turkey

Congress Secretariat

Fatma Reyhan Balcı, Center for Values Education, Turkey

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

22 KASIM | PERŞEMBE

A SALONU

13:00 - 14:00 : Kayıt

14:00 - 15:30 : Açılış ve Protokol Konuşmaları

15:30 - 16:00 : Ara

16:00 - 17:00 : Açılış Paneli

17:00 - 17:45 : Açılış Konferansı

Çok Kültürlü bir Bakış Açısından Maneviyatın, Hasta Danışmanlığına Entegrasyonunu Sağlamak
Harold G. Koenig / Duke Üniversitesi Sağlık Merkezi, ABD

23 KASIM CUMA

9:00 - 18:00 : I, II, III ve IV. Eşzamanlı Oturumlar

24 KASIM CUMARTESİ

9:00 - 17:30 : V, VI, VII ve VIII. Eşzamanlı Oturumlar

17:30 - 18:00 : Kapanış ve Değerlendirme

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

22 NOVEMBER | THURSDAY

A SALONU

13:00 pm - 14:00 pm: Registration

14:00 pm - 15:30 pm: Welcoming and Protocol Speeches

15:30 pm - 16:00 pm: Reception

16:00 pm - 17:00 pm: Plenary Panel

17:00 pm - 17:45 pm: Opening Speech

Integrating Spirituality into Patient Care from a Multicultural Perspective
Harold G. Koenig / Duke University Medical Center, USA

23 NOVEMBER FRIDAY

9:00 am - 18:00 pm: Parallel Sessions I, II, III and IV

24 NOVEMBER SATURDAY

9:00 am - 17:30 pm: Parallel Sessions V, VI, VII and VIII

17:30 pm - 18:00 pm: General Assessment and Closing Remarks

II. ULUSLARARASI MANEVI DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 KASIM | CUMA

I. Oturum: 09:00 – 10:30

A SALONU

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık Rehberlik Uygulaması ve Eğitimi

Oturum Başkanı: Kemal Ataman / Marmara Üniversitesi

- Amerikan Hapishanelerinde Kadın Mahkumlara Uygulanan Seçili Manevi Destek ve Rehberlik Programları**
Hatice Koç Kanca / Diyanet İşleri Başkanlığı
- Diyanet İşleri Başkanlığının Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1950-2017): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi**
Mustafa Koç / Balıkesir Üniversitesi
- Cezaevi Vaizlerinin Mesleki Yeterlilikleri üzerine Nitel bir Araştırma**
Zeynep Kaya / Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik**
Şükrü Bilgiç / Adalet Bakanlığı

B SALONU

Bağımlılık ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Oturum Başkanı: Ömer Miraç Yaman / İstanbul Üniversitesi

- Bağımlılığın Rehabilitasyon Sürecinde Maneviyat/İnanç Temelli Yaklaşım: Bir Model Geliştirme Denemesi**
Kültegin Ögel / Moodist Psikiyatri ve Nöroloji Hastanesi
Ali Ayten / Marmara Üniversitesi
Nihal İşbilen Esendir / Diyanet İşleri Başkanlığı
Melike Şimşek / Yeşilay Danışmanlık Merkezi
Burcu Çetin Şeker / Yeşilay Danışmanlık Merkezi
- Bağımlı Rehabilitasyon Sürecinde Manevi Terapi Modeli: Olgu Örneği**
Bayram Ayaz / İstanbul Üniversitesi
- Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Sürecine ve Tedavi Sonrasında Manevi Destek Hizmetinin Katkısı**
Mevlüt Kaya / Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Fatih Ergin / Samsun İl Müftülüğü
- Ceza Adaleti Deneyimine Sahip Olanlar dahil, Bağımlılıktan Kurtulan Kişiler Arasındaki Maneviyat Algıları: Fenomenolojik Bir Model**
İsa Ceylan / Ankara Üniversitesi
Liam Metcalf-White / Chester Üniversitesi, İngiltere

Çay & Kahve Arası: 10:30 – 11:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 NOVEMBER | FRIDAY

Session I: 09:00am – 10:30am

HALL A

Spiritual Counselling and Care Training and Practices in Prisons Services

Session Chair: Kemal Ataman / Marmara University, Turkey

1. **Selected Spiritual Counselling and Care Programmes Applications for Women inmates in American Prisons**
Hatice Koç Kanca / Presidency of Religious Affairs, Turkey
2. **The Presidency of Religious Affairs' Spiritual Counselling and Care Services in Prisons (1950-2017): Their Limitations and a Training Program Proposal**
Mustafa Koç / Balıkesir University, Turkey
3. **A Qualitative Study on the Professional Qualifications of Prison Preachers**
Zeynep Kaya / Ankara Sosyal Bilimler University, Turkey
4. **Spiritual Counselling and Care in Probation Practices**
Şükrü Bilgiç / Ministry of Justice, Turkey

HALL B

Addiction and Spiritual Counselling and Care

Session Chair: Ömer Miraç Yaman / Istanbul University, Turkey

1. **Spirituality / Faith Based Approach in the Addiction Rehabilitation Process: An Attempt to Develop a Model**
Kültegin Ögel / Moodist Psychiatry and Neurology Hospital, Turkey
Ali Ayten / Marmara University, Turkey
Nihal İşbilen Esendir / Presidency of Religious Affairs, Turkey
Melike Şimşek / Yesilay Counselling Center, Turkey
Burcu Çetin Şeker / Yesilay Counselling Center, Turkey
2. **Spiritual Therapy Model in Addiction Rehabilitation Process: A Sample Case**
Bayram Ayaz / İstanbul University, Turkey
3. **Contributions of the Spiritual Counselling and Care Services to Alcohol and Substance Addiction during the Treatment and after**
Mevlüt Kaya / Ondokuz Mayıs University, Turkey
Fatih Ergin / Mufti Office of Samsun City, Turkey
4. **Perceptions of Spirituality among People those who Recovered from Addiction, including those who were Convicted Criminals: A Phenomenological Model**
İsa Ceylan / Ankara University, Turkey
Liam Metcalf-White / University of Chester, UK

Tea & Coffee Break: 10:30 – 11:00

| 7 |

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 KASIM | CUMA

II. Oturum: 11:00 – 12:30

A SALONU

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkileri

Oturum Başkanı: Mehmet Emin Köktaş / İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İZU)

- 1. Cezaevlerinde Verilecek Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri**
Muammer Cengil / Hitit Üniversitesi
- 2. Hükümlülerin Duygu Durumlarına Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi Üzerine Bir Araştırma**
Mustafa Ulu / Erciyes Üniversitesi
Abdulnafi Tekeş / Adalet Bakanlığı
- 3. Kadın Hükümlülerde Manevi Yönelim, Dua ve Umud İlişkisi (Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu Örneği)**
Sema Yılmaz / Cumhuriyet Üniversitesi
- 4. Hükümlü ve Tutukluların Rehabilitasyonda ve Resosyalizasyonunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri/Rolü**
Cevdet Tekin / Bursa H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu
Mehmet Şanver / Uludağ Üniversitesi

B SALONU

Sağlık Çalışanları ve Manevi Danışmanlık

Oturum Başkanı: Ali Rıza Abay / Yalova Üniversitesi

- 1. Yoğun Bakım Hizmetlerinde Görevli Hemşirelerin Hastalık-Ölüm ve Ahiret İnancı İlişkisi Bağlamında Görüşleri ve Durumu Anlamlandırma Süreçlerinde Manevi Danışmanlığın Rolü ve Önemi**
Elif Merve Ertürk / İstanbul Üniversitesi
- 2. Hemşirelik Bakımında bir Hemşirelik Tanısının Analizi: Manevi Sıkıntı**
Müge Seval / Bülent Ecevit Üniversitesi
Yasemin Odabaş / Bülent Ecevit Üniversitesi
- 3. Hastanelerde Manevi Destek Hizmetlerinin Hasta ve Sağlık Çalışanlarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi**
Mevlüt Kaya / Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Kenan Cam / Samsun İl Müftülüğü
- 4. Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler**
Hıdır Apak / Mardin Artuklu Üniversitesi
Metin Erdem / Yalova Üniversitesi

Öğle Arası: 12:30 – 14:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 NOVEMBER | FRIDAY

Session II: 11:00 – 12:30

HALL A

Effects of Spiritual Counselling and Care in Prison Services

Session Chair: Mehmet Emin Köktaş / İstanbul Sabahattin Zaim (İZU) University, Turkey

- Spiritual Counselling and Care Services in Prisons**
Muammer Cengil / Hitit University, Turkey
- The Impacts of Religious-Spiritual Counselling and Care on the Emotions of Convicts: A Study**
Mustafa Ulu / Erciyes University, Turkey
Abdulnafi Tekeş / Ministry of Justice, Turkey
- The Relationship between Prayer and Hope and Spiritual Orientation among Female Convicts (The Case of Sivas City Prison)**
Sema Yılmaz / Cumhuriyet University, Turkey
- The Place and Role of Spiritual Counselling and Care Services in the Rehabilitation and Resocialization of Convicts and Inmates**
Cevdet Tekin / Bursa City H Type Closed Penitentiary Institution, Turkey
Mehmet Şanver / Uludağ University, Turkey

HALL B

Health Services Personnel and Religious-Spiritual Counselling and Care

Session Chair: Ali Rıza Abay / Yalova University

- The Views of Intensive Care Nurses on Relationship between Illness, Death and Belief in the Hereafter and the Role and Importance of Spiritual Counselling and Care during their Sense-Making the Case**
Elif Merve Ertürk / İstanbul University, Turkey
- An Analysis of a Nursing Diagnosis in Nursing Care: Spiritual Distress**
Müge Seval / Bülent Ecevit University, Turkey
Yasemin Odabaş / Bülent Ecevit University, Turkey
- A Critical Assessment of Religious-Spiritual Support Services in Hospitals According to the Opinions of Patients and Health Care Personnels**
Mevlüt Kaya / Ondokuz Mayıs University, Turkey
Kenan Cam / Mufti Office of Samsun City, Turkey
- Collaboration between Social Care Workers and Spiritual Counsellors / Carers Working in Hospital Setting: Problems and Recommendations**
Hıdır Apak / Mardin Artuklu University, Turkey
Metin Erdem / Yalova University, Turkey

Lunch Break: 12:30 – 14:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 KASIM | CUMA

III. Oturum: 14:30 – 16:00

A SALONU

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık: Türkiye Deneyimi
Oturum Başkanı: Abdülkerim Bahadır / Necmettin Erbakan Üniversitesi

- Türkiye Ceza İnfaz Kurumlarında Dini Motifli Terör Hükümlü ve Tutuklularının Genel Profili ve Rehabilitasyon İmkânı Üzerine bir Değerlendirme**
Bayram Demirtaş / Diyanet İşleri Başkanlığı
- Türkiye'deki Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlığın İmkânı Üzerine bir Değerlendirme**
Harun Işık / Erciyes Üniversitesi
- Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vazizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel bir Araştırma**
İbrahim Aşlamacı / İnönü Üniversitesi
Adem Yılmaz / Malatya İl Müftülüğü
- Cezaevi Kültüründe Maneviyat: Sincan F Tipi Cezaevi Örneği**
Merve Reyhan Baygeldi / Uludağ Üniversitesi
Dilruba K. Toklucu / Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Kemal Ataman / Marmara Üniversitesi

B SALONU

Çok Kültürlü Topumlarda Manevi Danışmanlık
Oturum Başkanı: Halil Ekşi / Marmara Üniversitesi

- Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım (Hollanda Örneği)**
Dilek Bal Koçak / Kastamonu Üniversitesi
- Avusturya Hastanelerinde Manevi Rehberlik Hizmetleri**
M. Erkan Erdemir / Viyana Din Eğitimi Yüksek Okulu, Avusturya
- Çok Kültürlü (Modern) Topumlarda Hastanelerde İhtiyaç olan İslami Manevi Destek ve Danışmanlık (KHS): Avusturya/Viyana Devlet Hastanesindeki Müslüman Türk Kökenli Hastaların Manevi Destek Görevlisinden Beklentileri üzerine Empirik ve Teorik bir Araştırma**
Hızır Uzuner / Diyanet İşleri Başkanlığı
- Suçla Karışan Kimselere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Suriyeli Göçmenler üzerine Nitel bir Araştırma**
Aynıl Sunay / İstanbul Üniversitesi

Çay & Kahve Arası: 16:00 – 16:30

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS ON
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 NOVEMBER | FRIDAY

Session III: 14:30 – 16:00

HALL A

Spiritual Counselling and Care in Prison Services: Turkish Experience

Session Chair: Abdülkerim Bahadır / Necmettin Erbakan University, Turkey

- 1. A General Profile of Religiously Motivated Convicted Terrorists & Prisoners and An Assesment on the Possibility of their Rehabilitation**
Bayram Demirtaş / Presidency of Religious Affairs, Turkey
- 2. An Assesment on the Possibility of Spiritual Counselling in Penintary Institutions in Turkey**
Harun Işık / Erciyes University, Turkey
- 3. Religious Services and the Qualification of Spiritual Care in Prisons: A Qualitative Research Based on the Views of Prison Preachers**
İbrahim Aşlamacı / İnönü University
Adem Yılmaz / Mufti Office of Malatya City, Turkey
- 4. Spirituality in the Prison Life: The Case of Sincan High Security Prison**
Merve Reyhan Baygeldi / Uludag University, Turkey
Dilruba K. Toklucu / Middle East Technical University, Turkey
Kemal Ataman / Marmara University, Turkey

HALL B

Spiritual Counselling in Multicultural Societies

Session Chair: Halil Ekşi / Marmara University, Turkey

- 1. Spiritual Care Applied to Pediatric Patients and their Close Family Members: The Case of Netherlands**
Dilek Bal Koçak / Kastamonu University, Turkey
- 2. Spiritual Acounselling and Care Services at Austrian Hospitals**
M. Erkan Erdemir / Vienna School of Religious Studies, Austria
- 3. Islamic Spiritual Support and Counselling (KHS) Services at Hospitals in Multicultural Societies: An Empirical and Theoretical Study on the Expectations of the Turkish-Muslim Origin Patients from Religious-Spiritual Support and Counselling Staff at Vienna State Hospital, Austria**
Hızır Uzuner / Presidency of Religious Affairs, Turkey
- 4. Religious-Spiritual Counselling and Care for Persons Involved in Crime: A Qualitative Study on Syrian Migrants**
Aynil Sunay / Istanbul University, Turkey

Tea & Coffee Break: 16:00 – 16:30

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 KASIM | CUMA

IV. Oturum: 16:30 – 18:00

A SALONU

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık: Farklı Ülke Deneyimleri – I

Oturum Başkanı: Hatil İbrahim Dizman / Adalet Bakanlığı

- İdealler ve Gerçekler arasında Bosna Hapishanelerinde Manevi Danışmanlık: Tuzla Müftülüğü Örneği**
Aid Smajic / Sarajevo Üniversitesi, Bosna Hersek
Hajrudin Baturic / Majlis of Islamic Community Gradacac, Bosna Hersek
- Medrese-i Yusufiye: Dönüşüm Yeri Olarak Cezaevleri**
David Goa, The King's Üniversitesi, Kanada
- Ukrayna Cezaevi Sızteminde İmamlar**
Denys Brylov, Ulusal Dragomanov Pedagojik Üniversitesi, Ukrayna
- Almanya'daki Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik ve Danışmanlık (Islamische Seelsorge) Uygulamaları - DİTİB (Diyabet İşleri Türk İslam Birliği) Örneği**
Seat Uzeirovski / Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Almanya
- Avusturya Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri**
Ramazan Demir / Avusturya Cezaevleri Manevi Hizmetler Kurumu, Avusturya

B SALONU

Manevi Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitimi

Oturum Başkanı: Gülüşan Göcen / İstanbul Üniversitesi

- Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Eğitiminde Staj ve Süpervizyonun Önemi: Hollanda Örneğinde İçeriği ve Bir Teklif**
Arslan Karagül / Amsterdam Üniversitesi, Hollanda
- Hastanelerde Manevi Bakım ve Rehberlik Hizmeti Sunacak Personelin Sahip Olması Gereken Nitelikler**
İhsan Çapcıoğlu / Ankara Üniversitesi
Fatma Çapcıoğlu / Ankara Üniversitesi
Esra Özcan / Ankara Üniversitesi
- Sağlık Kurumları ve Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Vaka Örnekleri**
Kasım Karaman / Ordu İl Müftülüğü
- Diyanet İşleri Başkanlığınca Sağlık Tesislerinde Sunulan Manevi Destek Hizmetleri**
Ahmet Süneci / Diyanet İşleri Başkanlığı

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

23 NOVEMBER | FRIDAY

Session IV.: 16:30 – 18:00

HALL A

Spiritual Counselling and Care in Prisons: Distinctive Experiences of Countries – I

Session Chair: Halil İbrahim Dizman / Ministry of Justice, Turkey

- 1. Between Ideals and Realities Spiritual Counselling in Bosnian Prisons: The Case of Tuzla Mufti Office**
Aid Smajic / University of Sarajevo, Bosnia Herzegovina
Hajrudin Baturic / Majlis of Islamic Community Gradacac, Bosnia Herzegovina
- 2. The School of Joseph: Prisons as a Place of Transformation**
David Goa / The King's University, Canada
- 3. Imams in Ukrainian Prison System**
Denys Brylov / National Pedagogical Dragomanov Univerdity, Ukraine
- 4. Practices of Islamic-Spiritual Counselling and Care (Islamische Seelsorge) in German Prisons – The Case of DITIB (Turkish Islamic Union of Religious Affairs)**
Seat Zeirovski / Religious Affairs of Turkish Islamic Union, Germany
- 5. Religious-Spiritual Counselling and Care Services in Austrian Prisons**
Ramazan Demir / Institution of Austrian Prisons Religious-Spiritual Services, Austria

HALL B

Religious-Spiritual Counselling and Care Training and Services

Session Chair: Gülüşan Göcen / İstanbul University, Turkey

- 1. Importance of Supervision and Training Spiritual Counselling and Care Education: The Content of the Netherlands Sample and A Proposal**
Arslan Karagül / University of Amsterdam, The Netherlands
- 2. Vocational Qualifications of Personnel who Provide Spiritual Counselling and Care Services in Hospitals**
İhsan Çapcıoğlu / Ankara University, Turkey
Fatma Çapcıoğlu / Ankara University, Turkey
Esra Özcan / Ankara University, Turkey
- 3. Religious-Spiritual Counselling and Care Services in Health Institutions and Prisons: The Case Studies**
Kasım Karaman / Mufti Office of Ordu City, Turkey
- 4. Spiritual Counselling and Care Services in the Health Facilities Provided by the Presidency of Religious Affairs**
Ahmet Süneci / Presidency of Religious Affairs, Turkey

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 KASIM | CUMARTESİ

V. Oturum: 09:00 – 10:30

A SALONU

Cezaevleri ve İlgili Kurumlarda Manevi Danışmanlığın Kapsamı

Oturum Başkanı: Hayati Hökelekli / Uludağ Üniversitesi

- Kamu Sağlık Kurumları ve Cezaevlerinde Din ve Maneviyatın Müzakeresi**
Andrew Todd / Anglia Ruskin Üniversitesi ve Cambridge İlahiyat Federasyonu, İngiltere
- Cezaevlerinde Müslümanlara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları: İngiltere ve Mısır Hapishaneleri Örneği**
Barbara Spalek / Derby Üniversitesi, İngiltere
Salwa El-Awa / Swansea Üniversitesi, İngiltere
- Aile Mahkemelerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri**
Lütfiye Gülay Bilgin / Diyanet İşleri Başkanlığı
- Ah Etmek ya da Af Etmek: Manevi Danışmanlık Açısından Hapishane Olgusuna Hz. Yusuf Örneği ile Bakmak**
Mustafa Naci Kula / Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

B SALONU

Kanser Hastalarına Yönelik Manevi Danışmanlık

Oturum Başkanı: Hasan Kaplan / İbn Haldun Üniversitesi

- Kanser Hastalarının Dua ve İslami Bilişsel Terapiye Dayalı Manevi Bakımı**
Masoud Azerbaijani / Hawzah Araştırma Enstitüsü ve Üniversitesi, Azerbaycan
- Onkoloji Servislerinde Tedavi Gören Hastaların ve Yakınlarının Hastalığı Kabul, Anlamlandırma ve Yorumlamada Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Rolü**
Orhan Gürsu / Akdeniz Üniversitesi
Salihanur İnal / Akdeniz Üniversitesi
- Terminal Dönem Kanser Tanılı Hasta ve Yakınları İçin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik**
Sema Karagöz / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Terminal Dönem Hastalarda ve Cezaevlerinde Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mesnevisinin Kullanımı**
Simin Rafati / Leiden University, Hollanda

Çay & Kahve Arası: 10:30 – 11:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 NOVEMBER | SATURDAY

Session V.: 09:00 – 10:30

HALL A

Scope of Spiritual Conselling and Care in Prisons and Related Institutions

Session Chair: Hayati Hökelekli / Uludağ University, Turkey

- Negotiating Religion and Spirituality in Public Healthcare and Prison Services**
Andrew Todd / Anglia Ruskin University and the Cambridge Theological Federation, UK
- Studies on Spiritual Counselling and Care Services aimed at Muslim Inmates in Prisons: The Cases of the UK and Egypt Prisons**
Barbara Spalek / University of Derby, UK
Salwa El-Awa / Swansea University, UK
- Religious-Spiritual Counselling and Care Services in Family Courts**
Lütfiye Gülay Bilgin / Presidency of Religious Affairs, Turkey
- Cursing or Forgiving: Looking Through the Prison Phenomenon from Spiritual Counselling Perspective: The Case of Prophet Joseph**
Mustafa Naci Kula / Eskişehir Osmangazi University, Turkey

HALL B

Religious-Spiritual Counselling for Cancer Patients

Session Chair: Hasan Kaplan / Ibn Haldun University, Turkey

- Spiritual Care of Cancer Patients Based on Prayer and Islamic Cognitive Therapy**
Masoud Azerbaijani / Research Institute of Hawzah and University, Azerbaijan
- The Role of Religious-Spiritual Counseling and Care in Acceptance, Making-Sense and Interpretation of Illness of Patients in Oncology Units and their Close Family Members**
Orhan Gürsu / Akdeniz University, Turkey
Salihanur İnal / Akdeniz University, Turkey
- Spiritual Counseling and Care for Terminally Cancer Diagnosed Patients and their Relatives**
Sema Karagöz / Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey
- The Use of Mevlana Celaleddin Rumi's Masnavi in Terminally ill Patients and in Prison Inmates**
Simin Rafati / Leiden University, The Netherlands

Tea and Coffee Break: 10:30 – 11:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 KASIM | CUMARTESİ

VI. Oturum: 11:00 – 12:30

A SALONU

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık: Farklı Ülke Deneyimleri - II

Oturum Başkanı: Amjad Hussain / Marmara Üniversitesi

- Arnavutluk Cezaevlerinde İslâm ve Hıristiyan Din Hizmetleri**
İlir Rruga / Trakya Üniversitesi
- Hapishanelerde ve Etik Kuruluşlarda Pastoral Bakım: Almanya Örneği**
Mahmoud Abdallah / Tübingen Üniversitesi, Almanya
- Slovak Cezaevlerinde Vaizlik: Kurumsal ve Yasal Durum**
Michaela Moravcikova, Trnava Üniversitesi, Slovakya
- Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (Hollanda, Exodus Örneği)**
Ömer Faruk Akyüz / Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Romanya'da bulunan Hastane ve Cezaevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik Sisteminin Yasal Yapısı ve İdari İşleyişi**
Laurentiu D. Tanase / Bükreş Üniversitesi, Romanya

B SALONU

Palyatif Bakımda Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Yeri

Oturum Başkanı: Mahmut Zengin / Sakarya Üniversitesi

- Paydaşları Bakımından Palyatif Bakım Merkezlerinde Yürütülen Manevi Destek Hizmet Uygulaması Üzerine Bir Araştırma**
Nihal İşbilen Esendir / Diyanet İşleri Başkanlığı
Hasan Kaplan / İbn Haldun Üniversitesi
- Palyatif Bakımda Manevi Desteğin Hasta Yakınlarının Psikolojik İyi Oluşuna Etkisinin İncelenmesi**
Mebrure Doğan / Afyon Kocatepe Üniversitesi
- Palyatif Bakımda Manevi Destek (Vaka Örnekleri)**
Serap Tursun / Diyanet İşleri Başkanlığı
- Hastanelerde Yatan Hastaların Ruhsal Bakım Uygulamalarına Yönelik Duyguları, Görüşleri ve Tutumları: Nitel Bir Çalışma**
Nurten Kimter / Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Mustafa Koç / Balıkesir Üniversitesi

Öğle Arası: 12:30-14:00

II. ULUSLARARASI MANEVI DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 NOVEMBER | SATURDAY

Session VI.: 11:00 – 12:30

HALL A

Religious-Spiritual Counselling and Care in Prisons: Distinctive Experiences of Countries - II
Session Chair: Amjad Hussain / Marmara University, Turkey

1. **Islamic and Christian Religious Services in Albanian Prisons**
İlir Rruga / Trakya University, Turkey
2. **Pastoral Care in Prisons and Ethical Institutions: The Case of Germany**
Mahmoud Abdallah / Tübingen University, Germany
3. **Chaplaincy Services in Slovakian Prisons: Its Institutional and Legal Status**
Michaela Moravcikova / Trnava University, Slovakia
4. **Spiritual Counselling and Care Services in the Rehabilitation of Prisoners and Their Reintegration into Society (Exodus Sample in The Netherlands)**
Ömer Faruk Akyüz / Konya Necmettin Erbakan University, Turkey
5. **Spiritual Counselling and Care System and Practices in Prisons and Hospitals in Romania: Its Legal Status and Governance**
Laurentiu D. Tanase / Bucharest University, Romania

HALL B

The Place of Spiritual Counselling and Care in Palliative Care
Session Chair: Mahmut Zengin / Sakarya University, Turkey

1. **A Study of the Practices of Spiritual Support Service in Palliative Care Centers**
Nihal İşbilen Esendir / Presidency of Religious Affairs, Turkey
Hasan Kaplan / İbn Haldun University, Turkey
2. **An Analysis on the Impacts of Spiritual Support on Psychological Well-being of Patients' Close Family Members in Palliative Care**
Mebrure Doğan / Afyon Kocatepe University, Turkey
3. **Spiritual Support in Palliative Care (Case Studies)**
Serap Tursun / Presidency of Religious Affairs, Turkey
4. **Patients' Feelings, Opinions and Attitudes towards the Practices of Spiritual Counselling and Care in Hospitals: A Qualitative Study**
Nurten Kimter / Çanakkale 18 Mart University, Turkey
Mustafa Koç / Balıkesir University, Turkey

Lunch Break: 12:30 - 14:00

| 17 |

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 KASIM | CUMARTESİ

VII. Oturum: 14:00 – 15:30

A SALONU

Manevî Danışmanlık – Rehberlik ve Pozitif Psikoloji

Oturum Başkanı: Z. Şeyma Altın / İstanbul Üniversitesi

- Psikolojik Bilimler ve/veya Dindarlık/Maneviyat İlahiyatı: Sağlık, Darülaceze ve Hapishanede Ruhsal İyi Oluş Ölçeğinin (SWBS) Kullanımı**
Raymond F. Paloutzian / Westmont College, ABD
- İyi Oluşun Spiritüel Göstergesi: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması**
Halil Ekşi / Marmara Üniversitesi
Zeynep Sena Soyyiğit / Marmara Üniversitesi
Selami Kardaş / Muş Alparslan Üniversitesi
- Sağlık Alanında Farklı Dini, Etnik ve Kültürel Kimliklere Sahip Engelli Yabancı Bireyler İçin Manevi / Dini Danışmanlık ve Rehberlik**
Zeynep Sağır / Fırat Üniversitesi
- Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Sürecinde İnsani Güç ve Erdemler: OSB Tanılı Çocuk Sahibi Annelerin Tecrübeleri Bağlamında**
Yunus Emre Temiz / Sakarya Üniversitesi

B SALONU

Maneviyat İçerikli Terapiler ve Manevi Danışmanlık

Oturum Başkanı: Recep Kaymakcan / Gençlik ve Spor Bakanlığı

- Sorunlu Ruh için Rayiha - Manevi Bakım ve Yas Süreçlerinin Ruhani Dönüşümü**
Georg Wenz / Evangelische Akademie Der Pfalz, İsviçre
- Dindar Müslüman Hasta/Danışmanlarla Çalışma: Dinamik Kuran-ı Kerim Merkezli bir Psikoterapi Modeli**
Hisham Abu-Raiya / Tel Aviv Üniversitesi, İsrail
- Müslüman Hastalarda Obsesif Kompulsif Bozukluğunun (Waswasa) İslami Entegre Tedavisi**
Hooman Keshavarzi / Khalil Center ABD
Fahad Khan / Khalil Center ABD
Beena Syed / Khalil Center ABD
- Çocukluk Çağı Örseleyici Yaşantıların Tanrı Algısına Etkisi: Bir OKB Vakası Örneği**
Yasemin Angin / Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi
- Kötülük ile Nasıl Karşı Karşıya Kalır - Hakim Psikolojik Boyut: Dinamik, Kuran-ı Kerim'e dayalı bir Psikoterapi Modeli üzerine Kısa bir Değerlendirme**
Mustafa Tekke / Düzce Üniversitesi
Hisham Abu-Raiya / Tel-Aviv Üniversitesi

Çay & Kahve Arası: 15:30 – 16:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 NOVEMBER | SATURDAY

Session VII.: 14:00 – 15:30

HALL A

Religious-Spiritual Counselling and Positive Psychology

Session Chair: Z. Şeyma Altın / Istanbul University, Turkey

1. **Psychological Science and/or Theologies of Religiosity/Spirituality: Use of the Spiritual Well-Being Scale (SWBS) in Healthcare, Hospice, and Prison**
Raymond F. Paloutzian / Westmont College, USA
2. **Spiritual Indicator of Well-Being: A Study of Adaptation Scale**
Halil Ekşi / Marmara University, Turkey
Zeynep Sena Soyyiğit / Marmara University, Turkey
Selami Kardeş / Muş Alparslan University, Turkey
3. **Spiritual Counselling and Care for Disabled Foreign Patients who have Different Religious, Ethnic and Cultural Identities in Healthcare**
Zeynep Sağır / Fırat University, Turkey
4. **Human Power and Virtues in Spiritual Counseling and Care in the Context of Experiences of Mothers with Children of Autism Spectrum Disorder**
Yunus Emre Temiz / Sakarya University, Turkey

HALL B

Spiritual Thematic Therapy and Spiritual Counselling

Session Chair: Recep Kaymakcan / Ministry of Youth and Sports, Turkey

1. **Balm for the Troubled Soul-Spiritual Care and the Spiritual Transformation of Mourning Processes**
Georg Wenz / Evangelische Akademie Der Pfalz, Switzerland
2. **Working with Religious Muslim Clients: A Dynamic, Qur'anic-Based Model of Psychotherapy**
Hisham Abu-Raiya / Tel Aviv University, Israel
3. **Islamically Integrated Treatment of Obsessive-Compulsive Disorder Scrupulosity (Waswasa) in Muslim Patients**
Hooman Keshavarzi / Khalil Center USA
Fahad Khan / Khalil Center USA
Beena Syed / Khalil Center USA
4. **Influence of Traumatic Childhood Experiences on God Perception: A Case Study of OCD**
Yasemin Angın / Erzurum Regional Training and Research Hospital, Turkey
5. **How to Face with Evil - Dominant Psychological Dimension: A Brief Evaluation of a Psychotherapy Model Based on the Quran**
Mustafa Tekke / Düzce University, Turkey
Hisham Abu-Raiya / Tel-Aviv University, Israel

Tea & Coffee Break: 15:30 – 16:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 KASIM | CUMARTESİ

VIII. Oturum: 16:00 – 17:30

A SALONU

Tarihsel Süreçte ve Günümüzde Manevi Danışmanlık

Oturum Başkanı: Bünyamin Albayrak / Diyanet İşleri Başkanlığı

- 1. Psikolojik Danışma Sürecinde Kullanılan Dini/Manevi Temelli Müdahalelerin Vaka Analizi Yöntemi ile İncelenmesi üzerine bir Araştırma**
Faruk Karaca / Atatürk Üniversitesi
Muhammet Cevat Acar / Mardin Artuklu Üniversitesi
- 2. Kiliselerin Hastanelerde Sunduğu Manevi Danışmanlık Hizmetleri: Katolik Kilisesi Örneği**
İsmail Taşpınar / Marmara Üniversitesi
- 3. Psikolojik Hastalıkların İnanç Eksikliği olarak Damgalanmasından Doğan Problemlerin Çözümünde MDR'nin Yeri**
Gülüşan Göcen / İstanbul Üniversitesi
Kevser Çağlan / İstanbul Üniversitesi
- 4. Hastalığı Anlamlandırma ve Yorumlama Sürecinde Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Rolü**
Aysun Özkan / Diyanet İşleri Başkanlığı

Genel Değerlendirme ve Kapanış: 18:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

24 NOVEMBER | SATURDAY

Session VIII.: 16:00 – 17:30

HALL A

Development of Spiritual Counselling and Care and Today's Practices

Session Chair: Bünyamin Albayrak / Presidency of Religious Affairs, Turkey

- 1. An Analysis of Investigation of Religious / Spiritual Based Interventions Used in Psychological Counseling Process Method**
Faruk Karaca / Atatürk University, Turkey
Muhammet Cevat Acar / Mardin Artuklu University, Turkey
- 2. Spiritual Counselling and Care Services Provided by Churches in Hospitals: The Case of Catholic Church**
İsmail Taşpınar / Marmara University, Turkey
- 3. The Place of Spiritual Counselling and Care in the Solution of Psychological Problems Generating from Stigmatization of as a Lack of Faith**
Gülüşan Göcen / Istanbul University, Turkey
Kevser Çağlan / Istanbul University, Turkey
- 4. The Role of Spiritual Counselling and Care Services in the Process of Understanding and Interpreting the Disease**
Aysun Özkan / Presidency of Religious Affairs, Turkey

General Assessment and Closing Remarks: 18:00

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

POSTER BİLDİRİLER

- Suçluların Manevi Bakımı ile İlgili Türkiye'de Yapılmış Araştırmalar: Sistematik bir Analiz**
Abdullah Dağcı / Ankara Üniversitesi
- Yas Danışmanlığı ve Manevi / Dini Danışmanlığın Birbirini Tamamlayıcı Fonksiyonunun Dini Başa Çıkma Bağlamında Değerlendirilmesi**
Ayşe Gökmen / Konya Numune Hastanesi
- Hastalarda Tevekkül Umud Gelişimini Nasıl Destekliyor? Manevi Danışmanlık Hizmetleri için Öneriler**
Dilek Ayan / İstanbul Üniversitesi
Ayşegül Konar / İstanbul Üniversitesi
Gülüşan Göcen / İstanbul Üniversitesi
- Plansız Gebeliklerde MDR'nin Rolü: "Ben Bu Bebeği İstiyor muyum?"**
Gülüşan Göcen / İstanbul Üniversitesi
Amine Hümeysra Sırakaya / İstanbul Üniversitesi
- İnanç Temelli Yeme Davranışlarının Tedavi Sürecine Etkisinin Hastalar, Sağlık Personeli ve MDR Uzmanları Açısından İncelenmesi**
Gülüşan Göcen / İstanbul Üniversitesi
Büşra Gügen / İstanbul Üniversitesi
Emine Battal / İstanbul Üniversitesi
- Sağlık Çalışanlarının Manevi Destek Hizmetine Yaklaşımı: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi Örneği**
Mehmet Pehlivan / Afyonkarahisar Devlet Hastanesi
- Özel Hastanelerde Çalışan Doktor ve Hemşirelerin Dini Danışmanlık ve Manevi Bakıma İlişkin Görüşleri: Antalya İli Örneği**
İrfan Sevinç / Hitit Üniversitesi
Mehmet Akay / Hitit Üniversitesi
- Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma**
Münevver Karataş / Marmara Üniversitesi

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

POSTER PRESENTATIONS

- 1. Studies Conducted on Spiritual Counselling and Care of Offenders in Turkey: A Systematic Analysis**
Abdullah Dağcı / Ankara University, Turkey
- 2. Assessment of Complementary Function of Grief Counselling and Spiritual Counseling and Care to each other in the Context of Religious Coping**
Ayşe Gökmen / Konya Numune Hospital
- 3. How the Trust in God Supports the Development of Hope? Implications for Spiritual Counselling and Care Services**
Dilek Ayan / Istanbul University, Turkey
Ayşegül Konar / Istanbul University, Turkey
Gülüşan Göcen / Istanbul University, Turkey
- 4. The Role of Spiritual Counselling and Care in Unplanned Pregnancies: "Do I want this Baby?"**
Gülüşan Göcen / Istanbul University, Turkey
Amine Hümeysra Sırakaya / Istanbul University, Turkey
- 5. A Study of the Impacts of Faith-Based Eating Manners on the Treatment Process of the Patients: From the Perspectives of Health Personnel and Spiritual Counselling and Care**
Gülüşan Göcen / Istanbul University, Turkey
Büşra Gügen / Istanbul University, Turkey
Emine Battal / Istanbul University, Turkey
- 6. Approach of Healthcare Personnel towards to Spiritual Counselling and Care Services: The Case of Afyonkarahisar State Hospital**
Mehmet Pehlivan / Afyonkarahisar State Hospital, Turkey
- 7. The Opinions of Doctors and Nurses Working in Private Hospitals regarding Spiritual Counseling and Care Services: The Case of City of Antalya**
İrfan Sevinç / Hitit University, Turkey
Mehmet Akay / Hitit University, Turkey
- 8. Religious Coping in the Parents of Visually Impaired Children**
Münevver Karataş / Marmara University

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

KATILIMCILAR

Abdullah Dağcı, Ankara Üniversitesi
Abdulnafi Tekeş, Psikolog, Adalet Bakanlığı
Abdülkerim Bahadır, Prof., Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Adem Yılmaz, Malatya İl Müftülüğü
Ahmet Sünetçi, Diyanet İşleri Başkanlığı
Aid Smajic, Doç. Dr., Sarayova Üniversitesi, Bosna-Hersek
Ali Ayten, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
Ali Rıza Abay, Prof. Dr., Yalova Üniversitesi
Amjad Hussain, Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Amine Hümeysra Sırakaya, İstanbul Üniversitesi
Andrew Todd, Dr., Anglia Ruskin Üniversitesi, İngiltere
Arslan Karagül, Doç. Dr., Amsterdam Üniversitesi, Hollanda
Aynil Sunay, İstanbul Üniversitesi
Aysun Özkan, Diyanet İşleri Başkanlığı
Ayşe Gökmen, Psikolog, Konya Numune Hastanesi
Ayşegül Konar, İstanbul Üniversitesi
Barbara Spalek, Prof. Dr., Derby Üniversitesi, İngiltere
Bayram Ayaz, Uzman Psikolog, İstanbul Üniversitesi
Bayram Demirtaş, Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
Beena Syed, Arş. Gör., Khalil Center, ABD
Burcu Çetin Şeker, Uzm. Klinik Psikolog, Yeşilay Danışmanlık Merkezi
Büyümin Albayrak, Diyanet İşleri Başkanlığı
Büşra Gügen, İstanbul Üniversitesi
Cevdet Tekin, Bursa H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu
David Goa, Prof. Dr., The King's Üniversitesi, Kanada
Denys Brylov, Doç. Dr., Ulusal Dragomanov Pedagojik Üniversitesi, Ukrayna
Dilek Bal Koçak, Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi
Dilek Ayan, İstanbul Üniversitesi
Dilruba K. Toklucu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Elif Merve Ertürk, İstanbul Üniversitesi
Emine Battal, İstanbul Üniversitesi
Esra Özcan, Arş. Gör., Ankara Üniversitesi
Fahad Khan, Psychologist, Khalil Center, ABD
Faruk Karaca, Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi
Fatih Ergin, Manevi Destek Uzmanı, Samsun İl Müftülüğü
Fatma Çapcıoğlu, Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi
Georg Wenz, Dr., Evangelische Akademie Der Pfalz, İsviçre
Gülüşan Göcen, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi
Hajrudin Baturic, Majlis of Islamic Community Gradačac, Bosna Hersek
Halil Ekşi, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
Halil İbrahim Dızman, Adalet Bakanlığı
Harold G. Koenig, Profesör Dr., Duke Üniversitesi Sağlık Merkezi, ABD
Harun Işık, Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi
Hasan Kaplan, Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi
Hatice Koç Kanca, Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
Hayati Hökelekli, Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi
Hıdır Apak, Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi
Hızır Uzuner, Diyanet İşleri Başkanlığı
Hisham Abu-Raiya, Dr., Tel Aviv University, İsrail
Hooman Keshavarzi, Dr., Khalil Center ABD
Hulusi Yiğit, Kongre Düzenleme Kurulu Üyesi, Değerler Eğitimi Merkezi
İbrahim Aşlamacı, Doç. Dr., İnönü Üniversitesi
İhsan Çapcıoğlu, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi
İlir Rruqa, Dr. Öğr. Üye., Trakya Üniversitesi
İrfan Sevinç, Dr. Öğr. Üye., Hitit Üniversitesi

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS ON
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

İsa Ceylan, Arş. Gör., Ankara Üniversitesi
İsmail Taşpınar, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
Kasım Karaman, Cezaevi Vaizi, Ordu İl Müftülüğü
Kemal Ataman, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
Kenan Cam, Samsun İl Müftülüğü
Keşver Çağlan, İstanbul Üniversitesi
Kültegin Ögel, Prof. Dr., Moodist Psikiyatri ve Nöroloji Hastanesi, Türkiye
Laurentiu D. Tanase, Dr., Bükreş Üniversitesi, Romanya
Liam Metcalf-White, Arş. Gör., Chester Üniversitesi, İngiltere
Lütfiye Gülay Bilgin, Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
M. Erkan Erdemir, Viyana Din Eğitimi Yüksek Okulu
Mahmoud Abdallah, Dr., Tübingen Üniversitesi, Almanya
Mahmut Zengin, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Masoud Azerbajani, Doç. Dr., Hawzah Araştırma Enstitüsü ve Üniversitesi, Azerbaycan
Mebrure Doğan, Dr. Öğr. Üye., Afyon Kocatepe Üniversitesi
Mehmet Akay, Hitit Üniversitesi
Mehmet Emin Köktaş, Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Mehmet Pehlivan, Afyonkarahisar Devlet Hastanesi
Mehmet Şanver, Dr. Öğr. Üye., Uludağ Üniversitesi
Melike Şimşek, Uzman Klinik Psikolog, Yeşilay Danışmanlık Merkezi
Merve Reyhan Baygeldi, Uludağ Üniversitesi
Metin Erdem, Yalova Üniversitesi
Mevlüt Kaya, Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi
Michaela Moravcikova, Dr., Trnava University, Slovenya
Muammer Cengil, Prof. Dr., Hitit Üniversitesi
Muhammet Cevat Acar, Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi
Mustafa Koç, Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi
Mustafa Naci Kula, Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Mustafa Tekke, Düzce Üniversitesi
Mustafa Ulu, Dr. Öğr. Üye., Erciyes Üniversitesi
Müge Seval, Dr. Öğr. Üye., Bülent Ecevit Üniversitesi
Münevver Karataş, Marmara Üniversitesi
Nihal İşbilen Esendir, Manevi Destek Uzmanı, Diyanet İşleri Başkanlığı
Nuri Tinaz, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
Nurten Kırtar, Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi
Orhan Gürsu, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi
Ömer Faruk Akyüz, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ömer Miraç Yaman, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi
Ramazan Demir, Avusturya Cezaevleri Manevi Hizmetler Kurumu, Avusturya
Raymond Paloutzian, Emekli Profesör, Westmont College, ABD
Recep Kaymakan, Prof. Dr., Gençlik ve Spor Bakanlığı
Salihanur İnal, Akdeniz Üniversitesi
Salwa El-Awa, Dr., Swansea Üniversitesi, İngiltere
Seat Uzeirovski, Uzman, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Almanya
Selami Kardeş, Dr. Öğr. Üye., Muş Alparlan Üniversitesi
Sema Karagöz, Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sema Yılmaz, Dr. Öğr. Üye., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Serap Tursun, Diyanet İşleri Başkanlığı
Simin Rafati, Leiden Üniversitesi, Hollanda
Şükrü Bilgiç, Adalet Bakanlığı
Yasemin Angın, Diyanet İşleri Başkanlığı
Yasemin Odabaş, Bülent Ecevit Üniversitesi
Yunus Emre Temiz, Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi
Z. Şeyma Altın, Dr. Öğr. Üye., Dr., İstanbul Üniversitesi
Zeynep Kaya, Dr. Öğr. Üye., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Zeynep Sağır, Dr. Öğr. Üye., Fırat Üniversitesi
Zeynep Sena Soyyiğit, Marmara Üniversitesi

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

PARTICIPANTS

Abdullah Dağcı, Ankara Üniversitesi, Turkey
Abdulnafi Tekeş, Psychologist, Ministry of Justice, Turkey
Abdülkerim Bahadır, Prof., Dr., Necmettin Erbakan University, Turkey
Adem Yılmaz, Mufti Office of Malatya City, Turkey
Ahmet Süneci, Presidency of Religious Affairs, Turkey
Aid Smajic, Assoc. Prof., Sarajevo University, Bosnia Herzegovina
Ali Ayten, Professor, Marmara University, Turkey
Ali Rıza Abay, Prof. Dr., Yalova University, Turkey
Amjad Hussain, Assoc. Prof., Marmara University, Turkey
Amine Hümeysra Sırakaya, İstanbul Üniversitesi, Turkey
Andrew Todd, Professor, Anglia Ruskin University, UK
Arslan Karagül, Assoc. Prof., Amsterdam University, The Netherlands
Aynıl Sunay, İstanbul University, Turkey
Aysun Özkan, Presidency of Religious Affairs, Turkey
Ayşe Gökmen, Psikolog, Konya Numune Hastanesi, Turkey
Ayşegül Konar, İstanbul University, Turkey
Barbara Spalek, Professor, University of Derby, UK
Bayram Ayaz, Psychologist, Specialist, İstanbul University, Turkey
Bayram Demirtaş, Dr., Presidency of Religious Affairs, Turkey
Beena Syed., Researcher, The Khalil Center, USA
Burcu Çetin Şeker, Clinical Psychologists, The Green Crescent, Turkey
Büyümin Albayrak, Presidency of Religious Affairs, Turkey
Büşra Gügen, İstanbul Üniversitesi, Turkey
Cevdet Tekin, Bursa City, H Type Prison, Turkey
David Goa, Professor, The King's University, Canada
Denys Brylov, Assoc. Prof., National Dragomanov Pedagogy University, Ukraine
Dilek Ayan, İstanbul Üniversitesi, Turkey
Dilek Bal Koçak, Research Assist., Kastamonu University, Turkey
Ditruha K. Toklucu, Middle East Technical University, Turkey
Elif Merve Ertürk, İstanbul University, Turkey
Emine Battal, İstanbul Üniversitesi, Turkey
Esra Özcan, Research Assist., Ankara University, Turkey
Fahad Khan, Psychologist, The Khalil Center, USA
Faruk Karaca, Professor, Atatürk University, Turkey
Fatih Ergin, Spiritual Counselling Specialist, The Mufti Office of Samsun City, Turkey
Fatma Çapcıoğlu, Dr., Lecturer, Ankara University, Turkey
Georg Wenz, Professor, Evangelische Akademie Der Pfalz, Switzerland
Gülüşan Göcen, Assoc. Prof., İstanbul University, Turkey
Hajrudin Baturic, Majlis of Islamic Community Gradačac, Bosnia Herzegovina
Halil Ekşi, Professor, Marmara University, Turkey
Halil İbrahim Dizman, Ministry of Justice, Turkey
Harold G. Koenig, Professor, Medical Center, Duke University, USA
Harun Işık, Assoc. Prof., Erciyes University, Turkey
Hasan Kaplan, Professor, Ibn Haldun (Khalidun) University, Turkey
Hatice Koç Kanca, Dr., Presidency of Religious Affairs, Turkey
Hayati Hökelekli, Prof. Dr., Uludağ University, Turkey
Hıdır Apak, Dr., Mardin Artuklu University, Turkey
Hızır Uzuner, Presidency of Religious Affairs, Turkey
Hisham Abu-Raiya, Professor, Tel Aviv University, Israel
Hooman Keshavarzi, Dr., The Khalil Center, USA
Hulusi Yiğit, Director, Member of Organizing Committee, Center for Values Education, Turkey
İbrahim Şamlamacı, Assoc. Prof., İnönü University, Turkey
İnsan Çapcıoğlu, Professor, Ankara University, Turkey
İlir Rruqa, Assist. Prof., Trakya University, Turkey
İrfan Sevinç, Assist. Prof., Hitit University, Turkey

II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK | SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on
ve REHBERLİK KONGRESİ | RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE

İsa Ceylan, Research Assist., Ankara University, Turkey
 İsmail Taşpınar, Professor, Marmara University, Turkey
 Kasım Karaman, Prison Preacher, The Mufti Office of Ordu City, Turkey
 Kemal Ataman, Professor, Marmara University, Turkey
 Kenan Cam, The Mufti Office of Samsun City, Turkey
 Kevser Çağlan, Istanbul University, Turkey
 Kültegin Ögel, Professor, Moodist Psychiatry and Neurology Hospital, Turkey
 Laurentiu D. Tanase, Professor, Bucharest University, Romania
 Liam Metcalf-White, Reseach Assistant, University of Chester, UK
 Lütfiye Gülay Bilgin, Dr., Presidency of Religious Affairs, Turkey
 M. Erkan Erdemir, Researcher, Institut für Bildungswissenschaft, University of Vienna, Austria
 Mahmoud Abdallah, Dr., Tübingen University, Germany
 Mahmut Zengin, Assoc. Prof., Sakarya University, Turkey
 Masoud Azerbaijani, Assoc. Prof., Hawzah Research Institute, Azerbaijan
 Mebrure Doğan, Assist. Prof., Afyon Kocatepe University, Turkey
 Mehmet Akay, Hitit University, Turkey
 Mehmet Emin Köktaş, Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim University, Turkey
 Mehmet Pehlivan, Afyonkarahisar National Hospital, Turkey
 Mehmet Şanver, Assist. Prof., Uludag University, Turkey
 Melike Şimşek, Clinical Psychologist, The Green Crescent, Turkey
 Merve Reyhan Baygeldi, Uludag University, Turkey
 Metin Erdem, Yalova University, Turkey
 Mevlüt Kaya, Professor, 19 Mayıs University, Turkey
 Michaela Moravcikova, Professor, Trnava University, Slovakia
 Muammer Cengil, Professor, Hitit University, Turkey
 Muhammet Cevat Acar, Dr., Mardin Artuklu University, Turkey
 Mustafa Koç, Assoc. Prof., Balıkesir University, Turkey
 Mustafa Naci Kula, Assoc. Prof., Eskisehir Osmangazi University, Turkey
 Mustafa Tekke, Düzce University, Turkey
 Mustafa Ulu, Assist. Prof., Erciyes University, Turkey
 Müge Seval, Assist. Prof. Bulent Ecevit University, Turkey
 Münevver Karataş, Marmara University, Turkey
 Nihal İşbilen Esendir, Spiritual Conselling Specialist, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Nuri Tinaz, Prof. Dr., Marmara University, Turkey
 Nurten Kimter, Assoc. Prof., Cukurova University, Turkey
 Orhan Gürsu, Assoc. Prof., Akdeniz University, Turkey
 Ömer Faruk Akyüz, Konya Necmettin Erbakan University, Turkey
 Ömer Miraç Yaman, Assoc. Prof., İstanbul University, Turkey
 Ramazan Demir, Institute for Spiritual Counselling in Austrian Prisons, Austria
 Raymond Paloutzian, Emeritus Professor, Westmont College, USA
 Recep Kaymakcan, Professor, Ministry of Youth and Sport, Turkey
 Salihanur İnal, Akdeniz University, Turkey
 Salwa El-Awa, Assist. Prof., Swansea University, UK
 Seat Uzeirovski, Spiritual Counselling Specialist, Türkisch-Islamische Union (DİTİB), Germany
 Selami Kardeş, Assist. Prof., Mus Alparslan University, Turkey
 Sema Karagöz, Reseach Assist., Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey
 Sema Yılmaz, Assist. Prof., Sivas Cumhuriyet University
 Serap Tursun, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Simin Rafati, Dr., Leiden University, The Netherlands
 Şükrü Bilgiç, Ministry of Justice, Turkey
 Yasemin Angin, Presidency of Religious Affairs, Turkey
 Yasemin Odabaş, Bülent Ecevit Üniversitesi
 Yunus Emre Temiz, Research Assist., Sakarya University, Turkey
 Z. Şeyma Altın, Assist. Prof., İstanbul University, Turkey
 Zeynep Kaya, Assist. Prof., Ankara Social Sciences University, Turkey
 Zeynep Sağır, Assist. Prof., Fırat University, Turkey
 Zeynep Sena Soyyiğit, Marmara University, Turkey

MİDR

**II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK
ve REHBERLİK KONGRESİ**

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ
Adres: Süleymaniye Cad. Elmaruf Sok. No:3
Fatih/İSTANBUL, Tel: 0(212) 512 19 90

Ek-2:

Bildiri Özeti Listesi

(n=217)

Araştırmanın bu ekinde ise ‘II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’nde sunulması istemiyle gönderilen bildiri özetlerinin tümünün bibliyografik kimlik bilgileri yer almaktadır. Söz konusu alfabetik liste oluşturulurken kullanılan bibliyografik niteleme formatı ise ‘Yazar adı soyadı + çalıştığı kurum + bildiri başlığı + (özel alan türü)’ biçiminde düzenlenmiştir. Listede de görüldüğü üzere adı geçen kongrede sunulması için değerlendirilmek üzere gönderilen bildiri sayısının (n=217) azımsanmayacak düzeyde olduğu dikkati çekmektedir.

Kongreye gönderilen bildiri özetlerinin bibliyografik kimlik bilgileri

1. A.K.M. Bodruzzaman, Garamantar Research Institute (GRI), Impact of religiosity on diabetes patients: A qualitative study from Bangladesh perspective, (Hastane).
2. Abdin Chande, Adelphi University, Spirituality and health care in the 21st century: The theophobic versus the theocentric approaches in the treatment of patients, (Hastane).
3. Abdirasit Babataev, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan’daki cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin dünü ve bugünü, (Cezaevi).
4. Abdullah Dağcı, Ankara Üniversitesi, Türkiye’de ceza infaz kurumlarında manevi bakım ile ilgili yapılmış araştırmalar: Sistematik bir analiz, (Cezaevi).
5. Abdullah Dağcı, Ankara Üniversitesi, Türkiye’de sağlık hizmetlerinde manevi bakım ile ilgili yapılmış araştırmalar: Sistematik bir analiz, (Hastane).
6. Abdullah Mert, Uşak Üniversitesi, Üniversite öğrencilerinde sosyal kaygının yordayıcıları olarak değerler ve mükemmeliyetçilik, (Genel).
7. Abdullah Salman, İlçe Müftüsü, Ordu cezaevi stajyer eğitim uygulamalarına bağlı anket verilerine göre cezaevlerine düşmeden önce suçlara karşı farkındalık ve bilinç oluşturma, (Cezaevi).
8. Abdurrahman Kurt, Uludağ Üniversitesi, Geleneksel manevi danışmanlık formu olarak Hasan Ali Efendi örneği, (Genel).
9. Abdülhakim Beki, İstanbul Üniversitesi & Enver Mengü, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Kurum bakımı alan yaşlılarda manevi destek algısı: Yalova örneği, (Hastane).

10. Âdem Efe & Mehmet Pehlivan, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık çalışanlarının manevi destek hizmetine yaklaşımı: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi örneği, (Hastane).
11. Ahmet Albayrak & Beyza Atan, Uludağ Üniversitesi, Mahkûmları suça yönelten faktörler açısından kaderin rolü, (Cezaevi).
12. Ahmet Albayrak & Emine Kurt, Uludağ Üniversitesi, Kanser hastalarında travma sonrası gelişimde manevi danışmanlığın rolü, (Hastane).
13. Ahmet Altun, Trakya Üniversitesi, Hasta tedavisinde duanın gücü ve fonksiyonu alanında Batıda yapılan bazı çalışmalar, (Hastane).
14. Ahmet Onay, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Nasıl bir dua? (Genel).
15. Ahmet Süneci, Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığınca sağlık tesislerinde sunulan manevi destek hizmetleri, (Hastane).
16. Ahmet Varinli, Nevşehir İl Müftülüğü, Hastalara sabır eğitimi olarak manevi danışmanlık ve rehberlik, (Hastane).
17. Aid Smajić, Associate Professor & Hajrudin Baturić, Imam, Islamic spiritual counseling in Bosnian prisons between ideals and realities: Case study of Tuzla Muftuluk, (Cezaevi).
18. Akram M. Zeki, International Islamic University Malaysia & Mohammed Zeki Khedher, University of Jordan, ICT ethics in health care, (Hastane).
19. Amir Muhammad Esmaili, Imam Sadiq University, The role of Islamic teachings in the efficiency of healthcare services, (Hastane).
20. Anas S. Al-Shedokhi, Chairperson, Department of Religious and Spiritual Counselling, Technology on the religious and spiritual counselling, (Genel).
21. Andrew Todd, Anglia Ruskin University, Negotiating religion and spirituality in public healthcare and prison settings, (Hastane & Cezaevi).
22. Arshad Islam & Munira Arshad, International Islamic University Malaysia, Shifa in Islam: A psychological perspective, (Genel).
23. Arslan Karagül, Amsterdam Üniversitesi, Manevi danışmanlık ve rehberlik eğitiminde staj ve gözetim altında eğitmenin (süpervizyon) önemi, (Genel).
24. Aynil Sunay, İstanbul Üniversitesi, Kadının perspektifinden erkeğin dinî tutum ve algısı: Boşanma süreci üzerine nitel bir araştırma, (Genel).
25. Aynil Sunay, İstanbul Üniversitesi, Suça karışan kimselere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik: Suriyeli göçmenler üzerinde nitel bir araştırma, (Cezaevi).

26. Aysun Özkan, Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Hastalığı anlamlandırma ve yorumlama sürecinde manevi danışmanlık hizmetlerinin rolü, (Hastane).
27. Ayşe Gökmen, Konya Numune Hastanesi, Yas danışmanlığı ve manevi/dini danışmanlığın birbirini tamamlayıcı fonksiyonunun dini başa çıkma bağlamında değerlendirilmesi, (Genel).
28. Ayşe Karaköse, Mahkûmların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bağlamında sinema ve farkındalık, (Cezaevi).
29. Ayşegül Yılmaz, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Manevi danışmanlıkta rehberlik edecek üç külli kaide, (Genel).
30. Ayşenur Karabacak & Betül Okur, Üsküdar Üniversitesi, Yunus Emre'nin divanından seçilen şiirler ekseninde twenge'nin ben nesli ve narsisizm illeti kitaplarında ele alınan grubun manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında tevazu davranışları kazandırma yoluyla rehabilite edilmesi, (Genel).
31. Ayşenur Karabacak, Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf musikisi formu özelinde Yunus Emre ilahilerinin manevi danışma rehberlik ve manevi bakımda tamamlayıcı rolünün, dini başa çıkma ve günlük yaşam sorunlarını anlamlandırmadaki etkisinin incelenmesi noktasında bir model önerisi, (Genel).
32. Basia Spalek, University of Derby & Salwa El-Awa, Swansea University, Working spiritually and religiously with extremists, within and outside of prison settings, (Cezaevi).
33. Bayram Ayaz, İstanbul Üniversitesi, Bağımlılıkta manevi rehberlik: Denetimli serbestlik vaka örneği, (Hastane).
34. Bayram Demirtaş, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye ceza infaz kurumlarında dini motifli terörü ve tutukluların genel profili ve rehabilitasyon imkanı üzerine bir değerlendirme, (Cezaevi).
35. Bedrettin Kesgin, Yalova Üniversitesi, Madde bağımlılığına sosyal hizmet yaklaşımı: Aracılık ve danışmanlık rolü, (Hastane).
36. Bekir Tatlı, Çukurova Üniversitesi, Manevi danışmanlığın teolojik temelleri bağlamında Hz. Peygamber'in manevi danışmanlık uygulamaları, (Genel).
37. Berrin Sarıtunç & Olaulowa Ahmed Abimbola, Uludağ Üniversitesi, Yabancı uyruklu bireyler açısından sağlık sorunları ve manevi danışmanlık ve rehberlik, (Hastane).
38. Betül Açıkgöz & Emrah Kılıç, Karabük Üniversitesi, Hastanelerde manevi danışmanlık hizmetlerinde iletişim becerileri, (Hastane).
39. Bilal Ahmad Malik, University of Kashmir, Effective religion-spiritual counselling in conflict zones and role of Islamic organizations:

- A critical observation from Kashmir, (Genel).
- 40.Cavadxan Qasimov & Sedaket Ahmedova, Bakü Devlet Üniversitesi, Muasır devirde sağlık hizmetlerini etkileyen negatifler, (Hastane).
- 41.Cemil Oruç, Yalova Üniversitesi, Çocuk maneviyatı anlam arayışında manevi gönül işlerinin kaynağı ve geliştirilmesi, (Genel).
- 42.David Goa, School of Joseph, Prison transformation, (Cezaevi).
- 43.Dilek Ayan & Ayşegül Konar, İstanbul Üniversitesi, Hastalarda tevekkül, umut gelişimini nasıl destekliyor? Manevi danışmanlık hizmetleri için öneriler, (Hastane).
- 44.Dilek Bal Koçak, Kastamonu Üniversitesi, Çocuk hastalara ve yakınlarına uygulanan manevi bakım: Hollanda örneği, (Hastane).
- 45.Ekrem Selçuk, Nilüfer Rehberlik ve Araştırma Merkezi & Remziye Selçuk, Uludağ Üniversitesi, Sağlık sorunları olan çocukların eğitimi ve ailelere yönelik manevi rehberlik, (Hastane).
- 46.Elif Kara, Muş Alparslan Üniversitesi, Ceza infaz kurumunda çalışan infaz koruma memurlarında tükenmişlik ve manevi destek uygulaması: Muş E Tipi Kapalı Cezaevi Kurumu örneği, (Cezaevi).
- 47.Elif Merve Ertürk, İstanbul Üniversitesi, Yoğun bakım hizmetlerinde görevli hemşirelerin hastalık ölüm ve ahiret inancı ilişkisi bağlamında görüşleri ve durumu anlamlandırma süreçlerinde manevi danışmanların rolü ve önemi, (Hastane).
- 48.Elisabeth Zissler, The need for spiritual competence of health professionals in a secular society, (Hastane).
- 49.Emin Cena Coşkun & Abdurrahim Koçyiğit, Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Manevi destek uygulanan evre 4 kanser hastalarının oksidatif stres üzerindeki ve hastane anksiyete depresyon ölçeği sonuçlarındaki değişim, (Hastane).
- 50.Emrullah İlik & Süleyman Doğan, University of Pittsaborgh, The importance of a faith based moral education programs for muslim inmates, (Cezaevi).
- 51.Engin Kaban, Giresun Üniversitesi, Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde sosyal hizmet bilim ve mesleğiyle işbirliği: Bir uygulama önerisi, (Cezaevi).
- 52.Erkan Erdemir, Viyana Din Eğitimi Yüksek Okulu, Avusturya hastanelerinde manevi rehberlik hizmetleri, (Hastane).
- 53.Eyüp Kurt, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Tedavi ve iyileştirme süreçlerinde dini başa çıkma olarak duanın gücü ve fonksiyonu, (Hastane).
- 54.Faruk Karaca, Atatürk Üniversitesi & Muhammet Cevat Acar, Mardin Artuklu Üniversitesi, Psikolojik danışma sürecinde kullanılan dini / manevi temelli müdahalelerin vaka analizi yöntemi ile incelenmesi

- üzerine bir araştırma, (Genel).
- 55.Fatih Çınar, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mahkûmlara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde bibliyoterapinin kullanımı, (Cezaevi).
 - 56.Fatih Ergin, Samsun İl Müftülüğü & Mevlüt Kaya, 19 Mayıs Üniversitesi, Alkol ve madde bağımlılığının tedavi sürecinde ve tedavi sonrasına manevi destek hizmetinin katkıları, (Hastane).
 - 57.Fatih Özkan, Uludağ Üniversitesi & Cevdet Tekin & Faruk Gün, Bursa İl Müftülüğü, Dini eğitim açısından ceza infaz kurumlarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin rehabilite boyutu, (Cezaevi).
 - 58.Fatma Sağlam, Kafkas Üniversitesi, Manevi yaşam desteği olarak meşguliyet terapisi, (Genel).
 - 59.Feridun Tekin, Resulullah'ın hastalara yönelik moral faaliyetleri, (Hastane).
 - 60.Fikrullah Çakmak, Diyanet İşleri Başkanlığı, Cezaevi din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri, (Cezaevi).
 - 61.Firpo Carr, Health psychologist, Chaplain addressing special needs of religious prisoners, (Hastane).
 - 62.Flora Alasgarova, Turizm Üniversitesi & Sedaket Ahmedova, Bakü Devlet Üniversitesi, Günümüzde onkolojik hastalığa bakış, (Hastane).
 - 63.George Wenz, Protestant Academy Landau, Balm for the Troubled Soul - Spiritual Care and the Spiritual Transformation of Mourning Processes, (Genel).
 - 64.Glen Milstein & Berfe Gündüz, University of New York, Spiritual counselling and care during the mourning processes differentiating mourning, grief and depression: Necessary collaboration between clergy & clinicians, (Hastane).
 - 65.Gülüşan Göcen & Amine Hümeýra Sırakaya, İstanbul Üniversitesi, Plansız gebeliklerde MDR'nin rolü: Ben bu bebeği istiyor muyum? (Hastane).
 - 66.Gülüşan Göcen & Büşra Güge & Emine Battal, İstanbul Üniversitesi, İnanç temelli yeme davranışlarının tedavi sürecine etkisinin hastalar sağlık personeli ve mdr uzmanları açısından incelenmesi, (Hastane).
 - 67.Gülüşan Göcen & Kevser Çağlan, İstanbul Üniversitesi, Psikolojik hastaların inanç eksikliği olarak damgalanmasından doğan problemlerin çözümünde mdr'nin yeri, (Hastane).
 - 68.Gülüşan Göcen, İstanbul Üniversitesi, Ben iyi bir anne olabilecek

- miyim? Doğum sonrasında postpartum dönemde anneye geçişte manevi destek, (Hastane).
- 69.Hafsa Kesgin, Gemlik Müftülüğü, Dini başa çıkma metodu olarak manevi destek, (Genel).
- 70.Halil Çurak, Diyanet İşleri Başkanlığı, Cezaevlerinde din hizmetleri, (Cezaevi).
- 71.Halil Ekşi, Marmara Üniversitesi & Selami Kardaş, Muş Alparslan Üniversitesi & Zeynep Sena Soyyiğit, Marmara Üniversitesi, İyi oluşun spiritüel göstergesi: Bir ölçek uyarlama çalışması, (Genel).
- 72.Hamid Rafie Honar, General psychologist & Msuod Janbozorgi, Clinical psychologist, Self-regulation therapeutic pattern based on Islamic sources for reduce the symptoms of depression, (Hastane).
- 73.Hamzeh Abdi, Regulation of interest with relying on the Islamic zuhd teaching and its effect on increasing general health level in comparison with cognitive behavioral therapy, (Hastane).
- 74.Hariyati Shahrma & Abdul Majid, Chief Health Psychologist, Eliciting spirituality via digital health application for patients recovering from chronic illness: A preliminary insight, (Hastane).
- 75.Hariyati Shahrma & Abdul Majid, Consultant Psychologist, Motivational interviewing: It's role in eliciting spiritual motivation to heal, (Hastane).
- 76.Harold G Koenig, Duke University Medical Center, Integrating spirituality into patient care from a multicultural perspective, (Hastane).
- 77.Harun Işık, Erciyes Üniversitesi, İngiltere örneği bağlamında manevi danışmanlık, (Genel).
- 78.Harun Işık, Erciyes Üniversitesi, Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık imkânı üzerine bir değerlendirme, (Cezaevi).
- 79.Hatice Kılınçer, Marmara Üniversitesi, Aile irşat bürosu dini danışmanların aile danışmanlığı hakkındaki algı ve tutumları, (Genel).
- 80.Hatice Koç Kanca, Diyanet İşleri Başkanlığı, Amerikan hapishanelerinde kadın mahkûmlara uygulanan seçili manevi destek programları, (Cezaevi).
- 81.Havva Sinem Uğurlu, Ankara Üniversitesi, Paydaşlardan biri olarak hastane çalışanlarının manevi destek görevlisi algıları, (Hastane).
- 82.Hıdır Apak, Mardin Artuklu Üniversitesi & Metin Erdem, Yalova Üniversitesi, Hastanede çalışan sosyal çalışmacı ve manevi destek görevlisi arasındaki işbirliği: Sorunlar ve öneriler, (Hastane).
- 83.Hızır Uzuner, Avusturya Katolik kilisesinin hastanelerde dini rehberlik ve danışmanlık hizmeti ve Viyana Tıp Fakültesi'nde dini rehberlik ve danışmanlık örneği, (Hastane).

- 84.Hızır Uzun, Diyanet İşleri Başkanlığı, Çok-kültürlü (modern) toplumlardaki hastanelerde İslami manevi destek ve danışmanlık, (Hastane).
- 85.Hooman Keshavarzi, Psychologist & Fahad Khan, Psychologist, Khalil Center USA, Manifestation and Spiritually Integrated Treatment of OCD Scrupulosity (Waswasa) in Muslim Patients, (Hastane).
- 86.Hossein Ghazizadeh, Tehran University, The impact of doctrine Islam on the reduction of repetition of abusive crimes in child prisoners; Case study of Iranian prisons, (Cezaevi).
- 87.Hüseyin Maraz, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Cezaevi içi ve dışında mahkûm refleksinin kontrol hedefi olarak manevi danışmanlık hizmetleri, (Cezaevi).
- 88.Ian Easter, Canadian Forces Health Services Centre (Pacific), When mourning does not fade away understanding complicated grief and current treatment method, (Hastane).
- 89.Isa Ceylan, Ankara University & Liam Metcalf, White University of Chester, Perceptions of spirituality among people in recovery from addiction, including those with criminal justice experience: A phenomenological model, (Cezaevi).
- 90.İbrahim Aşlamacı, İnönü Üniversitesi & Âdem Yılmaz, Diyanet İşleri Başkanlığı, Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberliğin niteliği: Cezaevi vaizlerinin görüşlerine dayalı nitel bir araştırma, (Cezaevi).
- 91.İhsan Çapcıoğlu & Fatma Çapcıoğlu & Esra Özcan, Ankara Üniversitesi, Hastanelerde manevi bakım ve rehberlik hizmeti sunacak personelin sahip olması gereken nitelikler, (Hastane).
- 92.İlir Ruga, Trakya Üniversitesi, Arnavutluk cezaevlerinde İslâm ve Hıristiyan din hizmetleri, (Cezaevi).
- 93.İlker yenen, Dokuz Eylül Üniversitesi, Manevi danışmanlığın uygulamalı bilimler arasındaki yeri ve savunduğu insan modeli, (Genel).
- 94.İsmail Taşpınar, Marmara Üniversitesi, Katolik kilisesinde manevi danışmanlık ve rehberlik, (Genel).
- 95.İsrafil İğde, Diyanet İşleri Başkanlığı, Manevi (dini) rehberlik ve danışmanlığa eleştirel bir bakış, (Genel).
- 96.Kamal Abu, End of life: The model and experience of the prophet Muhammad. (Genel).
- 97.Kamile Erbaş, İstanbul Gelişim Üniversitesi & Orhan Koçak, İstanbul Üniversitesi, Maneviyat ve stresle başa çıkma arasındaki ilişki, (Genel).

98. Kasım Karaman, Diyanet İşleri Başkanlığı, Sağlık kurumları ve cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde vaka örnekleri, (Hastane & Cezaevi).
99. Kenan Cam, Diyanet İşleri Başkanlığı & Mevlüt Kaya, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Hastanelerde manevi destek hizmetlerinin hasta ve sağlık çalışanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi, (Hastane).
100. Kültegin Ögel, Moodist Psikiyatri ve Nöroloji Hastanesi & Ali Ayten, Marmara Üniversitesi & Nihal İşbilen, Marmara Üniversitesi & Melike Şimşek, Yeşilay Danışmanlık Merkezi & Burcu Çetin Şeker, Yeşilay Danışmanlık Merkezi, Bağımlılığın rehabilitasyonu sürecinde maneviyat/inanç temelli yaklaşım: Bir model geliştirme çalışması, (Hastane).
101. Lale Cabbarova, Bakü Devlet Üniversitesi & Elnur Abbaslı, Azerbaycan Adalet Bakanlığı, Cezaevlerinde psikolojik hizmetlerin teşkili: Dünya tecrübesi açısından gelişim perspektifleri, (Cezaevi).
102. Laurentiu D. Tanase, University of Bucharest, Legal structure and administrative functioning of the religious counseling and care system in hospitals and prison in Romania, (Hastane & Cezaevi).
103. Leila Almazova, Federal University, Healing the soul and body: The phenomenon of the Kazan Mosque “Yardım” in working with vulnerable, (Genel).
104. Lütfiye Gülay Bilgin, Diyanet İşleri Başkanlığı, Aile mahkemelerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, (Cezaevi).
105. M. Esat Altıntaş, Erciyes Üniversitesi & Bilgin Erdoğan, Muslim Chaplain, SCI Huntington Prison, ABD ve Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi: Nitel bir araştırma, (Cezaevi).
106. M. Esat Altıntaş, Erciyes Üniversitesi, Hastanelerde gerçekleştirilen manevi destek hizmetleri üzerine nitel bir araştırma: Kayseri örneği, (Hastane).
107. M. Naci Kula, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Ah etmek ya da af etmek: Manevi danışmanlık açısından hapisane olgusuna Hz. Yusuf örneği ile bakmak, (Cezaevi).
108. M. Naci Kula, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Hasta kalmak ya da hasta olmak: Manevi danışmanlık açısından Hz. Eyyüb örneğinden hareketle hastalık-şifa ilişkisi, (Hastane).
109. Macit Yılmaz, Hitit Üniversitesi & Abdurrahman Parlak, Diyanet İşleri Başkanlığı, Rehabilitasyon sürecinde mahkûmların dini danışmanlık ve din hizmetlerine bakışları: Yozgat cezaevi örneği, (Cezaevi).

110. Mahendrenath Motah, University of Technology, Spiritual counselling and care services for juvenile pushed to crime: The case of Mauritius, (Cezaevi).
111. Mahmoud Abdallah, University of Tuebingen, Pastoral care in prison and its ethical foundations: The case of Germany, (Cezaevi).
112. Maryam Salmanian & Zahra Hooshyari & Mohammed-Reza Mohammadi & Bonab-Ghobari Bagher, University of Tehran, Effectiveness of spiritual psychotherapy on attachment to God among adolescents with conduct disorder: A randomized controlled trial, (Genel).
113. Masoud Azerbaijani, Research Institute of Hawzah and University, The spiritual care of cancer patients based on intercessory prayer and Islamic cognitive therapy, (Hastane).
114. Masudur Rahman, International Islamic University, Importance of spiritual counselling at old care home: Islamic perspective, (Genel).
115. Mebrure Doğan, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Palyatif bakımda manevi desteğin hasta ve hasta yakınlarının psikolojik iyi oluşuna etkisinin incelenmesi, (Hastane).
116. Mehmet Akif Kılavuz, Uludağ Üniversitesi, Yaşlıların sağlık sorunları açısından dini danışmanlık hizmetleri, (Hastane).
117. Mehmet Emin Ay & Cevdet Tekin, Uludağ Üniversitesi, Hükümlü ve tutuklular bağlamında cezaevlerinde itikadi ve manevi dönüşüm, (Cezaevi).
118. Mehmet Işık, Aşağı Avusturya İslam Cemaati Başkanlığı, Avusturya'da acil durum manevi danışmanlığı, (Hastane).
119. Mehmet Kamil Coşkun, Muş Alparslan Üniversitesi, Psikiyatrik bozuklukların tedavisinde maneviyatın gücü, (Hastane).
120. Mehmet Müftüoğlu, Trakya Üniversitesi, Bela ve musibetlere karşı sabır ve şükür eğitimi, (Genel).
121. Mehmet Salih Hartavioğlu, Harran Üniversitesi, Masalarda kalmış kayıp değerlerimiz şefkat ve merhamet, (Genel).
122. Mehmet Şanver, Uludağ Üniversitesi & Cevdet Tekin, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hükümlü ve tutukluların rehabilitasyonda ve resosyalizasyonunda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin rolü, (Cezaevi).
123. Merve R. Baygeldi, Uludağ Üniversitesi & Dilruba K. Toklucu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi & Kemal Ataman, Marmara Üniversitesi, Cezaevi kültüründe maneviyat: Sincan F Tipi Cezaevi örneği, (Cezaevi).
124. Mesut Ay, Yalova Üniversitesi, İslami açıdan manevi rehberlik ve manevi rehberin özellikleri, (Genel).

125. Michaela Moravčíková, Trnava University, Prison chaplaincy and its institutional and legal status in the Slovak Republic, (Cezaevi).
126. Mine Ekinci & Özlem Şahin Altun, Atatürk Üniversitesi & Mustafa Durmuş & Zeynep Olçun, Muş Alparslan University, Significance of spiritual care in nursing, (Hastane).
127. Mohammad Âmin Shahjouei, Prisoners and the theology of suffering: A comparative study on Viktor Frankl's logo-therapy and Quran's approach to the problem of evil, (Cezaevi).
128. Mohammad Taghi Tabik & Seyede Mohadeseh Pishnamazi, Quran & Hadith Research Center, Effectiveness of religious reconstructing intervention on mental health, (Genel).
129. Muammer Cengil, Hitit Üniversitesi, Cezaevlerinde verilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, (Cezaevi).
130. Muhammad Feroz-ud-Din Shah, University of Sargodha, Conjugal rights of prisoners in Pakistan: A religious and legal viewpoint, (Cezaevi).
131. Muhammad Omor Faruq, University of Dhaka, Religious counseling for the patients: Examples of the Prophetic traditions, (Hastane).
132. Muhammad Saqib Shahzad & Azmatullah Khan & Amina Arif & Mushaq A. Saleem, University of Central Punjab & Javed Iqbal, Punjab Medical College, Violence, criminality, delinquency and psychology of criminals in Pakistani society, (Cezaevi).
133. Muhammed Kızılgeçit, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Umut-suzluk ve dindarlık ilişkisi, (Genel).
134. Muhammed Muhdi Gündüz, Terminal dönem hastalarında manevi danışmanlığın yeri ve önemi, (Hastane).
135. Muhammet Cevat Acar, Mardin Artuklu Üniversitesi, Manevi danışma ve psikolojik danışma: Ayrışma ve kesişme noktaları, (Genel).
136. Muhammet Çevik, Adıyaman Üniversitesi, Cezaevinde bulunan hükümlülerin dini tutum ve davranışları: Adıyaman açık ve kapalı ceza infaz kurumları örneği, (Cezaevi).
137. Mukhtar Umar Dagimun, Usmanu Danfodiyo University, Comparative analysis between Islamic and traditional medicine in the health care services, (Hastane).
138. Murat Gök, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Suçluların topluma kazandırılması ve ıslahında cezaevi din hizmetlerinin etkisi, (Cezaevi).
139. Murat Özdemir, Türkiye yüksek ihtisas hastanesi manevi destek bi-

- rimi nakil hastalarında manevi destek uygulama örnekleri, (Hastane).
140. Musferah Mehfooz, Department of Islamic Studies, Spiritual transcendence, psychological adjustment & moderating role of personality in burn patients of Pakistan, (Hastane).
 141. Mustafa Göksu, Din eğitimi ve öğretimi açısından Lokman Suresi'nin tahlili, (Genel).
 142. Mustafa Koç, Balıkesir Üniversitesi Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1950-2017): Sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi, (Cezaevi).
 143. Mustafa Tekke, Düzce Üniversitesi & Hisham Abu-Raiya, Tel-Aviv University, How to Encounter the evil-commanding psyche: A short reflection on dynamic Qura'nic-based model, (Genel).
 144. Mustafa Tekke, Düzce Üniversitesi, Maslow'un "kendini aşmışlık" kavramı ve maneviyat ile ilişkisi, (Genel).
 145. Mustafa Ulu & Abdulnafı Tekeş, Erciyes Üniversitesi, Hükümlülerde depresyon, aksiyete ve umutsuzluk, (Cezaevi).
 146. Mustafa Ulu & Abdulnafı Tekeş, Erciyes Üniversitesi, Hükümlülerin duygu durumlarına manevi danışmanlık ve rehberliğin etkisi üzerine bir araştırma, (Cezaevi).
 147. Müge Seval & Yasemin Odabaş, Bülent Ecevit Üniversitesi, Hasta çocuk ve ailesinin hemşirelik bakımlarında manevi problemlerin belirlenmesi, (Hastane).
 148. Müge Seval & Yasemin Odabaş, Bülent Ecevit Üniversitesi, Hemşirelik bakımında bir hemşirelik tanısının analizi: Spiritüel distress-manevi sıkıntı, (Hastane).
 149. Münevver Karataş, Marmara Üniversitesi, Görme engelli çocukların ebeveynlerinde dini başa çıkma, (Genel).
 150. Nabeela Falak, Importance of spiritual counselling for patients and ethics for doctors/medical experts in Islam, (Hastane).
 151. Nazila Isgandarova, University of Toronto, Muslim prison chaplains in Canada: The impact of laws, administrative regulations, the heightened salience of security issue on the quality of spiritual care to muslim inmates, (Cezaevi).
 152. Nazila Isgandarova, University of Toronto, Place and importance of spiritual care and counselling in long term care homes: A case of Muslim elders in the long term care facilities in Canada, (Genel).
 153. Necmi Karslı, Trabzon Üniversitesi, Manevi bakımda alternatif bir uygulama olarak müzikterapi, (Genel).
 154. Nedim Öz, Aile mahkemelerinde manevi danışmanlık ve rehberlik

- hizmetleri, (Cezaevi).
155. Nesrin Duman, Bartın Üniversitesi, Suç ile mücadelede masalların kullanımı, (Cezaevi).
 156. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Cezaevi ve sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teolojik temelleri ve metodolojisi üzerine, (Cezaevi).
 157. Nihal İşbilen Esendir, Marmara Üniversitesi & Hasan Kaplan, İbni Haldun Üniversitesi, Paydaşları bakımından palyatif bakım merkezlerinde yürütülen manevi destek hizmet uygulaması üzerine bir araştırma, (Hastane).
 158. Nurten Kımtır, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi & Merve Şengül, Yatan hastaların dini tutum ve dini başa çıkma tarzları ile ruhsal sağlık ve iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki, (Hastane).
 159. Nurten Kımtır, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi & Mustafa Koç, Balıkesir Üniversitesi, Feelings, opinions and attitudes of hospitalized patients towards spiritual care practices aimed for patients: A qualitative study, (Hastane).
 160. Osman Çiftçi, Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinde iletişim becerileri, (Hastane).
 161. Ömer Faruk Akyüz, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mahkûmların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri: Hollanda, Exodus örneği, (Cezaevi).
 162. Özgür Erakkuş, Milli Eğitim Bakanlığı, Yatarak tedavi gören bireylerde sosyal ilişkiler kaynaklı problemlerini çözme kapasitelerinin artırılmasına yönelik destekler, (Hastane).
 163. Özkan Apaydın, Milli Eğitim Bakanlığı, Cezaevlerinde dini ve manevi kazanımlarda tasavvuf ve dini musikinin işlevi, (Cezaevi).
 164. Rabia Sümeyye Aykan, Muş Alparslan Üniversitesi, Onkoloji hastalarında tedavi ve iyileştirme süreçlerinde dini başa çıkma olarak duanın gücü ve fonksiyonu, (Hastane).
 165. Ramazan Demir, Viyana Üniversitesi, Avusturya cezaevlerinde manevi rehberlik hizmetleri, (Cezaevi).
 166. Rastko Jovic, Christian theological foundations of spiritual counselling and care: The need for a theological education with a human face, (Genel).
 167. Raymond F. Paloutzian, Westmont College, Psychological science and/or theologies of religiousness/spirituality: Use of the Spiritual Well-Being Scale in healthcare, prisons, and the military, (Hastane & Cezaevi).

168. Recep Ertugay, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Hz. Peygamber'in sünnetinde hastalara şefkat, (Genel).
169. Recep Ertugay, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Hz. Peygamber'in sünnetinde suçlulara şefkat, (Genel).
170. Recep Yaparel & İlker Yenen, Dokuz Eylül Üniversitesi, Manevi problemlerin teşhis ve anlaşılmasına rol kuramı perspektifinden bir yaklaşım, (Genel).
171. Reyhan Şeker, Avrupa İslam Üniversitesi, Manevi rehberlik açısından din, dil, iletişim ve kültürün yaşlı depresyon hastaları üzerindeki etkisi, (Hastane).
172. Riyad Salim Al-Issa & Steven Eric Krauss & Haslinda Abdullah & Samsilah Roslan, University Putra Malaysia, To heaven through hell: Belief in temporary afterlife punishment as personal destiny increases rule-breaking ability and decreases integrity, future positive time perspective and self-control, (Genel).
173. Ruba Al-Zeer, The robust pedagogy for teaching religious studies for the next century, (Genel).
174. Ruba Al-Zeer, The robust pedagogy of coaching prosper living for the next century, (Genel).
175. Rukhsana Shaheen Waraich, International Islamic University Islamabad, Spiritual counselling and care during the mourning processes, (Hastane).
176. Saadettin Özdemir, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin “manevi danışmanlık ve rehberlik” hizmet alanları açısından ilahiyat lisans programıyla ilgili görüşleri: SDÜ örneği, (Genel).
177. Said Sami, İstanbul Üniversitesi, Travmatik kayıp (ölümler) sonrasında dini inanç sahibi olan ve olmayan kişilerin yas sürecini atlama sürecinde manevi danışmanlığın yeri, (Genel).
178. Salih Aybey, Bülent Ecevit Üniversitesi, Batı'daki hastanelerde dini danışmanlık uygulaması: Hollanda örneği, (Hastane).
179. Salihanur İnal & Orhan Gürsu, Akdeniz Üniversitesi, Onkoloji servisinde tedavi gören hastaların ve yakınlarının hastalığı kabul, anlamlandırma ve yorumlamada manevi danışmanlık ve rehberliğin rolü, (Hastane).
180. Seat Uzeirovski, DİTİB Bundesverband, Almanya'daki cezaevlerinde İslami manevi rehberlik ve danışmanlık (Islamische seelsorge) uygulamaları – DİTİB (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) örneği, (Cezaevi).
181. Sedaket Ahmedova, Bakü Devlet Üniversitesi & Flora Alasgarova, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı & Cavadxan Qasımov,

- Nahcivan Bölmesi, Onkoloji hastaların bilgilendirilmesi ve psikolojik yardım, (Hastane).
182. Sedef Nefise Terzi & Orhan Gürsu, Akdeniz Üniversitesi, Federal Almanya Cumhuriyeti cezaevlerinde manevi danışmanlık uygulaması: Jugendarrest Gelnhausen - Hessen Örneği, (Cezaevi).
183. Seher Aydın, Üsküdar Belediyesi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, İnsanın temel ihtiyacı, (Genel).
184. Sema Karagöz, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Terminal dönem kanser tanılı hasta ve yakınları için manevi danışmanlık ve rehberlik, (Hastane).
185. Sema Yılmaz & Ayşe Gül & Güler Ünal, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde polisler için manevi bakım uygulaması, (Cezaevi).
186. Sema Yılmaz, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kadın hükümlülerde manevi yönelim, dua ve umut ilişkisi: Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu örneği, (Cezaevi).
187. Serap Tursun, Diyanet İşleri Başkanlığı, Palyatif bakımda manevi destek: Vaka örnekleri, (Hastane).
188. Serap Tursun, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ümitsizliğe uzanan eldir Kur'an, (Genel).
189. Seyed Mahdi Khatib, The multimodal model of religious coping based on anger control doctrines, (Genel).
190. Simin Rafati, Leiden University, Using Mowlānā Jalāluddīn Balkhī Rūmī's Masnavī in terminally patients and prisons: A proposal, (Hastane & Cezaevi).
191. Süleyman Doğan, University of Pittsburgh & Özlem Uygur, Cumhuriyet dönemi ahlak eserlerinde milli ahlak kavramının analizi, (Genel).
192. Süleyman Doğan, University of Pittsburgh, The importance of a faith based moral education programs for muslim inmates in United States SCI (State Correctional Institution): The case of Bediuz-zaman Said Nursi, (Cezaevi).
193. Süleyman Dönmez, Çukurova Üniversitesi, Yaşanmış bir olay üzerinden sağlık sisteminde manevi iyileştirme'nin önemi, (Hastane).
194. Süleyman Gümüş, İstanbul Üniversitesi, Günahın suçu: Modern bir özneleştirme kurumu olarak cezaevi, (Cezaevi).
195. Şükrü Bilgiç, Adalet Bakanlığı, Denetimli serbestlik uygulamalarında manevi danışmanlık ve rehberlik, (Cezaevi).
196. Şükrü Bilgiç, Adalet Bakanlığı, Sokratik sorgulama yöntemi ile suçlularda hukuk bilinci geliştirme, (Cezaevi).

197. Tahar Abbou, University Ahmed Draia, Ruqya: An alternative medicine for psychical illnesses, (Hastane).
198. Thowhidul Islam, International Islamic University Chittagong, Prison system in Bangladesh: Perspective spiritual transformation, (Cezaevi).
199. Tshenolo Jennifer Madigele, The impact of religious, ethnic and cultural differences in healthcare services: Lessons for health care policy review in Botswana, (Hastane).
200. Tuncay Karaca, Sincan 1 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu & Alpaslan Demir, Osmaniye C Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, (Cezaevi).
201. Turgay Şirin, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi & Elif Can Öztürk, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Mental retardasyon tanısı almış çocuklara sahip ebeveynlerin spiritüel iyi oluşları ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi, (Hastane).
202. Turgay Şirin, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hastanelerde manevi bakım hizmetlerinde etkili iletişim ve bir model önerisi: Duybeni, (Hastane).
203. Ümit Horozcu, İstanbul Üniversitesi, Tutuklu ve hükümlülerde kader algısı üzerine nicel bir araştırma, (Cezaevi).
204. Vaffi Foday Sheriff, Usmanu Danfodiyo University, Significance of prayer in facilitating healing process: An overview from Islamic thought, (Genel).
205. Yahya Aktu, Siirt Üniversitesi & Bedrettin Varol, Yalova Üniversitesi & Abdulaziz İnan, Siirt Devlet Hastanesi, Hasta yakınlarının umut kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar, (Hastane).
206. Yasemin Angın, Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi, Çocukluk çağı örseleyici yaşantıların Tanrı algısına etkisi: Bir OKB vakası örneği, (Hastane).
207. Yasemin Aysan, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hastalık ve umutsuzlukla başa çıkmada manevi danışmanlık ve rehberlik, (Hastane).
208. Yasemin Odabaşı & Müge Seval, Bülent Ecevit Üniversitesi, Hemşirelik ve hemşirelik bakımı, (Hastane).
209. Yasemin Odabaşı & Müge Seval, Bülent Ecevit Üniversitesi, Nerede palyatif bakım? (Hastane).
210. Yasemin Zeytin, Almanya Tübingen Üniversitesi, Almanya'da hastanelerde Hristiyanlara ve Müslümanlara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları, (Hastane).
211. Yunus Emre Temiz, Sakarya Üniversitesi, Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde insani güç ve erdemler: OSB tanılı çocuk sahibi

- annelerin tecrübeleri bağlamında, (Hastane).
212. Yusuf Batar, İnönü Üniversitesi, Zindandaki peygamber kıssasından çıkartılabilecek eğitsel hisseler, (Cezaevi).
213. Yusuf Nazım, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık sosyolojisi bağlamında sağlık ve hastalık olgusunu ele alan sosyoloji teorileri, (Hastane).
214. Zafer Yaman, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hastalık ve umutsuzlukla başa çıkmada manevi danışmanlık ve rehberlik, (Hastane).
215. Zeynep Kaya, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Cezaevi vaizlerinin meslekî yeterlilikleri üzerine nitel bir araştırma, (Cezaevi).
216. Zeynep Sağır, İstanbul Üniversitesi, Sağlık alanında farklı dini, etnik ve kültürel kimliklere sahip engelli yabancı bireyler için manevi/dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, (Hastane).
217. Zohaib Ahmad, University of Lahor, Islam and mental healthcare: An analysis of Maryam Jameelah's conversion and rehabilitation,(Hastane).

Ek-3:

Kongre tanıtım görselleri
(<http://mdrk.org/tr>, 2018)

The poster features the MDRK logo on the left, with the text "II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ" below it. In the center, there is a vertical graphic with the dates "22 23 24" and "KASIM" written vertically. To the right, the location "BAĞLARBAŞI KONGRE ve KÜLTÜR MERKEZİ ÜSKÜDAR / İSTANBUL" is listed. Below this, the schedule is provided: "Pers. 22 Kasım 14:00-18:00", "Cuma 23 Kasım 09:00-18:00", and "C.tesi 24 Kasım 09:00-18:00". At the bottom, there are logos for "e-ınşar vakfı", "dem", and other partners, along with the website "www.mdrk.org" and contact information.

The poster features the MDRK logo on the left, with the text "II. ULUSLARARASI MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK KONGRESİ" below it. Underneath, it says "SECOND INTERNATIONAL CONGRESS on RELIGIOUS-SPIRITUAL COUNSELLING & CARE". On the right, a large white circle contains the text "Cezaevlerinde Dini Hayat". The background is a light blue and white pattern.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 97-134
Issue: 2 • December 2020 • 97-134

Madde Bağımlısı Bireylerin Değişim Sürecindeki Farkındalık Düzeylerine Varoluşçu/Manevi Yaklaşım

Existential/Spiritual Approach to the Awareness Levels of Individuals with Substance Use Disorders in the Process of Change

İsa Ceylan

Dr.

TRT Genel Müdürlüğü
E-posta: ceylanisa@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6163-5689
Ankara / Türkiye

Dr.

TRT General Directorate
E-mail: ceylanisa@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6163-5689
Ankara / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	31 Ağustos 2020 • 31 August 2020
Kabul Tarihi • Accepted	18 Ekim 2020 • 18 October 2020

* Bu makale, yazarın *Madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi (Amatem örneği)* (2019) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Ö z e t

Maneviyat hem bireylerin içsel farkındalığı içinde hem de toplumun kümelelerinde ve geleneklerinde otantik ve ortak bir yöndür. Sadece fiziksel, psikolojik ve duygusal olarak değil, tüm varoluş seviyelerinde sağlıklı bir yaşam sürmek için gereklidir. Varoluşçu yaklaşımın manevi unsurları dikkate alması, nihai soru olan “ben kimim?” ve “hayatımın anlamı ne?” gibi en derin içsel sorgulamalara cevap olmasından ötürü maneviyatla büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Madde bağımlılığını kontrol altına almayı hedefleyen “değişim” sürecinde en çok ön plana çıkan farkındalık olgusu, bilinçlenmek ve içgörü sahibi olmak için ilk basamağı oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı madde bağımlısı bireylerin değişim sürecindeki farkındalık öncesi ve farkındalık dönemlerindeki ihtiyaçlarını varoluşsal-manevi açıdan incelemektir. Söz konusu ihtiyaçları belirlemek amacıyla maneviyatın nasıl algılandığı ve yorumlandığı, maneviyatın madde bağımlısı bireyler için neyi ifade ettiği ve ne anlama geldiğini araştırmak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve betimsel fenomenolojik desen seçilmiştir. Çalışma grubu olarak Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi AMATEM Kliniği’nde madde kullanım bozukluğu teşhisiyle yatan hastalar tercih edilmiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra AMATEM’de katılımsız gözlem ve ikili görüşmelerle araştırmaya başlanmıştır. Çalışma gurubunu AMATEM’de yatılı tedavi gören, sesli veya yazılı kayıt alınmasına izin veren 14 madde bağımlısı birey oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında gözlemler, ikili görüşmeler ve tema odaklı grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Manevi ihtiyaçların bilinçli deneyimler üzerinden nasıl algılandığı ve yorumlandığı, bu yorumlardaki ortak yönlerin neler olduğu betimleyici fenomenolojik analiz ile keşfedilmeye çalışılmıştır. Özellikle kişilerin yaşadıkları tecrübeler, kişilerin maneviyata yükledikleri işlevler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kişilerin yaşadıkları öz deneyimler yakalanmaya çalışılmış, kişilerin yaşadıkları duygular ve yaşantılar varoluşçu yaklaşım ve maneviyat yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesinin öncelikle farkındalık ile olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu sebeple, “*değişimi gereksiz görme, kontrol edebileceğini düşünme ve maddeye ilişkin keyif gibi olumlu düşünceler*” temalarının farkındalık öncesi döneme ilişkin mevcut durumu ortaya koyduğu görülmektedir. Farkındalık basamağına ilişkin olarak ise “*değişimin önündeki engelleri fark etme, anlam bulma arayışı, yaşam hedefi arayışı, değişim ve arınma ihtiyacı*” temalarına ulaşılmıştır. Hem farkındalık öncesi hem farkındalık basamağındaki temaların, geliştirilebilecek ölçek ve program çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Varoluşçu/manevi yaklaşım
Madde bağımlılığı • Değişim • Farkındalık • Fenomenoloji

A b s t r a c t

Spirituality is both in the inner awareness of individuals; it is a characteristic, theoretically authentic, and common aspect of anthropological practice that has risen in both community clusters and traditions. Also, spirituality is essential to living a healthy life, not only physically, psychologically, and emotionally, but at all levels of existence. It can be said that the existentialist approach largely overlaps with spirituality, as it takes spiritual elements into account and responds to the deepest internal inquiries such as "who am I?" and "what is the meaning of my life?". The phenomenon of awareness, which stands out the most in the process of "change" that aims to control substance addiction, constitutes the first step towards awakening and insight. The aim of this study is to examine the needs of substance addicts in the process of change pre-awareness and during the awareness periods from an existential-spiritual perspective. In order to determine these needs, the qualitative research method and descriptive phenomenological design were chosen to investigate how spirituality is perceived and interpreted, what spirituality means, and what it means for substance addicts. Patients hospitalized with the diagnosis of substance use disorder in AMATEM Clinic in Ankara Numune Training and Research Hospital were chosen as the study group. The study group consists of 14 substance addicts who were hospitalized in AMATEM and allowed audio or written recording. Observations, bilateral interviews and theme-focused group meetings were held within the scope of the research. The collected data were analyzed by content analysis method. How spiritual needs are perceived and interpreted through conscious experiences and what the common aspects are in these interpretations have been explored by descriptive phenomenological analysis. In particular, the experiences of individuals and the functions that people attribute to spirituality were tried to be revealed. For this reason, the self-experiences of individuals were tried to be captured, the emotions and experiences of them were evaluated and interpreted within the framework of the existentialist and spirituality approaches. It was concluded that the determination of the spiritual needs of substance addicts can be primarily based on awareness. For this reason, it is seen that the themes of "seeing the change as unnecessary, thinking it can be controlled, and positive thoughts about the substance" reveal the current situation in the pre-awareness period. Regarding the level of awareness, the themes of "recognizing the obstacles to change, seeking the meaning, the search for a life goal, the need for change and purification" were reached. It is thought that the themes in both pre-awareness and awareness levels will shed light on scale and program studies both of which will have been developed.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Existential/spiritual approach
Substance addiction • Change • Awareness • Phenomenology

Giriş

İnsan dünyadaki her şeyin, mevcut durumundan daha farklı bir biçimde de olabileceğini fark ettiğinde; iradesi ve değişime yönelik niyeti olmadan dünyanın anlam sunabilmesinin ya da kendisine yol gösterebilmesinin mümkün olmadığını anlamaya başlar. Yaşamına anlam katma ihtiyacında olan insan, nasıl anlam bulabileceği sorusuyla baş başa kalır. Varoluş bunalımı da denilebilen bu durum, insanın birlikte olduğu ya da yapmayı tasarlayabileceği şeylerin ilgiye değer olduğuna, yararına, önemine ve gerçekliğine inanmama duygusunu sürekli yaşama durumudur (Geçtan, 2016: 135; Thompson, 2007). Maneviyat yaklaşımları da benzer şekilde bireyin değerini, önemini, yaşamdaki anlam ve amacını merkezî biçimde içinde barındırır.

Maneviyat, literatürde genellikle insanın bireysel, ailevî ve sosyal yaşamı ile ilgili çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık dönemini içine alan (Dağcı, 2019) çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Ergül ve Bayık'ın (2004: 38) çalışmasında “bireyin üstün güçle/tanrı ile (kişi nasıl tanımlıyor ise) dinamik ilişkisini sürdürmesi için gerekli faktör veya faktörlerdir” şeklinde ele alınmıştır. Maneviyat, yaşam döngüsünün her yerinde pozitif ve özgün bir insanî varlık olarak da tanımlanmaktadır (Booth, 1987). Cook'a (2004) göre maneviyat hem bireylerin içsel farkındalığı içinde hem de toplumlarda, toplum kümelerinde ve geleneklerinde yükselen antropolojik pratiğin karakteristik, teorik olarak otantik ve ortak bir yönüdür. Özdoğan'a (2010: 9) göre maneviyat; insanın yaşama sevinci, herkesin içinde var olan cevher, kendini tanımayı sağlayan ışık, yaratılış gayesi ve insanı var edenle bağlıdır. Peterson ve Seligman (2004: 30) ise maneviyatı; insanın daha büyük bir amaca ve evrenin anlamına dair tutarlı inançlara sahip olması, büyük resimdeki yerini açıkça görebilmesi, hayatın anlamına dair davranışlarını şekillendiren ve refahını sağlayan inançlara sahip olması şeklinde tanımlar. Miller'a (2012: 142) göre birey, maneviyatında bilinç, farkındalık ve en yüksek değere ulaşır. Alpers'e göre (2012: 50) ise gerçek maneviyat, bireyin tüm varlığına dokunur ve yaşamının her boyutunu, ilkesini, görünümünü ve eylemini etkiler. Bireyin, dünyaya ve Aşkın olana samimi bir şekilde bağlanmasına izin veren varoluş alanıdır (Eliason vd., 2010). Bilme, sevme ve üretme kapasitesini sürekli ve bilinçli bir şekilde genişletme, derinleştirme ve yükseltme sürecini ifade eder. Maneviyatı duygular; hayatta olma hissi, amaç ve anlam düşüncesine sahip olmak için çok önemlidir. Bu nedenle çoğu zaman manevi farkındalık, bilince (düşünceye) bir köprü, duyuşsal algı, hareket etme ve konuşma dürtüsü aracıdır (Culliford, 2011: 56).

Maneviyat, sadece fiziksel, psikolojik ve duygusal olarak değil, tüm varoluş seviyelerinde sağlıklı bir yaşam sürmek için gereklidir. İnsanın kendi varlığının ötesine bakması, kişisel farkındalığını artırır ve kişisel gelişimini, varoluşunu kolaylaştırır. Varoluşçu yaklaşımın manevi unsurları dikkate alması; nihai soru olan “ben kimim?” ve “hayatımın anlamı ne?” gibi en derin içsel sorgulamalara cevap olması ve bu çerçevede değişim için zorunlu olan farkındalık çalışmalarına odaklanmasından ötürü maneviyatla büyük ölçüde örtüştüğü (Thompson, 2007; Webster, 2004) söylenebilir. Söz konusu ortak alan insanın ihtiyaçlarını anlamaya dair bütüncül bir bakış açısı getirebilir.

Varoluşçu ve manevi yaklaşımda en çok ön plana çıkan “farkındalık olgusu”, bilinçlenmek ve içgörü sahibi olmak için madde bağımlılığını kontrol altına almayı hedefleyen “değişim süreci”nde ilk basamağı oluşturmaktadır. Her bireyin geçmiş yaşam öyküsüne, kültürel kodlarına, ait olduğu toplumun karakterine göre farklı ihtiyaçları vardır. Fakat ortak varoluşsal ihtiyaçların varlığı da yadsınamaz bir gerçekliktir. Burada bireysel farklılıklar ile insanlığın ortak varoluşsal ihtiyaçlar arasındaki ince dengeyi bulmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Varoluşçu yaklaşımın, manevi eğitim konusunda da insanın bireysel öğrencilik yolculuğuna eşlik edebileceği ifade edilebilir (Ceylan, 2019). Bireyin öznel ihtiyaçları ile insanlığın ortak varoluşsal ihtiyaçları beraber değerlendirildiğinde farkındalık düzeyine dönük manevi ihtiyaçların tespiti yolunda daha gerçekçi bir yaklaşım sergilenmiş olacaktır.

Bu araştırmanın amacı madde bağımlısı bireylerin değişim sürecindeki farkındalık öncesi ve farkındalık dönemlerindeki ihtiyaçlarını varoluşsal/manevi açıdan incelemektir. *Çalışmada maneviyat, dinî ritüelleri de içine alan şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır.* Dindarlığın tüm boyutları aynı zamanda maneviyatın bir göstergesi olarak ele alınmış ve maneviyat olarak karakterize edilmiştir.

a. Yöntem

Maneviyat konusunda bağımlı bireyler ile yalnızca nicel çalışmaların yapılması, onların önceden hazırlanmış bazı düşünce tarzlarına veya yapılandırılmış kalıplara kendilerini uyarlamaya zorlanmış hissetmelerine ve kendilerini değersiz algılamalarına sebep olabilmektedir. Özellikle bağımlılık ve maneviyat konusunda sadece nicel yöntemlerle ulaşılan çalışma sonuçlarının, geçerlilik ve güvenilirlik açısından eksik kalacağı düşünülmektedir. Nicel çalışmaların yanında bireyin aktif hayatında olup bitenlere odaklanılan nitel çalışmalarda bireyler, kendilerini daha değerli ve önemli his-

setmektedirler. Böylelikle daha doğru ve esas bilgilere bu şekilde ulaşılabilir. Bu da gösteriyor ki manevi boyutta yapılacak nitel çalışmalar bağımlı bireylerin hayatlarının derinliğine inme ve çözüm bulma imkânı vermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının tespitine yönelik olarak bağımlı bireylerin deneyimlerinin yorumlanması amacıyla nitel araştırma türü tercih edilmiştir (Arkonaç, 2014; Creswell, 2016; Karasar, 2017; Lincoln ve Guba, 1985; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada nitel araştırmalar içerisinde kaynağını felsefe ve psikolojiden alan fenomenoloji yaklaşımı (görüngübilim) (Husserl, 1970; Creswell, 2016) ve fenomenolojik desen (Geçtan, 2016: 50; Özen, 2012) kullanılmıştır. Fenomenolojik desenle, çeşitli deneyimlere sahip bireylerin deneyimlerinin özüne ulaşılması amaç edinilir. Bu nedenle fenomenoloji genellikle bireysel görüşmeleri yapmayı gerektirmektedir (Creswell, 2009; Moustakas, 1994). Bu tür araştırmalarda anlam, önceden kesin hatlarla belirlenmiş birtakım tema veya değişkenler üzerinden belirlenmez. Anlam, yaşam alanları içerisinde üretilir ve etkileşimle yeniden oluşturulur (Arkonaç, 2014: 15; Lincoln ve Guba, 1985).

Çalışmada adı geçen “değişim süreci basamakları”na aşağıda yer verilmiştir:

- (1) farkındalık öncesi,
- (2) farkındalık,
- (3) hazırlık,
- (4) eylem,
- (5) sürdürme (DiClemente, 2018; Özdoğan, 2019).

a.a. Çalışma Grubu

Çalışma için öncelikle Ankara Üniversitesi Etik Kurulu’ndan, sonrasında Numune Hastanesi Etik Kurulu’ndan, daha sonrasında ise Sağlık Bakanlığı Ankara Kamu Hastaneleri Genel Sekreterliğinden, izin alınmış ve 2016 yılında AMATEM’de katılımsız gözlem ve ikili görüşmelerle araştırmaya başlanmıştır. Çalışma grubunu AMATEM’de madde kullanım bozukluğu teşhisiyle yatan, sesli veya yazılı kayıt alınmasına izin veren 14 madde bağımlısı birey oluşturmaktadır. Ulaşılması amaçlanan görüşmecisi sayısına toplanan verilerin doyuma ulaşması ile karar verilmiştir. Doyum noktası elde edilen verilerin amaca uygunluğu açısından tamamlandığı kanaatini oluşturmaktadır (Dawson, 2015: 46).

a.b. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma kapsamında ayrıca gözlemler, ikili görüşmeler ve tema odaklı grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Manevi ihtiyaçların bilinçli deneyimler üzerinden nasıl algılandığı ve yorumlandığı, bu yorumlardaki ortak yönlerin neler olduğu betimleyici fenomenolojik analiz ile keşfedilmeye çalışılmıştır. Özellikle kişilerin yaşadıkları tecrübeler, kişilerin maneviyata yükledikleri işlevler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kişilerin yaşadıkları öz deneyimler yakalanmaya çalışılmış, kişilerin yaşadıkları duygular ve yaşantılar varoluşçu yaklaşım ve maneviyat yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilerek yorumlanmıştır.

b. Bulgular

Tablo-1:
Varoluşsal/manevi ihtiyaçlar şeması

Değişim Basamakları	Temalar	Kategoriler
Farkındalık Öncesi Dönem	Değişime Gösterilen Direnç	-Değişimi gereksiz görme
		-Kontrol edebileceğini düşünme
		-Maddeye ilişkin keyif gibi olumlu düşünceler
Farkındalık Dönemi	Değişimin Önündeki Engelleri Fark Etme	-Çaresizlik duygusu/İsyan
	Anlam Bulma	-Maneviyatla bağın zayıflaması
	Arayışı	-Varoluşun anlamını sorgulama
	Yaşam Hedefi	-Yaşam sistemindeki ilahî tasarımı sorgulama
	Arayışı	-Yeni bir başlangıç arzusu
	Değişim ve Arınma İhtiyacı	-Kaliteli yaşam arzusu/Mutluluk
		-Kısır döngüden çıkma isteği
		-Kâr-zarar değerlendirmesi

b.a. Farkındalık Öncesi Döneme İlişkin Bulgular

Madde bağımlısı bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler yoluyla bireylerin deneyimlerinden çıkan temalar sınıflandırıldığında, farkındalık öncesi dönemde “değişime gösterilen direnç” temasının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu dönemde bağımlı bireylerin değişim ihtiyacını hissedemedikleri, değişime bilişsel ve duyuşsal boyutta direnç gösterdikleri sonucuna varılmıştır.

b.a.a. Değişime Gösterilen Direnç

Değişime gösterilen direnç temasına; “değişimi gereksiz görme, kontrol edebileceğini düşünme, maddeye ilişkin keyif gibi olumlu düşünceler” kategorilerinden ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategorilerle ilgili bulgulara ve betimlemelere yer verilmiştir.

b.a.a.a. Değişimi Gereksiz Görme

Farkındalık öncesi döneme ilişkin olarak katılımcılar değişimin kendileri için bir anlam ifade etmediğine yönelik söylemlerde bulunmaktadır. Dahası, içinde bulunulan bağımlılık durumunun olumlu taraflarını sayarak değişimin gerekli olmadığına ilişkin bir “özyeterlilik” sergilemektedirler. K-1, krizleri gidermeyi amaçlayan “çip” tedavisi sürecinde bile eroin kullandığını ve çok kısa bir sürede tedaviyi sekteye uğrattığını rahatlıkla ifade etmektedir. K-10 ise bağımlılık yapan maddenin birçok olumsuz etkisinden öte olumlu yanına odaklanmış ve değişimin değerini ikinci plana atmış bir görünümde dir:

K-1: Eroin içmediğimde taş içiyordum. Normalde iki buçuk ay gider çip; kokain içtiğim için bir ayda eriyordu. Onun üzerine de eroin içiyordum...

K-10: ...İlk içtiğimde çok güzel demiştim. Çünkü ağız kokusu olmuyor. Alkol aldığımda sizin yanınıza geldiğimde ağız kokusu oluyor. Uzaklaşıp gidiyorlardı. Ama eroinde ağız kokusu olmuyor.

K-12, değişimi gerektirecek bir durumun olmadığını, mevcut yaşam tarzı içerisinde eğlenceli denilebilecek bir işe sahip olduğunu ve alım gücünün de iyi olması dolayısıyla değişime niyet etmeyi çok gerekli görmediğine ilişkin ifadelerde bulunmaktadır:

K-12: Eğlenceli bir işim var geziyorum. Alım gücüm iyi olduğu için daha da bağımlı oldum.

b.a.a.b. Kontrol Edebileceğini Düşünme

Aktif bir şekilde madde kullanan bireyler, bağımlı olmadıklarına ilişkin inkâr gibi bir bilişsel dirençle yollarına devam edebilmektedirler. Hayata devam etmek için ümidi yeniden kurgulayarak her şeyin yolunda gittiğine olan inançlarına tutunma eğiliminde görünmektedirler. Sosyal hayatlarına eşlik eden madde kullanım davranışlarının yaşamlarına bir zarar vermediğini dile getirmektedirler:

K-1: Dış dünyadan ilişki mi kesmiş bir insan değilim. Bunu içip hayatıma işime gücüme bir şekilde devam edebiliyorum.

Bir katılımcı ailevi yaşantısını, namaz kılmak gibi dini ritüellerini, manevi hayatını ve değerlerini asla kaybetmediğini; aksine madde kullandığı halde hepsini bir arada götürebildiğini belirterek bu şekilde de hayatın doğal akışı içerisinde devam edebileceğine ilişkin ifadelerde bulunmaktadır:

K-9: Benim genelde rutin bir hayatım var. Şöyle: Ben madde kullandığım halde hayatta işimi bırakmadım. Hani kimi madde bağımlıları derler ki “madde aldığımız için çalışmıyoruz”. Bu yanlış düşünce benim açımdan. Çünkü ben ne işimi bıraktım; ne böyle ailevi şeylerimi bıraktım. Ne de manevi değerleri mi kaybettim. Hiçbirini kaybetmedim. Ben uyuşturucu aldığım halde namazımı kılıyordum.

Başka bir katılımcı madde kullanmayı gerçek anlamda bırakma isteğinin içerden gelen derin bir farkındalık duygusuyla olabileceğini çok sonra anladığını belirtmektedir. İçgörünün sağlanmasından sonra ancak beyindeki zorlanti hissiyle başa çıkılabileceğini vücut diliyle anlatmaktadır. Farkındalık öncesi madde kullanım yaşamına ilişkin olarak ise bir iki kere kullanım ile başladığını; fakat kendini kontrol edebileceği düşüncesinin kullanım sıklığını arttırdığını ve sonunda madde bağımlısı haline getirdiğini ifade etmektedir:

K-5: Kriz olduğunu biliyordum ama hani Allah’ım diyordum yani ben bırakmayı çok istiyordum ama yürekte istemiyormuşum bunun da farkına vardım. Örnek vereyim kendi payıma, şu kadar içmeyeyim. Ondan sonra tek tük içmeye devam ederim. Ben kendimi biliyorum canım diyordum böyle. Öyle de insan bırakır mı? Bırakamazsın kardeşim. Önce şurada bitireceksin [kafasını gösteriyor] sonra buradan isteyeceksin [kalbini gösteriyor]. Ondan sonra Allah’ım yardım et diyeceksin.

Katılımcılardan hemen hemen hepsinin “ortam” olarak isimlendirdiği çevrede zamanlarını geçirenlerin genellikle çevresel etkenlerle madde kullanmaya sıcak baktıkları katılımcıların ifadelerinden anlaşılabilir. Madde kullanılan ortamda zamanını geçiren gençlerin, önceleri maddeyle ilişkin olumsuz denilebilecek duygu ve düşünceleri olsa da zamanla bu düşüncelerin yerini olumlu duygu ve düşüncelere bıraktığı görülmektedir. Böylelikle kontrol edilebileceği düşüncesi, arkadaş etkisiyle ve çevresel diğer etkenlerle maddeyle ilişkin olarak daha hafif düzeyde bağımlılık yapan maddelerden daha güçlü bağımlılık yapan madde kullanımına doğru ilerlediği görülmektedir:

K-6: Çocuklar içiyordu “bu ne?” dedim. “Ot” dedi. “Biz içiyoruz” dedi, “kafa yapıyor” dedi. “Benim işim olmaz” dedim, “kesinlikle içmem bunu” dedim. Aradan biraz zaman geçti, baktım ben de içtim. Ondan sonra biraz zaman daha geçti. Her şey iyi, içiyoruz şey yapıyoruz... Ondan sonra baktım bunlar “hap atıyoruz” dedi. “Nasıl bir şey, bir de bakayım” dedim. Bu hapi attım, değişik değişik şeyler görmeye başladım böyle. Hap attıktan sonra

duvardan kafa geliyor, benle konuşuyor, bilmem bir şeyler oluyor. Korkmuyorum. Kafanın güzelliğine... Bilmem sakallı dede oluyor, bilmem bir şey oluyor. O zaman da geçti, ondan biraz daha sonra eroine başladım. Eroin içiyorlardı, eroine mal diyorlar. Dedim ki “benim içmeyle bir işim olmaz, mal içen mal olur” dedim. Orada da büyük konuştum. Bir düştüm hocam buna...

b.a.a.c. Maddeye İlişkin Keyif gibi Olumlu Düşünceler

Katılımcılar, bazen bir boşluk anında zamanı keyifli geçirmek; bazen de tamamen mutlu olmaya çalışmak gibi bir sebepten ötürü madde kullanımının kendileri için bir haz ve keyif alma aracı haline geldiğini belirtmişlerdir. K-1, hayatın kendisi için oldukça yolunda gittiğini, maddî sıkıntısının olmaması ve rahatlık duygusunun kendisini tatmin etmediğini ve tamamen keyfi bir şekilde maddeye yöneldiğini dile getirmektedir. Bu duruma ise İslam’dan uzak bir yaşantı içerisinde olmasını sebep olarak göstermektedir:

K-1: Bizimki tamamen keyfi, rahatlık, maddiyat sıkıntısı çekmeden rahatlıktan kaynaklanan şekilde bunlara yöneldim hep. Müslüman gibi yaşamıyoruz kısacası, Müslümanlıktan çok uzaklaştık.

K-12 de benzer şekilde “hoşuma gitti, sorundan dolayı değil; hayatımdan memnundum. Problemlerden değil; keyif için içtim” diyerek maddeye ilişkin keyif alma gibi olumlu düşünceler içerisinde görünmektedir.

K-10, madde kullanımından önce alkol yaşantısının olduğunu ve alkol kullanımına da sosyal etkinin sebep olduğunu söylemiştir. Madde kullanımı öncesi alkol kullanım deneyimlerinin madde bağımlılığını kolaylaştırdığını belirten K-10, alkol kullanım yaşantısının artarak devam ettiğini ve sonunda odaklandığı keyif alma isteğini alkol yerine madde ile doldurmaya karar verdiğini belirtmektedir:

K-10: Çevreden görüyordum, büyüklerimiz içki içiyor, sarhoş oluyorlar. Biraz özendiğim zaman biraz da cebime para koyduğum zaman ilk içtiğim likör olmuştu, likörle başladım. Aradan seneler geçti. Bu sefer haftada bir cumartesi günleri 4-5 tane bira alıyordum. Eve gelip müziğimi açıp dinleyip 4-5 bira bittikten sonra vurup kafayı yatıyordum.

Bir diğer katılımcı olan K-11, kendi bağımlılığına ilişkin değişimin önündeki her engeli aşabileceğini fakat “haz ve keyif veren” uyarıcı maddelerden birinin ismini zikrederek ve mutluluk getirici özelliğini ön plana çıkararak bu maddeyi nasıl bırakabileceği konusunda karamsar bir tablo çizmektedir:

K-11: Her şeyi bırakırım ama bu “e...”yi nasıl bırakacağımı bilemiyorum. Onun verdiği mutluluğu hiçbir şey vermiyor.

b.b. Farkındalık Dönemine İlişkin Bulgular

Değişimin önündeki engeller veya değişime gösterilen dirence ilişkin bazı temaların farkındalık öncesi dönemin karakteristik özellikleri olduğu yukarıdaki başlıklarda yapılan betimlemelerde görülmektedir. Bu başlıkta ise katılımcıların değişime niyet ettikten sonra farkındalık düzeylerine ilişkin ifadelerinden çıkarılan görüngüler ele alınmıştır.

b.b.a. Değişimin Önündeki Engelleri Fark Etme

Değişimin önündeki engelleri fark etme temasına; “çaresizlik duygusu/isyan ve maneviyatla bağın zayıflaması” kategorilerinden ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategorilerle ilgili bulgulara ve betimlemelere yer verilmiştir.

b.b.a.a. Çaresizlik Duygusu/İsyan

Madde kullanımına ilişkin olarak çaresizlik duygusu, katılımcılar tarafından somut örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmaktadır. Bağımlı bireyler madde kullanım sürecinde, manevi değeri oldukça yüksek görülen ve sıklıkla anlam yüklenen “aile” gibi bir kurumdaki kişilere bile değer vermediklerini dile getirmektedirler:

K-6: Mesela şurada ya rabbim, anan ölmüş baban ölmüş. Kim ölmüş hiç umurumda değil yani. Bunu içen insana: “şurada al sana bir kilo eroin; şu odadan çıkma” deseler. O bitene kadar çıkmaz. Öyle bir şey yani...

Bir diğer katılımcı dini açıdan kendi içinde birtakım sorgulama süreçleri yaşadığını, aklının veya vicdanının uygun görmediği konularda bile, olumsuz ve kötü sonuçlarına rağmen isteyerek yapmaya devam ettiğini, bu duruma ise madde bağımlılığının yol açtığı içsel bir zorlanma hissini sebep olduğunu belirtmektedir:

K-1: Şunu yapsam günah mıdır diyorsun? Olduğunu bile bile yine yapıyorsun. Çünkü görmüyorsun bir yerde. Zorda isen yapıyorsun. Yani seni hep ele geçiriyor bir yerde. Beynini alıyor senin. Sen onu içtiğinde emin olun şizofreni gibi oluyorsun Bir tarafın yapma diyor; ama yap diyen taraf daha kuvvetli geliyor. Ne kadar kötü olduğunu bilsen de ne kadar kötü sonuçlar çıkaracağını bilsen de yine de onu yapıyorsun, durduramıyorsun. O içindeki basıncı durduramıyorsan.

Madde kullanımına başladıktan ortalama iki ay gibi kısa bir süreden sonra yaşadığı haz duygusunun azaldığını dile getiren K-7, hatta bu

iki aylık süreden sonra sadece kişide oluşan ağrıların ve krizlerin meydana getirdiği rahatsızlıktan kurtulmak için mecburen madde kullandığını ifade etmektedir:

K-7: Biz zaten belli bir müddetten sonra, 2 ayı geçtikten sonra bunun kafası için içmiyoruz, kriz geçsin diye ağrılar geçsin diye içiyoruz. Bir zaman sonra zaten kafası için değil yani.

K-13, benzer şekilde madde kullanmasını çaresizlik duygusuna bağlamış ve bunu “maddeyi içerken ağlıyordum” cümlesiyle dile getirmiştir. K-10 da bahsi geçen zorlantı hissine vurgu yapmış ve bu durumla baş edemediği için sıklıkla isyan ettiğini ifade etmektedir:

K-10: Elimizde olmayan sebeplerden dolayı isyan edebiliyoruz. Allah’ım beni affetsin de gerçekten çok isyan ettim. Etmedim değil yani. “Etmedim” desem yalan söylemiş olurum.

b.b.a.b. Maneviyatla Bağın Zayıflaması

Değişimin önündeki engellerin bir diğeri ise maneviyatla bağın kurulamaması olarak görünmektedir. Maneviyat fenomeni genellikle inanç, ibadetler veya ahlakî boyutta davranışlara yansıyan duygu ve düşünceler olarak görülmektedir. Bir katılımcı uyuşturucu maddelerin maneviyatı hissetmeye ve maneviyatın kişiye kazandırdığı farkındalıkları duyumasına engel olduğunu, özellikle zor zamanlarda maneviyatla bağın tekrar kurulmasına duyulan ihtiyacın belirginleştiğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

K-1: ... Belki de madde tutuyordu. Anladığım kadarıyla maneviyatla madde çok bir araya gelmiyor. Uzaklar işte, sadece sıkıştığın zaman Allah diyorsun. Tabii maneviyat sonuçta bir ihtiyaç...

Bir diğer katılımcı maneviyatı dini ritüeller boyutunda ele alırken namaz kılmak gibi ibadetleri yerine getirdiğinde dahi madde kullanmaya devam ettiği için kendisini samimi bulmamakta ve manevi unsurlardan uzak kalmaya çalıştığını belirtmektedir. Maddeden tamamen arınmadan manevi unsurlara yönelmenin inandırıcılığının olmadığını hatta maneviyata yönelmenin yanlış olduğunu dile getirmektedir:

K-3: Maddeyi içiyoruz, ondan sonra gidip namaz kılıyoruz madde etkisi altında. Bunun da bir inandırıcılığı bir geçerliliğinin olduğunu düşünmediğim için çoğu zaman elimden geldiğince kaçırıyordum, yapmak istemiyordum. Çünkü tamamen arınmış değilim. Madde aklımda. İkiisi bir arada olunca günah işlediğimi de düşünüyorum ayrıyeten.

K-5 ise madde öncesi yaşamına ilişkin olarak dinî ritüeller boyutunda ele aldığı manevi aktivitelerini yerine getirdiğini; fakat zamanla madde kullanımının maneviyatla bağı zayıflatıp kopardığını üzülecek belirtmektedir:

K-5: 12 yaşında Allah kabul etsin Kuran'ı hatim etmiş bir insanım fakat ileriki zamanlarda bu uyuşturucu mevzusundan dolayı tamamen kısmen demiyorum tamamen Allah affetsin manevi değerlerimizden tamamen bir anda kaymaya başladık. Uyuşturucunun peşinden koştuğumuz için bir de bu öyle pis illet bir şey ki insanı ailesinden bile soğutuyor ya. Ailenizle bir araya gelemiyorsunuz. Sabah evden çıkıyorsunuz sadece madde oluyor hayatınızda başka hiçbir şey olmuyor.

K-6, madde kullanmaya başladıktan bir müddet sonra maneviyatı tamamen bıraktığını, manevi algının uygun görmediği madde kullanım yaşantısının zamanla kendisini rahatsız etmediğini söylemekte ve sonraları her şeyin gayet normalleştiğini vurgulamaktadır:

K-6: Aradan biraz zaman geçiyor, sonradan boş veriyor, gidiyorsun... Sanki hiçbir şey olmamış gibi. Ne tövbe etmişsin ne bir şey yapmışsın. Aynı normal insan gibi. İlk zamanlar biraz korka korka içiyorsun. Ondan sonra artık normalleşmeye başlıyorsun...

Madde kullanmaya başlamadan önce ibadetlerini belirli periyotla yerine getirdiğini belirten K-8, eroin kullanmaya başladıktan sonra dini ritüellerinden uzak kalmaya başladığını, maddenin manevi her türlü unsurla arasına girdiğini ve zamanla tamamen bağı kopardığını anlatmaktadır:

K-8: Eroine bulaşmadan önce her hafta cuma namazına giderdim, bayram namazını kılardım. Onun haricinde teravîh namazlarına giderdim orucumu tutardım. Fakat eroine daldıktan sonra namazı da unuttum sureyi de unuttum. Camiye bile gitmiyorum yani buna başladıktan sonra. Kesinlikle camiye bile adım atamıyordum. Çünkü namaza ayıracak vakit bulamıyorduk. Eroin kullandığım zaman tabii onları bile düşünmüyoruz. Gerçekten maneviyat alanı tamamen sıfırlanıyor.

b.b.b. Anlam Bulma Arayışı

Anlam bulma arayışı temasına; “varoluşun anlamını sorgulama ve yaşam sistemindeki ilahi tasarımı sorgulama” kategorilerinden ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategorilerle ilgili bulgulara ve betimlemelere yer verilmiştir.

b.b.b.a. Varoluşun Anlamını Sorgulama

Katılımcıların birçoğu sıklıkla yaşamın değeri ve dünyada varoluşun anlamına ilişkin sorgulama süreçlerine girdiklerini belirtmektedirler. Bu sorgulama süreçlerinden sonra bazen varoluşun bir anlamının olmadığına ilişkin düşüncelerini özellikle “saçma” gibi kelimelerle dile getirmektedirler. Hayatın kendilerine saçma geldiği düşüncesinin intihara bile sürükleyebildiğini, bu durumla baş edebilmek için madde kullandıklarını ifade etmektedirler:

K-4: Ya ne bileyim hayatım çok saçma geliyor bana. Bir değeri yokmuş gibi geliyor. Ama ben içtiğim zamanlar böyle olmuyor. İçmeyi bıraktığımda böyle oluyor.

K-11: Hayat saçma geldi. Kız arkadaşımı aradım. Banyoda bileklerimi kestim.

Yaşamda, varoluşun anlamına ilişkin sorgulamaların önünde bir engel olarak sunulan madde kullanımının, bireyin değerler dünyasını tahrip edecek boyutta bir etkiye sahip olduğu dile getirilmektedir:

K-6: Mesela hayat mı var? İnsan mı var; arkadaşın mı var; bir şeyin mi var; dostum mu var, düşünmez. Yani ben kendimden bahsedeyim. Düşünmem yani. Yalana gerek yok. Çok yalan söylüyor insana.

Sorgulamalarının sonucunda bazı farkındalıklar edindiğini de sözlere ekleyen K-6, bu farkındalıklarını özellikle doğada var olan birtakım canlılar üzerinden gerekçelendirmektedir. Söz konusu farkındalıklarını tek Allah inancı üzerinden yaratılış düşüncesi ile temellendirmekte, varoluşun ve kendi varoluşunun anlamına ilişkin çıkarımlarını şu şekilde paylaşmaktadır:

K-6: Kendiliğinden gelmedik ki nice canlı var mesela. Biz diyoruz kim bunlar? Sinek, mesela böceğin daha bilmediğimiz neleri var? Bunların ne kârı var mesela, gözümüzle gördüğümüz her şey topraktan geliyor. Araba, bilmem masa, sandalye gözümüzle gördüğümüz her şey topraktan geliyor. Bunları düşündükçe Allah'ın hikmetine bak diyorsun. Allah neler yaratıyor, ne tür nimetler veriyor, bunları düşündükçe insan... Bunlar ciddi, ben inanıyorum yani bunlara. Çünkü biz kendiliğimizden gelmedik ki dünyaya. Bu dünya kendiliğinden kurulmadı, illaki bunun bir şeyi var, bir sahibi var yani.

Yaşamda gizli veya keşfedilmemiş birtakım anlamların olduğuna kesinlikle inanan fakat kendisinin henüz bu anlamı yakalayamadığını be-

lirten K-10, arayış içerisinde olduğu bu anlamı ve hayatın değerini keşfedebilmek için gayret gösterdiğini belirtmektedir. Bununla beraber gösterdiği çabayı sekteye uğratan veya zayıflatan “neden ben”, “neden bana eziyet ediliyor” gibi sorgulamalarının da olduğunu sözlerine eklemektedir:

K-10: Hayatımızın bir anlamı var mı? İşte bu hayat çok değerli de benim keşfedemediğim göremediğim bir nokta mı var asıl? Zaten kesin yani göremediğimiz bir şey var, bilmediğimiz bir şey var ama ne? Kozanın içindeyim çırpınıyorum ama bir türlü çıkamıyorum. Neden ben neden ben demekten enerjimi buna harcamaktan kanatlarımı güçlendirmeye vakit bulamıyorum. Neden bu kozanın içindeyim, neden konuldum ki? Bana neden eziyet ediliyor ki diye düşünüyorum.

Yaşamın içerisinde anlamı bulamadığına ilişkin ifadelerde bulunan K-2 ve K-4, yaşamın kendisine hep sıkıntı getirdiğini ve boşluk duygusunun kendisine mutsuzluk, ümitsizlik ve anlamsızlık getirdiğini belirtmektedir. K-2, maddeden arınsa bile boşluk ve anlamsızlık duygusunun kendisi için daha büyük bir problem olduğunu ifade ederken; anlamı birtakım dini ritüellerde arayan K-4 ise kendisi için manevi anlamı olan bu ritüellerin kendisine kısmen iyi geldiğini ama yine de halâ anlama ilişkin bazı eksiklikleri hissettiğini dile getirmektedir:

K-2: Benim içimdeki sıkıntının geçmesi lazım içimin rahatlaması lazım. Sanki o kadar çok alışmışım ki madde ile yaşamaya. Bundan sonra bir ümitsizlik var yani. Hiç kurtulamayacağım gibi değil de kurtulsam ne olacak, kurtulsam ne yapacağım gibi.

K-4: Sürekli aynı şeyler, sürekli aynı şeyler sıkılıyorum. Ne bileyim farklı şeyler... Boşluk var hocam. Sekiz gündür ben burada namaz kılıyorum. Beş vakit namaz kılıyorum. Rahatım o konuda iyiyim ama ne bileyim sıkılıyorum yani. Namaz kısmen dolduruyor hayatı ama yine de...

b.b.b.b. Yaşam Sistemindeki İlahî Tasarımı Sorgulama

Yaşamda bir sistemin varlığına inanan katılımcılar bu sistemi genellikle ilahi tasarım boyutunda ele almaktadırlar. Kader, imtihan, sınav gibi kavramlarla yaşam sisteminde ilahi bir tasarımın bulunduğunu belirtmektedirler. K-1, madde kullanım yaşantısına eşlik eden birtakım sorunların kader programında belirlendiğini düşünmekte ve neden bu şekilde tasarlandığını sorgulamaktadır. Bazen de sorgulamaları sonucu ulaştığı birtakım farkındalıkları paylaşmaktadır:

K-1: Neden doğru bir kaderim yok? Neden doğru bir yolda değilim? Neden böyle çizilmiş benim kaderim? Neden ailem bunları yaşamak zorunda? Karım neden arkamdan ağlamak zorunda benim? Babam bile diyor yani; ne yaptık da bu başımıza geldi? Nasıl bir cezadır bu? Oturduğum zaman, yâ diyordum: “Allah’ım ben ne yaptım böyle diyordum. Ne yaptım da böyle bir ceza verdin?” Öyle bir ağırlar oluyordu ki her tarafımda, o ağırları ceza olarak düşünüyordum. Ben kendi şahsi hayatımdan konuşuyorum. İsyan ede ede zaten... Allah-u Teâla Yüce Rabbim ufak da olsa bir sınava sokmuş sen o sınavdasın, sen geçememişsin; ben yani şahsen öyle düşünüyorum.

Hayatı ve kendi yaşantılarını bir sınav olarak ele alan K-6, özellikle anne-babası için kendisinin bir imtihan aracı olduğunu belirtmektedir. Dini ritüellerin yerine getirilmesi üzerinden kendisini olumsuz; anne-babasını olumlu sıfatlarla niteleyen K-6, bu zıtlık içerisinde birtakım değerlerin ortaya çıkıp çıkmayacağını görmek isteyen bir Yaratıcı düşüncesine sahip görünmektedir:

K-6: ... Ama biz bir de imtihan dünyasındayız hocam. Mesela sınava girmeden öğretmen sana geç demiyor. Biz sınavlar dünyasındayız. Allah, “bakalım” diyor. Sevdiği kullarına çok şey yaparmış, bela verirmiş. Buna sabredebek mi; kazanacak mı? Mesela bizim annemiz babamız namazlı abdestli; ama bize bak eroin, esrarıcı, hırsız... Sabır işte sabredebek, Allah onları sınıyor işte onunla... Diyor ya Allah bir kuluna, sen affedersen ben de seni affederim. Mesela biri bize bir yanlış bir şey yaptı affet. Mesela sana bir araba çarparak. Allah da seni oradan kurtarır. Her şey bir vesile...

Madde kullanım öyküsünün büyük bir kısmını yaşadığı sorunlara ve acı veren yaşam olaylarına bağlayan K-10, bu sorun ve olayların neden kendisine yaşatıldığının anlamını bulmak için güçlü bir isteklilik göstermektedir. Sıklıkla “neden ben” sorusunu soran katılımcı yaşam sistemindeki ilahi tasarımı sorgulayarak arka planda yatan anlamı bulma konusunda oldukça istekli görünmektedir:

K-10: Benim öğrenmek istediğim bu neden, niçin hangi sebepten dolayı? Ne yaptım da... Ne güzel evlendim eşim vardı. Çocuğum mutluydu (Trafik kazasında eş ve çocuk vefat etmiş). Daha sonra annem bana kucak açtı. Anneme sarıldım, tam annemde mutluluğu buldum. Bu sefer onu da elimden aldı. Neden ben? Benim de canımı al diyordum Allah’ıma, almıyor. Yanlarına gideyim diyordum; ya da cehennemde yanacaksam yanıp yine de onları bir göreyim diyorum, yine olmuyor. Neden ben? Bu alın yazısını bu

kaderi ben istemedim. Niçin benim başıma geldi? Öğrenmek istiyorum bunları.

K-11, bazen başa gelen olayların, yorum farkına veya hayata bakış tarzına göre olumlu veya olumsuz değerlendirilebileceği yönünde farkındalık sahibi olduğuna işaret etse de başına gelen olayların kendi değerlendirmelerinden bağımsız olarak olgusal olarak kötü olduğuna inanmış bir görüntü çizmektedir. Çevresindeki insanlarla kendisini karşılaştırarak içinde bulunduğu durumun ilahi bir tasarım sonucu geliştiğini düşünmekte ve bunun sebeplerini araştırır ve sorgular bir görünümde:

K-11: Olayları kötü yorumlamaktan ziyade gerçekten her şey kötü gidiyor. Allah'ım ona niye o makamı verdin? Bana niye bunu reva görüyorsun? Bazen kaderim bu, bize bu çizilmiş diyorum.

Yaşadıklarının anlamını ilahi bir tasarım veya deneme/sınav olarak gören K-13, sorgulamalarına bir anlam bulmuş izlenimi vermektedir. Yakın çevresi üzerinde yaptığı gözlemler sonucu birtakım yargılara vardığını belirten K-13, yapıp ettiklerini bahsi geçen gözlemler üzerinden anlamlandırdığını ve davranışlarını bu gözlemlere göre düzenlediğini belirtmektedir. Ayrıca gerçekleştirdiği sorgulama ve gözlemler sonucu vardığı yargılar sayesinde geçmişte deneyimlediği birtakım üzüntü verici olaylarla barışık bir tablo çizmektedir. Hatta “iyi ki de sınavdan geçmişim” gibi sözleriyle deneyimlerinin öğretici ve mutluluk getirici boyutunu sıklıkla ön plana çıkarmaktadır:

K-13: Her şey bir sınav. Sınavdan geçiyoruz. Ben kötü biri olmadığım için O bizi kötülüklerden koruyor. Allah'a inanmayan taş olsun. Yaşadıklarım bir sınav. Babamda ve yaşadıklarımda gördüklerim üzerinden ne tür kötülükler yapmamam gerektiğini gördüm ve sınavdan geçtiğimi düşündüm. Geçmişte yaşadıklarımı iyi ki de yaşamışım. Yoksa ailemle mutlu olmazdım. İyi ki sınavdan geçmişim. Babamın yaptığı hataları yapmamayı öğrendim. Çok üzülüp yıprandım. Ama gelecekte mutlu oldum.

Başka bir katılımcı yaşadıklarının anlamına ve arka planında yatan gizli amacı keşfetmeye odaklanmış görünmektedir. Anlamın keşfi için yaptığı sorgulama süreçleri sonrasında bir sonuca varamamış görünen K-5, bu durumun kendisinde isyan duygularını pekiştirdiğini dile getirmektedir:

K-5: Ondan sonra isyan, ondan sonra “Allah'ım” diyordum. “Ne yaptım da sen bana bunları verdin?” Mesela çalışıyordum, çalıştığım para yetmiyordu. “Allah'ım bunu bana niye yaşatıyorsun” diyordum. Bir şeyin olmasını çok istiyordum mesela, kendim için değil kardeşlerim için, annem için...

b.b.c. Yaşam Hedefi Arayışı

Yaşam hedefi arayışı temasına; “yeni bir başlangıç arzusu ve kaliteli yaşam arzusu/mutluluk” kategorilerinden ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategorilerle ilgili bulgulara ve betimlemelere yer verilmiştir.

b.b.c.a. Yeni Bir Başlangıç Arzusu

Katılımcıların çoğunda, yeni bir dünyanın ve hayatın mümkün olabileceğine yönelik inanç ve ümit güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. Dibe battığını veya dibi bulduğunu ifade eden katılımcılar, “yüzeze” çıkabileceklerine olan güçlü inançlarını manevi birer ihtiyaç olarak sunmaktadırlar. Ayrıca yeniden bir başlangıç yapmak için maneviyattan güç almak istediklerini belirtmektedirler. Birinci planda yeni bir başlangıç dışında başka bir yaşam hedefinin olmadığını ifade eden K-1, maneviyattan uzaklaştığını; fakat her an maneviyattan da bir ışık veya ümit bekler gibi bir durumda olduğunu belirtmektedir:

K-1: Aslında manevi şeylerim var, yapmak isterim yani. Ama ne bileyim işte. Aslında bir yerden bir başlangıcım olsa devam edebilirim, inancım var. Hiçbir zaman o inancı kaybetmedim. Bir yerden bir kıvılcım çıksa diyorsun. Hayatımın devamlı bununla süreceği bir yol yok yani. Bunun bir yerde bitirmem gerekiyor. Bunun çok büyük farkındayım. Onun için mücadele ediyorum. Sonuna da yaklaştığımı umuyorum. İnşallah bu son olur diyorum.

K-12, hayata yeni bir sayfa açarak yaşam hedefi arayışında olduğunu “Evlenmeyi düşünüyorum” ifadesiyle vurgulamıştır. K-9 da benzer şekilde yeni bir başlangıç arzusunda görünmektedir. Bunun için yine kendisi gibi madde bağımlısı olan kız arkadaşıyla evlenme kararı aldığını söylemektedir. Evlendikten sonra kendisi madde kullanmaya devam etse de eşinin madde kullanmayı bıraktığını hatta kendisine bırakması için yardıma başladığını belirtmektedir. Bu süreçte maddeyi gerçek anlamda bırakmaya ilk niyet eden kişi olan eşinin bırakmasına şaşırıldığını, eşinin bırakmasından ve sevgisinden güç almasına rağmen kendisinin bırakmadığını dile getirmektedir. Hayatta yeni bir başlangıç yaptıktan sonra sürekli bir mutluluk halinin olamayacağı gerçeğinin de farkına varmış bir görünümde:

K-9: Eşimde şu an yok ama öncesinde vardı, evlenmeden önce vardı. Ben de ona şaşırıyorum zaten, eşimle biz beraber içerdik evlenmeden önce. Bana şunu demişti: “Ben evlenince her şeyi bırakacağım” demişti. Ben de dedim ki “sen bırakırsan ben de bırakırım”. Çünkü gerçek manada seviyordum ben onu, onun da beni sevdiğine inanıyordum. O bıraktı, bana yardım da etmeye

başladı. Dünya hali. İnsanlar dünyaya geldiğinde yeni bir sayfa açtıktan sonra yeni bir hayat kuruyor, evleniyor, boşanıyor. Nitekim bunun sonucunda geçim sıkıntıları meydana çıkıyor. Mutluluk illaki vardır; “mutlu olan insan yoktur” diyemeyiz tamam. Ama ara ara mutlu olursunuz...

K-13, çok fazla eziyet görmesine rağmen yine de hayatın çok güzel olduğunu vurgulamaktadır. Hayatta yaşam hedefi arayışı içerisinde olduğuna da değinen K-13, madde kullanımının hayatta yeni bir başlangıç yaparak mutlu olmasına engel bir durum olduğunu belirtmektedir:

K-13: O kadar eziyet görmeme rağmen, maddeye bulaşmasaydım, gerçekten hayat çok güzel.

b.b.c.b. Kaliteli Yaşam Arzusu/Mutluluk

Katılımcıların hemen hemen hepsi kaliteli bir yaşamın hasretini çekiyor gibi görünmektedirler. Bazısı mutluluğu sıkıntılarının giderilmesinde; bazısı ailevi ilişkilerinin, iş hayatının, yakın çevresiyle olan iletişiminin düzgün olmasında; bazısı da bağımlılık döngüsünden kurtulmakta görmektedir. Yaşam tatmini konusunda yeni şeyler denemenin insanı en nihayetinde mutlu etmeyeceğini, kişinin her şeyden bir gün elbet bıkabileceğini belirten K-6, madde dışında insanın mutlu olması için kaliteli bir yaşam arayışı içerisinde olması gerektiğine işaret etmektedir:

K-6: Hani diyorlar ya ben bir şeyden bıkmam. Her şeyden bıılır hocam, gezmek tozmaktan şundan bundan... İnsanı hiçbir şeyi tatmin etmiyor.

Kardeşinin de kendisi gibi bağımlı olmasının, kendisini çok üzdüğünü belirten K-5, madde kullanmanın kişiyi mutlu ve arzu edilen bir hayat hedefinden uzaklaştırdığının farkında görünmektedir:

K-5: Ben de onlar gibi olacaktım (bağımlı olmayan arkadaşları gibi), kardeşim de onlar gibi olacaktı ve her şey yoluna girecekti.

Mutlu olma arzusunu yaşam hedefi olarak sunan K-1, bunun için rahat bir iş ortamında stresten uzak kaliteli bir yaşamı hedeflediğini belirtmektedir. Stresli ve yoğun iş hayatının da eşlik ettiği tekdüze bir yaşam düzeninin mutluluk getirmediğini, doğal olarak “Hep böyle gelmiş, ne zamana kadar böyle geçecek” gibi düşüncelerin aklına geldiğini belirtmektedir. Akabinde ister istemez “Hiç mi mutlu olmaya hakkım yok” gibi sorgulamalar yaptığını söylemektedir.

K-3 ise, kendisine özgü kaliteli ve mutlu bir hayatın tarifini yapmaktadır. “Madde kullanmayan; düzgün bir işi ve iş hayatı olan; eğer evli

ise evli olup ailesi, çoluğu-çocuğu, eşi olan” bir kimsenin kaliteli bir yaşama sahip olabileceğini belirtmektedir. Saydıklarından daha da fazla bir şey istemediğini ifade eden K-3, alçakgönüllülüğün ve kanaatkârlığın da kaliteli bir yaşam için gerekli olduğuna dikkat çekmektedir:

K-3: Hepimiz insanız illaki hepimizin ufak tefek sıkıntıları olur, ama genelde bu profilde olanlar benim için mutlu insanlardır diyebilirim. Ufak şeylerden mutlu olan bağımlılıktan uzak, benim için mutlu insanlardır diyebilirim.

Kendisinin ekonomik açıdan alt gelir grubunda olduğunu belirten K-10, kaliteli bir yaşam ve mutluluk için asgari bir ev, bir dükkân, bir araba sonrasında da sağlıklı bir aile yaşantısının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Paranın ikinci planda geldiğini vurgulayan K-10, maddi durumun da mutluluk getirebileceğini ifade ederek gerçek mutluluğun düzgün bir aile yapısında ve kanaatkâr yaşam tarzında olduğunu dile getirmektedir:

K-10: Her insanın aklında vardır yani, aşağı seviyede olanlar, bizim gibilerin hayalinde bir ev, bir dükkân, bir araba. Ondan sonra mutlu bir yuva... Evin olduktan sonra, iş yerin olduktan sonra, ailen olduktan sonra, sevdiklerin yanında olduktan sonra zaten mutlusundur. Yani para da önemli değil aslında. Gerektiğinde kuru ekmek de yersiniz. Gerektiğinde yağlı da yersiniz. Aslında para da önemli değil. Tabii insan zengin olmak ister. Kim istemez ki rahat olmayı, rahat yaşamayı. Sonuçta para da yeri geldiğinde mutlu etmeyebiliyor. Para ikinci sırada kalıyor, gerçekten de; aile yani.

Hayatta doğal yollardan kaliteli bir yaşam hedefinin varlığı konusunda soru işaretlerinin olduğu gözlemlenen K-11, mutlu olmayı yaşam hedefi olarak görmekte ve madde kullandığında mutlu olduğunu belirtmektedir.

K-11: “İ.” (arkadaşım) ile beraber giderken duman aldım, mutlu oldum. Mutlu olmaya çalışmamız gerekiyor.

b.b.d. Değişim ve Arınma İhtiyacı

Değişim ve arınma ihtiyacı temasına; “kısır döngüden çıkma isteği ve kar-zarar değerlendirmesi” kategorilerinden ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategorilerle ilgili bulgulara ve betimlemelere yer verilmiştir.

b.b.d.a. Kısır Döngüden Çıkma İsteği

Madde yaşantısının kendilerini kısır bir döngüye soktuğunu belirten katılımcılar bunun sebebi olarak kendi iradelerinin dışında bedenlerinde, beyne bağlı bir sistemin kendilerini madde kullanmaya sürüklediğini ifade etmektedirler. “Robot gibi oluyorduk”, “gözüm hiçbir şey görmüyordu” gibi cümleleri sıklıkla vurgulayan katılımcılar kısır bir döngü içerisinde olduklarını ve iradesiz bir şekilde madde kullandıklarını söylemektedirler. Madde etkisi geçtikten sonra kullanmamak adına kısmen irade gösterebilirler de kriz durumlarında tercihsiz bir şekilde yine madde kullanmak için bir sürece girdiklerini, bu durumun hayat rutinlerini ve iş hayatlarını da aksattığını belirtmektedirler:

K-10: Aklımız fikrimiz eroin de olduğu için iş güç de yapamaz olduk zaten hep eroini nasıl buluruz nasıl temin ederiz.

K-7: Hep maddeyle... Sevgilimiz de o oldu, arkadaşımız da o oldu. Gözünüz başka bir şey görmüyor hocam, hap gibi bir şey değil bu lanet (eroin), Allah belasını versin bunu yapanın, bunu çıkaranın. Bu onlar gibi bir şey değil.

İfadelerinden değişim ve arınma ihtiyacını çok güçlü bir şekilde hissettiği anlaşılan K-1, madde kullanımına ilişkin kısır döngünün bireyi en istenmedik durumlara ve mekânlara sürükleyebildiğini, artık bazı sorumluluklarının farkında olduğunu, ne kadar çabalasa da madde yaşantısının hayatın kontrolünü elinden aldığını ve yararlı eylemler üretmesine engel olduğunu içtenlik belirten kavramlarla vurgulamaktadır:

K-1: Girmediğim hiçbir ortam kalmadı. İçmediğim hiçbir uyuşturucu kalmadı. Bazı şeylerin daha çok farkında olup hayat konusunda bu aralar üstümde çok baskı hissetmeye başladım. Artık bazı sorumlulukları yerine getirebilmek için bunu hayatımdan aradan çıkartmam gerekiyor. Aileyle maddiyatla çevreyle hiçbir sıkıntısı olan bir insan değilim. Ama hayatıma bu madde girdiği zaman bütün güzelliklerin iyiliklerin üzerine bir çizik atıyorsun hepsi gidiyor. O yüzden artık bunu hayatımdan komple çıkartmam gerekiyor. Bunları düzeltmeye çalışıyorum. En alt seviyeden en üst seviyeye kadar. Her yere girdik çıktık ama bu madde işte hayatıma çok engel oldu. Ne kadar iyi olursan ol ne kadar şey olursan ol bu madde hayatına girdiği zaman bir çizik çekiyorsun işte onun mücadelesini veriyorum bırakmaya çalışıyorum.

Tövbe etme, namaz kılma gibi ritüellerle maneviyattan da güç alarak defalarca bırakma deneyimine rağmen başarısız olduğunu belirten K-6, kontrol edebileceğini düşünme ve kendine güvenme gibi tutumla-

rın doğru olmadığının farkına varmış bir görünüm sergilemektedir. Kendisine ve Allah'a "bir daha yapmayacağım" sözünü defalarca vermesine rağmen bir türlü kısır döngüden çıkamadığını anlatmaktadır:

K-6: Allah'ım ya rabbim diyorum. Bir daha bunu bana, cümle Muhammed ümmetine içirme diyorum yâ Rabbim. Ama biraz zaman geçiyor aradan yine içiyorum bu illeti. Bir de aklımıza getiriyoruz kendimize çok güveniyoruz. Kendimize güvenmeyeceğiz hocam ben kurtuldum diyorum öyle yok işte, düşünüyorum buna (maddeye) bir yerde. Tövbe ediyorum mesela Allah'ım bir daha yapmayacağım. Ya rabbim diyorum, namaz kılıyorum. Ondan sonra bir bakıyorum kendimi eroin tezgâhında buluyorum. Yapmayacağım bir kere içtim bir daha olmaz diyorum, çok yalan söylüyorum. Allah'ım dedim, bir daha bunları bana gösterme ya rabbim yapmayacağım diyorum ama sonra gene aynı hataya düşüyorum.

Kısır döngüden çıkabilmek adına AMATEM'de çare arayan K-8, maddenin hayatını tamamen ele geçirdiğini, iş hayatını ve maddi durumunu olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. "Canıma tak dedi" ifadesiyle değişim ve arınma ihtiyacını derinden hissettiğini vurgulamaktadır.

K-8: Biraz daha (AMATEM'de) durmayı düşünüyorum, çalışmıyorum ki hocam yerimden kalkamıyordum. Sabah işime gidemiyordum. Para zaten bulamıyordum, zorlanıyordum hocam artık. Canıma tak dedi, bırakmak istedim.

b.b.d.b. Kâr-Zarar Değerlendirmesi

Değişim ve arınma ihtiyacının belirginleşmesinde niyetin önemine vurgu yapan K-9, önceden kendisi gibi bağımlı olan kardeşi üzerinden bu durumu örneklendirmektedir. Kendisinin madde kullanımı sebebiyle birtakım zararlı olaylar ve eylemlere dâhil olduğunu, bunları gözlemleyen kardeşinin de kendisinden etkilenerek asla abisi gibi zararlı durumlara girmek istemediği için bırakmaya niyet ettiğini ve bıraktığını dile getirmektedir:

K-9: Bundan beş yıl öncesine kadar benim kardeşim de uyuşturucu bağımlısıydı. O da eroin kullanıyordu o kendi isteğiyle bıraktı. Dediler işte falancanın damadı bu yolda gidiyor; kötü demesinler diyerekten öyle niyet almış o şekilde bıraktı. Beş senedir hiçbir şey içmiyor ne alkol ve uyuşturucu. Onda bu dönüşümü sağlayan ben oldum. Çünkü ben son dönemlerde kokaine merak sardım. Taş halk dilinde taşa merak salınca böyle triplere girdim, halüsinasyonlara girdim. Olur-olmadık şeyleri yapmaya başladım.

Ne bileyim böyle hırsızlık filan yapmaya başladım, kardeşim kendinin de öyle olacağını zannedip bıraktı.

Benzer şekilde değişim ve arınma sürecinin ilk basamağında düşüncelerin değişmesi gerektiğini belirten K-9, değişim ihtiyacını güçlü bir şekilde hissettiğini belirtmektedir. Eşinden, çocuğundan, evliliğinden ve aile hayatından bahseden K-9, değişimin önemini ve getirilerinin farkında görünmektedir. Ayrıca eşinin boşanma talebinin mahkeme sürecinde olduğunu belirterek aile hayatını maddeden arınmak için anlamlı gördüğünü vurgulamaktadır:

K-9: Değişim insanın vücudunda oluyor zaten şöyle oluyor. Düşüncelerin değişiyor her şeyin değişiyor. Mesela ben eşimden ayrırım. 5 senedir ayrırım bir tane çocuğum var çocuğumu göremiyorum. Çünkü babalık niteliğimi kaybetmişim. Nasıl bir baba olacaksın ki, sen madde bağımlısı bir insansın. Gidip de çocuğuna diyemezsin ki ben işte bu nedenle içtim diye. Şu an 8 yaşında bir tane kızım var okula gidiyor. Hala da mahkememiz devam ediyor. Şahsen ben eşimden ayrılmak hiçbir zaman istemedim. Çünkü 5 sene bana katlandı o pis dönemlerde içtiğim dönemlerde 5 sene katlandı.

Kaybettiklerini bir bir sayan bir diğer katılımcı artık sıfırı bulduğunu, eğer daha fazla mal varlığı olsa onların da elinden çıkacağına inandığını belirtmektedir. Sağlık sorunlarına da vurgu yapmakta olan K-4, kalp krizi geçirdiğini ölümün eşiğinden döndüğünü hastaneye yetiştirildikten sonra iki gün yoğun bakımda kaldığını dile getirmektedir. Maddi kayıplar ve sağlık sorunları gibi uğradığı büyük zararların kendisi için birer anlamının olduğu ve değişmek için istekli olduğu görülmektedir:

K-4: Dükkânım vardı sanayide. Uyuşturucu yüzünden dükkânı sattım. Arabam vardı, arabayı da sattım. Abimin arabası vardı, onu da sattım. Her şeyim bitti yani. Ev olsa ev de gidecekti. Buraya gelmeden önce mesela kalp krizi geçirdim. Annemler kapıyı açmaya çalışıyorlar, açamıyorlar, kapıyı kırıyorlar. Ben çok kötü bir haldeyim. Hastaneye kaldırıyorlar, kriz geçirdim. 2 gün yoğun bakımda kaldım. Ondan sonra da buraya geldim işte, yatış yazdırmıştım. Hastaneden çıktığımın ertesi günü işte aradılar yatış için, buraya geldim. Evde dursaydım daha kötü olacaktım. Ailemi kaybetme eşiğine geldim ben resmen. Yedi sene boyunca içtim ben, yedi sene. Yedi sene ailem içtiğimi bilmedi benim.

Kâr zarar değerlendirmesini ayrıntılı bir şekilde ifade eden K-6, madde kullanımının zararlarını maddiyat, sağlık, ilişkiler gibi bütün yönleriyle ortaya koymaktadır. Madde temin etmenin hiç kolay olmadığını, aylık kazancının tamamının maddeye verilmesiyle onun madde almaya

bile yeterli gelmeyeceğini belirtmektedir. Bu çerçevede değişim ve arınma ihtiyacını derinden hissetmiş görünmektedir:

K-6: Bir kârın olmuyor ki; kendine zararın oluyor. Bir insanın kendisine saygısı olmazsa kimseye saygısı olmaz. Bir insanın kendisine zararı olursa herkese zararı olur. Bir kârı yok ki para desen para dayanmıyor. Can desen can dayanmıyor, hiçbir şey dayanmıyor. Ailene zararı oluyor, çevrene zararın oluyor, zarar üstüne zarar. Hiçbir karı yok ki. Mesela bir adam bir milyarla da ev geçindiriyor 1 buçuk milyarla da. Diyelim asgari ücret, biz aylık 10 milyar ver en kötü 5-10 milyar buna gidiyor, yani hiç bulamadım desen günlük hiç bulamadım desen yüz milyon paran gidiyor, hiç bulamadım desen.

Bu ifadelere ek olarak madde ile maneviyatın insan hayatındaki görüngülerinin tamamen ters yönde olduğunu, maddenin zarar getirdiğini, maneviyatın ise arınma ve değişimi getirdiğini belirten K-6, namaz kılma ibadetini örnek göstererek maneviyatın maddeden arınmadaki önemli rolüne vurgu yapmaktadır:

K-6: Madde ve maneviyat ikisi bir arada olmaz hocam. Artı ile eksi yan yana geliyor mu? Gelmiyor. Ne kadar istersen iste. Bir yandan bir yana fırlatıyor işte. Namaz kılarırsan eroine gitmezsin. Eroin içersen namaza gitmezsin.

K-7 de aynı şekilde madde kullanımının yol açtığı maddi zararlara vurgu yaparak hayatının alt üst olduğuna değinmektedir. Yaşadıkları üzerine düşünüp kâr-zarar değerlendirmesi yapıp yaşadıklarından ders çıkararak kendi ifadesiyle, “en temiz yol” olan değişimin kârının farkında olduğunu vurgulamaktadır:

K-7: Ama bu hayatımı çok olumsuz etkiledi hocam benim sene-lerce biriktirdiğim paralar ben gittim araba aldım. 15 milyara onu sattım. Bu sefer onun daha altı gittim bir şahin aldım. Onu da sattım, o kadar biriktirdiğim altınlar, paralar gitti. Hani hayatımı alt üst etti. Mesela benim arkamda annem var, abim var, dayım var, amcam var. Ben onları düşünerek en azından iyi yoldan gitmek zorundayım. Şimdi kötü yoldan gidersem ne olacak her gün anam ağlayacak abim peşime düşecek “M...” nerelerde falan filan yani en temiz yol bence doğru olanı zararın neresinden dönersen kâr, yapacak bir şey yok yani.

Bağımlı olduğu için annesinin üzüntüden sağlık problemi yaşadığını ve bu sebeple maddeden arınmak için AMATEM Kliniği'ne yattığını ifade eden K-12, daha çok annesi ve akrabalarının üzülmemesi için madde kullanmayı bırakmayı ve değişmeyi düşündüğünü söylemektedir:

K-12: Annem üzüntüden dolayı kalp spazmı geçirdi ve buraya yattım... Daha çok annemin rahatsızlanmaması için akrabalarım için bırakacağım. “M...” yapmaz derler.

c. Tartışma

c.a. Farkındalık Öncesi Döneme İlişkin Tartışma

Farkındalık öncesi dönem esasında dönüşüm basamaklarına ait değildir. Sadece dönüşüm basamaklarının ilki olan farkındalık veya niyetli değişime geçiş öncesi mevcut durumu göstermektedir. Değişim sürecindeki her bir basamak, değişim öncesi eksikliği hissedilen veya farkındalık öncesi değişime gösterilen dirence ilişkin “değişimi gereksiz görme, kontrol edebileceğini düşünme ve maddeye ilişkin keyif gibi olumlu düşünceler” temalarını göstermektedir. Araştırmaya katılanların değişim süreci öncesi mevcut durumlarına ilişkin kendi ifadelerindeki temalar tartışılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Hayatın anlamının, yaşam hedefi arayışının, değişim ve arınmanın ihtiyaç olarak görülmediği farkındalık öncesi bu dönemde bağımlı bireyler, değişimi gereksiz göyerek bağımlılık yaşantısı içerisinde yaşamlarını bir şekilde sürdürmeye devam etmektedirler. Madde bağımlıları tarafından bağımlılık yaşantısının olumsuz olarak nitelendirilmediği bu dönemde “iletişimin, değerlerin, başa çıkmanın, yararlı eylemler”in eksikliğinin de madde kullanımı yoluyla keyif arayışı ve hazzı odaklanmaya neden olduğu ifade edilebilir.

Değişim insan doğası için çoğu zaman riskli algılanır. Güvenli ve alışık bir düzeni terk etmek risk almayı gerektirir. Bu nedenle madde bağımlı bireylerin değişime niyet etmelerinin önüne bazı engeller çıkabilmektedir. İnsanlar, bazen değişmek istediklerinde bile nesnel olarak çıkarlarına ilgi duyacak şekilde davranmamaktadırlar. Örneğin, formda ve sağlıklı olmak istemelerine rağmen, sigara içmeye devam etmekte veya düşük egzersizli bir yaşam tarzı sürdürmektedirler. İnsanlar sağlıklı davranışlar benimsemeye çalışsalar bile, bu yeni davranış biçimlerinin korunması zordur ve bu nedenle yüksek başarısızlık oranları ile karakterize edilir (Borland, 2014: 1-2).

Bağımlılığın biyolojik gelişiminin ilk aşamalarında bilinçli zihin, maddenin artan kullanım belirtilerini göz ardı eder veya reddeder. Kişi sadece problemin var olduğunu kabul etmekle beraber, bunu düşünmek istemez. Bunu düşünmek için bile bir neden görmez. Bu inkâr durumu, diğer insanlar için tam anlamıyla apaçık bir bağımlılık kanıtı olabilir; an-

cak bağımlı kişi ona tamamen kör ya da her zaman başka bir yöne bakıyormuş gibi görünür. Ancak kanıtlar arttıkça bağımlı kişi, bu gerçeği farkındalığından uzak tutmak için artan bir psikolojik enerji kullanmalıdır. Bu, psikolojik baskının başlangıcıdır. İçeride derin bir yerde, kişi bağımlılığın var olduğunu kabul eder; fakat bilgiyi farkındalıktan uzak tutar (May, 2009: 43).

Katılımcıların, “madde kullanmayınca kötü oluyorum; kullanınca mutlu oluyorum” şeklindeki ifadeleri, maddeye ilişkin keyif gibi olumlu düşüncelere sahip olunduğunun, bundan dolayı değişime direnç gösterildiğinin gerçekçi göstergeleridir. İnsan hep sevinç duyamaz, bedendeki mutluluk hormonları ve endorfinler; dışarıdan alınan uyarıcılar ve maddeler de bunu uzun süre sağlayamaz. Mutluluğun kimyası şayet fazla zorlanırsa insanı mutsuz eder. Çabucak tükenen, bu nedenle yenilenmesi gereken maddeler söz konusudur (Schmid, 2015: 27-28). Frankl (1997), kendilerini geleceği olmayanlar olarak adlandıran ve anlık hazlara odaklanan kişilerin varoluşlarını gerçekleştiremedikleri görüşündedir. Aşırı alkole ve uyuşturucuya yönelen kişi şimdiki anda haz alabiliyor olabilir; ancak bu kişinin şu anı geçmiş ve gelecekte kopuk olduğu için duygularını fark edip yönetmeye istekli hale gelemeyeceği düşünülmektedir.

Katılımcılar, farkındalığın ve değişime yönelik niyetin olmadığı farkındalık öncesi dönemde değişimin önünde bazı engellerin olduğunu net bir şekilde ifade etmişlerdir. Değişime niyet, değişim yolculuğundaki en önemli aşama denilebilir. Değişime niyet edebilmek için her şeyden önce değişimin gerekliliğine ilişkin farkındalık sahibi olmak gerekir. Değişimin gerekliliğine inanmayan bireyler, genellikle değişime niyet etmemektedirler. Ayrıca mevcut durumundan memnun olan, özellikle kötüye kullandığı maddenin kendisini bağımlı yaptığını inkâr eden veya en azından bağımlılığını kimseye zarar vermeden kontrol edebileceğine ilişkin ümidini koruyan bireylerdeki eğilimlerin de değişime direnç göstermeye yol açtığı görülmektedir. Bu şekilde hayatın kontrolünün sağlanabileceğine yönelik inanç; özdenetimin ve duygusal dengenin önemini yok saymaya yol açabilmektedir. Böylece kendine yalan söylemeyi veya durumu minimize etmeyi içine alan inkâr mekanizması işlemektedir.

İnkâr, bağımlılık ilerlerken ortaya çıkan bilinçdışı ve yarı bilinçli bir savunma mekanizmasıdır. Bağımlılığın öngörülebilir ve bütünden ayrılmaz bir parçasıdır. Kişiyi kendini, madde kullanımı ve iyileşmenin her basamağında farklı şekillerde gösterir. Kullanıcıyı durumunun korkunç olmadığına ilişkin temin eden alternatif bir açıklama sistemi sağlar. Böylelikle bağımlılık davranışının devamını ve tıbbi, mesleki, ailesel ve diğer

ilişki sorunlarının artmasını da kolaylaştırıcı bir rol üstlenir. İnkâr beraberinde belli inançların da gelişmesine yol açar (Amodeo, 2012: 102). İnsanın kendisinden kaçabileceği düşüncesini uyandıran madde, belirli bir aşamadan sonra insanın yaşamını sürdürebilmesi için zorunlu hale gelmektedir. Ayrıca hissedilen üzüntü ve umutsuzluk, sorumluluklardan kaçma ve çevredeki insanlara istediklerini kabul ettirebilme aracı olarak kullanıldığı görülmüştür (Geçtan, 2014).

İnkâr ve bastırma başarısız olduğunda, bağımlı kişi bir tür sorunun var olduğunu fark eder. Bir şekilde mantığa bürümek ve bağımlılık davranışını haklı çıkarmak için mazeret haline getirip rasyonelleştirmek yeni bir savunma mekanizması gerektirir. Bu rasyonalizasyonlar kasıtlı yalanlar değildir; kişi aslında kendini davranışın doğru olduğuna ikna etmeye çalışır (May, 2009: 45).

c.b. Farkındalık Dönemine İlişkin Tartışma

Farkındalık basamağı, var olan bir bağımlılık davranışını değiştirmekle ilgili düşüncelerin oluştuğu, başarılı bir iyileşme kararı almaya başladığı dönemdir. Bu dönem iki alt boyutta ele alınabilir. Öncelikle bireyin devam ettirdiği bağımlılık davranışına ilişkin değişim düşünceleri zihninde oluşmaya başlar; fakat bunun önünde “çaresizlik ve isyan” duyguları ile “maneviyatla bağın zayıflaması” engel olarak durmaktadır. Farkındalık basamağına geçişteki bu engelin aşılması için genetik, kompulsif, psikolojik yaklaşımların önemle üzerinde durduğu zorlayıcı durumların tıbbi, terapötik desteklerle aşılması gerekmektedir. Ayrıca zayıflayan manevi bağlarla tekrardan iletişim kurulmaya çalışılması da farkındalık basamağına geçiş sürecini güçlendirecektir.

Biyolojik olarak zorlanma durumları ile psikolojik ve manevi boyuttaki motivasyon eksiklikleri belli ölçüde giderildikten sonra farkındalık basamağında üzerinde durulması gereken birtakım temalar vardır. Bunlar; “anlam bulma arayışı”, “yaşam hedefi arayışı” ile “değişim ve arınma ihtiyacı”dır. Tartışma bölümünün bu kısmı araştırma sorularından, “madde bağımlısı bireylerin, dönüşüm basamaklarından farkındalık düzeyindeki ihtiyaçları nelerdir?” sorusuna yöneliktir. Araştırmaya katılanların değişim ihtiyacını hissettiği ve değişimin önemini farkına vardığı bu döneme ilişkin kendi ifadelerindeki temalar, tartışılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Değişimin bir gereklilik olarak algılanmaya başladığı bu dönemde özellikle sorumluluktan uzak kalma ve kendiyi yabancılaşma sebebiyle çaresizlik ve isyan duygularının baskın olduğu söylenebilir. Diğer

taraftan özellikle maneviyatla kurulan bağın hissedilemediği; fakat zayıflayan bu bağın tekrardan güçlendirilmesi gerektiğine dair düşüncelerin başladığı bu basamakta bağımlı bireylerin Yaradanla, aileyle ve yakınlarıyla olan bağımlılık ihtiyacı belirgin şekilde görülmektedir. Bunun yanında bireysel çaba ile Yaradana güvenerek iyileşmenin/arınmanın gerçekleşebileceğine dönük inancın eksikliği de açıkça ortadadır (Adsız Alkolikler, 2014: 346). Bu yaklaşım, İslam düşüncesindeki tevekkül anlayışını ifade etmektedir. Maneviyatla bağın zayıflamasının altında yatan tevekkül, şükür ve huzurdaki eksiklikler, farkındalık basamağına geçişteki en belirgin karakteristik özelliklerdendir.

Bağımlılığa ilişkin sorunlu davranışa erişim sağlayan; çaresizlik ve isyan duyguları üzerine kurulu bir yaşam modeli oluşturan bireylerin değişime niyet etmesi zordur. Çünkü kişinin değişimin gerekliliğini fark etmesi; fakat çaresizlik duygularının buna engel olması değişimin önündeki engellerdendir. “İnsanlıktan çıkıyoruz” gibi ifadeler yaşanan çaresizliğin en güçlü göstergelerindendir. Bağımlı kişi gerçek bir problemi olduğunu çok iyi bilmektedir. İnkâr, baskı ve rasyonalizasyon düşünceleri birer gerçeklik olarak bilişsel arka planda hala varlığını sürdürmekte ve değişim istekliliğiyle beraber devam etmektedir (May, 2009: 46). Bu durumdaki bir kişinin, bazen değişimin mümkün olduğuna dair ümidini yeşertmek ve değişimin bir sonraki aşamasına geçmesi için birtakım yeniliklerin farkına vardırarak yararlı olabilir. Değişim ve arınma ihtiyacını gidermek için bireyi zorlamak yerine anlam ve yaşam hedefi arayışına destek olmak ve bir sonraki aşamada yeni birtakım başa çıkma becerileri edinmesine yardımcı olmak, değişimin önemini fark etmesi açısından faydalı olabilir (Dökmen, 2005: 309).

Bu nedenle özellikle değişim için hazırlık basamağında sorumluluk alma ve kendini kabul temalarındaki psikolojik ve manevi donanımların edinilebilmesi için farkındalık basamağındaki değişimin önündeki engellerden çaresizlik ve isyan duygularını tanımak, bu duygulara ilişkin hissedilenlerin adını koymak ve bu konuda farkındalık çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Bazı araştırmacıların varoluşu, maneviyatı da içine alan daha geniş bir kavram olarak kullandıkları görülmüştür. Maneviyat kavramının, dini çağrışımlardan kaçınmak için tercih edildiği, maneviyat üzerinde sıklıkla araştırma yapılan hemşirelik literatüründen (Westman vd., 2006) anlaşılmaktadır. Varoluşçuluk ve maneviyat yaklaşımlarının her ikisinde de varoluşun anlamını sorgulama, insanların dünyayı nasıl anlayacağı ve insa-

nın nasıl yaşaması gerektiği hakkındaki düşünceler tartışılmaktadır. Diğer bazı araştırmacılar ise insanın anlam arayışını maneviyatın varoluşsal yönü olarak tanımlamaktadır (Emblen ve Pesut, 2001; Fawcett ve Noble, 2004; Fry, 2000).

Bu çalışmada açıklanan temaların ve modellerin sadece manevi olduğunu iddia etmek doğru değildir; çünkü insanı parçalara ayırmak mümkün değildir. Beden, zihin ve ruh gerçek hayatta bölünemez; ancak bir yönüne odaklanmak karmaşık bir gerçekliğin anlaşılmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla değişim odaklı ihtiyaçların, değişimin bütününe kuşatan maneviyatla ilişkili olarak anlaşılması ve tartışılması gerektiği düşünülmektedir. Değişimin önündeki engellerin üstesinden gelmek, maneviyatın kişi içindeki itici güç olarak görülmesiyle yakından ilgilidir (Speck, 2005). Engeller ile karşılaşıldığında, insanlar yaşamda değişiklik yapmak zorunda oldukları için büyümeyi de algırlar. Açıklanan zorlukların her birinin maneviyatla da bağlantıları vardır. Anlam-anlamsızlık ile ilgili zorluk, maneviyat çerçevesinde kolayca anlaşılır, çünkü anlam genellikle maneviyatın merkezinde yer alır (Fry, 2000; Wiklund, 2008b, 2008a).

Katılımcılar, bağımlılıktan arınma sürecinde maneviyatın en önemli öğelerinden olan niyetin önemini farkına varmış görünmektedirler. Niyet etme ve arınmayla ilgili kazanılan bu farkındalık ve manevi yaşantıya yüklenen anlamla ilgili ön plana çıkan temalar, Özdoğan'ın (2019) tövbe çalışmasındaki farkındalık aşamasında da vurgulanmıştır. Maneviyatla bağ kurulamadığı ve fizyolojik olarak aşerme veya zorlanma hisleriyle halâ baş etmeye çalışıldığı bu dönemde değişime niyet edilebilmesi ve tam olarak farkındalık boyutunun yaşanabilmesi için bazen gönüllülükten öte bireylerin istekleri dışında zorunlu bir tıbbi tedavinin gerekliliği öngörülmektedir. Türkiye'de sağlık alanında yapılan araştırmalarda maneviyata olan ilginin gün geçtikçe artması (Dağcı, 2018) ve maneviyatın tedavi süreçlerine dâhil edilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

Farkındalık basamağında yine ön plana çıkan en önemli manevi ihtiyaçlardan biri de anlam bulma arayışıdır. İnsan kişiliğinin derinliklerinde, hayatın gerçek bir iyiliğinin ve akla uygun bir anlamının bulunması gerektiğine dair hiç yok olmayan bir arzu vardır (Tolstoy, 2005: 41). Manevi bilinçdışı olarak tarif edilen ve dürtüsel bilinçdışının karşıtı olarak açıklanabilen vicdan fenomeni sorumlu olma ve karar verme eylemlerini içine alır. Bulmak, var olmak anlamlarını taşıyan vicdan insan varoluşunun gerçek anahtarıdır. İnsanın kendine evet diyebilme ve sorumluluk

alma yeteneği olarak görülmüştür (Özdoğan, 2009). Bu nedenle hümaniter bir vicdanın uyanması, değişim için lazım olan anlamın keşfine, yaşama hedefi arayışına ve bağımlılığı kontrol altına almaya kapı aralayacaktır. Vicdanın, tam olarak rasyonelleştirilemeyen bir kökeni ve yapısı vardır. Bilinç daha çok olanı görürken vicdan; sezgisel ve tinsel (Frankl, 2018: 29) olanı da karar verme ve doğru olanı bulma sürecine dâhil eder. Söz konusu vicdanın uyanması, değişim yollarının aranıp bulunmaya çalışılması, şifalanma sürecinin en önemli ön şartıdır denilebilir.

Değişim yollarının arandığı bu süreçte hayatın anlamsız, amaçsız ve boş gelmesi sebebiyle yaşananlara odaklanmanın verdiği psikolojik ve manevi rahatsızlık durumundan kurtulmak için uyuşturucu madde kullanımı gibi çaresizce bir arayış içerisine girildiği fark edilmektedir. Maddeyi herhangi bir şeye odaklanmamak; şimdiyi veya ânu düşünmemek için kullanma belirtileri gözlemlenmiştir. Bu sebeple ânu yaşamak ve değerlendirmek üzere gerçekleştirilecek bilgece farkındalık odaklı çalışmaların çok önemli olduğu düşünülmektedir. Burada esasında farkındalığa karşı bir direncin varlığı söz konusudur. Maneviyat burada farkında olmaya istekli hale getirmek için çok önemli rol üstlenmektedir. Çünkü arınmanın ve dönüşümün ilk basamağı farkındalıktır. Farkındalık varoluşun kilitlerinin açılmasını sağlar. Kendisinin bilincinde olarak insanın çevresinde olup biten şeylere cevap verme şuuruyla yaşaması anlamına gelir. Farkına varılan fenomenlerin özündeki anlama odaklanılmasıyla; bireyin varoluş serüveninde hayata yüklediği amaca ve değerlere kattıklarıyla; bağlılık ve güven gibi en derin varoluşsal ihtiyaçlara cevap getirilmektedir.

Bireyin yaşamda anlamlı bulduğu şeylerin toplamı o bireyin “yaşama verdiği toplam anlam” olarak ifade edilmektedir (Dökmen, 2005: 148). Burada kişi bir şeye anlam yüklerken o şeyi manevi boyutta Yaradandan soyutlayarak da anlam yükleyebilir. Ya da o şeyin Yaradan ile olan bağıni kurarak anlamlı bulabilir. Her şeyin kendisiyle anlamlı olduğu bir Yaradan algısına sahip bir kişi için, Yaradandan bağımsız olarak bir şeyi anlamlandırmaya çalışmak o kişinin toplam anlamına çok büyük bir katkı sağlamaz. Her şeyin anlamını Yaradan ile beraber kurgulama süreci ise kişinin yaşama verdiği “toplam anlam”ı arttıracaktır. Yaradanla kurulan bağ üzerinden anlam bulma arayışı bilgelik ve hikmet yoludur. Varoluş yolculuğunda bir şey, anlamlı olarak belirtilirse o şey ilgilenilmeye değer bulunur. Hayatına değerler yoluyla anlam katan insan bununla beraber varoluş sürecine bir amaç tayin ettiği için motivasyonu yükselir ve sorumluluk alma bilinci artar.

Varoluşçuluk yaklaşımında kişinin anlamlı bulduğu bir şeyi yapmayı amaçlaması varoluşunu zenginleştirir ve kişiyi özgür kılar. Anlamlı bulmadığı ve dolayısıyla yaşam amacı haline getirmediği işleri yapmak can sıkıcıdır ve herhangi bir değeri yoktur (Dökmen, 2005: 150). Yaşanılan acıların içerisinde bir anlam bulmaya çalışmak ve acının öğreteceği anlamı keşfetmek, bireyi yolda olmaya, yaşama tutunmaya olan inancını ve ümidini artırmaya yönlendirmektedir. Böylelikle birey değişim için gerekli olan otonomiye (vicdanı) ve iç motivasyonu elde ederek harekete geçmeye istekli hale gelebilmektedir. Yaşamdaki ilahi tasarımı sorgularken birey, yaşantılarını yüce bir amaca hizmet eden süreçler olarak gördüğünde bunu bir savunma düzeneği olarak da görse, kişiyi yaşamda tutuyor ve yaşama devam etme ümidi veriyorsa bu anlam verme süreci birey için değerli ve manevi bir yön taşımaktadır. Acılar Yüce bir Yaradan inancıyla anlam bulduğunda her şeye rağmen yaşama “evet” deme gücü bulunmuş olur.

Çalışmanın geneline bakıldığında yaşam sistemindeki ilahi tasarımı sorgulamak anlam bulma arayışı teması çerçevesinde manevi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılara ait, geçmişte olup biten olumsuz yaşantıların başka şartlardan veya kişilerden ötürü yaşandığı düşüncelerinin kendilerini güçlendirmek yerine zayıflattığı görülmektedir. Eğer benimsenen realite insanı mutlu ediyorsa iyidir; fakat mutlu etmiyorsa bu gerçekliğin sorgulanması, maneviyatla yeniden anlamlandırılması, tüm olumsuz gibi görünen olayların form değiştirmiş fırsatlar olabileceğinin fark edilmesi insanı mutlu edecektir. Epiktetos, olup bitenlerin anlamlandırılmasının insanın iktidarında olduğunu belirtmiştir. İnsan berbat bir şeyi onunla yaşanabilir kılacak şekilde yorumlayabilmektedir. Çünkü insanın başına gelen değil de; onun hakkındaki kanaati onu mutsuz kılabilir (Schmid, 2015: 42). İnsanların bir kısmı yaşanan olumsuz şeylerin hiçbir nedenden ötürü olmadıkları illüzyonu altında yaşamayı tercih edebilmektedir. Ama acıların da bir amacı vardır ve yüksek bir bilinç düzeyine ve farkındalığına doğru yol gösterir (Debbie, 2011: 143-144).

Yaşam sistemindeki İlahi tasarım sorgulanırken Yaradan tarafından cezalandırıldığı düşüncesi katılımcıların ifadelerinde yer yer görülmektedir. Bu çerçevede kadere yapılan atıflar ve akabinde gelen ceza algısı, kişinin kendisine dürüst olmasında kullanılan etkisiz bir yoldur. Koşullanma/pekiştirme bağımlılık modeli ile ilgili yapılan çalışmalarda, araştırmacılar cezalandırmanın bağımlılık davranışını ortadan kaldırdığını; yalnızca bastırıldığını ortaya koymuşlardır (Craighead, Craighead

ve Ilardi, 1995). Cezanın; kişinin kendisine nesnel olarak dürüst olmasının ve öz değerlendirmelerinden kaçış mekanizması gibi bir işlevi olduğu görülmüştür.

Katılımcılar tarafından yaşananların anlamlandırılmasına ilişkin kader vurguları, yaşamdaki ilahi tasarımı sorgulayan ve yaşamı Yaradanla anlamlandırmaya çalışan bireylerin sorgulamalarına net cevaplar bulma arayışında olduklarını göstermektedir. Her ne kadar anlam ve amaca yönelik sorguları, isyan duygularını içerse de değişmek ve sorunlarını çözebilmek için bireyler öncelikle yaşama karşı sorumluluklarını almalı ve amaçlarının farkında olmalıdır. Katılımcıların sıklıkla ifade ettiği imtihan veya sınav algıları genellikle yaşananların öğreticiliği bakış açısıyla yeni bir boyut kazanabilir.

Benzer şekilde yine varoluşsal açıdan bireyin mutlu olma isteği, manevi ihtiyaçlarının karşılanması ile yakından ilgilidir. Katılımcıların ifadelerinde kaliteli bir yaşam arzusu/mutluluk manevi bir ihtiyaç olarak belirmektedir. İnsanlar her zaman mutlu olamayabilirler. Mutsuzluk da hayatın bir parçasıdır. Mutluluğu bulduklarında, mutsuzluk olmadan yapamazlar; çünkü mutluluğun zıddına da ihtiyaç vardır. Mutluluğun sonsuza kadar sürmesi yaşam ve insanın varoluş boyutu düşünüldüğünde mümkün görünmemektedir. Mutluluk için “kesintisiz hoşluk hali”, “daimî neşe”, “keyifler hep yerinde olsun” ve “bol eğlenceli bir hayat” gibi sadece mutluluğa odaklanmak mutsuz olmanın en açık yoludur (Schmid, 2015: 27).

Kişi hayatının geri kalanına anlam yüklediğinde, içinde yeni bir başlangıç ve kaliteli bir yaşam arzusu oluşabilir. Mutluluğu bu yolla arayabilir; böylelikle geri kalan yaşamının kalitesini artırmaya istek duyabilir. Kişinin yaşamını anlamlı ve bir amaca hizmet eden bir süreç olarak görmesinin araçlarından birisi hiç şüphesiz maneviyattır. Maneviyatla bağın zayıflaması, bireyin hayatının anlamsız ve değersiz olduğu algısını doğurabilir. Yaradanla uyum içerisinde hareket eden birey ise kendisinin ve yaşamın varlığına, amacına anlam vermeye istekli hale gelebilir. Böylelikle özellikle bağımlı bireyler için değişimin önemini farkına varmak rahatlatıcı ve geliştirici bir rol oynayabilir. Bu çerçevede değişimin zorlukları ve atalet duygusu, yeni bir başlangıcın sanki hiç olamayacağı gibi düşünceleri doğurabilir (DiClemente, 2018: 151). O yüzden değişimin mümkün, faydalı ve değerli olduğu ve değişime hazırlık için sorumluluk almanın ve kendini olduğu gibi kabul etmenin gerektiği konusunda kişiye motivasyon sağlanmalıdır. Yeni bir başlangıç için ümidi yeşertecek hususlar sıklıkla vurgulanmalıdır.

Bireyin fark etmesi gereken en önemli noktalardan biri kendi mutsuzluğunu yine kendisinin üretmesidir. Bunun sorumluluğunu başkalarına yüklemek mutsuzluğu daha da arttıracaktır. Hayatın gözyaşından ibaret olduğu hissini geride bırakıp yola temizlenerek ve doğal yollardan mutlu olarak devam etme inancını sağlamak gerekmektedir. Özellikle katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi madde sahte keyif vermektedir ve bu keyif yine kendi ifadelerine göre ortalama iki ayı geçmemektedir. Madde kullanım miktarı arttıkça yaşama tutunmak için başka keyif alanı kalmamaktadır. Hayattan “başka türlü nasıl keyif alınabildiği” zamanla unutulmaktadır. Örneğin yapılan spor, bedende endorfin salınımı sağlar ve bu da keyif verir. Spor yapmak, yemek yemek gibi eylemler dahi keyif olmaktan çıkmaktadır. Bütün bağımlılık yapıcı kimyasalların tek bir amacı vardır: Bağımlılık davranışını sürdürmek (May, 2009: 43). Dahası, vücudun keyif alma sistemi bozulduğu gibi madde alınmadığında ağrılar ve krizlerin verdiği rahatsızlıklardan kurtulmak için madde kullanımı zorunlu hale gelmektedir.

Katılımcıların, “hayattan soğudum”, “hayattan lezzet alamıyorum” gibi ifadeleri de kaliteli yaşam arayışlarının manevi birer ihtiyaç olduğunu göstermektedir. “Günlerim tamamen madde ile geçiyor” ifadesi de oldukça ilgi çekicidir. Zira “maddeyi aramak ve bulmak”; kullanmak için uygun ortamı “arayıp bulmak ve kullanmak”; madde etkisindeyken onun “kafasını yaşamaya odaklanmak” bağımlı bir bireyin oldukça fazla zamanını almaktadır. Yine madde etkisi geçince tekrar kriz durumunu aşmak için “madde arayışı içerisinde girmek”, maddeyi temin etmek için “maddi kaynak (para, maddi değeri olan herhangi bir şey) arayışına girmek (ki ilerleyen zamanlarda maddi kaynaklar tükenince hırsızlıklar baş göstermektedir)”, maddi kaynağı bulduktan sonra yine “madde satın alabilmek için arayışa girmek” ciddi bir mesai gerektiriyor. Böylelikle birçok bağımlı bireyin hayatının tamamen madde ve onun arayışı ile kısır bir döngüye girdiği gözlemlenmiştir. Yine bu çerçevede kısır döngüden çıkma isteği manevi bir ihtiyaç olarak kendini göstermektedir.

Araştırma kapsamında maddenin kaybettirdiği değerler, çevre, maddi kazançlar, sağlık, saygınlık üzerinde düşünmenin ve kâr-zarar değerlendirmesinin; madde kullanımını bırakma konusunda farkındalık, motivasyon ve kararlılık sağladığı gözlemlenmiştir. Söz konusu duyguların farkındalığı ile birey, çevresiyle kurduğu iletişimde kendisine ve çevresine anlam yükleyerek yaşamında ilerleme kaydedebilir. Birey ancak fark ettiği şey ile iletişim kurabilir. İnsan kendi iç dünyasını, duygularını,

düşüncelerini ve sorunlarını fark ettiğinde yaşamına anlam ve amaç katılabilir böylelikle ânı yaşamak kolaylaşabilir (Dökmen, 2005: 131; Göka, 2013).

S o n u ç

Farkındalık öncesi döneme yönelik bu tartışmalardan anlaşılacağı üzere bu dönemde maneviyatın en önemli bileşeni olan farkındalığa yönelik direnç/inkâr, güçlü bir şekilde görülmektedir. İnkâr ve direnç mekanizmasını; değişimi gereksiz görme, bağımlılık yapan maddeye yönelik olumlu düşünceler ve hayatın gidişatını madde kullanımıyla beraber kontrol edilebileceği gibi temalar beslemektedir (Pickard, 2016). Bu dönemde özellikle genetik/fizyolojik bağımlılık modelleri ile kompulsif/aşırı davranış bağımlılık modellerinde yer alan biyolojik ve psikolojik boyuttaki zorlanı durumundan dolayı değişim için gerekli olduğu düşünülen maneviyatla bağ kurulamamaktadır. Özellikle genetik/fizyolojik modeller bağımlılığın doğasını beyindeki dopaminer sistemde (Uzby, 2011) gerçekleşen bozulmalara ve kısmen de olsa genetik mirasa yüklemektedir. Bu çerçevede özellikle beynin yapısındaki bozukluklar yoksunluk hislerine neden olduğu için bu dönemde ilaç ile tedavi zorunlu görülmektedir. Beynin mezolimbik sisteminde (Uzby, 2011) yer alan hayata tutunma gibi en temel dürtülerdeki bozukluklar bu dönemde varlığını sürdürebilmektedir. Bundan dolayı manevi müdahalelerin değişim sürecine dâhil edilebilmesi için öncelikle değişime gösterilen direncin önündeki söz konusu unsurların giderilmesi (Stoddard-Dare ve Derigne, 2010; Ponizovskiy ve Gofman, 2017) kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Değişimin gereksiz görülmesi farkındalık aşamasına geçilmesinde büyük bir engel gibi görünmektedir. Değişim ihtiyacı ciddi anlamda hissedilmediği sürece farkındalık aşamasına geçilemeyecektir. Madde kullanımına bağlı olarak biyolojik boyutta beynin yapısıyla ilgili bozulmalar ve hazzı odaklı bir beyin sistemi, değişim sürecinin eylem basamağının önünde bir engel olarak durmaktadır. Ayrıca yine yoksunlukların ve fizyolojik ihtiyaçların bireyin varoluşunu sardığı bu dönemde hayatın kontrolünün madde kullanımı ile beraber sürdürülebileceği düşüncesi, değişimi sürdürme basamağının başarısız olmasına neden olabilmektedir.

Söz konusu bağımlılık davranışı ile ilgili artıları ve eksileri geniş çapta değerlendirmek; değişim ile ilgili incelemeler yapmak hazırlık aşamasına geçmek için çok önemli bir aşamadır (DiClemente, 2016: 140). Fakat bu aşamadaki farkındalık düzeyini sonsuza kadar artırmak

kişiyi beklediği gibi her zaman yarar sağlamaz. Bu çerçevede orta düzeyde, dengeli “farkına varma” daha yararlı olabilir. Gereğinden az veya aşırı farkına varma sorun oluşturabilir. Aşırı farkına varma veya farkındalık boyutunda uzun süre kalmak durumunda beyin, uyarıcı bombardımanına uğrar ki bu durum fayda yerine zarar getirir. Bu yüzden mevcut farkına varma düzeyini yeteri kadar artırmak da yarar olabilir (Dökmen, 2005: 127). İçinde bulunulan çıkmaza dışarıdan bakıp kâr-zarar değerlendirmesi yapmak, farkındalık basamağında değişim ve bağımlılığı kontrol altına almak için en doğru yaklaşım olacaktır.

Öneriler

Madde bağımlılığını anlamada varoluşsal-manevî çerçeve, dini de içine alan manevi değişimi teşvik etmeye çalışırken bazen anlaşılmasında güçlük yaşanabilen dinî/seküler ayrımını aşabilir. Bu varoluşsal-manevî bakış açısı hem dini hem de dini olmayan görüşleri kucaklayabilir ve bu nedenle tüm bireyler için tasarlanacak program ve ölçekleri kullanılabilir hale getirilebilir. Bu çerçevede farkındalık öncesine ve farkındalığa ilişkin keşfedilen söz konusu temaların, geliştirilebilecek ölçek ve program çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Adsız alkolikler. (2014). *Aynı yaşamak*. New York: Alcoholics Anonymous World Services.

Alpers, R. R. (2012). Spiritual reading as bibliotherapy. In *Spirituality and chemical dependency*. Ed. R. J. Kus (pp. 49-63). London: Routledge.

Amodeo, M. (2012). Terapistin içme evresindeki rolü. [içinde] *Alkolizm terapisi* Ed. I. Yalom. İstanbul: Prestij Yayınları.

Arkonaç, S. A. (2014). *Psikolojide söz ve anlam analizi: Niteliksel duruş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Booth, F. L. (1987). Alcoholism and the fourth and fifth steps of Alcoholics Anonymous. *Journal of psychoactive drugs*, 19 (3), 269-274.

Borland, R. (2014). *Understanding hard to maintain behaviour change: A dual process approach* (Addiction press). New Jersey: WILEY Blackwell.

Ceylan, İ. (2019). Manevi eğitim açısından Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şüirlerinde varoluşçu temalar. *Eskişeyni*, 39, 391-418.

Cook, C. (2004). Addiction and Spirituality. *Addiction*, 99 (5), 539-551.

Craighead, W. E., Craighead, L. W., & Ilardi, S. S. (1995). Behavior therapies in historical perspective. In B. M. Bongar & L. E. Beutler (Eds.), *Oxford textbooks in clinical psychology, Vol. 1. Comprehensive textbook*

of psychotherapy: Theory and practice (pp. 64–83). Oxford: Oxford University Press.

Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. New York: Sage publications.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Culliford, L. (2011). *The psychology of spirituality: An introduction*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Dağcı, A. (2018). Türkiye'de sağlık hizmetlerinde manevi bakımla ilgili araştırmalar: Sistematik bir analiz. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(13), 1-22.

Dağcı, A. (2019). Huzurevi yaşlılarının psiko-sosyal uyumu ve manevi gereksinimleri. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 23-43.

Dawson, C. (2015). *Araştırma yöntemlerine giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Debbie, F. (2011). *Işığı arayanların karanlık yanı*. İstanbul: Akaşa Yayınları.

DiClemente, C. C. (2016). *Bağımlılık ve değişim*. Ankara: Nobel.

DiClemente, C. C. (2018). *Addiction and change*. New York: The Guilford Press.

Dökmen, Ü. (2005). *Varolmak gelişmek uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eliason, G. T., Samide, J. L., Williams, G., & Lepore, M. F. (2010). Existential theory and our search for spirituality. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 12 (2), 86-111.

Emblen, J., & Pesut, B. (2001). Strengthening transcendent meaning: A model for the spiritual nursing care of patients experiencing suffering. *Journal of Holistic Nursing*, 19 (1), 42-56.

Ergül, Ş., & Bayık, A. (2004). Hemşirelik ve manevi bakım. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8 (1), 37-45.

Fawcett, T. N., & Noble, A. (2004). The challenge of spiritual care in a multi-faith society experienced as a Christian nurse. *Journal of clinical nursing*, 13 (2), 136-142.

Frankl, V. (1997). *İnsanın anlam arayışı* (Çev. Selçuk Budak). İstanbul: Öteki Yayınevi.

Frankl, V. (2018). *Psikoterapi ve din*. İstanbul: Say Yayınları.

Fry, P. S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: Existential predictors of psychological wellbeing in community-residing and institutional care elders. *Aging & Mental Health*, 4 (4), 375-387.

Geçtan, E. (2014). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Geçtan, E. (2016). *Varoluş ve psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göka, E. (2013). *Hayatın anlamı var mı?*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Husserl, E. (1970). *Logical investigations*. New York: Humanities Press.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler*, (2. Yazım). Ankara: Nobel.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Sage publications.
- May, G. G. (2009). *Addiction and grace: Love and spirituality in the healing of addictions*. New York: Harper Collins Publishers.
- Miller, M. A. (2012). Spirituality, art therapy, and the chemically dependent person. [içinde] *Spirituality and chemical dependency* Ed. R. J. Kus. (ss. 135-144). London: Routledge.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. London: Sage publications.
- Özdoğan, Ö. (2009). *Mutluluğu seçiyorum*. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- Özdoğan, Ö. (2010). *Aşkım yanımız maneviyat*. Ankara: Özdenöze Yayınları.
- Özdoğan, Ö. (2019). *İsimsiz hayatlar*. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- Özen, Y. (2012). Varoluşçu felsefeden varoluşçu psikolojiye. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 266-286.
- Peteet, J. R., Brenner, S., Curtiss, D., Ferrigno, M., & Kauffman, J. (1998). A stage of change approach to addiction in the medical setting. *General hospital psychiatry*, 20 (5), 267-273.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (C. 1). Oxford: Oxford University Press.
- Pickard, H. (2016). Denial in addiction. *Mind & Language*, 31 (3), 277-299.
- Ponizovskiy, P., & Gofman, A. (2017). Cognitive status and addiction denial in the early stages of alcohol addiction. *European Psychiatry*, 41, 874.
- Schmid, W. (2015). *Mutsuz olmak: Bir yüreklendirme*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Speck, B. W. (2005). What Is spirituality?. *New directions for teaching and learning*, 104, 3-13.
- Stoddard Dare, P. A., & Derigne, L. (2010). Denial in alcohol and other drug use disorders: A critique of theory. *Addiction Research & Theory*, 18 (2), 181-193.
- Thompson, N. (2007). Spirituality: An existentialist perspective. *Illness, Crisis & Loss*, 15 (2), 125-136.

Tolstoy, L. (2005). *Hayat üzerinde düşünceler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Uzbay, İ. T. (2011). Beyin nasıl bağımlı oluyor? *Güllane Askeri Tıp Akademisi Tıp Fakültesi Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 34-48.

Webster, R. S. (2004). An existential framework of spirituality. *International Journal of Children's Spirituality*, 9 (1), 7-19.

Westman, B., Bergenmar, M., & Andersson, L. (2006). Life, illness and death—Existential reflections of a Swedish sample of patients who have undergone curative treatment for breast or prostatic cancer. *European Journal of Oncology Nursing*, 10 (3), 169-176.

Wiklund, L. (2008a). Existential aspects of living with addiction—Part I: meeting challenges. *Journal of Clinical Nursing*, 17 (18), 2426-2434.

Wiklund, L. (2008b). Existential aspects of living with addiction—Part II: caring needs. A hermeneutic expansion of qualitative findings. *Journal of clinical nursing*, 17 (18), 2435-2443.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 135-158
Issue: 2 • December 2020 • 135-158

Manevi Danışmanlık Açısından Fatıha Suresi Üzerine Psikolojik Analizler

Psychological Analyses on Surah al-Fatiha in Terms of
Spiritual Counselling

Mustafa Naci Kula

Doç. Dr.
Uludağ Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
E-posta: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Türkiye

Associate Professor
Uludağ University
Faculty of Education
E-mail: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 07 Haziran 2020 • 07 June 2020
Kabul Tarihi • Accepted 30 Kasım 2020 • 30 November 2020

Ö z e t

Bu çalışma, Fatiha Suresi'nin bireyler için olan manevi önemini irdelleyerek surenin manevi danışmanlık açısından anlam ve önemini tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışma konu ile ilgili kaynaklardan yararlanan teorik bir çalışmadır. Bu bağlamda, surede yer alan Allah tasavvurunun bilişsel açıdan değerine değinilecek, Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarının merhamet duygusu ile ilişkisi incelenecek, Allah'tan yardım dileme, O'na ibadet etme ve O'na karşı doğru yolda olma istediğinin davranışsal boyutu irdelenecektir. Fatiha'nın baştaki ayetleri dikkat çekicidir çünkü içerikleri Allah ve insan ilişkisini belirlemede rol oynar. Allah, ilk ayette kendini "âlemlerin Rabbi," ikincisinde "Rahman ve Rahim" ve üçüncüsünde "ahiret gününün maliki" olarak tanıtarak inananların Allah tasavvurunu düzene koymakta ve insanlarla ilişkisini şekillendirmektedir. Allah'ın Kur'an'ın başlangıç suresinde kendisini bu şekilde tanıtmayı, manevi danışmanlık açısından bireyde olumlu bir bilişsel yapılanmayı sağlayarak olumlu bir Allah tasavvuru oluşturur ve insan hayatını olumlu etkiler. Sonrasında surede insanlara Allah'a ibadet etmeleri, O'ndan yardım istemeleri ve Allah'ın kendilerini nimet verdiklerinin yoluna iletmesi için dua etmeleri hatırlatılmıştır. Dua, bir dini başa çıkma davranışı olarak dikkat çekmektedir ve yapılan araştırmalarda da duanın insan hayatında manevi destek sağladığı ve olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Fatiha Suresi'nde ancak Allah'tan yardım isteme ve O'na ibadet/kulluk etme insanlar için model teşkil edecek dini davranış biçimleri olarak gösterilmektedir. Bu şekilde davranma bireye manevi destek ve güç kazanma imkânı sağlayacaktır. Aynı zamanda Allah'ın kendisini dosdoğru yola iletmesini isteme davranışsal açıdan bir hayat felsefesi oluşturucu etkiye sahiptir. Olaylara ve sorunların çözümünde bu bakış açısı önemli bir manevi destek olma özelliğini taşımaktadır. Allah ve insan ilişkisi, insanların Allah'ın insan hayatı için anlam ve değerini anlamasına göre şekillenmektedir. Surenin içeriği ise insanoğlunun yaşam felsefesini şekillendirmede, yaşadıkları şeyleri değerlendirmesinde ve sıkıntılarını aşmasında ayrı bir öneme sahiptir. Her şeye gücü yeten, merhametli ve ahiretin yegâne sahibi bir Allah düşüncesi insanların Allah'ın onlara yardım edeceğini düşünmesini, Allah'ın onları merhametiyle kuşattığı için güvende hissetmelerini ve daha bilinçli bir hayat sürmelerini mümkün kılar. Bütün bu özellikler surenin dini ve manevi kaynaklardan yararlanarak insanlara yaşadıkları şeylere anlam vermeleri ve sorunlarıyla başa çıkmaları için rehberlik etmek adına yapılan manevi danışmanlık için anlam ve önemine işaret etmektedir. Bu noktada, Fatiha Suresi'nin namazın her rekâtında okunduğu için insanlara manevi bir kaynak olma özelliği taşıdığı söylenebilir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Fatiha Suresi • Allah tasavvuru
Merhamet • Oto-kontrol

A b s t r a c t

This study aims to discuss the meaning and significance of the Surah al-Fatiha for spiritual consulting by probing into its spiritual benefits for individuals. It is a theoretical study that benefits from related resources about the issue. In this context, the cognitive value of contemplation of God in the surah will be discussed; the relationship between God's attributes Rahman and Rahim, and feeling of mercy will be evaluated; and the behavioral dimension of the desire to ask for help from Allah, to worship Him and to be on the right path towards Him will be examined. The leading ayahs of al-Fatiha are noteworthy since their content has some features that play a role in determining the relationship between God and humankind. God regulates believers' vision of Himself and thus, shapes His relationship with people through introducing Himself as "Lord of the Worlds" in the first ayah, "the All-Merciful, and the Especially Merciful," in the second, and "Sovereign of the Day of Recompense" in the third. Introduction of God like this in the opening surah of the Qur'an establishes a positive cognitive structure in individuals, resulting in positive contemplation of God and affecting human life positively. After that, human beings are reminded of worshipping God, asking Him for help, and praying unto Him to be guided to the straight path, the path of those whom He has bestowed favor. Praying to God is marked as a religious coping behavior, and in the related studies done before it was observed that it offers spiritual counseling for humans and has a positive role in their lives. Asking help only from God and performing prayers for Him mentioned in the surah are shown as religious behaviors that could set up models for people. Behaving like that will offer spiritual counseling to individuals and render them strong. At the same time asking God for directing people to the straight path could establish a life philosophy in behavioral terms. Such an approach to events and problems has an important aspect in spiritual counseling. The relationship between Allah and humankind is shaped based on people's appreciation of the meaning and value of God for human life. As to the content of the surah, it has distinct significance in shaping human beings' world view, evaluation of what they experience and coming through their problems. The Envisagement of Allah as omnipotent, all-merciful and the owner of afterlife makes it possible for human beings to believe that God will help them, to feel safe as He surrounds them with His compassion, and to lead a more conscious life. All of these aspects point out to the meaning and significance of the surah for spiritual consulting, which is done to guide people, to give meaning to what they experience, and have them cope with their problems by benefitting from religious and spiritual resources. In this respect, it could be said that al-Fatiha functions as a spiritual resource for people as it is recited in every rakat of prayers.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • al-Fatiha Surah • Representation of God
Compassion • Auto-control

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha Suresi aynı zamanda namazda her rekâta subhaneke duasından sonra okunan sure olarak Müslümanın hayatında önemli bir yerde bulunmaktadır. Fatiha Suresi'nin muhtevası, tertib açısından Kur'an'ın ilk suresi olarak yer alması hem de namazlarda okunması ayrıca üzerinde düşünülmesini de beraberinde getirmektedir. Bu itibarla Fatiha Suresi'ne bir müfessir tefsir açısından çok önemli yorumlar getirebilir. Fıkıh, tasavvuf, kelim vb. dini ilimler açısından da farklı yönleri ile sure üzerinde değerlendirmeler yapılabilir. Aynı şekilde din eğitimi, din sosyolojisi ve din psikolojisi gibi din bilimleri açısından da Fatiha Suresi ele alınabilir. Bu nedenle din psikolojisi açısından Fatiha Suresi'nin sahip olduğu muhteva, manevi danışmanlık açısından bu surenin anlam ve önemi üzerinde durmayı gerektirecek ne tür özellikleri bulunmaktadır sorusunu da karşımıza çıkarmaktadır. Bir başka ifade ile "Namaz ibadetinin bir parçası olarak her rekâta bu sureyi okuyan Müslümanın günlük hayatında bu sure nasıl bir etki bırakmaktadır, muhtevası bireye ne tür katkılar sağlamaktadır?" gibi bazı sorulara cevap aranabilir. Bu cevap, alan araştırması ile bulunabileceği gibi Fatiha Suresi'nin muhtevası üzerinde analiz yapılarak teorik bir çalışma ile de gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada teorik açıdan Fatiha Suresi'nin muhtevası dikkate alınarak bireye manevi danışmanlık açısından ne tür katkılarda bulunulabileceği üzerinde durulacaktır. Bu gerçekleştirilirken önce kısaca Fatiha Suresi'nin muhtevası ele alınacak sonra da manevi danışmanlık açısından psikolojik analizi yapılmaya çalışılacaktır.

a. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Müminin günlük hayatında her gün 5 vakit namazda okuduğu ve Kur'an'ın başlangıç suresi olan "Fatiha Suresi" kendi içinde taşıdığı özellikler sebebiyle birçok açıdan üzerinde durulacak bir suredir. İnsanın hayatında yaptığı şeylerin anlam ve önemini kavramada ve daha kaliteli yaşamada, aynı zamanda yaşayabileceği sıkıntı ve zorluklar karşısında manevi açıdan kendini güçlü hissetmesinde destek olacak bir bakış açısı önem kazanmaktadır. Fatiha Suresi insan-Allah ilişkisinde bireyin kazanması gereken Allah tasavvurunun mahiyetini ortaya koyarak sağlıklı bir Allah-insan ilişkisini oluşturucu bilişsel bir çerçeve çizmesi, Allah'ın kendine yardımcı olacağı inancı ve beklentisi ile rahatlama kendini güvende hissetme ile duygusal desteğinin varlığı, hayatının istikametini belirleyici davranış şekli ile de davranışsal yaklaşımı ile manevi danışmanlık açısından ele alınacak bir sure özelliğini taşımaktadır. Bu özellikleri göz önüne alındığında bu çalışmanın konusunu "Manevi Danışmanlık Açısından

Fatiha Suresi Üzerine Psikolojik Analiz” oluşturmaktadır.

İnsan hayatında yaşanabilecek sıkıntı ve zorlukların aşılmasında, aynı zamanda bireysel gelişimin gerçekleşmesinde manevi danışmanlık açısından önem taşıyacak dua ve dini pratik boyutunu kapsayan dini başa çıkma stratejisi ile Rahman ve Rahim özelliği ile Âlemlerin Rabbine bağlanma yaklaşımını kapsayan terapötik analizi barındıran Fatiha Suresi önemli bir yer tutmaktadır. Din veya maneviyat, bireyin hayatında hayatın ve yaşanılanların anlamını bulmada, yaşanabilecek zorluklarla başa çıkmada önemli bir referans özelliğine sahiptir. Bu yönüyle de Fatiha Suresi’nin, muhtevastındaki özellikler sebebiyle manevi danışmanlık açısından ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Fatiha Suresi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında YÖK’ün tez merkezinde yer alan 8 adet yüksek lisans tezinin ağırlıklı olarak tefsir anabilim dalından yapılmış olması ve makale bazında da İSAM’ın makaleler kısmında yer alan 46 makaleden sadece 1 tanesinin “Fatiha Suresi ve Şahsiyet Eğitimi” konulu tefsir bakış açısı ile ele alınmış bir çalışma olması nedeniyle manevi danışmanlık ile ilgili Fatiha Suresi bağlamında ele alınacak olan bu çalışmamızın ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

b. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma; deneyimin, eylemin ve olayların nasıl anlamlandırıldığı üzerine odaklanmanın gerçekleştirildiği nitel bir çalışmadır. Fatiha Suresi nitel çalışma yöntemi içerisinde yer alan tematik analiz yöntemi ile incelenecektir. Fatiha Suresi manevi danışmanlık açısından ele alınırken konu ile ilgili tefsir ve diğer alanlarda yapılan çalışmalar yanında manevi danışmanlıkla ilgili alan yazın dikkate alınacak ve sure konu sınırları çerçevesinde analiz yöntemi ile ele alınacaktır.

c. Manevi Danışmanlıkta Fatiha Suresi’nin Yeri ve Önemi

İnsanın hayatında din ve maneviyat, etkisi nedeniyle önemli bir yer tutar. Her ikisinin insana kattığı değer, hayatının ve yaşadıklarının anlamını bulmada ve iç huzuru sağlamadaki rolüdür. Din, sahip olduğu inanç ve değerlerle bireyin hayatını kuşatarak onun varoluşsal anlam arayışına cevap bulmasına ve yaşadıkları karşısında tutum ve davranışlarını belirlemesine yardımcı olurken maneviyat da bireye hayattaki amaç ve anlamını bulma, benliğini aşma, içsel gücünü ortaya koyma ve bağlanmışlık duygusunu pekiştirme gibi özellikleri ile ona katkı sağlayan yönü bulunmaktadır (Düzgüner, 2016: 20-23).

Maneviyat ve din ilişkisi açısından konuya yaklaşıldığında dinin

maneviyattan farklı, maneviyatın da dinden ayrı olduğu, her ikisinin ilişkisel yönü olduğu şeklinde farklı değerlendirmelerin yer aldığı gözlenmektedir. (Bkz. Düzgüner, 2016: 26-29; Ekşi, Kaya, Okan, 2020: 3-8). Farklı değerlendirmeler olmakla birlikte din ile maneviyat arasında anlam bulma, huzur sağlama, bütünlük gibi insanın yaşamında önem kazanan hususlardaki katkıları açısından dinin maneviyat boyutunun olması nedeniyle ilişkisel özellik dikkate alınabilir. (Bkz. Ekşi, Kaya, Okan, 2020: 4-5; Düzgüner, 2016: 33).

Din ve maneviyat farklı veya birbiriyle ilişkisel olarak değerlendirilse de maneviyatın bireyin hayatına katkısı nedeniyle manevi danışmanlık kavramı karşımıza çıkmaktadır. Manevi danışmanlık özellikle “bireyin; hastalık, engellilik, doğal afete maruz kalma, kayıp duygusu yaşama gibi zor durumlarda kaldığında ve yaşadığı zorlu yaşam olaylarında yaşadıklarının anlamını bulmada dini/ manevi referanslarla desteklenmesini ihtiva eder (Ayten, 2015: 65; Kula, 2016: 45). Dolayısıyla manevi danışmanlık zor durumda kalan ve yaşadığı durumu anlamlandırmaya çalışan bireyin yaşadıklarının anlamını bulma ve altüst olan hayatının kontrolünü kazanma süreçlerinin dini/manevi referanslarla desteklenmesidir (Karagül, 2012: 13, Ayten, 2015: 65; Kula, 2016: 45-46).

Bireyin hayatını anlamada ve karşılaştığı zorluklarla başa çıkmada manevi referanslarla desteklenmesi açısından Fatıha Suresi de önemli bir yer tutar. Fatıha Suresi’nde Allah’ın kendisini Alemlerin Rabbi olarak tanıtmayı bilişsel açıdan İnsan-Allah ilişkisinde bireyin yaşadığı şeylerde Allah’ın bilgisinin, tasarrufunun önemini kavratıcı bir bakış açısı kazandırma söz konusudur. Allah’ın Rahman ve Rahim sıfatının bireyde merhamet duygusunu oluşturmada ve Allah’ın yardımcı olması ona güven duygusu yanında kendini yalnız hissetmeyerek bir rahatlamayı yaşadığı duygusal desteği sağlar. Aynı zamanda dua ile de insanın sıkıntılar ve zorluklarla başa çıkmada başvuracağı bir varlığı yanında hissetme ve buna göre davranma gücünü bulma, istikamet üzere davranma çabası içine girme davranışsal açıdan bu surenin bireye kazandıracığı manevi destek olarak bahsedilebilir.

Çalışmamızda, Fatıha Suresi’nin manevi danışmanlık açısından psikolojik analizi surenin sahip olduğu muhtava çerçevesinde yapılacak olup bireye katkısı bilişsel açıdan Allah’la ilişkisini düzenleyici ve Allah’a bağlanmada güvenli bağlanmayı sağlayıcı yönü ile birlikte Allah’la ilişkisi ve O’na güvenli bağlanmayı gerçekleştirmenin duygusal ve dosdoğru yolda olma çabası ve duanın gücü ile davranışsal boyutta dini başa çıkma

açısından da manevi destek sağlayıcı yönleri üzerinde durulacaktır (Dinin ruh sağlığı açısından bu yönleri ile ilgili olumlu etkisi için Bkz. Apaydın, 2010: 67). Bunları ele almadan ana hatlarıyla Fatıha Suresi ile ilgili kısaca bilgi vermek konunun anlaşılabilirliğini kolaylaştıracaktır.

c. Fatıha Suresi Üzerine Teolojik Bilgi

Fatıha, “başlamak” anlamındaki “feth” kökünden türemiş bir isim olup hâtimenin zıddı olarak “bir şeyin evveli, baş tarafı, başlangıcı, giriş” anlamında kullanılır (Işık, 1995: 252; İslam Ansiklopedisi, Fatıha Suresi maddesi)

“Fâtihatü'l-kitâb” tamlamasının kısaltılmış şekli olan Fâtıha, Kur'ân-ı Kerim'in ilk suresi olduğu için bu adı almıştır. Elmalılı Hamdi Yazır tefsirinde Fatıha'nın birden fazla ismi olduğunu belirterek bunların Hamd suresi anlamında “Suret'ul hamd”, Kur'an'ın anası anlamında “Ümmü'l Kur'an”, Kitab'ın anası anlamında “Ümmü'l Kitap”, tam anlamında “el-Vafıyye”, tamam anlamında “el-Kafıyye”, hazine anlamında “Kenz”, tekrar tekrar okunan 7 ayet anlamında “Seb'i Mesani”, namaz anlamında “Es-Salat”, şükretme suresi anlamında “Sure-i Şükür”, dua suresi anlamında “Sure-i Dua”, şifa suresi anlamında “Sure-i Şifa”, istemeyi öğretme anlamında “Ta'lim-i Mes'ele” isimlerinden bahsetmektedir. (Yazır, t.y.: I/28-29)

Kur'an'ın tertibi ve yazılması itibarıyla birinci sure olması ile birlikte namazdaki kıraat rûknünün yerine getirilmesine bu sure ile başlandığı ve nihayet bir bütün olarak indirilmiş surelerin de ilki olduğu için ona bu ismin verilmiş olduğu düşünülebilir. (Bkz. Işık, 1995: 252, İslam Ansiklopedisi, Fatıha Suresi maddesi)

Elmalılı, Keşşaf tefsirinde A'lak suresi sonrasında Fatıha Suresi'nin nazil olan ilk tam sure olduğunu belirttiğini ifade eder (Yazır, t.y.: I/30). Toplam 7 ayet olan Fatıha Suresi “Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ederim.” ayetiyle başlayıp Allah'ın Rahman ve Rahim oluşu, din günü olan kıyametın sahibi olması, ancak O'na ibadet/kulluk edileceği ve O'ndan yardım isteneceğinin belirtilmesinden sonra sure, nimet verdiklerinin gazaba ve yoldan sapanların değil, doğru yola ulaştır duasıyla bitmektedir.

d. Manevi Danışmanlık Açısından Fatıha Suresi

İnsan biyo-psiko-sosyal ve manevi özellikleri başta olmak üzere birçok özelliği olan bir varlıktır. İnsanın hayatında bu özellikleri yaşadığı olayların neden ve sonuçları açısından etkili olabilmektedir. Bazı olaylar ya da durumlar örneğin hastalık gibi fiziki özelliklerine bağlı oluşurken

sadece o özelliği ile sınırlı olmayıp diğer özellikleri ile de ilişkili olabilmektedir. Vücudunun herhangi bir yerinde organlarının birisinin fonksiyonel yetersizliği veya başka bir fiziki nedene bağlı yaşanan bir hastalık sadece biyolojik bir özellik olarak insanın hayatına yansımamakta aynı zamanda o hastalığın psikolojik, sosyal hatta manevi açıdan yansımaları gerçekleşmektedir (bkz. Ekşi, Çelebi & Yaman, 2020: 283). Yaşanan fiziki rahatsızlık psikolojik olarak bireyde bazı korku, kaygı gibi psikolojik, yalnızlaşma, ilişkilerinde bozulma gibi sosyal ya da hayata karşı kötümser tutum ve davranışlar yanında kendisinin Allah tarafından cezalandırıldığını düşünerek manevi bir boyutla ilişkili hale gelebilmektedir. Yaşanan bu durumlar içerisinde birey ya çaresiz kalabilmekte ya da bu özellikleri olumlu yönde harekete geçirerek yaşadığı sıkıntılı, zorlu süreci atlatabilmektedir.

İnsanın manevi yönde hayatına katkı sağlayan önemli desteklerden biri de inancı içerisinde özel bir değeri olan kutsal kitaptır. Mensup olduğu dinin kutsal kitabı inanan kişinin inancını güçlendirdiği gibi onda yer alan esaslar hayatında da etkili olabilmektedir (bkz. Ekşi & Keskinoğlu, 2020: 249). Çünkü kutsal kitapta insanın nasıl olduğu değil, nasıl olması gerektiği ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Dini ve ahlaki ve terbiye yönleri olan bu bilgiler aynı zamanda insan-Allah ilişkisinin temelini de oluşturur. Bu itibarla İslam dininin kutsal kitabının başlangıç suresi olan Fatiha Suresi de insan-Allah ilişkisi açısından dikkat çeken ve özel bir öneme sahip olan suredir. Fatiha Suresi Müslümanın hayatında günlük ibadeti olan namazda her rekâta Kur'an'da okunan bir sure olarak yer almaktadır. Hem Kur'an'ın başlangıç suresi olarak hem de namazda her rekâta okunarak Müslümanın hayatında ayrı bir yeri olan Fatiha Suresi “Muhtevası açısından hangi yönleri ile dikkat çekmektedir, manevi açıdan nasıl bir etki oluşturmaktadır” şeklinde bazı soruların cevabını vermeyi gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle ele alındığında yedi ayetten oluşan Fatiha Suresi'nin muhtevası karşımıza insan-Allah ilişkisinin temelini oluşturacak ve manevi yönde insanın hayatına nüfuz edecek önemli yönlerini çıkarmaktadır (bkz. Kula, 2014: 225-226).

Fatiha Suresi içinde bulunan özellikleri sebebiyle müminin dini duygu ve düşüncesini güçlendirmekle birlikte onun hayatında yaşadığı olayları anlama ve sıkıntılarını aşmada da yardımcı olabilecek yönü bulunmaktadır. Çünkü Fatiha Suresi'nin ilk ayeti başta insan-Allah ilişkisinin temelini oluşturacak bir Allah tasavvurunu ihtiva etmesi yanında aynı zamanda bu tasavvurun müminin sıkıntılarını aşmada Allah'ın manevi desteğini hissetmesinde etkili olabilecek şekilde kutsalla ilişkisini de şekillendirmektedir. Ayrıca surede Allah'ın kendisini merhametli ve din

günü/ hesap gününün sahibi olarak tanıtması merhametin ve ahiret inancını müminin hayatında manevi destek olarak ayrı bir önem kazandırmaktadır. Bununla birlikte surede Allah-insan ilişkisi açısından belirleyici olan Allah'ın sadece O'na kulluk edilecek, O'ndan yardım istenecek bir varlık olarak müminin ifadesi ile ortaya konması da bireyin maneviyatını güçlendirici ve sorunlarını aşmada kendini iyi hissetmesini sağlayacak bir desteği karşımıza çıkarmaktadır. Fatıha Suresi'nin 5. ayetinden başlayarak dua özelliğini ihtiva eden ayetler duanın bireyin hayatındaki manevi etkisini gösteren önemli ayetlerdir. Dua, bir yandan insanın Allah'la iletişimini ihtiva eden ve taleplerini ihtiyaçlarını arz ettiği bir davranış biçimi olarak diğer yandan da dua ile Allah'ın yardımının geleceğinin ve talebinin cevabını alacağına ümidini taşıdığı ve O'nunla iletişiminin psikolojik rahatlığını yaşadığı bir boyut olarak insanın hayatında yer almaktadır.

Fatıha Suresi'ndeki duada mümin Allah'tan kendisini doğru yola ve nimet verdiklerinin yoluna iletmesini, sapanların yolundan da alıkoymasını talep etmektedir. Bu talep müminin Allah'la ilişkisinde O'ndan daha iyi bir mümin ve insan olmada yardımını istemekle birlikte bu kişilik özelliğinin hayatına katacağı olumlu etkileri de görmek mümkündür. Zira manevi açıdan güçlü, dirayetli, yüksek bilinç düzeyine ulaşmış bir tutum ve davranış içinde olan kişi kaliteli bir hayat sürme ve sorunlarını çözme noktasında başarılı olabilecektir (bkz. Yapıcı, 2013: 46 vd.).

Fatıha Suresi'nde yer alan bu özellikler manevi danışmanlık açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Zira manevi danışmanlığın iyileştirme, destekleme ve yönlendirme (Koç, 2012: 204) özellikleri ile birlikte bireyin bütüncül açıdan iyi oluşu ve manevi güçlendirilmesini sağlayıcı destek ve rehberlik etkinliğinin farklı disiplinlerin yaklaşımı ile gerçekleştirilmesi söz konusudur (Koç, 2012; 205; Ekşi ve Keçeci, 2020; 76). Bu itibarla Fatıha Suresi sahip olduğu muhtevasından hareketle bireyin bütüncül açıdan iyi olmasını ve manevi yönden güçlenmesini sağlayarak manevi danışmanlık açısından önemini ortaya koymaktadır.

Fatıha Suresi'nin özellikle namazın her rekâtında okunması sahip olduğu bu özellikler çerçevesinde manevi etkisini artıran ve bireyin bilinçli bir şekilde anlamını ve hikmetini düşünerek okuduğunda günlük yaşamı için manevi destek yönü öne çıkmaktadır. Manevi danışmanlık açısından Fatıha Suresi'nin manevi destek yönü daha belirgin olarak mü-

minin hayatında etkili olabilmesi için surenin bu yöndeki özellikleri detaylı bir şekilde le alınarak önemi daha rahat anlaşılır hale gelebilir.

b.a. Manevi Desteği Hissedilen Varlık Olarak Allah Tasavvuru

Manevi danışmalıkta kişinin kendisi için önemli olan hususlar içerisinde yaşadığı şeylerin anlamını bilme arzusu ve bunları makul bir şekilde anlamlandırmaya çalışması yanında yaşadığı durumlarla ilgili karşılaştığı zorlukları aşabilecek gücü bulma, iyileşme, rehberlikte bulunulma ve kapasitesini geliştirme açısından manevi / dini referanslara başvurusudur. Bu itibarla bireyin gerek hayatının anlamını bulmada gerekse yaşadıklarını kavramada ve karşılaştığı sorunları çözmede kendisine manevi desteğini yanında hissedeceği kişi ya da varlığın bu özelliğe sahip olduğunu bilmesi de onu rahatlatır ve ona karşı güvenini artırır. Bundan dolayıdır ki Fatıha Suresi'nin ilk ayetinde Allah kendisini Âlemlerin Rabbi olarak tanıtmakta ve insanın bu özelliği ile kendisine hamd etmesini istemektedir.

“Âlemlerin Rabbi olan Allah'ı hamd ederim” diyerek Fatıha Suresi'ni okumaya başlayan insan, bu okuma ile kendine şu noktayı hatırlatmakta olup manevi desteğini alacağı bir varlık olan Allah'ın Âlemlerin Rabbi olduğunu hem kendisinin hem de yarattığı âlemlerin sahibi olarak güçlü kudretli varlığı andığını hissedebilmektedir. Bu duygu insanın maneviyatını güçlendirecek ve Allah'la ilişkisi açısından da ayrı bir değer taşıyacaktır. Bireyin manevi danışmanlıkta referans alacağı hususların özelliği manevi etki gücünü de belirlemektedir. Bu nedenle Fatıha Suresi'nin ilk ayeti insan Allah ilişkisini belirleme açısından da son derece önem taşımaktadır. İlişki kişi dışındaki bir başka kişi ya da varlıkla kurulan münasebet etkileşimi kapsayan bir durum olduğundan insanın Allah'la ilişkisi iki açıdan önemli hale gelir. Birincisi ilişki kurduğu varlığın en temel özelliği nedir bunun bilinmesi o varlık ya da kişinin ilişki kurmanın şahsında değerini ve etkisini belirler. İkincisi de bu ilişkinin nasıl kurulacağı ve nelere dikkat edilmesi gerektiği bilinmelidir bu sayede sağlıklı bir ilişki kurulabilir ve her iki taraf açısından etkili ilişki biçiminin gerçekleşebilir hale gelmesidir.

Fatıha Suresi'ne başlarken Maturudi'nin Fatıha Suresi'nin tefsirinde belirttiği sadece kendisi için kullanılan Allah ismiyle birlikte Rab ismi de eklenerek Allah'ın âlemlerin Rabbi/ sahibi, eğitici olarak belirtilip böyle bir varlığa hamd etme, övmeyi gerçekleştirme hem insanın ilişki kurduğu varlığın güç, kudret ve eğitici özelliği olduğunu hem de

sadece O'nun varlığını dikkate aldığı fark etmesini sağlamaktadır (Maturudi, 1995: 10-12). Dolayısıyla her zaman kendisinin manevi desteğini yardımını, rehberliğini, yol göstericiliğini hissedeceği varlık olan Allah'la kurduğu ilişki gerçekleşmektedir. Bu durumun manevi danışmanlık açısından kişinin kendisine rehberlik yapacak, yardım edecek ve desteğini hissedecek varlığın bu özellikleri gerçekleştirebilecek özellikte oluşunu hissetmesi ona karşı olan güvenini artırır ve onunla olan ilişkisini daimî kılar.

Allah tasavvurunun bireyin sorunlarını çözmede ve olayları anlamlandırmasında önemli bir yerinin olduğu yapılan araştırmalarda da gözlenen bir durumdur.

Yıldıoğan'ın yaptığı araştırmada buluş çağındaki bireylerin kendilerini Allah'a yakın hissettiklerini, Allah'ı düşünmenin kendilerine huzur verdiğini, O'nun herkese karşı merhametli ve şefkatli olduğunu, zor durumda kaldığı durumlarda Allah'a dua ederek yardım istediğini ve karşılaştıkları zorlukları Allah'ın yardımıyla aşabileceklerini, ayrıca dua ettikleri zaman kendilerini güvende hissettiklerini gözlenmiştir (Yıldıoğan, 2012:69).

Aynı şekilde Kulu'nun ortaokul öğrencilerinin Allah tasavvuru ve iyimserlik, umut durumları ile ilişkisi üzerine yaptığı araştırmada Allah tasavvuru ile iyimserlik ve umut arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla insanların başlarına gelen olumsuz olaylarda Allah'a dair olumlu tasavvur içinde bulunanlar karşılaştıkları olumsuz olayların Allah'tan geldiği bilinciyle ve Allah'ın kendilerine yardımcı olacağını düşünerek iyimser ve umutlu bir tavır içine girdiklerinin görüldüğünü belirtmiştir (Kulu, 2019: 83-84).

Allah tasavvurunun bireyin hayatındaki yeri ve önemi dikkate alındığında Fatiha Suresi'nin ilk ayetinde de Allah, insanın kendisiyle ilişkisini belirleyecek ve kendi varlığını tasavvur ederken nasıl bir varlık olarak tasavvur etmesini sağlayacak şekilde insana rehberlikte bulunduğunu ve bunun da manevi danışmanlık açısından çok anlamlı olduğunu söylenebileriz.

b.b. Manevi Danışmanlık Açısından Allah'ın 'Merhamet' Özelliği

İnsanın Allah tasavvuru ile birlikte O'nunla ilişkisinde anlamlı olabilecek Allah'ın diğer bir özelliği olan "Rahman ve Rahim" oluşunun belirtilmesi son derece önemli bir husustur. Çünkü Alemlerin güç, kudretiyle sahibi olan ve eğitici yönü olan Allah'ın bu özellikleri başta olmak

üzere varlığa karşı merhametli oluşu manevi desteğin gücünü artıracak bir özelliğe de sahiptir. Zira merhametin psikolojik açıdan bakıldığında karşısındakini anlama, durumunu dikkate alarak davranma özelliğini taşıdığı söylenebilir. Çünkü Allah'ın Rahman özelliği ile varlığı sevgisi ve merhametiyle kuşattığı, Rahim özelliğinin de müminlere yönelik şefkat ve merhametini ihtiva ettiği göz önüne alındığında hem varlıklar hem de kendisine inananlar açısından Allah'ın yarattığı varlıkların durumlarını dikkate alarak onlara davrandığı düşünülebilir (Bkz. Batar, 2012: 46).

Fatiha Suresi'nde Allah'ın önce kendisini alemlerin Rabbi olarak tanıtır sonrasında "Rahman ve Rahim" özellikleriyle merhametli oluşunu belirtmesi güç ve kudretini varlığı anlayarak kullandığı şeklinde değerlendirilmek mümkündür (Abay, 2016: 111). Bakara Suresi 286. ayetin ilk kısmında da "Allah hiçbir kimseye gücünün yetmeyeceği şeyi yüklemesiz." buyrulur merhamet ilkesi ile davrandığını söylemek mümkün olabilir. Bu ayet merhamet açısından değerlendirildiğinde Fatiha Suresi'nde Allah'ın merhametli oluşuna dikkatimizi çekmesinin manevi dayanışmanlık açısından anlam ve önemini daha da belirgin hale getirmektedir. Çünkü Bakara Suresi'ndeki ayette Allah hiçbir kimseye kaldıramayacağı bir yük yüklediğini buyurarak insanın yaşadığı ve yaşayacağı şeyler konusunda üstesinden gelebileceği ve onun içimde bulunduğu seviye, deneyim ve tercihleri çerçevesinde oluşumuna izin verdiği her şeyin insanın kaldırabileceği özellikte olduğunu dikkate almamız gerektiğine işaret ettiği söylenebilir. Burada cevaplanması gereken bir soru karşımıza çıkmaktadır:

Doğal afetler, savaşlar, salgın hastalıklar vb. durumlar insana zarara vermekte can, mal kaybına yol açmakta bu durum insanın kaldırabileceği durum açısından nasıl değerlendirilmelidir? Bu sorunun cevabı noktasında yaşanan durum ya da olay ile sonuçları açısından konuyu ele almak gerektirir. Örneğin deprem, sel felaketi, yanardağ patlaması gibi doğal afetler insanın ortadan kaldıramayacağı ancak etkilerine karşı tedbir alabileceği durumlardır. Fay hattını belki kaldırmak, yok etmek ya da kırılmasını önlemek mümkün olmayabilir. Ancak fay hattı üzerine inşa etmek zorunda kaldığı binayı depreme dayanıklı yapmak, yaparken mühendislik kurallarına uymak ve ihmalkâr davranmamak gibi Allah'ın hayatı sürdürmedeki kanunları olarak belirtilebilecek esaslara uymak suretiyle tedbir almak, depremin zararlarını en az seviyeye indirme imkânını sağlayabilir. Aynı zamanda deprem esnasında insanın nasıl davranması gerektiğine ilişkin sakin olmak, paniklemeden bina içerisinde kendini güvenceye almak ya da telaşla kendine zarar vereceği şeylerden kaçınıp Allah'a sığınıp dua ederek birtakım davranışları gerçekleştirmek suretiyle

psiko-sosyal ve manevi kuralları bilmek ve bunları uygulamak ta tedbir noktasında yapılacak eylemlerdendir. Dolayısıyla bu tedbirler, insanın ortadan kaldıramayacağı doğal afet olan deprem karşısında kaldıramayacağı bir durumla karşılaşmadığı ya da karşılaşmayacağı sonucuna götürür. Aynı şekilde insanın bilerek ya da bilmeyerek kendi seçimleri veya müdahalesi sonucu ortaya çıkan bazı olumsuz durumlar için de aynı şeyleri söylemek mümkündür.

Örneğin kurallara uyararak trafikte aracıyla giderken bir başkasının hatası nedeniyle bir kaza yaşayan kişinin bu durumu da zaman ve olayın oluşması noktasında kaldıramayacağı bir durum olarak değil de olay nedeniyle öğreneceği şeylerin varlığı açısından değerlendirilebilecek bir örnek olarak ele alınabilir. Zira kendi hatası olmaksızın başkasının bilerek ya da bilmeyerek yaptığı bir hata nedeniyle bir trafik kazasına maruz kalma durumu yaşayan kişi açısından ilk planda bakıldığında kötü gelebilir, maddi hasar ya da yaralanma veya ölüm gibi durumlar yaşanabilir. Ancak hayatın içerisinde sürekli bir değişim ana ilke olduğundan sabiti statik, durağan ve alışageldiğimiz ve bize hedonik duygular uyandıran bir durumun sürekliliği söz konusu değildir. Bu itibarla farklı durumlarla karşılaşıldığında yaşanan olayın sonuçları ya da etkileri noktasında kişinin olayı anlamlandırma veya değerlendirme biçimi, bakış açısı daha çok belirleyici olabilmektedir.

Engellilik, beklenmedik kronik hastalık gibi zorlanmaya neden olaylarda şoktan kabullenmeye kadar farklı duygu durumlar yaşanmasına rağmen olayla baş etmede kabullenme sürecinin önemi bilinen bir durumdur. Kabullenme sürecinde kişinin yaşanan olayın olumsuz etki ya da sonuçlarına odaklanmasından ziyade olayı yaşamın akışı içerisinde bireysel ya da sosyal birtakım nedenlere bağlı ancak öğrenilmesi gereken hayatın farklı bir yönünü kavratıcı bir özelliği olduğu dikkate alınarak olumlu yönden değerlendirilmesi etkili olabilmektedir (Bkz. Kula, 2006: 74). Bu nedenle Allah'ın insana kaldıramayacağı bir durumu yüklediği hususun manevi destek olarak kişiye katkısı olayın alışageldik, kötümser bakış açısı ile değerlendirilmesi yerine olaydan öğrenilecek bazı durumlar sebebiyle yaşandığı ve sonuçlarından olumlu dersler çıkarmanın daha anlamlı olacağı şeklindeki yaklaşımlarla anlamlı hale gelebilir. Ayrıca İnşirah Suresi 5 ve 6. ayetlerde de Allah'ın yarattığı ya da izin verdiği her olayda bir zorluğa karşın iki kolaylığın da yer aldığı noktası dikkate alındığında Allah'ın hiçbir kuluna kaldıramayacağı yükü yüklediği hususu daha rahat anlaşılır hale gelebilir. İnşirah Suresi'nde olay ya da durumlarda bahsi geçen zorluk durumu (Kur'an, 94/2-3) iki şekilde değerlendirilebilir:

Birinci husus, Allah'ın dilemesinde zorluk yerine yaşanan olayın tabiatında bu durumun varlığıdır. Zira ilk yaşanan ilk defa karşılaşılan olay ya da durumlar insana bildiği, alışageldiği olaylara ya da durumlara göre anlaşılması, tanınması ve yaşanması açısından zor gelebilir. Bu da normal yaşanabilen bir durumdur.

Zorlukla ilgili ikinci husus ise, insanın psikolojik olarak olaylara ilişkin kendine özgü bakış açısı anlayışını yansıtan fenomenolojik yaklaşımın bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Hökeleki, 1998: 6). Bazı insanlar olaylara ya da yaşanan durumlara kötümser, olumsuz yönleri ile yaklaşabildiği gibi bazıları da iyimser olumlu yanından diğer bazıları da şüpheli yaklaşabilir. Yaşanan durumda ayette zorluktan bahsedilmesinin bir diğer nedeni olarak da insanın bakış açısının önemine dikkat çekmek, seçim yaparken hangi noktadan yaklaştığını fark etmesi, bilişsel açıdan daha çok kolay yanlarını görmesinin kendi lehine olacağını anlam ve önemi olabilir. Bu hususlar ışığında Fatıha Suresi'nde Allah'ın merhamet özelliğinin bireyin hayatında ve yaşadığı olayları makul anlamlandırmada aynı zamanda karşılaştığı zorlukları ile de baş etmede manevi destek yönünün gerçekleşebileceğidir.

b.c. Ahiret İnancı ve Düşüncesinin Yüksek Bilinç Düzeyi ve Oto-Kontrol Sağlaması

Fatıha Suresi'nin 3. ayetinde din gününün sahibinden hareketle ahirete vurgu yapılması manevi danışmalık açısından ayrı bir önem taşımaktadır. İlk 2 ayette Allah kendisi ile ilgili âlemlerin rabbi olarak güç ve kudretine sonra da merhametli oluşuna dikkatimizi çekerek bireyin hayatı boyunca Allah'la ilişkisi ile birlikte manevi açıdan O'nun desteğini hissedeceği bir varlık olarak tasavvurunu oluşturacak zihinsel ve duygusal zemin oluşturulduğu ifade edilebilir. Daha sonra lafzen din gününün sahibi olarak hesap gününe yani ahirete dikkat çekilmesi, hem Allah'ın yaratılmışlar üzerindeki güç ve kudretinin sadece bu hayatla sınırlı olmadığını hem de ahiret bilincinin bireyin Allah'ın kuşatıcılığı, gücü, kudreti noktasında kendisine yüksek bilinç düzeyine ulaştırmasına ve oto kontrolü ile de kaliteli yaşamayı sağlamasına yardımcı olabilir.

Ahiret inancı insanın dünya hayatını sürdürürken bilişsel ve davranışsal açıdan olaylara hayata dair bakış açısını yüksek bilinç düzeyinde inşa etmesine vesile olur Çünkü ahiret inancı ve düşüncesi ile insan, kendi hayatının bir gün sona ereceğini ancak ölüp yok olmayacağını; yeniden diriltileme ile yaptıklarından dolayı Yaratıcısı tarafından hesaba çekilip adeta dünyaya gönderilişinin anlam ve önemini ne kadar kavradığını

ve buna göre nasıl davrandığını görme imkânına kavuşacağı, yaptıklarının Yaratıcısı katında ne kadar geçerlilik ve kabul boyutuna ulaştığını anlama imkânına kavuşur. Ahiret inancının aynı zamanda insanın hayata bakışını gözden geçirmesine de imkân sağlayacağından manevi açıdan tutarlı ve kaliteli bir hayat tarzı ile oto kontrolü gerçekleştirme üzerinde önemli bir etkisi olabilir (Genç, 2018: 69).

Kendimizi, dünyayı ve davranışlarımızı anlamlandırma bakımından ahiret düşüncesi çok önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Ahiret düşüncesi insana bu dünyada bir amaç ve hayat için bir anlam sunmaktadır. Ahiret yüksek/yüce değerleri temsil eder. Başka bir ifadeyle dünya, hayatın salt maddi yönünü, sırf dünyevi kazanımları ve geçici tatminleri ifade ederken ahiret, bu hayatın öbür tarafına, yani hayatın daha yüce ve ahlaki değerlerine, sonsuzca sürecek olan huzur ve tatmine işaret eder. Bu yüce değerler, daha alt seviyedeki değerlerin kendisi için var olduğu ve peşinden gidilmesi gereken gayedir. Dünya zaman açısından “hemen, şimdi” ve “az değerli”; ahiret ise “henüz gelmeyen ve “yüce bir değere sahip olan” dır (Hökelekli,2007: 7). Bu bakış açısı içerisinde birey günlük hayatı içerisinde yaşadığı sıkıntı, zorluklar karşısında bunların biteceğini düşünür. Kendisi için yaşadıklarından daha değerli olan hususların olduğunu fark etmesine sebep olur. Ahiret düşüncesi bir boş vermişliği değil az değerli olanla daha değerli olan arasındaki ayırımı yapmaya imkân sağlar.

İnsan hayatında yaşadığı şeyi önemser ve yaşanan onun için biricik ve önemli hale gelir. Bu durum çoğu zaman yaşanılanlardan olumsuz yönde etkilenmeye de sebep olabilir. Çünkü kişi yaşadığı durumu aşırı derecede önemseyince, hatta sadece kendisinin bunu yaşadığını düşündüğünde yaşanılan olay ya da durum kişi üzerinde daha etkili hele gelir. Eğer yaşanan durum belirsizlik ve olumsuz sonuçlar ortaya koyacak bir niteliğe sahipse ya da kişi tarafından olayın bu yönleri öne çıkarılıyorsa etki oranı daha da artabilecektir. Belli bir zaman sonra bireyin hayatı altüst olabilir ve psikolojik bazı sorunların oluşmasına neden olabilir. İşte böylesi bir durumla karşı karşıya kalmayı önleyebilecek ya da bireyin yaşanan olay ya da durumları değerlendirme biçimini belirleyecek önemli manevi destek ahiret inancı ya da düşüncesi olabilir.

Ahiret inancının ve düşüncesinin özünde yer alan bu dünyanın geçiciliği ile beraber “değer” noktasında çok değerli olanla az değerli olanın ayırımının yer alması (Günel, 2016: 420) yaşanan olay ya da durumlardan olumsuz etkilenmeyi azaltabilecek veya önleyebilecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Her gün namazda okuduğumuz ve Kur’an-ı

Kerim'in başında yer alan başlangıç, ön söz mahiyetinde yer alan Fatiha Suresi'nde Allah'ın 3. ayette kendisini din günü/ hesap gününün yegâne hâkimi olarak nitelendirmesi, kişinin ahiret düşüncesi çerçevesinde manevi bir desteği içselleştirmesi ve yakinen hissetmesine vesile olabilir.

Fatiha Suresi'nde Allah'ın bu ayette din günü/ hesap gününün yegâne maliki olarak kendisini nitelendirmesi, sadece ahiret düşüncesi-nin kişinin ruhsal dünyasını kuşatmakla kalmaz, aynı zamanda ahiret hayatında insanın içinde bulunacağı durumu daha iyi idrak etmesini de sağlar. Zira ahiret hayatında Allah'ın o ortamın yegâne hâkimi olması sadece O'nun etki gücünü ve hakimiyetini ortaya koymaktadır. Bu da ahiret düşüncesinin insan üzerindeki etkisini daha güçlü bir şekilde hissettireceği gibi aynı zamanda kişinin dünya hayatındaki tutum ve davranışlarındaki tavrını, seçimini daha üst seviyedeki kriterleri gözeterek yapmasına neden olabilecektir. Çünkü ahirette tek söz sahibi Allah'tır, karar verici O'dur ve O'nun dışında hiçbir kimsenin etki gücü olamayacaktır. Bu da Allah'ın ahiret hayatına verdiği değeri ve önemi ortaya koyabildiği gibi insan için de aynı durumun geçerli olmasını sağlamaktadır. Dünya hayatının ahiret hayatının kazanım yeri olması özelliği insanın dünyayla ilişkisinde belirleyici bir özelliği de beraberinde getirmektedir. İnsan ne materyalist bir zihniyet içerisinde dünyaya tapan ve onu biricik noktaya getiren ne de onu boş veren, önemseyen bir tutum sergilemek yerine dengeli davranan bir kişilik özelliğine sahip olmasını sağlayacaktır. Ahiret inancının ve düşüncesinin Fatiha Suresi 3. ayette zikredilen bu tanımlamasına bağlı bireyde şekillenecek olan tutum ve davranışlarla dengeli davranmasına imkân sağlayabilir ve bireye yönelik manevi destek olarak nitelendirilebilir.

b.d. Yardım İstenecek Varlık Olarak Allah Tasavvuru

Fatiha Suresi'nde manevi danışmanlık açısından bireye katkı sağlayacak manevi destek unsuru olarak kişiye yardım edecek varlığın Allah olduğunun bilinmesi ve bunun hissedilmesidir. İnsan için önemli durumlardan birisi de kendisine başta zor anları olmak üzere gerektiği zamanlarda kendisine yardım edecek birilerinin olmasıdır. Bu durum bireyi rahatlatır ve kendine güç katar. Çünkü insan sınırlı bir varlık olarak yapabildiği şeyler olduğu kadar yeterli olamadığı, yapamadığı şeyler de olabilmektedir. Böylesi durumlarda kendine yardım eden, yol gösteren, rehberlik yapan birilerinin olması kişinin hayatını sürdürülebilir kılacağı gibi hayata karşı olumlu tutum geliştirmesine de vesile olabilir. Burada kişiye yapılan yardım ile yardım edenin özellikleri de son derece belirleyici olmaktadır.

Yardım eden, yardım ettiği kişiye nasıl yardım edeceğini bilen ve bu imkânı olan bir kişiye yardım alan için bunun anlam ve önemi çok farklı olacaktır. Bu nedenle Fatıha Suresi'nde Allah mümine "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz." ifadesini kullanarak hem onun Allah'la ilişkisi açısından imana dayalı bir durumun gerçekleşmesine, imanın doğal sonucu olan Allah'a mutlak anlamda teslimiyet güçlü bir bağlılığı ortaya koyan tavrı, hem de insan olarak kendisinin Allah'la ilişkisinde ancak O'nun kendisine yardım edebilecek yegâne varlık olduğunu ifade etmesine zemin oluşturmaktadır (bkz, Kula, 2006: 74). Bu sayede insan kendisini yalnız hissetmez, kendisini yaratan Allah'ın onu terk etmeyeceğini, zorda kaldığında yardım edeceğine olan inancı zorlukları aşacağına olan inancı da artırır. Zira Mehmedoğlu, bireyin Allah inancı ve tasavvurunun oluşmasında Kur'an-ı Kerim'deki Allah'la ilgili bilginin önemine dikkat çekerek Allah'ın yetkin ve Kadir-i Mutlak sıfatlarla tasavvur edilmesinin sağlandığı ve bunun her şeyin nedenini açıklamada ve hayat tarzını belirlemede etkili olduğuna dikkat çekmiştir (Mehmedoğlu, 2011:191-192).

Allah'tan yardım istemek, mutlak yardım edebilecek güç ve kudrete sahip tek varlığın Allah olduğu bilincinin insan kazandıracağı olumlu etkiyi oluşturmakla birlikte kişiye yardım etme açısından vesile olabilecek olan başka insanların da Allah'ın yardımının bir başka şekilde diğer insanları vesile kılarak gerçekleşeceğine olan inancını güçlendirebilir. Dolayısıyla bu bakış açısı yardım davranışında insanların birbirlerine yardım etme duygularını öne çıkartır ve yardım edenin yardım edilenle ilişkisinde ise yardım edenin tepeden bakan, yardım edilenin de yardım eden karşısında ezilen bir tavrının da oluşmasını ortadan kaldırır. Bu da manevi duygularının güçlenmesine ve insani ilişkilerde belirleyici bir özelliğin oluşmasına da vesile olur.

Fatıha Suresi'ndeki bu ayette kulluk ile yardım isteme noktasında kurulacak ilişkide sadece Allah'ın varlığının dikkate alınması aynı zamanda kulluk ile yardım arasında önemli bir bağlantıyı da gösterdiği düşünülebilir. Birey iman gereği kulluk ve ibadeti sadece Allah'a yapmalıdır, bunun doğal sonucu olarak da kulluğunu gerçekleştirirken de en iyi şekilde yapmasını sağlayacağı yardımı da ancak Allah'tan dilemesi gerekir. Mümin Allah'tan dileyeceği yardımı önce kulluk ve ibadet noktasında Allah'tan dileyerek manevi yapısını güçlendirmekte bunu doğal sonucu olarak ta yapacağı işlerde başarılı olma ve ne iyi şekilde yapabileceği imkânına da kavuşabilmektedir. Bu manevi güç aynı zamanda onun karşılaştığı zorlukları daha rahat aşabileceği inancını güçlendirebilir ve kendine güvenini sağlar.

Fatiha Suresi'nde Allah'tan yardım isteme manevî açıdan bireyin hayatla ilişkisine de olumlu etki yapabilecek bir özelliği de kazandırabilir. İnsanın hayata bakışında her zaman Allah'ın yakınlığını ve yardımını hissetmesi hayata bakış açısında iyimser bir tutum sergilemesine neden olabilir. Eğer bir zorlukla karşılaşırsa zorluğun yanında kolaylığın olduğunu hatırlaması kolaylaşır ve hayata karşı iyimser, güven duygusu ile yaklaşan bir tutum sergileyebilir. Böylece bu manevî destek onun hayata tutunmasında da etkili olabilir. Zira Allah'la ilgili başta olmak üzere genel olarak dini bilgi sahibi olan bireylerin her zaman Allah'ın kendisiyle olduğunun bilincinde olması, Allah'ın yardım ve inayetinin bir gün mutlaka tecelli edeceğine olan güveni ve Allah'ın inananlara dair olumlu vaatlerini bilmesi onların umut düzeylerini artırıcı yönü bulunduğu tespit edilmiştir (Kulu, 2019: 68).

b.e. Manevi Danışmanlık Açısından Dua Pratiği

Fatiha Suresi 6. ve 7. ayette Allah dua ile müminin kendisinden başta dosdoğru yola ulaştırmasını ihtiva eden bir talepte bulunmasını isteyerek duanın önemini kavramasına imkân sağlamaktadır. Zira dua, insanoglunun vazgeçilmez Allah'a yönelişidir. İnsanın hayatında gerçekleşmesini istediği arzu ve istekleri olduğu gibi bazı sıkıntı, zorluk ve engeller de bulunmaktadır. Bu itibarla insan hem arzu, isteklerinin gerçekleşmesinde hem de karşılaştığı güçlükleri aşmada en büyük manevî destek olarak duaya yönelmektedir. Dolayısıyla duanın, bireylerin sorunlarıyla başa çıkmasına kolaylık sağladığı yapılmış farklı konulardaki çalışmalarda da tespit edilmiştir. Bu çalışmaların pastoral psikoloji, transpersonal psikoloji ve sufi psikolojisi gibi din ve maneviyat konularını alan yaklaşımların etkisi ve din psikolojisinin ele aldığı konu olması sebebiyle dua ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır (bkz. Gashi, 2016: 2).

Dua etme, kendisinden güçlü hissedilen Allah'a yönelerek gerçekleştirilen bir eylem olduğundan sevilen birinin kaybı, çaresizlik durumu ve yaşanan ciddi sorunlar karşısında kullanılan ve olumlu sonuçlar alınan bir durumdur. Böylece dua ile olaylar yeniden yorumlanır ve yaşanan durumların kabullenilmesini kolaylaştırır bu yönüyle dua aktif, bilişsel başa çıkma stratejilerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Kişi dua ile kendini Allah'a yakın hisseder, yaşadığı olayların oluşturduğu duygularını, tepkilerini istek ve ihtiyaçlarını açığa vurur. Aşkın bir varlıkla kurulan yakınlık ve buna bağlı iç huzuru yaşanır. Bu durum dine bağlı bir manevî durum olmakla birlikte dua dinle bağlantılı olmaksızın da gerçekleşen bir durumdur. Aşkın bir duygu ve hissiyat ürünü gerçekleşen dua, dinle bağlantılı olmaksızın da gerçekleşir. Dolayısıyla maneviyatın

hem dini hem de dini olmayan fakat içten gelen bir samimiyet ve duygu kökenli bir boyutu olduğu düşünülmektedir (Ekşi & Keskinoglu, 2020; 245). Bu yönüyle inanan inanan herkesin somut bir ihtiyaç, bireyin ya da grubun temel hayatî ilgilerinin ciddî olarak tehdit edildikleri bir felaket ve çaresizlik durumu, her zaman bir dua vesilesi olur. Açlık, kuraklık ve fırtına tarafından meydana getirilen ölüm tehlikesi, yırtıcı hayvan ya da düşman saldırısı, hastalıklar veya salgınlar, hakarete uğrama, suçlanma veya kısırlık utancı yüce bir kudrete dua etmeye kişileri isteklendirir. İster bir arzunun gerçekleştirilmesi ister bir çaresizliğin yatıştırılması maksadıyla yapılsın, her durumda duayı zarurî kılan sebepler vardır. Her durumda dua bir talep ve yöneliştir: dua, bilinmek ve işitilmek talebinden başka bir şey değildir (Hökeleki, 1998; 213).

Her ne kadar dua görünüşte kişinin Allah'a sıkıntısını dile getirerek sorunuyla baş etmede pasif bir başa çıkma metodu olarak görülse de aslında pek çok durumda aktif bir metot olduğu değerlendirilir. Kişi dua ettikten sonra sorunun yükünün üzerinden kalktığına ve şimdi artık sorunun "Tanrı'nın elinde olduğuna" inandığında aslında sorunu bir süreliğine askıya almış olur. Dua etmek, durumu değiştirmese de kişinin durumu kavramsallaştırmasını değiştirir (başa çıkmada ikincil kontrol). Sorunu Tanrı'ya havale eden kişi duygusal bir mola alarak sorunu başka bir biliş seviyesinde çözmek için ortam sağlamış olur (Baş, 2017: 171).

Duada ümit duygusu ve geleceğe ilişkin bir yönelim vardır. Yaşanan durum ne kadar umutsuz olursa olsun Tanrı gelecekte bu durumu değiştirebilir. Ümit ve optimist gelecek yönelimi ise korku ve ümitsizlik duygularının, destekleyici bir Tanrı imgesine yakarmak da yalnızlık duygusunun panzehiridir. Dolayısıyla dua etme eylemi, düşüncüyü destekleyici bir Tanrı'ya yönlendirmek suretiyle acil bir rahatlama ve gelecek yönelimli ümit duygusu uyandırarak kişiyi stresten uzaklaştırır. Dua eden kişi sorununu Tanrı'ya havale eder. Böylece bilişsel olarak olayı yeniden değerlendirmek ve çözüm yollarını değerlendirebilmek için bir mola vermiş olur. Mola sonrası dinî değerlerle uyumlu bir çözümün ortaya çıkması büyük bir ihtimaldir. Ayrıca dua gelecek yönelimli umut duygusu da taşır. Teslimiyet duygusu ile kontrolümüz dışındaki hayat olayları üzerinde kontrol sağlamaya çalışırken dua beyhude enerji harcayarak yıpranmamızı da engeller (Baş, 2017: 172).

Fatiha Suresi'ni her rekâtta okuyarak surede yer alan duayı yapmak manevi açıdan yoğun bir şekilde Allah'ın huzurunda bulunmanın getirdiği rahatlamayı yüksek bilinç düzeyini yaşamayı sağlamasıdır. Zira geleceksel olarak ibadette veya dinî tecrübeye yapılan tefekkürün amacı

Tanrı'yla ilişkiye girip onun huzurunda hazır bulunmaktır. Tefekkürün temel amacı bireyde dinî tecrübeler yaşamasını sağlamasıdır. Bu tefekkür bireyde, değişik bilinç durumlarına yol açtığı için bir rahatlama meydana getirir (Baş, 2017: 167).

b.f. Anlam Verme ve Sorun Çözme Becerisi Açısından Doğru Yola İletilme İsteği

Duanın manevi güç kazanma ve Allah'ın yardımını hissederek sorun çözeceğine inanmayı kişiye kazandırma özelliği çerçevesinde Fatıha Suresi'nde müminin yaptığı duada doğru yola, nimet verdiklerinin yoluna Allah'ın kendisini iletmesini istemesi, manevi açıdan duanın etki gücünü artıracak özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Burada mümin dua ederken önce Allah'tan kendisini doğru yola iletmesini istemekte bu istek duası müminin olaylara bakış açısını belirlemesine katkı sağlayacak bir dua olarak nitelendirilebilir. Aynı dua içerisinde nimet verdiklerinin yoluna sapmış olanlar değil şeklinde dua ederek doğru yolun gerçekleşmesinde kendisine destek olacak kişilerin model olma yönüne işaret ettiği düşünülebilir. Zira Allah'ın nimet verdiği kişiler olarak Nisa Suresi 69. ayette peygamberler, sıddıklar, şehitler, salih amel işleyen kişiler zikredilmektedir. Bu kişilerin yoluna iletmesinin istenmesi kaliteli bir hayatı arzulama ve doğru yolun bu nitelikteki insanların hayat tarzı ile gerçekleşeceğini dua ile içsel bir konuşma tarzı çerçevesinde ifade ederek manevi bir destek oluşmaktadır.

Duasında nimet verdiklerinin, sapanların yoluna değil şeklindeki dua biçimi aynı zamanda olayları doğru değerlendirme, anlamlandırma açısından kriter olarak Allah'ın nimet verdiği kişiler olarak belirtilenlerin hayat tarzları bireye yol göstereceğinden ve rehberlik yapacağından manevi destek olarak kişiyi sağlıklı düşünmeye imkân sağlar ve rahatlatır.

Dua ederken bireyin Allah'ın doğru yola ve nimet verdiklerinin yoluna iletmesini istemesi aynı zamanda Allah tasavvurunun açısından sürenin başındaki Allah bilgisinin kendisine rehberlik yapacak özelliği olduğunu da göstermektedir. Çünkü dua eden kişinin tasavvurundaki Tanrı güçlü, her şeye kadir ve her daim mevcut bir Tanrı ise, problemi betimleyen konuşma potansiyel olarak sınırsız bir kabiliyete sahip bir destek kaynağına atfedilir. Eğer Tanrı kişinin destek grubunun bir üyesi ise bu durumda Tanrı'nın destekleyici olduğu algısı (algısal destek) dua doğrudan yanıtlanmamış olsa dahi (erişilmiş ya da kabul edilmiş destek) stresin rahatlatılması için yeterlidir (Baş, 2017: 171). Bu nedenle Fatıha Suresi'nin başlangıç kısmında Allah'ın kendisini Âlemlerin Rabbi ve din gününün yegâne sahibi olarak nitelendirmesi problemlerin çözümünde

güçlü bir varlık olarak kendisini anlayan bilen olarak görmesini sağlamaktadır. Bu şekilde görülen Allah'a dua etmek, aynı zamanda stresten kaynaklanan gerginliğin hafifletilmesine yardım eder. Çünkü inanan kişi problemlerinin çözümünde ve ihtiyaçlarının giderilmesinde kutsal varlığın kendisine yardımcı olacağını, ondan üzüntü ve kaygıyı kaldıracığını ümit eder. Dua ederek yaşadığı tecrübeler de sinir sisteminin dengesini yeniden düzenleyerek, sinir sistemini kuvvetlendirir (Koç, 2005: 81-82).

Dolayısıyla psikoterapide kullanılan serbest konuşma tekniğindeki gibi dua, duyguların ve düşüncelerin düzenlenmesinde, duygusal boşalımda bir katarsis rolü üstlenebilir. Bir başka ifade ile psikoterapide danışan, özellikle de onaylayıcı bir terapistle, sesli bir şekilde konuştuğunda duygu ve düşünceleri açıklığa kavuşur ve düzenlenir. Böylece danışan duygusal bir rahatlama yaşar. Benzer şekilde dua da içten içe konuşan kişinin kendi kendini dinleyerek duygu ve düşüncelerini açıklığa kavuşturmasına yardım eder. Duada onaylayıcı terapistin yerini kendisine yalan söylenmesi mümkün olmayan bir Tanrı tasavvuru alır. Bu yönüyle bireysel dua “gerçek ben”in açığa çıkmasını sağlayabilir. Merhametli ve bağışlayan bir Tanrı tasavvuruna yapılan “itiraflar” affedilme beklentisi nedeniyle kişide oluşan suçluluk ve suçluluğa bağlı stresi rahatlatır (Bkz. Baş, 2015: 170). Bundan dolayı Fatıha Suresi’nde Allah’ın kendisini güç ve kudret sahibi olarak alemlerin Rabbi ve merhametli özelliği ile tanıtmak suretiyle kişide oluşan Tanrı tasavvuru da onun üzerinde aynı şekilde rahatlatıcı etkiyi yapabilir.

b.g. Bilişsel Duruluk Açısından Eksik ve Tutarsız Tutum ve Davranıştan Sakınma İsteği

Fatıha Suresi’nin 7. ayetinin son kısmında yapılan duada nimet verilenlerin yoluna ilet, gazaba uğrayanların sapanların yoluna değil ifadesi ile mümin farkındalık açısından tutarlı, dengeli, davranmanın bir özelliğine ilişkin talepte bulunmaktadır (bkz. Yazır, t.y.: 130-133). Duanın bu kısmı manevi açıdan müminin doğru yola iletilmesinde özel bir değeri vardır. Zira gazaba uğrayan, sapanların yolundan Allah’ın kendisini uzak tutmasını, korumasını isteyen mümin, tutarsız davranmaktan sakınmanın kendisine olayları değerlendirme ve çözüm üretmede dingin, berrak bir bakışı kazandıracak olan inancını ortaya koyacak bir talepte bulunduğu söylenebilir. Çünkü bu ayette gazaba uğrayan, öfke içinde olan ve sapanlar olarak Mekke’de tevhid inancına aykırı tutum içinde olarak dünya hırsıyla davranan, ehli kitap olarak davranmaları gerekirken tutarlı davranmayan Yahudi ve Hıristiyanlardan hareketle (Yazır, t.y.: 134) sapsmış olma pozitif düşünme aksine düşünce bozukluğunu, yansıtan bir

durum olarak değerlendirilebilir (Abay, 2016: 126). Bu tutum ise manevi danışmanlık açısından bakıldığında pozitif davranmanın aksine insanın dengeli davranmasını engelleyen olumsuz düşünce ve duygu içinde olmasına kapı açan bir durumdur. Bu nedenle mümin Allah'a böylesi durumdan kendini korumasını isteyerek pozitif olma halinde olmayı istemektedir. Bu da kişiyi güçlü kılarak, güçlü yönlerini harekete geçirmeye imkân sağlayarak olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir (Ekşi & Keskinoglu, 2020: 230-231) ve manevi destek özelliğini taşır.

S o n u ç

Kur'an-ı Kerim'in başlangıç suresi olan ve günlük ibadet olan namazın her rekâtında okunan Fatiha Suresi muhtevası ile manevi destek sağlayıcı özellikleri sebebiyle dikkat çekmektedir. Fatiha Suresi insan-Allah ilişkisini belirleyecek nitelikte Allah'ın âlemlerin Rabbi ve Rahman, Rahim sıfatları ile merhametli olarak tanıtılması son derece dikkat çekici bir husustur. Çünkü insanın Allah'la ilişkisinde O'nu tasavvur edişi önemlidir. Bu yönüyle özellikle her namazda okunarak bireyin günlük hayatını şekillendirecek Allah'la ilişkisi O'nun algılanışı ile ilgilidir. Allah tasavvurunda Allah'ın gücünü, kudretini hissedene ve merhametiyle de kendini anlayan bir Allah'la ilişkisi olan mümin yaşadığı olaylar karşısında iyimser olan kendi imkânlarının farkında olarak Allah'ın yardımını hisseden, herhangi bir nedenle zorlukla karşılaştığında zorlukların üstesinden gelebilen, olayları daha makul anlamlandırabilen bir algı oluşturabilen bir durumu yaşayabilir.

Fatiha Suresi'nde Allah kendisini din gününün yani ahiretin sahibi olarak tanımlayıp ahiret düşünce ve inancının müminin hayatında oto kontrolünü sağlama ve kaliteli yaşamayı amaçlamasına imkân sağlayabilir. Ayrıca Fatiha Suresi'nde manevi danışmanlık açısından son derece etkili ve önemli olan dua örneği ile mümine rehberlik yapılmakta ve Allah'tan yardım isteme ve kulluk etmenin örneği sergilenmektedir. Fatiha Suresi'ndeki duada mümin Allah'ın kendisini doğru yola iletmesini öfke içinde olan gazaba uğrayan ve sapmış olanların haricinde nimet verdiklerinin de yoluna ilet duası ile sağlıklı düşünme, olumlu düşünme imkânı sağlayan bir durum oluşabilir.

K a y n a k l a r

Abay, A. (2016). Fatiha Suresi ve şahsiyet inşası. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 91-134

Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı- din araştırmalarına bir bakış. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77

Baş, S. (2017). Manevi danışmanlıkta duanın bir destekleme metodu olarak kullanımı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52, 161-198.

Batar, Y. (2012). Empatik düşündürme yoluyla merhamet eğitimi-Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ışığında. *Diyanet İlmî Dergi*, 48(1), 43-66.

Demir, R. (2017). *Beyin temelli öğrenme yaklaşımına dayalı din öğretimi*. Adana: Karahan.

Doğan, İ. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.

Ekşi, H. & Keskinoğlu, Ş. M. (2020). Manevi yönelimli psikolojik danışma teknikleri. [çinde] *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. Ed. H. Ekşi. (ss. 220-264). İstanbul: Nobel Yay.

Ekşi, H., & Kaya, Ç. O. (2020). Maneviyat ve psikolojik danışma. [çinde] *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. Ed. H. Ekşi. (ss. 1-24). İstanbul: Nobel Yay.

Ekşi, H., Çelebi, D. Ç. & Yaman, N. (2020). Kurumlarda manevi danışma ve rehberlik. [çinde] *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. Ed. H. Ekşi. (ss. 265-298). İstanbul: Nobel Yay.

Gashi, F. (2016). Dua ve hayat memnuniyeti üzerine karşılaştırmalı bir araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1-30.

Genç, F. M. (2018) Merhamet eğitiminin saldırganlık davranışını azaltmadaki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 61-82.

Günal, Y. (2016). Kıyametin ve ahiretin hayatımıza ve çevreye dönük yüzü. *İslami Araştırmalar*, 27(3), 141-426.

Hökekleli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Hökekleli, H. (2007). Dini hayatın bütünlüğü açısından ahiret inancının psikolojik temelleri. *İlahiyat Fakülteleri XII. Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumu*. <https://www.kelam.org>, E. T. : 18 Ağustos 2019.

İmam Mâturîdî (1995). *Te'vilâtü'l-Kur'an'dan tercüme*ler (Çev. Bekir Topaloğlu). Ankara: İmam Ebû Hanîfe ve İmâm Mâturîdî Araştırma Vakfı.

Koç, M. (2005). Dua ve ibadetin ergenlerin ruh sağlıklarına etkileri üzerine teorik bir yaklaşım. *Diyanet İlmî Dergi*, 41(4), 63-90.

Koç, M. (2012). Manevî-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 201-237.

Kula, M. N. (2006). İstenmedik ve beklenmedik olaylarla karşılaşan bireylere yönelik moral ve manevî desteğin önemi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 73-94.

Kula, M. N. (2014). İmam Mâturîdî'ye göre Fatıha Suresi ışığında insan-Allah ilişkisi. [içinde] *Uluğ Bir Çınar, İmam Maturudi Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ed. E. Kartal. (ss. 223-227). İstanbul: Doğu Araştırmaları Merkezi

Kulu, U. A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde umut, iyimserlik ve Allah tasavvuru ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Özden, Y. (2019). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem.

Yapıcı, A. (2013). *Rub sağlığı ve Din*. Adana: Karahan.

Yazır, H. (t.y.). *Hak dini Kur'an dili - I*. İstanbul: Azim.

Yıldıoğan, Ç. (2012). *7-12 Yaş arası çocuklarda tanrı tasavvuru (Karşehir/Çiçekdağı İlçesi örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 159-200
Issue: 2 • December 2020 • 159-200

Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Uygulamaları

Practices of Muhammad the Prophet of Islam, as an
Example of Client-Centered Spiritual Counseling

Yusuf Koç

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Türkiye

MA Student
Balıkesir University
Institute of Social Science
E-mail: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 11 Ağustos 2020 • 11 August 2020
Kabul Tarihi • Accepted 03 Kasım 2020 • 03 November 2020

Ö z e t

Sekülerleşmeyle birlikte özellikle Batı toplumlarında oldukça ilgi gören manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, ülkemizde de kurumsal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami dışı yeni bir din hizmeti olarak giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. İslami pratikleri merkeze alan Türkiye'deki manevi danışmanlık hizmetlerinde danışan odaklı manevi danışmanlık uygulaması henüz sistematik olarak yapılmamaktadır. Bu tür çalışmaların ülkemizde gelişmesine yardımcı olmayı ve ilgili literatürün oluşmasına katkıda bulunmayı hedefleyen bu makalede, literatür taramasını temel alan dokümantasyon metodu kullanılarak konuya ilişkin teorik bir değerlendirme yapılmıştır. Bu makalenin amacı, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in manevi danışmanlık bağlamında değerlendirilebilecek uygulamalarını "danışan merkezli psikoterapi" bileşenleri özelinde psiko-teolojik açıdan inceleyip adı geçen psikoterapi yaklaşımı kapsamında Hz. Muhammed'in manevi danışman rolünü ortaya koymaktır. Bu rolü ortaya koyarken salt bir psikolojizan tutum benimsenmemesine özellikle dikkat edilmeye çalışılmıştır. Zira böylesi bir yaklaşım, teolojik içerikli peygamberlik makamına yönelik indirgemeci istenmedik bir sonuca yol açabilir. Öncelikle danışan merkezli psikoterapinin hümanistik psikoloji içindeki betimsel tanımının yapıldığı makalede, daha sonra danışanın geri bildirimlerini dikkate alarak terapötik iletişimin temel prensiplerini ortaya koyan İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in ashâbıyla yaptığı görüşmeler tematik olarak analiz edilmiştir. Temel hadis kaynaklarındaki konuya ilişkin hadisler dikkate alınarak Hz. Muhammed'in manevi danışmanlık pratikleri psiko-teolojik bağlamda değerlendirilmiştir. Bir manevi danışman olarak İslam peygamberinin otantikliğinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı makalede sonuç olarak (i) danışan merkezli psikoterapi özelinde incelenen İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in manevi danışmanlığının Rogers'in belirttiği kişisel kaynakları harekete geçirici tutum ve davranış formları olan 'samimiyet, empati ve koşulsuz kabulü' içerdiği; (ii) İslam peygamberi Hz. Muhammed'in içinde yaşadığı toplumda dinsel bir otorite olarak 'peygamber' sıfatıyla teolojik içerikli konuların dışında gündelik yaşama ilişkin psiko-sosyal içerikli görüşmeler de yaptığı; (iii) sözü edilen pratik yaşam sorunlarına yönelik yaptığı görüşmelerinde sadece teolojik referansları değil, bireyin psikolojik ihtiyaçlarını da dikkate alarak manevi danışmanlık yaptığı; (iv) ve Rogers'in danışan merkezli psikoterapi yaklaşımındaki danışmanlık becerisi bileşenlerinin İslam peygamberi Hz. Muhammed'in yapmış olduğu manevi danışmanlık uygulamalarında da tematik olarak yer aldığı saptanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Hz. Muhammed • İslam
Danışan odaklı psikoterapi • Carl Rogers

A b s t r a c t

Along with secularization, spiritual counseling and care services, which have attracted great attention especially in Western societies, have become increasingly widespread in Turkey as a new, outside-of-mosque religious service under the Presidency of Religious Affairs. The practice of client-oriented spiritual counselling in Turkey, considering Islamic practices, are not to be done systematically yet. In this article, which aims to help the development of such studies in our country and contribute to the formation of the relevant literature, a theoretical evaluation was made on the subject by using the documentation method based on the findings of the literature search. The purpose of this article is to examine the practices of Muhammad, the Prophet of Islam, which can be evaluated within the context of spiritual counseling, in terms of the psycho-theological aspects of the “client-oriented psychotherapy” components and to reveal the role of the spiritual counselor in Prophet Muhammad within the scope of the mentioned psychotherapy approach. While putting this role forward, special attention was paid not to adopt a purely psychologizing attitude. For such an approach may lead to a reductionist, unwanted result against the authority of the theological prophecy. First of all, in this article in which the descriptive definition of client-centered psychotherapy in humanistic psychology is made, Prophet Muhammad’s meetings with his companions were thematically analyzed. Considering the hadiths related to the subject in the main hadith works, the spiritual counseling practices of the Prophet Muhammad were having been reached in a psycho-theological context. In conclusion of the article, it has been determined that; i) the spiritual counseling of Prophet Muhammad examined in the context of client-oriented psychotherapy includes ‘sincerity, empathy and unconditional acceptance’, which are forms of attitude and behavior that activate Rogers’ personal resources; (ii) as a religious authority in the society, which he lived in, Prophet Muhammad, apart from theological issues, also had psycho-social discussions about daily life as ‘prophet’; (iii) in his discussions about the practical life problems mentioned, he did spiritual counseling considering not only the theological references but also the psychological needs of the individual; (iv) and the counseling skill components of Rogers’ client-oriented psychotherapy approach were found to be thematic in the spiritual counseling practices carried out by Prophet Muhammad.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Prophet Muhammad • Islam
Client-oriented psychotherapy • Carl Rogers

Giriş

İslâm dini vahiy yoluyla gelen ilâhi emrin peygamber tarafından aktarıldığı, insan hayatının her alanına etki eden, inanç, ibadet, muamele, munekehât ve ahlak ile ilgili yaptığı düzenlemelerle kuşatıcı olma özelliği taşıyan bir dindir. Bu durum Müslümanların birçok meselenin çözümü için dinî kaynaklara, din adamlarına ve dinî otoritelere danışma ihtiyacını doğurmuştur. Bu, her bir birey ve dini tebliğ edici makamda bulunan kişi için manevi danışmanlığın önemini ortaya koymaktadır.

Tarihin her döneminde olduğu gibi asr-ı saadette de insanlar kendileri için müşkül kabul ettikleri ferdi, toplumsal, dini ve dünyevî konularda bir danışmana ihtiyaç duymuşlardır. Şüphesiz kendilerinin dünyevî ve uhrevî hayatlarını düşünen, bu uğurda yaşamın her alanında en güzel örnek ve rehber konumunda olan Hz. Muhammed'in varlığı, sahâbe için büyük ve eşsiz bir ihsan olarak görülmüştür.

Sosyal bir varlık olan insanın maddi ve manevî ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar bireylerin psikolojik sağlığına tesir etmekte ve hayatını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde bu tür durumlar için daha çok bakım yerleri, özel psikoterapi merkezleri ve hastaneler işlev görmektedir. Bu yerlerde davranışçı terapi, bilişsel terapi, varoluşçu terapi vb. birçok terapi yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan biri de Carl Rogers'in "danışan merkezli terapi" ya da "birey odaklı terapi" adını verdiği yöntemdir. 19. yy'da hümanistik psikoloji ekolü içerisinde ortaya çıkan bu yaklaşım bireydeki potansiyeli ortaya çıkarma amacı gütmüştür.

Bundan on dört asır önce İslam'ın din olarak tebliğ edildiği toplumda da bazı sosyal, ekonomik, psikolojik, dinî sorunlar yaşanmış ve bunlara çözüm yolu aranmıştır. İslam peygamberi olan ve kişiliğiyle, ahlâkıyla, güvenilirliğiyle, insanlarla olan iletişimiyle her daim örneklik teşkil eden Hz. Muhammed, vefatına kadar hayatın her alanında ashabına danışmanlık yapmış, sorunlarına çözüm bulmak için bazen bizzat kendisi insani olarak rehberlik etmiş bazen de Allah'ın vahyi ve yardımıyla destek olmuştur. Hadis-i şeriflerden hareketle görülmektedir ki İslam peygamberi Hz. Muhammed, resul vazifesini icra ettiği toplumda muhatapları ile arasında özel bir dil inşa etmiştir. İletişimin muhataba bakan yönünde sahâbenin psikolojik ve sosyo-kültürel yapısı onun nebevî yaklaşımının temelini oluşturmuştur (Karaman, 2019: 1). Onun yaşantısındaki örnekliliği, ahlâkı ve her şeyden önce peygamberlik vasfı, manevi danışman olarak görülüp danışılan meselelerde cevap alınacağına bilinmesi açısından sahabe için önemli bir terapötik güç olmuştur.

a. Araştırmanın Problemi

Günümüzde psikoloji bilimi oldukça yaygınlaşmış ve farklı terapiler ortaya çıkmıştır. Çeşitli kuramlar üzerinden işlevlerini sürdüren bu terapilerden biri de Carl Rogers'in uyguladığı birey merkezli terapidir. Bu çalışmada "hümanistik psikoloji içerisinde yer alan birey merkezli terapi son yıllarda gelişmeye başlayan manevi danışmanlık ile ne kadar uyumludur ve manevi danışmanlık terapilerinde uygulanabilir mi? Birey odaklı terapi ile İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in uygulamaları ne derecede benzerlik göstermektedir?" sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Rogers'in kişisel kaynakları harekete geçirici davranış biçimleri olan "samimiyet, empati ve koşulsuz kabul" ilkeleri (Rogers, 2019a: 121), İslam Peygamberi Hz. Muhammed tarafından yapılan danışmanlıktaki uygulamaları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

a.a. Araştırmanın Amacı

Hz. Muhammed, yaptığı danışmanlıkta 19. yy'da ortaya çıkan birçok psikoloji ekolünün sistemleştirdiği çeşitli yöntemleri yaşadığı dönem içerisinde kullanmış ve sorunlara çözüm olmuştur. Bu yöntemlerden biri de her tedavi için uygulanması uygun görülmemekle eleştirilen (Rogers, 2019a: 140) ancak insana değer veren konumda olması hasebiyle Batı'da bir o kadar ilgi gören ve uygulanan danışan merkezli terapidir.

Çalışmada, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in manevi danışmanlık ilkelerine kısaca yer vermekle birlikte, psikanalizin aksine insana değer verici, onu hasta konumundan danışan konumuna (Carl Rogers'in hümanist psikolojisi, 2019) taşıyan, danışan odaklı (birey merkezli) terapiyi, Hz. Muhammed bağlamında ele alıp hadisler üzerinden değerlendirme ve analiz etme amaç edinilmiştir.

Carl Rogers'in danışan merkezli terapisiyle nebevi yaklaşımı ele alırken amacımız, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in peygamberlik sıfatıyla yaptığı danışmanlığı, salt psikolojizan bir tavırla bir psikoloji ekolu tarafından doğrulamak veya yanlışlamak değil, Hz. Muhammed'in psiko-teolojik içerikli danışmanlık aktivitelerini modern psikoloji içerisinde hümanistik psikoloji ekolünde değerlendirilen Rogers'in danışan odaklı terapisi ile daha iyi anlamaya çalışmaktır. Bunun için Rogeryan terapide ön planda olan danışan-danışman ilişkisinde danışmanın, danışanda var olduğunu düşündüğü kişisel kaynakları harekete geçirici psi-

kolojik tutum veya davranış biçimleri -samimiyet, empati, koşulsuz kabul- üzerinden Hz. Muhammed'in danışman rolü incelenmek istenmiştir.

a.b. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında din psikolojisi ve manevi danışmanlık alanında yapılan çalışmalardan istifade edilmiş; çeşitli kitap, tez, makale ve temel hadis kaynaklarından yararlanılmıştır. Literatür taraması yapılarak elde edilen veriler ışığında içerik analizi yapılmıştır.

Modern psikologlarca benimsenmeyen manevi danışmanlık kavramı üzerinde durulup tanımı yapılmış, Carl Rogers'in birey odaklı danışmanlığı İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in uygulamaları üzerinden ele alınmıştır. Psikoloji ekollerinden hümanistik psikoloji genelinde, birey odaklı danışmanlığın temel kaynakları olan "samimiyet, empati ve koşulsuz kabul" üzerinde durulmuş ve İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in manevi danışmanlığı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma, sözü edilen bu terapi yaklaşımı ve İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla sınırlandırılmıştır.

a.c. İlgili Araştırmalar/Literatür

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması ülkemizde henüz yeni sayılabilecek bir alan olmasına rağmen literatüre katkı sağlayabilecek çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in farklı alanlardaki manevi danışmanlık uygulamalarına yer veren yayın sayısı ise azdır. Bunlara; Hüseyin Certel'in "Hz. Peygamber'in Aile Danışmanlığı Uygulamaları", Garip Aydın'ın "Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı", Faruk Kanger'in "Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekligi", Adem Dölek'in "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması" çalışmaları örnek verilebilir. Bu yayınların dışında birçok çalışmada da kısmi olarak Hz. Muhammed'in manevi danışmanlığına yer verilmiştir.

Belirtilen çalışmaların yanında manevi danışmanlık alanı, farklı terapi uygulamaları açısından incelenmekte ve İslami bir manevi danışmanlık metodu oluşturulma çabaları devam etmektedir. Ancak manevi danışmanlık alanı için şimdiye kadar Carl Rogers'in öncülük ettiği birey merkezli danışmanlık uygulaması ve Hz. Peygamber'in danışan merkezli terapi uygulamaları üzerine çalışmalar yapılmamıştır. Bu araştırma alanındaki eksikliği gidermeye ve katkı vermeye yönelik bir çalışmadır.

b. Hümanistik Psikoloji ve Danışan Merkezli Psikoterapi

Psikanaliz ve davranışçılık 1960'lı yılların başına kadar psikoloji alanında öncü akımlar olmuşlardır. Freud'un öne sürdüğü psikanalitik kurama göre insan cinsel ve saldırgan dürtülerinin yönettiği bir varlıktır. Davranışçılık ise insanın "ileri düzeyde gelişmiş büyük bir fareden ya da kurgulanmış bir robot"tan (Sert Ağır, 2010: 233) farklı olmadığını ileri sürmektedir. Söz konusu kuramlar insan davranışlarının kendi bilinçli seçimlerinden ziyade, irade dışı yönelimler tarafından oluştuğunu belirtmektedirler. Bu kanı zamanla değişmiş, Carl Rogers ve Abraham Maslow'un öncülüğünü yaptığı hümanistik psikoloji ortaya çıkmıştır. Böylece davranışçılık ve psikanalizin dışında üçüncü bir ana akım olarak hümanistik kuram, psikoloji ekollerine dâhil olmuştur.

Hümanistik kuram, insana olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmış ona değer vermiştir. Buna göre bireyin benliğinde fitrat itibariyle olumlu, iyi özellikler vardır. Yaşantının akışında bu özellikler ortaya çıkar ve kendini gerçekleştirme mümkün olabilir (Sert Ağır, 2010: 233). Her insan kendisinden sorumludur ve yaşantısını anlamlı hale getirecek seçimleri kendi kararıyla yapar.

Bu yaklaşımda daha önce kişinin başından geçen olaylar ön planda değildir, bir önemi yoktur ve çocukluk dönemi yaşantılar o kadar da önemli değildir. Önemli olan bireyin kendini ve çevresini şu an - burada nasıl algılayıp seçimlerini ne şekilde oluşturduğudur. Rogers'a göre bireylerin duygu, tutum ve davranışları her ne olursa olsun çevrelerinden görecekları sevgi, saygı ve yakınlık onların kendilerini gerçekleştirmeleri için yeterli olacaktır (Tuna, 2018: 79).

Danışan merkezli psikoterapi ise varoluşçu, hümanistik psikoloji ekolünün önde gelen temsilcilerinden Carl Rogers'in 1940 yılından itibaren uyguladığı terapi yöntemidir. Rogers en son "kişi odaklı yaklaşım" isminin daha uygun olduğunu düşünse de "yönlendirmesiz danışmanlık", "danışan merkezli terapi" (Rogers, 2019a: 120) ve "hasta odaklı yaklaşım" (Rogers, 2019b: 348) isimleri de terapi için kullanılmıştır. Bu kuram özellikle ortaya çıktığı dönemde "danışanın duygularını yansıtma tekniği, danışanın son sözlerini tekrar etme tekniği" (Rogers, 2019a: 140) gibi cümlelerle karikatürize edilip ciddi manada eleştiriye tabi tutulsa da zamanla psikoloji camiasında kabul görmüştür.

Bu yöntemde bireylerin doğru koşullar altında kişiliklerini daha fazla geliştirmeye ve olgunlaştırmaya yönelik eğilimlerinin doğuştan itibaren kendilerinde bulunduğu kabul edilir (Özer ve Öztürk, 2018). Da-

nışan odaklı terapide yönlendirme yapılmaz, danışan değiştirilmeye çalışılmaz ve danışanın danışmanını değiştireceği kabul edilir. Danışmanın rolü, uyum bozucu davranışların uyum sağlayıcı davranışlar haline gelmesine olanak sağlayıcı bir ortam oluşturmaktır (Kayaoğlu, 2018: 148). Var olan problemlerin çözümü için danışanlar kendilerini iyileştirebilecek kararları verebilme ve bu doğrultuda adım atabilme yeteneğine sahiptir. Kendini tanıyan ve problemleri için en iyi çözümü bulabilecek olan yine kendileridir.

Rogers'a göre kişinin çocuklukta kendini gerçekleştirme çabaları, çevresi tarafından engellenir. Eylemleri büyükleriyle çatışan çocuk, kendini ifade eden doğal eylemlerinden uzaklaşıp beklentileri karşılamaya yönelik hareket eder. Bu durum çocuğa verilen değerın koşullu olduğunu hissettirir. Örneğin kardeşine yönelik düşmanlığına sürdürmesi halinde ailesi tarafından sevilmeceğine inanan çocuk onların sevgisini kaybetmemek uğruna benliğinin büyük bir kısmını kaplayan duygu ve deneyimlerini reddeder. Bu nedenle terapi esnasında danışan söylediklerinden bağımsız olarak saygı görüp koşulsuz kabul edildiğini hissetmelidir. Hz. Peygamber'in sünnetinin toplumsal değer yargılarını ve kültüre duyarlı yapısını düşündüğümüzde Rogers'ın bireyin çocukluk çağında çevresel etkenleri olumsuzlayan bu yaklaşımından iyi bir kıvam yakalayıp yerelleştirmek gerekebilir. Bu ancak danışmanın içtenlikle yaklaşmasıyla mümkün olur. Böylece reddedilme korkusu yaşamayan danışan, kişiliğinin kabul edemediği yanlarını kabul edecektir. Süreç sonunda uyum bozucu davranışların ortadan kalkmasıyla kendini gerçekleştirme eğilimi doğal olarak yoluna girecektir. (Kayaoğlu, 2018: 148).

Rogers bu yaklaşımıyla dönemindeki baskın, yönlendirici ve danışanına üstten bakan davranışlara karşı çıkararak her danışanını özel ve biricik bir birey olarak görmüştür. Diğer hümanistler gibi bireyin geçmişinden çok geleceğe odaklanmasında teolojik referanslara önem vermiştir (Kişilik kuramları, 2010). Danışanlarını yönlendirmekten sakınmış, içsel deneyimlerine değer atfederek iyileşme yolunda danışanlarına yol- daş olmuştur.

Rogers'a göre insan "doğasından ötürü doğal olarak iyi, pozitif" ve "güven duyulan" bir organizmadır. Onun tanımı ile insan olmak, "içsel ve dışsal durumlarda gelişme için yeterli olmak, kendi oluşturduğu dünyasında kendini algılayabilmek, gelecek yaşamda adım atabilmek için kalıcı seçimler yapabilmek ve bu seçimlerde uygun hareket etmek" tir (Sert Ağır, 2010: 255). Ona göre bir çiçek, meşe, solucan ya da kuş veya

nihayetinde bir insan uyarının içeriden veya dışarıdan gelmesine, ortamın uygun olup olmamasına bağlı olmaksızın bir organizma olarak kendini sürdürme, güçlendirme ve yeniden üretme davranışlarını sergiler. Bu, kendini gerçekleştirme eğilimidir ve bütün organizmalarda mevcuttur (Rogers, 2019a: 123). Kendini gerçekleştirme eğilimi engellenebilir ancak organizma yok olmadan yok edilemez. Rogers, bu durum için çocukluğunda yaşadığı ve etkilendiği bir örneği verir:

“Çocukluğumda kış için patatesleri muhafaza ettiğimiz kap bodrum katında, küçük bir pencerenin yaklaşık bir metre altında dururdu. Koşullar hiç uygun değildi. Patatesler filizlenmeye başlar, baharda toprağa ekildiklerinde verdiği sağlıklı yeşil filizler yerine soluk beyaz filizler verirdi. Ancak bu hüznü, sağlıksız, zayıf filizler pencereden gelen uzakta ışığa ulaşmak için yine de yaklaşık bir metre uzarlardı. Bu filizler tuhaf ve beyhude gelişimleri ile tarif ettiğim yönelimli eğilimin bir tür çaresiz ifadesiydi. Asla bitki olamayacaklar, asla olgunlaşamayacaklar, gerçek potansiyellerini asla gerçekleştiremeyeceklerdi. Ancak en kötü koşullarda dahi var olmaya çalışıyorlardı” (Rogers, 2019a: 123).

Rogers’a göre psikopatolojiler ya da hastalıklar kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerine engel olan, onların oldukları gibi kabul edilmemesi, onlara saygı duyulmaması, empatik yaklaşılmaması ve onlara karşı sahici olunmamasından kaynaklanmaktadır (Balcı ve Korcan, 2018: 33). Amerikan Psikoterapistler Akademisi’nin bir konferansında Rogers, Ellen West vakası (bkz. Rogers, 2019a: 168-179) üzerine konuşurken çok sınırlanmış ona terapistik yapan danışmanlara onu bir “nesne” olarak gördükleri için öfkeli bir sunum yapmıştır. Ellen’in kendisine gelen bir danışan olsaydı nelerin farklı olabileceğini belirtmiştir (Rogers, 2019a: 165). Nitekim “danışan” kelimesinin ortaya çıkışı da hümanistik psikolojiyle birlikte olmuştur. Sadece bir nesne olarak bakılan ve hasta olarak nitelendirilen kişi artık “danışan” olmuş ve psikanalizdeki bakışın aksine danışmanıyla eşit konuma gelmiştir. Böylece pasif bir özne konumunda olan “hasta” düşüncesi ortadan kalkmış, danışana terapide aktif rol kazandırılmıştır (Rogers’in hümanist psikolojisi, 2019).

“Danışan odaklı teoriye göre, terapinin hedefi danışanın tam olarak işleyen birey seviyesine ulaşmasıdır. Tam olarak işleyen birey, kendini gerçekleştiren bireydir. Öncelikle, tam olarak işleyen birey başkaları tarafından yönlendirilmekten ziyade kendi deneyimlerine güvenmektedir. Tam olarak işleyen birey, şekillendirilmiş ya da sınırlandırılmamıştır. Yeni deneyimlere açıktır, hayatı dolu dolu ve doyumsuz bir şekilde bir

özgürlük deneyimi olarak yaşamaktadır. Tam olarak işleyen birey yaratıcıdır, meraklıdır, spontandır, otantiktir ve kendine özgüdür. Her zaman mutlu hissetmekten ziyade esnektir ve değişikliğe açıktır. Yeni durumlara kolayca adapte olabilir. Zorluklarla mücadele etmeye hazırdır. Tam olarak işleyen birey olmak, bir son noktasına ulaşmak değil, devamlı gelişim ve değişim halinde olmaktır” (Danışan odaklı Rogeryan teori, 2015). Bu anlamda Rogers’in kuramında amaçladığı hedefinin de Maslow gibi insanların kendini gerçekleştiren, sağlıklı bir birey olmasına yardımcı olmak olduğunu söylemek mümkündür.

Rogers’in danışan merkezli terapisinde danışan-danışman ilişkisindeki danışmanın, danışanda var olan kişisel mekanizmayı harekete geçirici ve gelişmeyi teşvik edici üç farklı tutum ve davranış biçimi vardır. Bunlar samimiyet, (sahicilik - gerçeklik), empati ve koşulsuz kabuldür (Rogers, 2019a: 121).

c. Danışan Merkezli Psikoterapideki Danışmanlık Becerisi Bileşenleri

c.a. Samimiyet

“Samimiyet” ya da “danışmanın uyumu” olarak Türkçe’ye çevrilen kavramın kullanımı, Rogers için de değişiklik göstermiştir. Buna göre danışman becerisi kavramı gerçeklik (genuineness), içtenlik, uyum (congruence), sahicilik (Rogers, 2019a: 29) ve samimiyet (Rogers, 2019a: 121) olarak ifade edilmiştir. Samimiyet, Rogers’a göre danışmanın doğruluğunu, sahte olmayışını ve şeffaflığını işaret etmektedir. Böylece danışan, danışmanın gerçekten olduğu gibi görüldüğü bir görüşme sürecinde iyileşme gösterir. Danışman, konumu gereği danışandan üstün değildir ancak onun da duyguları vardır. Dolayısıyla danışman hisleriyle görüşmeye dâhil olmalı, duygularını belirtmelidir. Bu şeffaflık danışanda güven duygusunun ortaya çıkmasına yol açabilir ve kendini rahatlıkla danışmanına açabilir (Ağılkaya-Şahin 2017: 243). Rogers’a göre en iyi iletişim için temel dayanak samimiyettir (Rogers, 2019a: 29).

Samimi, sahici olma cesareti iletişimde her zaman içten olmayı sağlamaktadır. Rogers, “İçten ve uyumlu olmama izin verebildiğimde genellikle diğer insana yardımcı olabilirim.” (Rogers, 2019a: 33) diyerek danışmanın herhangi bir mesleki duvarı olmadığı takdirde içten olmanın yardım etmede ve gelişmede ön plana çıktığını belirtmektedir.

Görüşmenin devam edip bir sonuca varmasında danışmanın bu tutumu çok önemlidir. Ancak unutulmamalıdır ki samimiyet akla her gelen şeyin söylenmesi ya da durum hakkında aşırı açık bir şekilde fikir

beyan edilmesi değil, davranışlarıyla ve duygularıyla uyumlu olarak tutarlı, içten bir tavır sergilemektir. Bu tavır ancak kendini bilen, tanıyan bir danışmanın yapabileceği bir davranış olmakla birlikte danışmanın görüşme anında danışanıya ortak noktada buluşabildiği bir süreçtir.

Danışman ne kadar gerçek bir insan olur, Jung'un belirttiği toplumun beklentilerine göre hareket etme çabasından yani personasından (Forsyth, 2017: 98) çıkıp maskelerden ve rollerden arınarak sahici bir bağ kurarsa, danışan da o oranda yapıcı yönde davranışlarını şekillendirecektir. Bu sahicilik danışanın davranışına bakılmaksızın koşulsuz kabulü ve onu anlamaya yönelik empati ile bütünlük kazanır.

İslam dini açısından samimiyet ise dinin temel kavramlarından biri olan hâl ve kâl dilinin ortak noktada buluşmasının adıdır. Kur'an-ı Kerim'de "De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." (En'am, 82/162) buyrulurken, Rab olan Allah'a karşı samimiyete vurgu yapılmıştır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed ise, "Din nasihattir (samimiyettir)." buyurmuş, kime karşı olduğunu soranlara ise "Allah'a, Kitabı'na, Resûlüne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara" diyerek bunu en güzel şekilde beyan etmiştir (Müslim, "İman", 95). Bu durum O'nun üsve-i hasene (Ahzâb, 33/21) olmasının güzel bir örneğidir.

c.b. Empati

Türkçe'de duygudaşlık (TDK, 2019) kelimesiyle ifade edilen empati bir başkasının duygularını, içinde bulunduğu psikolojik durum ya da davranışındaki motivasyonu anlamak ve hissetmektir. Ana tema ne olursa olsun muhatabı ve onun hissettiklerini anlama temeli üzerinedir (Ayten, 2013: 79).

Empati tanımını Rogers öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Rogers öncesi yaklaşımda "empati kurma" ifadesiyle, bir insanın davranışlarını önceden tahmin edebilme kastediliyordu. Bu durumda empati, sadece insanların birbirlerinin kişilik özelliklerini algılamalarıyla sınırlandırılmış oluyordu. Rogers'ın tanımını oluşturan temel üç öğeden hemen hemen hiçbiri bu tanımda yer almıyordu. Çünkü muhatabı genel olarak tanımak olarak ele alınırsa, muhatabın dile getirdiği belli bir duyguyu anlamaktan ve bunu ona iletmekten söz edilmediği anlaşılmaktadır (Dökmen, 1987: 183-207).

Birçok tanımı mevcut olan empati kavramı üzerinde yoğun çalışmalar yapan Carl Rogers, aynı kavram için farklı tanımlar dile getirmiştir. İlk olarak "empatik olma hali" kavramını kullanan Rogers tanımını şöyle

yapmıştır: “Başka birinin içsel referans çerçevesini doğru olarak ve onunla ilgili duygusal ögeler ve anlamlar ile birlikte, sanki o kişiymiş gibi ancak ‘miş gibi’ koşulunu asla kaybetmeden algılamaktır. Dolayısıyla başka birinin acısını ya da mutluluğunu onun hissettiği gibi hissetmek ve bunların sebeplerini de onun algıladığı gibi algılamak; ancak bunu sanki ben acı çekmişim ya da ben mutluymuşum vs. gibi kabul etmeyi asla unutmadan yapmaktır. Bu ‘miş gibi’ niteliği yitirilirse o zaman o durum özdeşleşmedir” (Rogers, 2019a: 142). Rogers her ne kadar farklı tanımlar yapsa da 1970 yılında oluşturduğu ve “Bir kişinin kendini karşısındakinin yerine koyarak o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve durumu ona iletmesi sürecidir.” şeklinde son halini verdiği tanımla genel kabul görmüştür (Ağırman, 2006: 25). İlk zamanlardaki çalışmalarında empatiyi öğretilen bir beceri (Rogers, 2019a: 151) olarak gören Rogers, daha sonraki çalışmalarıyla birlikte bu düşüncesinden vazgeçmiş ve empatiyi beceriden ziyade bir varoluş tarzı olarak benimsemiştir (Altun, 2006: 24).

Empati sadece kendiliğinden meydana gelen bir süreç değil, duygusal olarak da muhatabı anlamaya yönelik kişisel bir çabadır. Bu nedenle sabırlı ve istekli olmayı gerektirir. Empati yapmak bencillikten uzak olmayı, objektif olarak kaliteli bir iletişim kurabilme becerisini gerektirir. Danışan için anlamlı olan şeyler doğru bir şekilde hissedilmeye çalışılıp karşı tarafa iletilmelidir.

Kişinin çok iyi bir gözlemci olması, muhatabının ruh durumuna uygun bedensel belirtilerin izini iyi sürmesi gerekmektedir. “Önemle bilmek gerekir ki empati, öz bilinç ve öz denetime dayalı biçimde gerçekleşir. Burada kastedilen öz denetim, iletişim esnasında zihni meşgul edecek tüm uyaranlardan soyutlayarak, konuşan kişiye gerekli olan dikkati verebilme becerisidir” (Sağlam, 2020: 388-389).

Empati üzerine çalışma yapanlara göre empatinin üç aşaması vardır: Birinci aşama empati kuracak olan kişinin kendini danışanın yerine koyması ve olaylara danışanın bakış açısıyla bakmasıdır. Başka bir ifadeyle danışanın fenomenolojik alanına girmesidir (Koç, 2005: 54). İkinci aşama danışanın duygu ve düşünce dünyasını doğru bir şekilde algılamaktır. Üçüncü aşama ise empati kuracak olan kişinin zihninde oluşan empatik birikimin danışana iletilmesidir. Danışanın duyguları tam olarak anlaşılmalı; ancak ona iletilmemiş ise bu süreç tamamlanmamış olur (Ağırman, 2006: 26). Bu nedenle empatiyi danışanın duygusal durumundan hareketle, danışmanın bu duygusal duruma uygun olan cevap verme veya geri bildirim sunma durumu olarak açıklamak mümkündür.

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere empati, muhatabın dikkatle dinlenmesi, duyguların anlaşılması, anlaşılan duyguların da yaşanmasını ifade eder. Bunun olabilmesi için de her şeyden önce danışanın kendini iyi tanıması, varsa psikolojik problemlerini çözmüş olması gerekmektedir. Aksi halde danışman, şahsi sıkıntularına çözüm üretmeden danışma sürecine girdiğinde yardım sürecinin başarısız olması kaçınılmazdır. Empati süreci doğru olarak işlediği zaman danışman, danışanın dünyasının o kadar içinde olur ki sadece danışanın farkında olduğu anlamları netleştirmekle kalmaz, bu farkındalık düzeyine ulaşamayan anlamları da açığa çıkarır (Rogers, 2019a: 122).

Empati yabancılaşmayı yok eder. Danışanın, “Kimse beni anlamıyorsa, yaşadıklarım insanlar tarafından kavranamıyorsa o zaman kötü yoldayım.” düşüncesi bir süre sonra “Gizli, hatta kendimden bile sakladığım duyguları biri anladı, neden söz ettiğim bilinebiliyorsa aslında o kadar da garip değilim, artık yalnız değilim.” fikrine dönüşür (Rogers, 2019a: 152). Benmerkezci kişiler ise empatik davranıştan oldukça uzaktır. Duruma sadece kendi bakış açısından bakıp kendi değer yargularıyla olayları algılamak başarısız bir terapi süreci demektir. Hülasa muhatabın derdiyle dertlenilemeyen, anlatılan duruma uygun tepkinin samimi yüz ifadelerinde yer bulmadığı süreç empatik olmaktan uzaktır. Çünkü insanlar kabul, onaylanma ve anlaşılma duygusunu hissettikleri zaman kendilerine karşı duyarlı ve kabullenici olurlar. Bu da danışanın kendini daha iyi anlamasını, Rogers’ın belirttiği gerçek benliği ile ideal benliğinin uyumlu hale gelmesini sağlar. Dolayısıyla danışmanlık sürecinde kişinin uyumlu ve sağlıklı olması empatinin gerçekten hissettirilmesi ile olmaktadır. Gerçek empatide değerlendirme ya da tanı yapılamaz (Rogers, 2019a: 154).

Rogers, danışma sürecinde insanları gerçekten duyabilmenin büyük bir zevk olduğunu belirterek süreci şöyle açıklar: “...Kimi zaman yüzeysel olarak pek önemli olmayan bir mesajda dahi, kişinin görünen kısmının çok altında gömülü ve bilinmeyen o derin insani çığılığı duyuyorum. Onu duyduğumda ve onun anlamlarını duyduğumu bilmesini sağladığımda, pek çok şey olur. Her şeyden önce minnettar bir bakış olur. Gevşediğini hisseder. Dünyası hakkında bana daha çok şey anlatmak ister. İçinde yeni bir özgürlük duygusu kabarr. Değişim sürecine daha açık hale gelir (Rogers, 2019a: 23-24-25)”.

Kişiyeye eşlik etme sürecinde tek ve en uygun çözüm konuşmak olmayabilir. Kronik, bakıma muhtaç, ölmek üzere olan hastalarda sözlü

iletişimin mümkün olmadığı zamanlar olabilmektedir. Bu süreçte manevi danışman empatiyi uygun zamanda uygun davranışlarla göstermelidir. El, kol, yüz ve parmakların doğru şekilde kullanılması şüphesiz sözel bir tepki kadar etki yapar (Ağılkaya-Şahin, 2017: 248). Hastanın elinin tutulması, danışman rolündeki kişinin hastanın gözlerinin içine bakarak onu anladığını hissettirmesi, dokunarak seni anlıyorum ve yanındayım mesajını vermesi bu süreçte önemlidir.

Danışan ile empati kurabilmek onun duygu durumuna bürünüp onun duygularını mutlak surette yaşamak değildir. Aksi halde Coleman'a göre "empati sıkıntısı" ortaya çıkar. Çünkü duygular bulaşıcıdır. Empati sıkıntısı kişinin kaygılı, sıkıntılı ruh halinin danışanına geçmesidir. Aşırı sınav stresi yaşayan öğrencinin annesinin de kaygılı hale gelmesi gibi (Sağlam, 2020: 389). Bu sebeple doğru empati yapabilmek için danışmanın bu konuda kendisini geliştirmiş, içsel problemlerinden arınmış olması gerekmektedir. Nitekim Rogers, (2019a: 150) yapılan çalışmalarda danışmanların her ne kadar empatiye önem verseler de terapi esnasında bu süreci doğru işletemediklerini belirtmiştir.

Empati her ne kadar İslam'da yeni bir kavram olarak karşımıza çıksa da İslamî değerler algılamasında ahlâkî ve sosyal bir değer olarak yer almakta, bu değerlerin hayata aktarılmasında aktif rol oynamakta, hayatı her anlamıyla kuşatan bir algılama biçimi olarak İslam anlayışının temel yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır (Ağırman, 2006: 29). Buna hem Kur'an-ı Kerim'den hem de hadislerden pek çok örnek bulunması mümkündür. Bu kavramın öğretilip yaygınlaşmasında bu iki temel kaynak en önemli rehberimizdir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in hayatına baktığımızda insanlara karşı uyarılarında, nasihatlerinde ve sosyal yaşantısında empatik yaklaşımı görmekteyiz.

c.c. Koşulsuz Kabul

Rogers'in danışan-danışman ilişkisindeki bir diğer tutumu kabuldür. Kabul, danışana değer vererek onu koşulsuz olarak kabul etmek, sevgi ve saygı duymaktır. Koşulsuz pozitif değeri Rogers şöyle tarif eder: "Gerçekten insanın sevildiği insani bir ilişkinin tecrübesinde ancak kişi kendine saygı, kendini kabul ve nihayetinde kendine karşı sevgi bile hissetmeye başlayabilir. İnsan bütün hatalarına rağmen kendini bu şekilde sevgiye layık ve değerli olarak görmeye başlarsa, o zaman başkaları için de sevgi ve şefkat hissetmeye başlayabilir" (Ağılkaya-Şahin, 2017: 248). Danışman, o anda danışan için hangi duygu söz konusu ise -karmaşa, kin, korku, nefret, öfke, cesaret, sevgi ya da gurur- onu almaya istekli olmalıdır (Rogers, 2019a: 121).

İnsanlara yaklaşımda sıcak bir şekilde, ilgili ve saygılı olduğu takdirde onların kendilerini açmaları daha kolay olur. Danışman, danışanın duygularına katılmasa da onu yargılamadan kabul etmelidir. Rogers bu durumu şöyle açıklamıştır: “Terapist danışanın o an ne olduğuna karşı kabul edici bir tutumu hissederse, o zaman büyük olasılıkla terapötik bir karşılaşma ya da değişim meydana gelir. Terapistin niyeti hastanın o anki duygusunu yaşamaktır. –karışıklık, nefret, korku, öfke, cesaret, sevgi ve kibir” (Ağilkaya-Şahin, 2017: 248). Manevi danışman yargılama olmaksızın koşulsuz kabul ile danışanın duygularının yolunu açar. Hataları kabul etmeyebilir ama hata yapan kişiyi koşulsuz kabul etmelidir. Bunun dini anlamda karşılığı günahı değil günahkârı kabuldür (İbn Mace, “Zühd”, 30).

Maslow ve Rogers’in öncüsü olduğu hümanistik psikoloji, insan doğasının özünde iyi olduğunu ilke olarak kuramın başına koyar. Bu nedenle danışan-danışman ilişkisi değer vermeyi ve sonsuz saygıyı gerektirir. Dolayısıyla danışan odaklı psikoterapinin en önemli özelliği tamamen insancıl olmasıdır. Bu, danışan ve danışman arasındaki etkileşime, empatik ilişkinin durumuna, yargılamaksızın ve olumsuz eleştiri yapmaksızın danışanı olduğu gibi kendi öz varlığıyla kabul etmeye dayalı bir ilişkidir (Topses, 2012: 73).

Danışan merkezli terapide danışana, söylediği tüm olumsuz mahiyetteki sorunlarına rağmen gösterilen saygı ve onay ya da Rogers’ın kuramıyla “koşulsuz olumlu kabul”, danışanın dünyasını değiştirmenin temel aracıdır. Danışan bu süreçte en yakın ilişkide olduğu ailesinden ve yakın çevresinden göremediği onaylanma ihtiyacını terapi sürecinde kazanır (Edinsel, 2020: 19).

Rogers (2019a: 94) konuyla ilgili tecrübelerini şöyle açıklamıştır: “Yaşadıklarımın şunu öğrendim, benim için en zor şey, bir ilişkide o an için bir kişiyi -o ne olursa olsun- önemsemektir. Ne olduklarına inandığım ne olmalarını dilediğim ya da ne olmaları gerektiğini hissettiğim kişileri önemsemek çok daha kolay. Onun ne olmasını istediğime ilişkin beklentilerimden, benim ihtiyaçlarıma uysun diye bu kişiyi değiştirme arzudan vazgeçerek bir kişiyi olduğu gibi olduğunda önemsemek, çok zor ancak tatmin edici samimi bir ilişki için zenginleştirici bir şey.”

Koşulsuz kabulün dinde de özel bir yeri olduğu için manevi danışmanlığın çok kolay kabul ettiği tutumlardan biri olmuştur. Dinimize göre Allah insanları sever ve yüceltir; hatalarıyla, günahlarıyla kabul eder ve onlardan tövbe edenleri bağışlar (Mâide, 5/54; Bakara, 2/222; Zü-

mer, 39/53). Yaratılanın yaratandan ötürü sevilmesi tabiri, koşulsuz kabulü en güzel ifade eden cümle olarak manevi danışmanlıkta temel alınmalıdır.

d. Alan Aktörü Olarak Manevi Danışman ve Gerekliliği

Geleneksel psikoloji uzun süre maneviyat kavramını ve içerdiği anlamı dikkate almamıştır. Bunda en büyük pay, psikologların sadece maddi referansları dikkate alıp dini ve dini içerikli kavramları görmezden gelmesi, manevi ihtiyaçları göz ardı etmesidir. Şimdiye kadar net bir tanımla yapılamasa da Abraham Maslow'un "kendini gerçekleştiren kişiler" adlı araştırmasına kadar maneviyat kişiye özgü bilinmez bir alan olarak görülmüştür (Cebeci, 2016: 57). Rogers ise "Kişiyle önyargılı ve yönlendirici olmayan bir ilişki kurarak onun duygusal bakımdan serbest kişilik gelişimini ve inisiyatifini eline almasını sağlar." (Ağilkaya-Şahin, 2017: 23-24) şeklinde tanımlamıştır. Pozitivist akımın yoğun etkisiyle din ve maneviyat kavramları ötekileştirilse de insanın fitratında olan bu kavramlar nihayetinde tekrar yeşermiş ve ruhsal bütünlüğün ayrıştırılmaz bir gerçeği olarak genel psikoloji içine dâhil olmuştur.

Maneviyat kavramından hareketle isimlendirilen manevi danışmanlığın sabit olmayan birçok tanımı olduğu gibi yakın zamana kadar kimlerin danışmanlık verebileceği, kullanacağı yöntemler ve teknikler, kimlere hizmet verileceği gibi konular belirsizliğini korumaktaydı. 25.10.2019 tarihli Resmi Gazete'de Mesleki Yeterlilik Kurumu adına yayımlanan bir kanun maddesiyle manevi danışmanlığın tanımı ve kapsamı belirlenmiş; ancak hâlâ bazı konular açıklığa kavuşmamıştır. Ortak bir isimlendirme üzerinde de uzlaşılammış ve manevi bakım, pastoral psikoloji¹ (Koç, 2016: 51), maneviyat psikolojisi, manevi destek, manevi rehberlik, dinî danışmanlık, inanç danışmanlığı gibi isimlendirmeler literatürde yer almıştır (Ağilkaya-Şahin, 2017; Söylev, 2017; Baygeldi, 2018). Bu çalışmada ise Resmi Gazete'de yer aldığı şekliyle "manevi danışmanlık" kavramı kullanılmıştır.

¹ İngilizce bir sıfat konumunda olan "pastoral" kelimesi, Oxford İngilizce Sözlüğü'nde (2005) "sadece din ve pedagojiyle ilgili olmayıp kişisel konularda yardım ve danışmanlık veren bir rahip ya da öğretmenin çalışmalarıyla ilgili olan" şeklinde tanımlanmaktadır. Yine İngilizce isim olan "counselling" kelimesi ise kısaca "bir sorun hakkında profesyonel öneriler" olarak betimlenmektedir (Wehmeier, 2005). Oxford Psikoloji Sözlüğü'nde ise bu iki kelimenin birleşiminden oluşan pastoral psikoloji (pastoral counselling) tamlaması, "cemaat üyelerinin duygusal problemlerine yardım etmek amacıyla papazlar tarafından verilen özel bir danışmanlık türü" (Colman, 2006) olarak tanımlanmıştır.

Manevi danışmanlık günümüzde eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler ve dinî hizmetleri de içeren geniş bir alanı kapsamaktadır. Batı'da olduğu kadar sistemleşmemiş olsa da ülkemizde de tatmin edici çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Bunun yanında Türkiye'deki gerek dini ve örfe âdetler gerekse popüler halk dindarlığı kapsamında danışmanlığın fonksiyonelliğine bakıldığında, Türk toplumunda; doğum, kulağa ezan okuma, sünnet, nişan, askere uğurlama, hacca uğurlama, düğün, hasta ziyareti, cenaze törenleri gibi psiko-sosyoteolojik etkinliklerin önemini korumakta olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin de halkın değerlerine önem vermesi, bu tür etkinliklerde onların yanında olması bir danışmanlık örneği olarak toplum sağlığı açısından önem arz etmektedir (Koç, 2016: 73).

Psikoterapinin çeşitli yöntemleriyle birlikte teolojik referansları da bir arada kullanan manevi danışman, zor psikolojik süreçlerin dışında hafif düzeydeki sorunlarla da ilgilenebilmektedir. Manevi danışmanlık teknikleri (bkz. Koç, 2016: 74-82) kullanılarak yapılan görüşmelerde iyileşme görülmemesi halinde bir sağlık kurumuna ya da uygun bir psikoloğa yönlendirilerek psikolojik yardım alması sağlanmaktadır.

Manevi danışmanlığa ihtiyaç olup olmadığı, yapılmasının doğruluğu ve yanlışlığı, bireye faydalı olup olmadığı üzerine tartışmalar devam etmekle birlikte insanlık tarihine baktığımızda insan yaşantısının manevi boyutunun ihmal edilemeyecek kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Jung, dinin geri planda kalması durumunda, aşkınlık ihtiyacının arttığını, insanoğlunun bilinçdışı dâhil tüm kaynaklarını bu gerilimi aşmak için devreye soktuğunu belirtmiştir (Merter, 2017: 414).

Nitekim insanda manevi ihtiyacı karşılayan sosyo-psikolojik güdüler vardır. Karşılanmaması halinde güvenden yoksun kalan insan endişeye dalar ve etrafını psikolojik sıkıntılar kuşatır. Bu sosyo-psikolojik güdülerden biri de inanç güdüsüdür (Necati, 2016: 28). Dolayısıyla terapide maneviyatın görmezden gelinmesi insan fitratına aykırı bir tutumdur. Bu aykırı tutum, bazen genç bir bireye uyuşturucu kullanmayı onaylayabileceği gibi bazen de tesettüre giren birini klinik vaka örneği olarak görebilme acizliğine götürebilmektedir (bkz. Merter, 2017: 413-426).

Belirtilen durumlardan da anlaşılacağı üzere seküler dönemde dini yok sayan psikoterapi teorileri ve dinî bilgiden yoksun yetişen psikologlar, danışanlarının manevi ihtiyaçlarına çözüm olmada yetersiz kalabilmektedir. Birçok insan, halkın dinî ve kültürel değerlerinden uzak, olayları Batı'nın "niçin olmasın/why not" felsefesiyle yorumlayan çok sayıda

psikolog ve psikiyatrist danışmanlığında psikolojik sorunlarına çözüm arayabilmektedir (Merter, 2017: 419-420).

Teknoloji ve bilim, modern insana dünyevi refahın kapılarını sonuna kadar açsa da çözüm önerilerinin maddi koşullarda aranmasının da etkisiyle iç dünyasına hitap etmede yetersiz kalabilmektedir. Farklı dinlerin ve inançsızlıkların bir arada olduğu büyük bir ülke konumuna gelen dünyada bu değişimden etkilenmeyen neredeyse kalmamıştır. Günlük hayatın akışında hem kişisel ve toplumsal olaylar hem de tabiat olayları insanın psikolojik dünyasında olumlu-olumsuz birçok etkiye sebebiyet vermekte ve bu olaylar neticesinde insan kimi zaman üzüntü ve kedere mahkûm olmaktadır. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır (Nisa, 4/28), kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryada başlar (Meâric, 70/20).

Kapitalist sistemin dayatması neticesinde “kişisel gelişim” uzmanlarının tavsiyeleri ve telkinleriyle, hep daha fazla kazanç, daha fazla tüketim, daha fazla bencillik ve neticede yalnızlık ve soyutlanma, psikolojik ve patolojik hastalıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Psikolojik ve patolojik hastalıkların tedavi sürecinde yüzeysel başarılar sağlansa da bedensel hastalıkların tedavisine oranla çok az bir gelişme kaydedilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, bireysel ve sosyal hayatı düzenlemede önemli bir yer tutan dini inanç ve yaşayışların dikkate alınmamasıdır. Zira çağdaş dünyanın engin bilgi zenginliğine, bu zenginliğe ulaşmada imkân ve araçların bolluğuna rağmen problemler karşısında dini temsil makamındaki kişilere danışma ihtiyacı ortadan kalkmamıştır (Söylev, 2017: 78).

Bundan dolayı insanlar psikolojik ve manevi sorunlarına çözüm ararken çoğu zaman psikologları veya terapistleri değil de dinî kurumları ve dinî kimliği olan kişileri tercih etmektedirler. Dini, sorunlarının çözümü için bir araç olarak gören, çözümü dinî çerçevede aramak isteyen ya da dinî bir hayat sürdüğü için manevi sıkıntılarının olmayacağını düşünen danışanlar için de sistemli, psikolojik ve teolojik bilgi anlamında donanımlı manevi danışmanlara ihtiyaç olduğu aşikârdır.

e. Hz. Muhammed’in Manevi Danışmanlık ve Rehberliği

Toplumunu bireyler oluşturmaktadır. Bireylerin beden ve psikolojik anlamda sağlıklı olması toplumun huzur ve ahengini de olumlu anlamda etkilemektedir. İslam toplumunun henüz oluşma evresinde olduğu, bir yaşam biçimi şeklinde benimsenmeye başladığı asr-ı saadette, ashabına her anlamda önder olan Hz. Muhammed, onların kişisel, ailevi ve toplumsal sorunlarında da yardım aldıkları bir rehber olmuştur.

Hız. Muhammed birçok konuda farklı yaş ve cinsiyetten insanlarla muhatap olmuş, onların durumunu ve beklentilerini de göz önünde bulundurarak çözüm arayışına gitmiştir. Kendisine danışan ashabına değer vermiş, onları ciddiyetle dinlemiş ve toplumsal statü veya maddi imkânlar açısından güçlü olanla güçsüz olanı insan olarak bir tutarak onlara farklı muamelede bulunmamıştır.

“Allah Resulü, her zaman güler yüzlü, yumuşak huylu ve nazik olmuştur. Asla kötü huylu, katı kalpli, bağırp çağırın, çirkin sözlü, kusur bulucu davranışlarda bulunmamıştır. Hoşlanmadığı şeyleri görmezlikten gelmiş; kendisinden beklentisi olan kimseleri hayal kırıklığına uğratmamış ve onların isteklerini tamamen boşa çıkarmamıştır. Her ne kadar insanlar onu dinlemeye gelse de o da iyi bir dinleyici olmuştur. Sadece yararlı olacağını düşündüğü konularda konuşmuştur. O konuşurken, meclisinde bulunan dinleyiciler başlarının üzerine kuş konmuşçasına hiç kılmıdamadan dinlemişler, susunca da konuşma ihtiyacı duyanlar söz hakkı almışlardır. Ashâbı, onun huzurunda konuşurlarken birbirleriyle asla ağız dalaşında bulunmamışlardır. İçlerinden birisi Resulullah’ın huzurunda konuşurken o sözünü bitirinceye kadar, hepsi de can kulağı ile konuşanı dinlemişlerdir” (Tirmizi, “Şemâil”, 160).

İslam Peygamberi Hız. Muhammed hiçbir zaman insanlar üzerinde zorlayıcı olmamıştır (Ğaşiye, 88/21-22; Kâf, 50/45; Yûnus, 10/99). Kur’an ışığında rehberlik yapmış, gitmekte oldukları yolun alternatiflerini sunarak onlar için en hayırlı olanı seçmelerine yardımcı olmuştur (Bakara, 2/256; En’âm, 6/104; Nahl, 16/82).

Hız. Muhammed sahabeyle karşı alternatif çözüm imkânları sunmuş, danışılan konularda bireylerin farklılıklarını dikkate alarak danışanları için en uygun olanı tercih etmiştir. Bireylere, yetiştiği kültürü de göz önünde bulundurarak anlayışları ve seviyeleri oranında karşılık vermiştir. Farklı zamanlarda farklı kişilerce sorulan benzer sorulara farklı cevaplar vermiş, kişinin ilgi ve ihtiyacına göre çözüm önerileri sunmuştur. Örneğin maddi durumu kötü olan ashabı için sadakayı; Allah’ı tesbih etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve helal yollardan ihtiyaçları gidermek olarak tanımlarken (Müslim, “Zekat”, 53), maddi durumu iyi olan Sa’d b Ubade için kuyudan su çıkartmak (Ebû Dâvûd, “Zekat”, 41; İbn Mâce, “Edeb”, 8) şeklinde tanımlamıştır. Hız. Muhammed kendisinden nasihat isteyen arkadaşlarından birine “sinirlenme” (Buhârî, “Edeb”, 76; Tirmizi, “Birr”, 72), başka birine “Allah’a iman et, sonra dosdoğru ol.” (Müslim, “İman”, 62), bir başkasına ise “Allah’tan kork.” (Ahmet b. Hanbel, V:158) diye farklı cevaplar vermiştir. “En hayırlı amel

hangisidir?” diye sorduklarında kimi için “çevresine güven vermek” (Buhârî, “Rikâk”, 26; Müslim, “İman”, 65), kimisi için “namazı vaktinde kılmak” (Buhârî, “Mevâkîtu’s Salât”, 5; Müslim, “İman”, 137) kimisi için “Allah için sevmek, Allah için buğzetmek” (Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 3) kimisi için de “ikramda bulunmak” (Buhârî, “İman”, 6) şeklinde kişi için en uygun cevabı vermiştir (bkz. Canan, 1993, s. 37-73).

Sahabenin eğitiminde ve problemlerinin çözümünde birçok farklı yöntem kullanan Hz. Muhammed, onların duygularına hitap ederek yumuşak ve anlayışlı bir şekilde yaklaşmış, her zaman içten ve samimi olmuştur. Kimseyi hor görmemiş, insana insan olduğu için değer verip saygı ve sevgiyle muamele etmiştir. Onun bu yaklaşımı İslam’ın kısa sürede kabul görmesini sağlamış, asırlardır hoşgörü dini olarak ayakta durmasına vesile olmuştur.

Şüphesiz İslam medeniyetinin yerleştiği her coğrafya için, Hz. Muhammed’i kişisel ve sosyal hayatla ilgili alanlarda manevi bir danışman olarak incelemek, hadislerde geçen örnek vakaları analiz etmek, insana ve sorunlara yaklaşımını anlamak, tavsiye ettiği çözümleri şekillendirmek ve bunları sentezleyerek onun şahsına has manevi danışmanlığı hususunda sonuçlara varabilmek (Kanger, 2015: 82) büyük önem arz etmektedir. Hz. Muhammed’in rehberliğinin incelenip hayata geçirilmesi, günümüzde kendini yenileyemeyen psikolojik danışmanlığın salt maddi çözümleri yanında manevi çözümleri için de büyük katkı sağlayacaktır.

f. Hz. Muhammed’in Manevi Danışmanlık Pratikleri

Bir peygamber ve iletişimi güçlü bir manevi danışman olarak Hz. Muhammed, danışanlarının geri bildirimlerini de dikkate alarak kendi iletişim ölçüsünü ve danışmanlık ilkelerini ortaya koymuştur. Sahabeyle konuştuğu zaman onların cinsiyetini, yaşını, bilgi seviyesini, kültür farklılıklarını ve psikolojilerini dikkate almış, ona göre iletişim kurmuştur. O, eşref-i mahlûkat (İsrâ, 17/70) olan insana, insan olduğu için değer vermiş, onları cinsiyetine, statülerine, zenginliğine, ırkına, rengine göre ayırım yapmadan muhatap almıştır. Nitekim Amr b. As, Hz. Muhammed’in toplumdaki en kötü insanlarla bile diyalog halinde olduğunu, onlarla en güzel şekilde konuştuğunu, bu tavırlarıyla onları İslâm’a ısındırdığını, hatta kendisine bile teveccüh edip güzel karşıladığını ve güzel konuştuğunu, onun bu yaklaşımı üzerine kendisini halkın en hayırlısı zannettiğini anlatmıştır (Tirmizî, “Şemail”, 348).

Hz. Muhammed tebliğ ve irşat amacıyla yaptığı manevi danışmanlıkta uygun yer ve zamanı gözeterek hoşgörülü ve yumuşak sözlü olmuş,

önceliklerini tespit ederek tedricîliği esas almıştır. Kolaylık ilkesini benimsemiş, zihinlerde daha kalıcı olması için mesel, tasvir ve kıssa kullanmıştır (Belen, 2014: 107). Namazlardan sonra cemaatle sohbet eden ve vaaz veren Hz. Muhammed (Ahmet b. Hanbel, “Müsned”, V: 91-97-105), sahabenin yaşadığı sıkıntılı durumlarda onlara kendi üslûbuyla nasihat etmiştir. Onun uyguladığı vaaz ve hutbeler, bugün psikolojik danışmanlıkta uygulanan grup toplantılarının bir çekirdeği olarak görülebilir (Belen, 2014: 108).

Hz. Muhammed mescitte, seferde ya da evindeyken kendisine danışılan konularda rehberlik etmiş, sahabeyi eğitmiştir. Hadis kaynaklarında geçen İbn Sayyad isimli Yahudi gencin olağanüstü psikolojik durumu, Hz. Muhammed tarafından incelenmiş ve çeşitli sorular sorularak psikolojik durumunun mahiyeti hakkında bilgi edinmek istenilmiştir (bkz. Kuzudişli, 2009: 85-128). Bu gence yaptığı danışmanlığı modern kavramlarla ifade edecek olursak bu durumu, dış gözlem ve iç gözlemin (Hökelekli, 2013: 25) bir arada kullanıldığı deneysel gözlem metodu olarak belirtebiliriz (Söylev, 2017: 89).

Psikanaliz ve analitik psikolojide önemli yere sahip olan rüya konusu da asr-ı saadet döneminde üzerinde durulan ve yorumlanan bir konu olmuştur. Hz. Muhammed kendisi vahyin aşamalarını (Rudâni, 2019: 353) ashabına anlattığı gibi, vahyin inişi esnasında yaşadığı durum ve ruh hali de sahabe tarafından gözlemlenmiştir (Rudâni, 2019: 353). Bunun yanında sahabe de zaman zaman gelip rüyalarını Hz. Muhammed'e anlatmak istemiş (Ürkmez, 2012: 334), O'ndan yorumlamasını talep etmişlerdir (Rudâni, 2019: 80-85).

f.a. Danışmanın Bireysel Farklılıklarını Dikkate Alma

Danışmanlıkta bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran Hz. Muhammed açık, öz bir şekilde herkese anlayışı ölçüsünde (Ebû Dâvud, “Edeb” 20) konuşmuştur. İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edilen “Ümmetime hadislerimden akıllarının alabileceklerini rivayet edin, aksi halde onları fitneye atarsınız.” (Aclûni, 196) düsturu gereğince kendisi de insanlarla diyalogunda farklılıkları dikkate almıştır.

Ebu Temime el-Cüheyri “Hangi şeye dua edip talepte bulunuyorsun?” diye sorunca Hz. Muhammed onun gündelik hayatından örnekler üzerinden cevap verir: “Sana bir zarar gelince onu kaldırması için dua ettiğin, arazine kuraklık vurduğu zaman bitkini çıkarması için yalvardığın, herhangi bir şeyin çölde kaybolduğunda onu sana iade etmesi için yakardığın Allah'a duada bulunuyorum (İbn'ul Esîr, “Üsdu'l-Ğabe”, 41)”.

Hız. Muhammed ashabıyla devamlı ilgilenmiş onların her birini iyi tanır hale gelmiştir. Bir sıkıntıları olduğunda onların ahvalini gözeterek en kolay yoldan çözüm üretmeye çalışmıştır. Bunun en iyi örneklerini kendisine sorulan aynı ya da benzer sorulara verdiği farklı cevaplardan görmekteyiz. “Amellerin en faziletlisi hangisidir?” sorusuna Hız. Muhammed:

“Allah’a iman, Allah yolunda cihad ve hacc-ı mebrur” (Buhârî, “Hacc”, 4; Müslim, “İman”, 135)

“Allah’ı zikretmek” (Muvatta, “Kur’an”, 24)

“Allah için sevmek” (Ahmet b. Hanbel, “Müsned” V:247; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 2)

“Namaz” (İbn Mâce, “Taharet”, 277-279; Muvatta, “Taharet”, 36)

“Allah’tan afiyet dileyin. Çünkü bir kula afiyetten daha faziletli bir şey verilmemiştir.” (Tirmizî, “Daavât”, 106) şeklinde farklı cevaplar vermiştir.

Birçok farklı sualler için örneklerini çoğaltabileceğimiz (bkz. Canan, 1993, s. 37-73) bu tür misaller için yine danışanın kişiliğini ve maddi durumunu dikkate alarak “En faziletli sadaka hangisidir?” sorusuna Hız. Muhammed o kişi için en güzel cevap olarak:

“Su içirmektir.” (İbn’ul Mâce, “Edeb”, 8)

“Fakirin gücü yetecek kadar vermesidir.” (Ebû Dâvûd, “Vitr”, 12)

“Zenginlikten verilen sadakadır.” (Nesaî, “Zekat”, 60)

“Sağlığın yerinde, cimri tabiatlı, yaşama ümidi içinde fakirlikten korkar halde iken verdiğin sadakadır.” (Buhârî, “Vesaya”, 8; Nesaî, “Zekat”, 49-50) buyurmuştur.

Verilen örneklerde benzer sorulara verilen cevapların zıt görüldüğü ortadadır. Ancak Hız. Muhammed yaşadığı topluluğu, şehirli olan ve bedevi olanı, kabilelerdeki örf farklılıklarını çok iyi bildiği için danışanın farklı imkân ve ihtiyaçlarına göre cevaplar vermiştir. Bazen cevap farklılığı zamana göre de değişim göstermiştir. Belli bir zamanda bir amel daha önemli konumdayken bazen aynı amele ikinci derecede önem atfedilmiştir. Bu sebeple İslam’ın ilk yıllarında cihad çokça övülmüştür (Canan, 1993: 26).

f.b. Danışanın Fenomenini Dikkate Alma

İslam’ın halka tebliği bilindiği üzere tedrici olarak gerçekleşmiştir. Allah-u Teâlâ kullarının durumunu en iyi bilen olduğu için onlara emir ve yasakları bir anda bildirmemiştir. Yoksa bu O’na zor geldiğinden değildir. Nitekim “O bir şeyin olmasını isteyince, O’nun emri yalnızca; “Ol” demektir, o da hemen olur (Yasin, 36/82). Kur’an’ın ahlakıyla

ahlaklanan Hz. Muhammed de insanların algı ve anlam dünyalarını gözetmiş, tebliğ sürecinde ve sorunlarına yaklaşımında görünenin ötesindeki durumlarını göz önünde bulundurarak danışmanlık yapmıştır. Örneğin eşinin doğurduğu siyah çocuğun kendisinden olmadığı iddiasıyla o çocuğu reddetmek isteyen bir bedevî ile aralarında şöyle bir diyalog geçmiştir:

“Benim eşim siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum.”

“Senin develerin var mı?”

“Evet.”

“O develerin renkleri nasıldır?”

“Kırmızıdır.”

“Bunların içinde beyazı siyaha çalan boz deve var mı?”

“Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır.”

“Öyleyse bu boz renklerin nereden geldiğini düşünüyorsun?”

“Ya Rasulullah bu soyunun damarındır, ona çekmiştir.”

“Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir (yani ona benzemiştir)” (Buhârî, “İltisam”, 12).

“Bu yaklaşımıyla Hz. Muhammed bedevînin çocuğunu reddetmesine izin vermemiştir. Hz. Muhammed burada, peygamberlik otoritesine dayanarak “Hayır, ben Allah’ın Elçisi olarak söylüyorum, bu senin çocuğundur.” dememiş; bedevînin anlayacağı dilden, yaşadığı hayattan bir benzetme ile seviyesini dikkate alarak konuşmuş, danışanın tecrübesinden de faydalanarak ikna edici üslupla, âdeta sonucu bedevîye söyletiren bir yöntemle problemi çözmüştür” (Macit, 2003: 7).

Adaletle hükmedip dürüst işler yapan yöneticileri öven ve müjdeleyen (Müslim, “İmaret”, 18) Hz. Muhammed, kendisinden memurluk talep eden Ebu Zer (r.a) için: “Ebu Zer ben seni hakikaten zayıf görüyorum. Ben senin için kendime sevdiğim şeyi severim. Sakın iki kişi üzerine hâkim olma ve sakın yetim malına veli olma.” demiştir (Müslim, “İmaret”, 17). Başka bir rivayette ise: “Ya Rasulullah! Herkese devlet işlerinden bazı görevler verdin. Bana da bir görev versen bir valilik, bir memurluk...” dediğinde Hz. Muhammed “Ey Ebu Zer sen o işlerin adamı değilsin, ben kendim için istediğimi ancak senin için isterim. Altında kalacağın bir görevi sana vermem!” dedi. Bana bir memuriyet vermeyecek misin? Elini omzuma koyarak cevaben “Ey Ebu Zer, bu konuda seni zayıf görüyorum. O ise bir emanettir, hakkıyla üstlenip yapanlar hariç diğerleri için kıyamet günü perişanlık ve pişmanlıktır (Müslim, “İmara”, 4) buyurmuştur.

Hz. Muhammed ona samimi bir şekilde yaklaşarak onun iyiliğini istediğini belirtmiştir. İsteddiği sorumluluğun ağır bir yük olduğunu ona izah ederek karakterinin idarecilik için uygun olmadığını hoşgörülü bir şekilde anlatmıştır. Ona yönetim ile ilgili vazife vermemiş, onu farklı hayır işlerine yönlendirmiştir.

Hz. Muhammed; Hz. Ömer, Hz. Ebubekir gibi çok büyük sahabelerin olduğu bir orduda Üsâme b. Zeyd'i (Arı, 2012: 361-362) genç yaşında kumandanlığa getirmiş; ancak sahabenin önde gelenlerinden Ebu Zer'e herhangi bir idarecilik vermemiştir. Ebu Zer'in kişiliğini bilen Hz. Muhammed onda idarecilik vasfının yeterli olamayacağını düşünmüş, böyle büyük bir sorumluluğu kaldıramayacağını düşünerek ona samimi bir şekilde düşüncesini belirtmiştir.

f.c. Danışanın Sosyo-Demografik Özelliklerini Dikkate Alma

Günümüz dünyasında psikoloji ve pedagoji biliminin gelişmesiyle birlikte temelde çocukluk, gençlik ve yaşlılık olarak adlandırabileceğimiz insanın gelişim evreleri, artık daha detaylı incelenmeye ve araştırılmaya başlanmıştır. Bu gelişim evrelerinin psikolojik durumları ve eğitim aşamaları hala detaylıca araştırılmaktadır (bkz. Karakelle, 2014: 106-140).

İslam Peygamberi Hz. Muhammed kendisine danışılan konularda danışanın yaş durumunu dikkate almış; onun çocuk, genç ya da yaşlı olup olmamasına göre rehberlik etmiştir. Örneğin oruçlu halde hanımıyla mübâşeretin hükmünü soran birine bunda bir beis olmadığını söyleyen Hz. Muhammed aynı şeyi soran başka birine bunu yasaklamıştır. Ravi konu hakkında: "Ruhsat verdiği kimse yaşlı, yasakladığı gençti." demiştir (Ebû Dâvûd, "Savm", 35). Huzuruna gelip zina etmek isteyen gence (Ahmet b. Hanbel, "Müsned", V:256-257) karşı yaşını da dikkate alarak empati yoluyla danışmanlık yapmıştır. İnsanın fitri olan bir özelliğini dikkate alarak genci yadırgamamış, ona rehberlik etmiştir.

Hz. Muhammed günün çoğunluğunda erkek sahabelerle sohbet halinde olmuş, özel bir soru olmadıkça ve belirlenen sohbet günleri haricinde kadınlarla bir arada bulunmamıştır. Her ne kadar ataerkil bir toplumda olsalar da bu durum, kadınlar için bir kısıtlama olmamış ve onlar diledikleri zaman sıkıntılarını Hz. Muhammed'e iletmışlerdir (Mücadele, 58/1).

Hz. Muhammed kadın sahabelerin en faziletli amelleri öğrenmek için sordukları sorularda haccı tavsiye etmiş, bunun onlar için cihaddan

daha faziletli olduğunu söylemiştir (Buhâri, Hac, 4). Hz. Aişe: “Ey Allah’ın Resülü biz de çıkıp senin yanında cihadda yer alacak mıyız? Zira ben Kur’an’da cihaddan daha üstün amel göremiyorum.” der. Hz. Muhammed “Hayır! Siz kadınlar için cihadın en güzeli ve en faziletlisi, Beytullah’a hacdır. Hacc-ı mebrurdur,” diye karşılık verir.” (Nesâî, “Menasik”, 4).

g. Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Nedir?

Batı’nın manevi danışmanlık uygulamaları incelendiğinde yöntem olarak en çok Carl Rogers’in danışan merkezli yaklaşımı ve yönlendirmeyen görüşme tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni Amerikan danışmanlığında Rogers’in tekniğinin yerleşmiş olmasıdır. Rogers’in sevgi dolu anlayışı, dinleme, beraber netleştirme, doğrulama ve başa çıkma modeli kriz desteği olarak manevi danışmanlığın dayanacağını oluşturmaktadır (Ağilkaya-Şahin, 2017: 240).

Hristiyan manevi danışmanlık öğretisinde manevi danışmanlığın teolojisini oluşturan temel etmenler Tanrı, İsa, İncil ayetleri/kıssaları gibi konulardır. Hristiyanlık açısından Tanrı; manevi bakımla ilgilenen, manevi bakım yapan asıl kaynaktır. İlk manevi danışman ve bütün manevi danışmanlığı prensibi Tanrı’nın kendisidir. İncil bakımından manevi danışmanlık, baş çoban İsa’nın yaptıklarının bir taklididir. Aynı zamanda Tanrı bir manevi danışmandan beklenildiği gibi güvenilirdir (Ağilkaya-Şahin, 2016: 65- 66).

İslam dininin temel alındığı manevi danışmanlıkta da Allah, Hz. Muhammed, Kur’an ayetleri/kıssaları esas alınıp benzer formda danışmanlık uygulamasının yapılması mümkündür. Çünkü Allah Şafî’dir (Şuara, 26/80). Hastalara şifa veren O’dur. Yine Kur’an-ı Kerim’in kendisi de insanlar için hidayet rehberi (Bakara, 2/185), kalplerdeki hastalıklara şifadır (Fussilet, 41/44, İsrâ, 17/82, Yûnus, 10/57, Tevbe, 9/14). En güzel kelimeler/söz Allah kelimeleridir ve ruhu dinlendirerek şifa verir. Bununla beraber Hz. Muhammed, Müslümanlar için sosyal hayatın her alanında en güzel örnektir. O’nun manevi danışmanlığı her manevi danışman için eşsiz bir rehber niteliğindedir.

Danışan merkezli terapide kullanılan olumlu bakış, samimi yaklaşım, empati gibi uygulamalar manevi danışmanlık pratiğine uygun olduğu için manevi danışmanlık uygulamalarında kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir. Buna ek olarak bir din görevlisinin kimliğinden soyutlanmadan, bir psikolog tavrına bürünmeden danışmanlık faaliyeti yürütmesi kapsamında danışan merkezli terapi bileşenleri oldukça faydalıdır.

Rogers'in danışan merkezli terapisinde psikanalizde olduğu gibi danışmana muhtaç, kendini bağımlı hisseden danışan kimliği ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla manevi danışmanlık uygulamasında danışanda var olan iyileştirici güçler ve kişisel kaynaklar harekete geçirilerek danışanın kişisel büyümesi amaçlanmaktadır. Bu güçlerin harekete geçirilmesinde danışmanın tutumu ön plana çıkmaktadır. Tıpkı bir annenin çocuğunun bir anda büyümesini sağlayamasa da onun ihtiyaçlarını karşılayıp, gelişip büyümesine yardımcı olması gibi manevi danışmanın da gerekli bir çabayla danışanın kişisel gelişimi için uygun ortamı oluşturması beklenmektedir. Uygun atmosferin oluşturulmasından sonra kişisel gelişim ve büyüme danışanın kendisine bırakılmaktadır.

İnsanlar manevi danışmanı aşkın gücün temsilcisi olarak gördükleri için onlara karşı sahici ve samimi olmak çok önemlidir. Manevi danışman ne kadar doğal, samimi ve insani davranırsa dini boyut o derece gerçekçi olur (Ağılkaya-Şahin, 2017: 243-244). Manevi danışman bir başkasının dünyasına girdiğinde, o kişiyle empati yapabildiğinde acının birçok çeşidiyle karşılaşabilir. Danışman kendini kontrol edebilen, acılarıyla yüzleşmiş, içsel problemlerini çözmüş biri değilse bu acılar onda çaresizliği tetikleyebilir ve danışmanlık sürecine olumsuz etki edebilir.

Manevi danışman uygulama sırasında danışanın ortaya koyduğu probleme onun açısından bakmaya çalışmalı, derdiyle hemhal olmalıdır. Aynı zamanda manevi danışman yargılayıcı ve değerlendirmeci olmaktan sakınmalı, böylece danışanın kendini rahat açabilmesini sağlamalıdır. Danışanın duygularına katılmasa da danışanın o anki duygularını yaşatmalıdır. Saygı göstererek danışanı olduğu gibi kabul etmelidir. Bu koşulsuz kabul, manevi danışman için danışana giden yolu açar. Koşulsuz kabulün İslam dini için önemli bir yönü ise Allah'ın insanları yüceltmesi (Zümer, 39/53), onları her türlü kabul etmesi, günahkâr olsa da tövbe kapısının açık olmasıdır (Bakara, 2/222). Manevi danışman bunları sözlü olarak ifade etmenin yanında danışana karşı tutumunda da bunu göstermeli, hissettirmelidir. Hümanistik psikolojinin ve teolojinin insan tasavvuru farklı olsa da belirtilen hususlarda ortak bir buluşma noktası oluşturulabilmektedir (Ağılkaya-Şahin, 2017: 248-249-250). Danışan merkezli danışmanlık, psikanalize göre daha kolay öğrenildiği için derin psikoloji eğitimi gerektirmemektedir. Bu yönüyle manevi danışmanlık yapması beklenen din görevlileri için daha çok tercih sebebi olmuştur.

h. Manevi Danışman Olarak Hz. Muhammed'in Danışmanlık Becerileri

h.a. Danışmanlık Becerisi Olarak "Samimiyet" Örneği

Türkçe içtenlik (TDK, 2019) anlamına gelen samimiyet; riyasız, çıkarsız davranış göstermektir. Dini açıdan ihlâs kavramıyla da ifade edilebilse de bu daha çok ibadetler için kullanılmaktadır. Allah tarafından gönderilen tüm peygamberlerin ortak özelliklerinden biri olan samimiyet onların Allah'a olan özden bağlılıklarını gösterdiği gibi inananlara da içten bir bağlılık gösterdiklerini belirtir (Erul, 2017: 46-49).

Sahabenin İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i kabullerinde iman, teslimiyet, muhabbet ve samimiyet vardır. Onlar Hz. Muhammed'i her anlamda kendilerine yol gösterici bir rehber bir önder olarak görmüş, mutlak bir teslimiyetle bağlılık duymuşlardır. Ne "devlet yöneticisi-halk" ne de "Allah resûlü-halk" bağlamında hiçbir resmîyetin olmadığı bu dönemde danışan (sahabe) ve danışman (Hz. Muhammed) arasında sevgi, saygının hâkim olduğu samimi bir muhabbet ortamı oluşmuştur.

Allah Resûlü, Müslümanların dinî, askerî, ictimâî lideri olmasına rağmen sahabeden farklı bir görünüşü ve sahabenin tahayyül edemeyeceği farklı bir yaşam tarzını benimsememiştir. Sahabe ile arasında bir mesafe de olmamıştır. En zengin sahabeler nasıl rahatça ona danışabiliyorlarsa çölden gelen bir bedevi de (bazen haddi aşmak suretiyle olsa da) ona rahatlıkla sorununu danışabilmiştir. Allah Resûlü'nün bu sade ve mütevazı hayatı, aynı zamanda müşriklere yönelik önemli bir mesaj niteliği taşımaktadır. Zîra İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in insanlarla olan samimi ilişkisi müşriklerin peygamber algısında hiçbir zaman kendisine yer bulamamıştır. "Bu nasıl Peygamber! Yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor!" denilerek (Furkan, 25/7) onun peygamberliği kabul edilmek istenmemiştir.

Ashâbı ile olan bu çıkarsız ve içten ilişki şüphesiz samimi bir danışan-danışman birlikteliğini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla danışan merkezli danışma sürecinin samimiyet ve koşulsuz kabul kısımları Hz. Muhammed'in danışmanlık sürecinde doğal olarak vardır denilebilir.

Yeni Müslüman olduğu için namazda konuşulmaması gerektiğini bilmeyen Muaviye b. Hakem es-Sülemi, bir gün cemaatle namaz kılındığı sırada aksıran birisine, "Yerhamükallah." (Allah, sana rahmet eylesin!) deyiverir. Bu yersiz konuşmasından ötürü herkes ona sert sert bakar.

Muaviye, "Eyvah mahvoldum! Ne bakıyorsunuz yahu, ben ne yaptım?" deyince bu defa namaz kılanlar, onu susturmak için elleriyle uyluklarına vurmaya başlarlar. Muaviye, oradakilerin kendisini susturmak istediklerini anlayınca susar ve bu işin sonunu beklemeye başlar.

Muaviye hadisenin devamını şöyle anlatır: "Anam, babam Resûlullah'a feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra Peygamber (sav) kadar güzel öğreten bir öğretmen gördüm. Vallahi beni ne azarladı ne dövdü ne de sövdü. Namaz bitince sadece şunları söyledi: "Bu namazda insan kelamı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır" (Müslim, "Mesacid", 33).

Yeni Müslüman olmuş ve dinin muamelat ile ilgili konularında eksikleri olan bir sahabeye, Hz. Muhammed'in tavrı aynı zamanda diğer sahabeler için de bir eğitim yaklaşımı konumundadır. Kalabalık içinde yaptığı hatanın etkisiyle zor durumda kalan ve yaptığı hata olup olmadığını dahi bilmeyen insana karşı, onun psikolojisini anlayarak dile getirilen samimi bir cümle yeterli olmuştur.

Hz. Muhammed, huzuruna gelen bir sahabenin konuştuğu zaman titrediğini fark edince; "Endişelenme, ben kral değilim! Kurutulmuş et yiten bir kadının oğluyum." (İbn Mâce, "Et'ime", 30) diyerek muhatabına samimi bir şekilde davranmış, onun korkusunu gidererek rahat olmasını sağlamıştır. Zira o dönemde peygamberliği kabullenilememiş, "Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! O'na bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı! Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı..." (Furkan, 25/7-8) denilmiştir. Sahabe için ise ondan şüphe duymaya mahal olmamıştır, çünkü onun hayatı, yaşayışı hâl ve kâl dilinin pratik uygulaması olmuştur.

Bir defasında yeni Müslüman olmuş bir bedevi, henüz İslam ahlâk ve adabını tam öğrenemediği için bugünkü gibi halı vb. serili olmayan mescitte küçük abdestini bozmuş, orada bulunanlar o kişiyi yaka paça dışarı atmak üzereyken Resûlullah müdahale edip engelleyerek, "Onu bırakın da küçük abdestini bozduğu yere bir kova su döküverin!" diye tembihlemiş ve orada bulunanlara, "Siz ancak kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak gönderilmediniz." (Buhârî, "Vudu", 58; Müslim, "Taharet", 100) buyurmuştur.

Hiç şüphesiz bu hoşgörülü ve samimi yaklaşım hem o bedevî için hem de mescitte bulunan ashâbı için güzel bir örneklik teşkil etmiştir. Bir devlet başkanının, bir komutanın huzurunda böyle bir davranışın ne

günümüz şartlarında ne de devlet olgusu var olan hiçbir toplulukta görülmesi mümkün değildir. Hz. Muhammed o bedevinin hayat tarzını, kültürünü bildiği için tepki göstermemiştir. Kalplerin İslam'a ısınması açısından Hz. Muhammed'in samimi yaklaşımının ne denli etki ettiği hadisler ışığında görülmektedir.

Yine bir gün yolda giderken arkadan bir bedevi ona yetişti. Hz. Muhammed'in üzerinde kenarları sert bir hırka vardı. Bedevî hırkadan tutup onu kuvvetle çekti. O kadar ki hırkanın kenarı boynunu zedeledi. Bedevi sert ve kaba bir eda ile: "Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret!" dedi. Hz. Muhammed adama döndü, baktı ve güldü. Sonra da ona bir şey söylemeden bir şeyler verilmesini emretti (Buhârî, "Edeb", 68)".

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in insanlara karşı olan yumuşak huylu, samimi davranışları büyük tesir oluşturmuş ve İslam dini uzak coğrafyalarda bu hoşgörünün eseri olarak yayılmıştır.

h.b. Danışmanlık Becerisi Olarak "Empati" Örneği

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in empatik yaklaşımı, onun ahlâkıyla (Kalem, 68/4) ahlaklandığı (Müslim, "Salatu'l Müsafirin", 139) Kuran-ı Kerim'de yer alan bir kavramdır. Kuran-ı Kerim'de meseller ve kıssalar üzerinden örnekler olduğu gibi ahiret hayatı ve oradaki durum, çevreye ve hayvanlara karşı tutum ve daha birçok konuda (Altun, 2006) doğrudan veya dolaylı olarak örnekler bulunmaktadır.

Kuran'da empati kurmayan insanların düşecekleri durum ibretli bir şekilde şöyle anlatılır:

İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun! (Mutaffifin, 83/1-3).

Bu ayette açıkça belirtilen durum empati yapılmamasının zararlıdır. Kendisini düşünüp başkaları söz konusu olunca aynı fiil için farklı davranışlarda bulunan insanlar kınayıcı bir dille uyarılmaktadır. Oysa bir de empati yapıp kendilerini hile yapılan konuma koysalar elbette böyle davranmazlar.

Hz. Muhammed'in hadislerine baktığımızda ise empati ve diğer-gamlık/îsâr (Çağrı, 2000: 490) örneklerini güzide hayatının her aşamasında görmekteyiz. Hz. Muhammed'in empatik yöntemlerle çözüm ürettiği durumlardan birkaç tanesi burada ele alınacaktır:

Ebu Umame naklediyor: Bir gün Kureys'ten bir genç Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! (Şehvetime hâkim olamıyorum) zina etmek için bana izin ver." der. Bu sözler üzerine orada bulunanlar, hiddetlenerek bunun haddini bildirelim, derler. Fakat öfkelenmeyen, gayet sakin ve rahat hareket eden Hz. Muhammed (s.a.v):

"Onu bana getirin" buyurur. Genç, Hz. Peygamber'e yaklaşır ve yanına oturur. Hz. Muhammed de gençle sohbet etmeye başlar ve aralarında şu konuşma geçer:

Hz. Muhammed (s.a.v):

"Annenin zina etmesini ister misin?" diye sorar.

Genç: "Vallahi, hayır, ya Resûlallah! Canım sana kurban olsun." der. Hz. Muhammed (s.a.v) de:

"Zaten hiç kimse annesinin zina etmesini istemez." buyurur.

Hz. Muhammed (s.a.v):

"Peki kızının zina etmesini ister misin?" diye sorar.

Genç: "Vallahi, hayır, ya Resûlallah! Canım sana kurban olsun." der. Hz. Muhammed (s.a.v) de:

"Öyleyse hiç kimse kızının zina etmesini istemez." buyurur.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v):

"Peki kız kardeşinin zina etmesini ister misin?" diye sorar.

Genç: "Vallahi, hayır, ya Resûlallah! Canım sana kurban olsun." der. Hz. Muhammed (s.a.v) de:

"Öyleyse hiç kimse kız kardeşinin zina etmesini istemez." buyurur.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v):

"Peki halanın zina etmesini ister misin?" diye sorar.

Genç: "Vallahi, hayır, ya Resûlallah! Canım sana kurban olsun." der. Hz. Muhammed (s.a.v) de:

"Öyleyse hiç kimse halasının zina etmesini istemez." buyurur.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v):

"Peki teyzenin zina etmesini ister misin?" diye sorar.

Genç: "Vallahi, hayır, ya Resûlallah! Canım sana kurban olsun." der. Hz. Muhammed (s.a.v) de:

"Öyleyse hiç kimse teyzesinin zina etmesini istemez." buyurur ve Hz. Muhammed elini o gencin üzerine koyarak "Allah'ım! Bu gencin günahını bağışla, kalbini temizle ve iffetini muhafaza et." diye dua eder (Ahmet b. Hanbel, "Müsned", V:256-257).

İslam Peygamberi Hz. Muhammed cahiliye öncesi olağan kabul edilen dine ve ahlaka aykırı bir davranışta bulunmak isteyen genci, arzusunun çirkinliğine bakmaksızın dinlemiş, onu o haliyle kabul edip değer

vererek hoşgörülü yaklaşmıştır. Onda farkındalık oluşturmak için empati yoluna başvurmuş böylece isteğinin kötülük ve yanlışlığını apaçık ortaya koymuştur.

Hz. Muhammed sorduğu sorularla o genci düşünmeye sevk etmiş, kendisini başkasının yerine koyarak olayı farklı açıdan ele almasına imkân tanımıştır. Râviden nakledilen son duruma bakarsak o genç yapmak istediği işin kötülüğünü anlamış ve bir daha zinaya yaklaşmamıştır (Dölek, 2002: 23).

İslam ordusu Bedir savaşına giderken ellerinde bulunan 70 deveyi askerler birlikte paylaşmaktaydılar. Her üç kişiye bir deve düşüyordu. Yürüme sırası Hz. Muhammed'e gelince bazı sahabeler kendi sıralarında onun binmesini isteyince onlara: "Ne siz benden daha güçlüsünüz; ne de ben sizin aldığınız sevaptan müstağniyim." (Ahmet b. Hanbel, I:411) demiş ve empatik bir tavırla, insanlarla kendisi arasında eşitlik duygusu oluşturmaya dikkat etmiştir (Macit, 2003: 274).

Ebu Mesud el-Bedri (r.a) de bir hatırasını şöyle nakleder: "Ben köleme kamçıyla vuruyordum. Arkamdan bir ses işittim. "Ebu Mesud bilesin ki!" diyordu. Öfkeden sesi tanıyamadım. Bana yaklaşınca onun Resûlallah olduğunu gördüm. O hala "Ebu Mesud bilesin ki! Ebu Mesud bilesin ki!" diyordu. Kamçıyı elimden attım. Yanıma geldiğinde, "Ebu Mesud bilesin ki! Allah'ın senin üzerindeki gücü, senin bu kölenin üzerindeki gücünden daha fazladır." buyurdu. Bunun üzerine "Bundan sonra ebediyen köle dövmeyeceğim." dedim (Müslim, "Eyman", 34; Ebû Dâvûd, "Edeb", 133).

Hz. Muhammed'in Ebu Mesud'a Allah'ın gücünü hatırlatması onu empati kurmaya sevk edecek nitelikte olmuştur. Yine Hz. Muhammed'in önem verdiği, yeri geldiğinde sinirlenip yapılmasına kızdığı durumlardan birisi de namazın uzatılması, uzun surelerin okunmasıdır. Zira kendisi namazdayken kısa surelerden okumuş, arkadaki çocuk, kadın ve yaşlıları düşünerek namazı uzatmamıştır.

Enes (r.a) nakledildiğine göre bir gün Resûlullah (s.a.v), "Bazen uzun tutmak niyetiyle namaza başlarım. Fakat namaz esnasında kulağıma çocuk ağlama sesi geldiği olur. Çocuğun ağlamasından annesinin duyacağı elemi bildiğim için bu kez namazı uzatmaktan vazgeçerim." (Buhârî, "Ezan", 65; Müslim, "Salat", 189; Tirmizî, "Salat", 175-276) buyurmaktadır. Sahabeleri de bu konuda uyararak empatik davranmalarını istemekte ve "Sizden kim halka namaz kıldırırsa namazı kısa tutsun. Zira cemaatte zayıf, sakat, hasta ve ihtiyaç sahibi kimseler bulunabilir.

Tek başına kıldığında dilediği kadar uzatsın.” (Buhârî, “Ezan”, 62; Müslim, “Salat”, 186) buyurmaktadır.

Aynı konuda birkaç hâdise daha yaşanmış ve bunlardan biri sabah namazında Übeyy b. Ka’b’ın imamlığında cereyan etmiştir. İmamın kıraati çok uzun tutması sebebiyle sabah namazına gidemediğini söyleyen bir kişi, Hz. Muhammed’e şikâyetini belirtmiştir. Râvi, Hz. Muhammed’i hiçbir konuda o günden daha öfkeli görmediğini aktarmaktadır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed hemen hutbeye çıkmış;

“Sizin içinizde nefret ettirenler var. Sizden biriniz imam olduğu zaman namazı kısa tutsun. Çünkü arkasında yaşlısı var, küçüğü var, ihtiyaç sahibi var.” (Buhârî, “İlim”, 28) buyurmuştur. Bazen sahabe iyi niyetle bir şey yapmak istese de sonucu kötü olabilmektedir. Sahabeler huşu amaçlı da olsa kıraati uzatınca (Eser, 2001: 59) Hz. Muhammed onları empatik düşündürme yoluyla uyarılmış ve cemaatte bulunan diğer insanları unutmamalarını hatırlatmıştır.

İslami değerler kapsamında ahlâkî ve sosyal bir değer olarak yer alan empati, bu değerlerin hayata uygulanmasında aktif rol oynadığı gibi insani ilişkileri ve yaşamı kuşatan bir davranış olarak Hz. Muhammed’in hayatında da yer almıştır.

Tüm bu örnekleri kapsayıcı, Hz. Muhammed’in hayatında uygulayıp örnek olduğu bir hadis-i şerifte ise;

“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.” (Buhârî, “İman”, 7; Müslim, “İman”, 71-72) buyurarak kişinin kendisi için istediği şeyi kardeşi içinde istemedikçe yani empati yapıp kendini onun yerine koyarak onun için de aynı güzel şeyleri istemedikçe kâmil manada iman etmiş olamayacağını belirtmiştir. Bireysel ilişkilerin empati temeli üzerine atılmasının gerekli olduğu, kâmil imanın bu yoldan geçtiği, kısacası sağlam temeller üzerine atılmış dinî inancın empati yoluyla olacağı anlatılmak istemiştir.

h.c. Danışmanlık Becerisi Olarak “Koşulsuz Kabul” Örneği

İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in insan sevgisi insana verdiği değerde gizlidir. Onun getirdiği vahyin eseri olarak insan, insan olması hasebiyle kıymetlidir. “Mademki insandır, o halde üstündür ve mükerremdir” (Gül, 2007: 39). Hz. Muhammed hiçbir sahabeye ön yargıyla yaklaşmamıştır. Her zaman hüsn-ü zan ile muamelede bulunmuştur. Kimseyi mevkiinden ötürü üstün tutmamış, her statüdeki insanı olduğu gibi kabul etmiştir.

“Allah Resûlü’nün katında, onların hepsinin sözü, ilk önce konuşanın sözü gibi ilgi görmüştür. Ashabın güldüklerine kendisi de gülmüş, onların taaccüp ettikleri şeylere kendisi de hayretlerini ifade etmiştir. Huzuruna gelen yabancıların kaba saba konuşmaları ile yersiz sorularının yol açtığı tatsızlıklara sabretmiştir. Hatta ashabı o tür kimseleri yanından çekip uzaklaştırmak isteseler dahi (buna izin vermemiş) yine de sabretmiştir. Hz. Muhammed şöyle demiştir: “Bir ihtiyacının giderilmesini isteyen biriyle karşılaştığınız zaman ona yardımcı olunuz.” O, ancak yapılan iyiliğe denk düşen ve fazla dalkavukluğa kaçmayan övgüleri kabul etmiş ve haddi aşmadığı müddetçe hiç kimsenin sözünü kesmemiştir” (Tirmizî, “Şemail”, 160).

Cabir b. Abdullah naklediyor: Bir gün önümüzden bir cenaze geçti. Resûlullah (s.a.v) ayağa kalktı. Biz de kalktık. Sonra dedik ki: Ya Resûlullah! O bir Yahudi ölüsü idi. Resûlullah (s.a.v) da “O da bir insan değil midir?” diye mukabelede bulundu” (Buhârî, “Cenaiz”, 49; Müslim, “Cenaiz”, 78-81; Ebû Dâvûd, “Cenaiz”, 42,43). Bu hadis dini inancı veya ırkı ne olursa olsun bu anlamda insana insan olması hasebiyle verilen değer en güzel örneğidir.

İbn-i Ömer (r.a) anlatıyor: “Ben bir seriyeye katılmışım. Askerlerden bir kısmı firar etti, ben de içlerindedim. Ordudan uzaklaşınca: “Şimdi ne yapacağız, cihaddan kaçtık, Allah’ın gazabıyla dönüyoruz.” diyerek aramızda konuştuk. Sonunda:

“-Medine’ye girelim, bizi kimse görmez.” diye düşündük.

Ancak Medine’ye varınca:

“-Resûlullah Efendimiz’e gidip durumumuzu arz edelim, bizim için bir tövbe imkânı varsa onu yerine getirelim, yoksa geri dönelim.” diye kararlaştırdık. Sabah namazından önce mescide varıp beklemeye başladık.

Allah Resûlü (s.a.v) mescide gelince ayağa kalktık ve:

“-Biz harpten kaçan firarileriz!” dedik.

Allah Resûlü bize yönelerek:

“-Hayır. Siz, firariler değil, devlet başkanına yardım etmek için gelen ve savaşa tekrar dönmek üzere manevra yapan kişilersiniz!” buyurdu. Kendisine yaklaştık, ellerinden öptük. Bize:

“-Ben Müslümanların ilticagâhıyım” buyurdu (Ebû Dâvûd, “Cihad”, 96).

Hz. Muhammed savaştan kaçan sahabelere karşı herhangi bir yargılama ya da ayıplamada bulunmamış, onları oldukları gibi kabul edip bir daha böyle bir şey yapamayacak kadar tesirli bir ders vermiştir.

Hz. Muhammed kölelerin ve hizmetçilerin hor görüldüğü insan yerine konulmadığı bir devirde, Ümmü Eymen'e "anneciğim" diye hitap etmiştir. Bu hitap köklü bir düşünce değişikliğini göstermektedir. Bu ince düşüncenin temelini de ne olursa olsun insanı, insan olduğu için sevip saymak, insan olduğu için ona değer vermek; konumu, statüsü, mâli durumuna bakmadan kıymet vermek oluşturmaktadır (Söyler, 2010: 32).

Bir rivayette aktarıldığına göre namaz kıldıktan sonra içki içen "Hımar" lakaplı Abdullah isminde birisi içki içtiği için birkaç defa cezalandırılmıştır. Bu kişi hakkında bir sahabe "Allah'ım ona lânet et. Ne de çok içiyor ve cezalandırılıyor!" deyince Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "Ona lanet etmeyin. Allah'a yemin olsun ki ben onun ancak Allah ve elçisini sevdiğini biliyorum." (Buhârî, "Hudud", 5) buyurmuştur.

Bu hadiste içki içen kişi hakkında Hz. Muhammed tarafından söylenen "Ona lanet etmeyin. Allah'a yemin olsun ki ben onun ancak Allah ve Resûlünü sevdiğini biliyorum." ifadesine biraz farklı açıdan bakmak gerekmektedir. Zâhirde içki içen biri Hz. Muhammed'i sevmiyor gibi görünüyor olabilir veya Hz. Muhammed'in onu sevmediği düşünülebilir. Bu kişinin her türlü kötülüğü yapabileceği, potansiyel bir suçlu olabileceği düşüncesi ortadadır. Ancak görülmektedir ki Hz. Muhammed olaya daha farklı yaklaşmaktadır. İçki, insanın kişisel bir zafiyetidir (Eser, 2001: 82) ve yasak olan bu fiili yapmanın elbette bir cezası da vardır. Ancak bu onun insan olduğu gerçeğini, güzel işler de yapabilirliğini engellemektedir. Nitekim günümüzde bu tür örnekler çokça görülmektedir. Hz. Muhammed bunu bildiği için ona lanet ettirmemiş, günahkârı değil günahı kötülemiştir.

Hz. Muhammed bir başkası için değeri olan bir şeye karşı da saygılı olunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kim olursa olsun kabul ederek ona hoşgörülü ve samimi bir şekilde davranmıştır.

Müşriklerin reisi Ebu Cehil'in oğlu İkrime'nin hanımı, Mekke'nin fethi esnasında İslam'ı kabul etmişti. Bu sırada kocası İkrime korkusundan Yemen'e kaçtığından onu affedip Müslümanlığa kabul etmesi konusunda Hz. Muhammed'den söz almıştı. Bunun üzerine eşi, İkrime'yi bulup Müslüman olması için huzuruna getirdiğinde Hz. Muhammed: "Hoş geldin süvari yolcu!" diyerek onu güler yüzle karşıladı. Öte yandan çevresindeki arkadaşlarına da İkrime aranızda katılıyor, onu gördüğünüzde babası Ebu Cehil'e sövüp hakaret etmeyin, çünkü ölüye yapılan hakaret, hayatta olanı incitir." buyurdu (Tirmizî, "İsti'zan ve'l-Adab", 34).

Bu tutumuyla o diğer arkadaşlarının da hoş olmayan bir tutum içerisine girmesini engellemiştir (Macit, 2003: 286). Babası ve kendisi yıllarca İslâm'a en büyük düşmanlığı yapsalar da, Mekke'de mazlum Müslümanlara en büyük acıları çektirseler de İslam Peygamberi Hz. Muhammed onu en güzel bir şekilde karşılamış, insan olduğu için değer vermiştir. Hatta ölen babası için bile kötü söz söylemekten menetmiş, babası aklına gelip üzülmeyin, insanlar ona kötü durumları hatırlatmasın diye onurunu korumuştur.

Hz. Muhammed için zor bir durum olsa dahi huzura kabul ettiği Vahşi'ye karşı tutumu yine bu bağlamda verilebilecek güzel örneklerdendir. Vahşi, Uhud harbinde Hz. Muhammed'in amcası olan Hz. Hamza'yı şehit etmiş, bu durum Müslümanlar için büyük bir güç ve moral kaybı olmuştur. Hz. Muhammed kendisini zor zamanında koruyan amcası olması hasebiyle bu duruma çok üzülmüş olsa da her şeye rağmen onu huzura kabul etmiştir. O, kendi canından birini dahi öldürse, İslam'a en büyük zararları da dokunsa kimseye kin gütmemiş, ön yargıda bulunmamış, onları en iyi şekilde karşılayarak gönüllerini almıştır. Hiçbir şart öne sürmeden sıkıntılarını dinlemiş, çözüm arayışında olmuştur.

Hz. Muhammed özellikle taşradan ve uzak beldelerden gelenlere ve bedevîlere karşı daha anlayışlı olmuştur. Onları yargılamamış, yaptıkları çirkin hareketlere rağmen huzurunda soru sormalarına, müşkül durumda oldukları konularda danışmalarına müsaade etmiştir. Bedevîler yaşam sürdürdükleri sert çöl ikliminin de etkisiyle kapalı bir karaktere bürünmüşlerdir (Yatkın, 2006: 108). Medenîleşmekten yoksun olan bedevîler bazı hareketleri sebebiyle Hz. Peygamber'in daha sakin ve anlayışlı yaklaştığı insanlar olmuşlardır. Bu sert ve kaba tavırları, soru sormaktan çekinmeden sıkıntılarını dile getirmeleri iyi anlamda da yorumlanabilmektedir.

Bir gün Hz. Muhammed ve ashâbı otururken Mescid-i Nebevî'nin önünde yabancı biri görüldü. Saçları örgülü ve uzun, kendisi iri cüsseli ve uzundu. Devesini mescidin avlusuna bağlayıp sahabeye doğru ilerleyerek "Muhammed hanginizdir?" diye sordu. Ashâb-ı kiram ona Hz. Muhammed'i gösterince ona bazı sorular sorup cevaplar almış ve kendisinin kabile reisi Dımam İbn Salebe olduğunu söyleyerek Müslüman olmuştu (Buhârî, "İlim", 6).

Hz. Muhammed ona ne kızmış ne de yadırgamıştır. Onu olduğu gibi kabul edip rahatça soru sormasını sağlamış ve böylece kendisiyle beraber tüm kabilesinin Müslüman olmasını sağlamıştır. Kişiler arası ilişkilerde, insanlarla olan muhabbetinde dış görünüş, ekonomik durum vb.

birçok hususu önemseyip muhatabın insan olduğunu unutmamak ve bu minvalde davranmak bizim örnek almamız gereken davranıştır.

S o n u ç

Maneviyat, aydınlanma düşüncesinin ve 19. yy'daki psikolojik akımların etkisiyle ötekileştirilmiş, pozitivist bakışa aykırı olduğu için dışlanmış. Modern hayatta ve modern psikolojide kendine yer bulamayan manevi danışmanlık uygulaması da insani ilişkilerde ve cemaat – din görevlisi arasında sistemli olmayan bir biçimde varlığını devam ettirmiştir. Sekülerleşmenin etkisi ve dinî olanın hor görülmesiyle psikolojik sağlık için çözüm dinden bağımsız, salt pozitif terapiyi savunan psikologlar ve psikiyatristler ile ön plana çıkmıştır. Ancak metafizik boyuttan yoksun yaşamının psikolojik darlığına daha fazla dayanamayan insanlık netice de tekrar dinde çareler aramaya başlamış ve böylece dini perspektiften danışmanlık uygulamalarının yapılmaya çalışıldığı manevi danışmanlık kurumu ortaya çıkmıştır.

Hümanistik psikoloji, insana değer vermeyen birçok kuramın aksine insanı temel alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Ekolün öncülerinden olan Carl Rogers, kendi deneyimleri üzerinden birey odaklı terapiyi sistemleştirerek uygulamıştır. Rogers, danışan-danışman ilişkisinde üç önemli kriter olan samimiyet, empati ve koşulsuz kabulü esas almıştır. İnsanı, “özünde iyi” olarak algılayan ekolün kriterleri, aslında İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in de asırlar önce sahabeye uyguladığı, insanın fitri tabiatına uygun olan kriterlerdir.

Carl Rogers'ın birey merkezli terapisinde dikkat edilen temel kriterler, sadece insanın fitratta iyi olarak görülmesi sonucu psikolojik danışma sürecinde kullanım açısından değil; insanlığın sosyal yaşamının her alanında uygulandığında olumlu psikolojik etki hissettirecek davranış bütünlüğünü de içerdiği için oldukça zengin kavramlardır. Bu kriterlerin danışanlar üzerinde uzun süreli terapiler ve gözlemlerin sonucunda ortaya çıktığı, yoğun bir çalışmanın ürünü olduğu açıktır. Yaşadığı toplumda gününün büyük bir bölümünde kalabalık gruplar ile iletişim halinde olan Hz. Muhammed'in de kendine has kullandığı birçok metodun yanında bu kriterleri de kullanması, onun “üsve-i hasene” (Ahzab, 21) oluşu dikkate alındığında bu davranış kalıplarının insani ilişkilerde ve psikolojik iyi olma sürecinde isabetli kriterler olduğunu göstermektedir.

Nakledilen açıklamalardan ve İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in hadislerinin bahsedildiği örneklerden de görülmektedir ki Allah Resûlü insanlara karşı hoşgörülü, saygı-sevgi çerçevesinde güler yüzlü ve anlayışlı olmuştur. Kendisine danışan ashabına karşı içten ve samimi

davranmıştır. Danışanlarına empati yaptırarak çözüme ulaşmalarında yardımcı olmuştur. O, herkesi olduğu gibi kabul edip hiç kimseye makam, mevki, ekonomik durum ya da kabilesinin üstünlüğü sebebiyle ayrıcalık tanımamıştır. En büyük kötülükleri yapanlara dahi hoşgörüsüyle yaklaşmış, sorunlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. O'nun bu tutumu İslam'ın kısa sürede uzak coğrafyalara yayılmasında etkili olmuştur.

Hz. Muhammed'in ashabıyla olan iletişimde ve sorunlara yaklaşımında kullandığı yöntemler günümüz manevi danışmanlık uygulamaları için bir örnektir. Rogers'in danışan merkezli yaklaşımı ise insanı özünde iyi olarak kabul etmesi, değer vermesi ve samimi yaklaşımı açısından Hz. Muhammed'in manevi danışmanlığıyla uyumludur. İnsanı fitrat olarak iyi olarak addeden İslam dini için de bu anlamda en kullanışlı manevi danışmanlık uygulaması olarak "danışan merkezli manevi danışmanlık" uygulaması gösterilebilir. Alanda yapılacak çalışmalar neticesinde İslam dini için uygulanabilir hale getirilerek yaygınlaşması sağlanabilir.

Sonuç olarak denilebilir ki İslam Peygamberi Hz. Muhammed teolojik içerikli konuların dışında sosyal hayata ve insana ait görüşmelerde sadece teolojik referansları değil, insan ihtiyaçlarını da dikkate alarak farklı uygulamalara gitmiştir. Hz. Muhammed'in pratik yaşam deneyimlerinde modern terapiler için çok önemli veriler ve referanslar vardır. Bu çalışmada söz konusu veriler her ne kadar modern zamana kıyasla anlaşılmaya çalışılsa da varılabilecek nihai nokta İslam Peygamberi pratiğinin, modern zamana örnek yöntemleri içerisinde barındırdığı ve bunun manevi danışmanlık pratiği üzerinde uygulamaya konulması gerektiğidir.

Kaynaklar

- Aba, G. (2020). Empati kurabilmek [çinde] *Sosyal Psikoloji*. Ed. S. Güney, (ss. 388-389). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Aba, V. (2018). Bir model olarak manevi danışman Hz. Peygamber'in terapötik açıdan etki değeri: Hadis ilmi bağlamında psiko-teolojik analizler. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, 598-603.
- Ağıkaya-Şahin, Z. (2016). Hristiyan gelenekte manevi bakımın teorik temelleri. *Spiritual Psychology and Counselling*, 1 (1), 43-74.
- Ağıkaya-Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Ağırman, C. (2006). İdeal bir davranış biçimi olarak empati ve hadislerde empati. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 23-53.

- Akın, H. (2009). *Sabîh-i Buhârî muhtasarı- I*. İstanbul: Beka Yayınevi.
- Altun, M. (2006). *İslam eğitim geleneğinin temel kaynaklarında empatik yaklaşım*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuntaş, H. & Şahin, M. (2012). *Kur'an-ı Kerim meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Arı, M. S. (2012). Üsame b. Zeyd. [içinde] *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (ss. 361-363). İstanbul: TDV Yayınları
- Arslan, İ. (2012). Sahâbenin olumsuz davranışları karşısında Hz. Peygamber'in tavrı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (3), 119-149.
- Aydemir, A. (1988). Peygamberlik Allah elçiliği. *Diyanet İlmi Dergisi*, 24 (1), 57-80.
- Aydın, G. (2016). Manevi destek bağlamında Hz. Peygamber'in hastalara yaklaşımı. *Bilimname*, 31 (2), 249-274.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2017). *Manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Batar, Y. (2012). Empatik düşündürme yoluyla merhamet eğitimi – Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ışığında. *Diyanet İlmi Dergi*, 48 (1), 43-66.
- Baygeldi, M. R. (2018). Türkiye'de modern sorunlara dini bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması: Mevcut durum ve öneriler. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 234, 1-31.
- Baysal, Z. (2016). *Hz. Peygamber'in sözsüz iletişiminde dair hadislerin tabric ve değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belen, F. Z. (2014). *Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniği ve uygulaması*. Doktora tezi, Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bulut, A. (2018). *Din eğitiminde rehberlik ve psikolojik danışmanlık*. Ankara: DİB Yayınları.
- Canan, İ. (1993). Resûlullahta “muhabata göre” ve “tedric” metodları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 37-73.
- Canan, İ. (1993). Resûlullahta “muhabata göre” ve “tedric” metodları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 5-10.
- Carl Rogers'in hümanist psikolojisi (2019, 11 Ağustos). (<https://aklinizikesfedin.com/carl-rogersin-humanist-psikolojisi/>). (Erişim: Aralık 2019).

Cebeci, S. (2016). *Dini danışma ve rehberlik*. İstanbul: DİB Yayınları.
Cemalcılar, Z. (2012). İnsancıl yaklaşım. [içinde] *Psikoloji*. Ed. Z. Cemalcılar. (ss. 12). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Certel, H. (2016). Hz. Peygamber'in aile danışmanlığı uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (36), 36-67.

Çağrı, M. (2000). İsrâ [içinde] *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (ss. 490-491). İstanbul: TDV Yayınları.

Danışan odaklı Rogeryan psikoterapi teorisi (2015, 11 Mayıs). (<https://lunarpsikoterapi.com/yetiskin-bireysel-terapi/danisan-odakli-rogeryen-psikoterapi-teorisi-2040.html>). (Erişim: Aralık 2019).

Demircan, A. (2018). Tebliğ ve irşatta model olarak Hz. Peygamber. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, 38-43.

Dökmen, Ü. (1987). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20 (1-2), 183-207.

Dölek, A. (2002). Bazı hadislerin psikoterapi açısından yorumlanması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2 (4), 21-38.

Dölek, A. (2006). İnsan psikolojisini olumsuz yönde etkileyen bazı durumlar ve Hz. Peygamber'in tavrı. *Usul dergisi*, 6 (2), 101-114.

Düzgüner, S. (2018). Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz [içinde] *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I*. Ed. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz, (ss. 17-43). İstanbul: Dem Yayınları.

Edimsel, K. (2020). Psikolojide tarihsel ve güncel akımlar [içinde] *Çağdaş Psikoloji Akımları*. Ed.: K. Edimsel, (ss. 18-19). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

Erul, B. (2017). Hz. Peygamber (s.a.v) ve sahâbe örnekliğinde samimiyet. *Somuncubaba Dergisi*, 23 (198), 46-49.

Eser, M. (2001). *Hz. Peygamber döneminde beşerî yönüyle ashâbın konumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Es-Sicistânî. (1990). *Sünen-i ebû Dâvûd terceme ve şerhi*. (Haz: N. Yeniel, H. Kayapınar ve N. Akdeniz). C. 10. İstanbul: Şamil Yayınevi.

Gül, N. (2007). *Kur'an'a ve hadislere göre Hz. Peygamber'in kişiliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürcan, D. (2015). Birey farklılıklarına Rogers'in danışan odaklı terapisi ile yaklaşım: Vaka çalışması. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 2 (1), 13-26.

Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İşık, M. (2011). Evrensel bir hadis denemesi “ben ve öteki”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 143-154.

Jung, C.G (2017). Din ve arketip (Çev. K. Sevinç) [içinde] *Psikolojik din kuramları*. Ed. J. Forsyth. (Çev. Ed. M. Ulu). (ss. 96-102). Kayseri: Kimlik Yayınları.

Kanger, F. (2015). Manevi rehberlikte proaktif bir yaklaşım olarak Hz. Muhammed’in (s.a.v) örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (6-7), 79-103.

Karakelle, S. (2014). *Psikolojiye giriş*. İstanbul: İstanbul Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Karaman, Z.B. (2019). *Hz. Peygamber’e muamele ile ilgili yöneltilen sorularda muhatap-cevap ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayaoğlu, A. (2011). Psikoterapi [içinde] *Birey ve Davranış*. Ed. S. Ünlü, (ss. 147-148). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

Kelpetin, M. (2018). İnsani ilişkilerde model olarak Hz. Peygamber. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, 53-58.

Kişilik kuramları (2010, 31 Aralık). (<http://kisilikkuramlari.blogspot.com/2010/12/makale-ozeti-carl-rogers-and-humanistic.html>). (Erişim: Aralık 2019).

Koç, M. (2005). Din psikolojisi araştırmalarında empatinin ampirik bilgi bakımından değeri üzerine kuramsal açıdan metodolojik bir bakış denemesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 9 (22), 49-66.

Koç, M. (2016). *Manevi-(psikolojik) danışmanlık*. Bursa: Emin Yayınları.

Köse, F.B. (2018). Bir aile babası modeli olarak Hz. Peygamber. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, 198-205.

Kuzudişli, A. (2009). Rivayetlerin yapısal analizine giriş: İbn Sayyâd ile ilgili rivayetler üzerine bir yöntem uygulaması. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 7 (2), 85-128.

Küçükbaşçı, M. S. (2012). Vahşi b. Harb. [içinde] *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 450-451). İstanbul: TDV Yayınları.

Macit, Y. (2003), Hz. Muhammed’in bazı iletişim ilkeleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16), 271-303.

Manevi danışman ulusal meslek standartı (2019, 25 Ekim). *Resmi Gazete* (sayı: 30929). Erişim adresi: (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>).

- Merter, M. (2017). *Dokuz yüz katlı insan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Na'im, A. (1980). *Sabîh-i Buhârî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi*. C. 1., Ankara: DİB Yayınları.
- Na'im, A. (1980). *Sabîh-i Buhârî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi*. C. 12., Ankara: DİB Yayınları.
- Necati, O. (2016). *Hadis ve psikoloji* (Çev: M. Işık). Ankara: Fecr Yayınları.
- Nevevi (2012). *Ri'yâzü's sâlibîn*. (Çev: M.E. Özafşar ve B. Erul). C. 1-2-3., Ankara: DİB Yayınları.
- Özafşar, M.E., Ünal, İ. H., Ünal, Y., Erul, B., Martı, H., & Demir, M. (Eds.). (2014). *Hadislerle islam: Hadislerin hadislerle yorumu*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özdaş, B. (2018). *Psikososyal açıdan Hz. Peygamber'in tebliğ metodu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, A. ve Öztürk, E. (2018). *Carl Rogers'in danışan odaklı terapi yöntemi*. (<https://www.psikosentez.com/carl-rogers-in-danisan-odakli-terapi-yontemi>). (Erişim: Aralık 2019).
- Öztoprak, M. (2014). Bireysel ve toplumsal meselelerde Hz. Peygamber'in problem çözme yöntemleri. *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 231-265.
- Rogers, C.R. (2019a). *Kişi olmaya dair* (Çev: A. Babacan). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Rogers, C.R. (2019b). *Yarımın insanı* (Çev: F.C Dansuk). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Rûdânî. (2009). *Büyük hadis külliyyatı cem'u'l-fevâid* (Çev: N. Erdoğan). C. 1., İstanbul: İz Yayınları.
- Sağlam, N. (2020). Duygusal zeka. [içinde] *Sosyal Psikoloji*. Ed. S. Güney, (ss. 376-397). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamber'in erdemli insan yetiştirme bağlamında isar (diğergamlık) kavramına verdiği önem. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 7 (17), 29-56.
- Sert Ağır, M. (2010). *Çağdaş psikoloji akımları*. (ss. 233-255). İstanbul: İstanbul Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Söyler, F. (2010). *Hadislerde özür kavramı ve Hz. Peygamber'in özürllilere yaklaşımı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söylev, Ö.F (2017). Dini danışma ve rehberliğin teolojik temelleştirme islamî yaklaşım. *Diyanet İlmî Dergi*, 53 (2), 75-100.

Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Şeker, N. (2011). Sözlü iletişimde nebevi metot Hz. Muhammed'in (as) konuşma üslubu ve adabı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5 (10), 111-128.

Toker, İ. (2011). Sosyolojik bakış açılarından peygamberlik. *Journal of Islamic Research*, 4 (2), 28-38.

Topses, G. (2012). Davranışçı ve varoluşçu hümanist psikoloji kuramlarının ayırt edici ve örtüşen nitelikleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1 (3), 67-75.

Tuna, Y. (2011). Kişilik [içinde] *Birey ve Davranış*. Ed. S. Ünlü. (ss. 79). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

Turan, Y. ve Gündoğdu, Y.B. (2018). Kişilik gelişiminde model insan ve üstlendiği roller. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, s. 593-604.

Ürkmez, A. (2012). *Peygamberim diyor ki*. İstanbul: İz Yayıncılık.

www.tdk.gov.tr, "Empati", (Erişim Aralık 2019).

www.tdk.gov.tr, "Samimiyet", (Erişim: Aralık 2019).

Yağcı, H. (2017). Hz. Peygamber'in insanları etkileyen davranış modelleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1-23.

Yatkın, N. (2006). Bedeviler ve hadislerin vürudundaki yeri, *EKEV Akademi Dergisi*, 10 (27), 105-122.

Yavuz, Y. Ş. (2007). Peygamber [içinde] *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 257-262). İstanbul: TDV Yayınları.

Yıldırım, A. (2018). Rol model şahsiyet olarak Hz. Peygamber'in (sav) örnekliği. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2018, 545-553.

Yılmaz, Y. (2000). *Müslümanların Hz. Peygamber'e itirazları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurduseven, R. (2018). *Hz. Peygamber'in hadislerinde empati*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 201-233
Issue: 2 • December 2020 • 201-233

Dine ve Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık-I: Manevi Danışmanlık Perspektifinden Kuramsal Analizler

Psychological Counseling Sensitive to Religion and Culture-I:
A Theoretical Analysis from the Perspective of Spiritual
Counseling

Muharrem Aka

Dr.

Bitlis Rehberlik ve Araştırma Merkezi

E-posta: muharremaka@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-3195-8946

Bitlis / Türkiye

Dr.

Bitlis Guidance and Research Center

E-mail: muharremaka@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-3195-8946

Bitlis / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 06 Kasım 2020 • 06 November 2020
Kabul Tarihi • Accepted 23 Kasım 2020 • 23 November 2020

* Bu makale, yazarın *Bireysel psikolojik danışma sürecinde dinî boyut: Özel eğitim gereksinimli öğrenci velileriyle yapılan bir araştırma* (2020) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Ö z e t

İki ayrı makale şeklinde tasarlanan bu çalışmanın birinci makalesinde dine, kültüre duyarlı psikolojik danışmanlığın kuramsal yapısı incelenmiştir. Teknik anlamda klasik psikolojik danışmanlıktan ayrı olmayan manevi danışmanlık; danışanın aktif katılımıyla, dinî ve manevi kaynaklarının danışma sürecine entegre edilmesidir. Dinî ve manevi değerler; yoğun gerilim ve kaygı durumlarında gerçekliğin algılanması ve anlamlandırılmasıyla ilgili olarak pek çok insan için temel referans noktasıdır. Çünkü inanç ve değerlerin en önemli işlevlerinden biri de krizlerde önemli baş etme kaynakları olarak kullanılmalarıdır. Yani, hayat sürekli problem üretmekte ve insanlar bu durumlarda sıklıkla inançlarına başvurarak durumu anlamlandırma çabası içine girmektedirler. Dinin insan hayatının zor zamanlarında hem teselli sunma ve kontrol duygusu kazandırma hem de anlam sunma ve umut aşılama rolleri bulunmaktadır. Yine çoğu insan için, kriz durumlarında, hayatın doğal akışını bozan beklenmedik durumlarda, travmatik olaylarda din sığınma ve teselli kaynağı olmaktadır. Pozitivist bilim anlayışının etkisiyle terapötik süreçleri ifade eden tüm alanlarda, sorunlarla başa çıkmada dinin rolü ya yok sayılmış ya da eleştirel bir yaklaşım geliştirilmiştir. Fakat son yirmi otuz yıldır sosyal bilimler ve sağlık alanlarında din ve baş etme ile ilgili çalışmaların sayısında büyük bir artış olduğu gözlenmektedir. Din psikolojisi alanında yapılan teorik ve pratik çalışmaların çoğunda dinin, psikoloji alanında bir doğal savunma olduğu görüşünün ötesinde, bir anlam ve değeri olduğuna yönelik eğilimler de artmıştır. Dinî başa çıkma ile uyum sağlama ve ruh sağlığı ilişkisi üzerine deneysel araştırmaların sayısının artmasıyla ortaya çıkan olumlu sonuçlar danışmanlık süreçlerinde de dinî başa çıkma dayanaklarından faydalanma ve terapötik teknikler geliştirme çalışmalarının başlamasını sağlamıştır. Maneviyatla birleşmiş psikoterapik yaklaşımlar her ne kadar daha yeni yeni olsa da başa çıkma metotlarına dayanan umut verici tedavi modelleri gelişmeye başlamaktadır. Bu modellerin faydalı olduklarına yönelik deneysel kanıtlar da yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Dinî geleneklere ait dinî başa çıkma tarzlarının etkilerini değerlendiren araştırmalarda dinî destek, teşvik ve rehberliğin yas duygularıyla baş etmede faydalı olduğu tespiti yapılmıştır. Yine yas ve endişe duygularının üstesinden gelmede dua etme, dinî konuları konuşma ve Kur'an ayetleri okumanın etkili olduğu tespit edilmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Psikolojik danışmanlık
Din • Psikoloji • İslam

A b s t r a c t

In the first article of this study designed as two separate articles, the theoretical structure of psychological counseling sensitive to religion and culture was examined. Spiritual counseling that isn't different from classic psychological counseling technically, is the integration of religious and spiritual resources into the consultation process with the active participation of the client. Religious and spiritual values are the main reference point for many people regarding the perception and meaning of reality in situations of intense tension and anxiety. Because one of the most important functions of beliefs and values is their use as important coping resources in crises. In other words, life constantly creates problems and people often try to make sense of the situation by referring to their beliefs in such cases. Religion has a role in both providing comfort and control, as well as providing meaning and instilling hope in difficult times of human life. Also, religion is a resource of refuge and consolation for many people in these kinds of crises, in the unexpected situations that disrupt the natural flow of life and in the traumatic situations. Under the influence of the positivist understanding of science, the role of religion in dealing with problems in all fields that express therapeutic processes have either been ignored or a critical approach has been developed. However, it's been observed that there's been a huge increase in the number of works on religion and coping with problems in the field of health and social sciences in the last twenty to thirty years. In most of the theoretical and practical works in the field of psychology of religion, there has been a growing tendency that religion has a meaning and value beyond the view that it is a natural defense in the field of psychology. The positive results that emerged as a result of the experimental work on the relationship between coping with religion and spiritual health and the bases enabled them to benefit from the basis of religious success and to develop therapeutic techniques in the counseling processes. Despite the fact that psychotherapeutic approaches combined with spirituality are more recent, promising treatment models which based upon methods of coping skills began to improve. Experimental evidences that these models are useful have been to show up recently. In studies that evaluate the effects of religious coping styles that belong to religious traditions it's been determined that religious support, encouragement and guidance are useful in dealing with feelings of mourning. On the other hand, it has been determined that praying, talking about religious issues and reading of Koran Verses are effective in overcoming feelings of grief and anxiety.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Psychological counseling
Religion • Psychology • Islam

Giriş

Bir yardım mesleği olan psikolojik danışmanlık, her ne kadar 1900'lü yılların başlarında mesleki rehberlik olarak ortaya çıkmış ise de bu yardım anlayışına benzer çalışmalar değişik din ve kültürlerde de görülmektedir. Şüphesiz Hristiyan dinî içerisindeki günah çıkarma ve itiraf müessesesi günümüz psikolojik danışmanlığına benzer unsurları içinde barındırmaktadır. Yine İslam dinî içerisinde Rab-kul ilişkisi ya da tasavvuftaki şeyh-mürît ilişkisi danışmanlıktaki bazı temalara benzemektedir. Psikolojik danışmanlık mesleğinin ilk çıktığından günümüze dek büyük değişimler geçirdiği görülmektedir. İlk olarak mesleki rehberlik şeklinde başlayan danışmanlık günümüzde yüzlerce kuramın yer aldığı bir alan olarak karşımızdadır (Egan, 2011: 64). Özellikle son 40-50 senelik süreç içerisinde psikoloji ve psikolojik danışmanlığın Batılı insan anlayışına göre şekillendiği eleştirileri Batılı psikolog ve danışmanlarca da kabul edilmiştir. Böylece psikolojik danışmanlıkta yerel ve kültürel unsurlara hassasiyet gösterilmeye başlanmıştır (Corey, 1996). Psikoloji, ilk kurulduğu yıllarda zamanın ruhunun etkisinde kalarak pozitivist ve materyalist bir anlayışla din ve manevi unsurları dışlamıştır. Bu durum kendisini 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar hissettirmiş, daha sonra yeni psikoloji anlayışları (hümanist psikoloji, transpersonel psikoloji gibi) din ve manevi nosyonları bünyesinde barındırmıştır. Psikolojinin ve teolojinin bir kesişim alanı olarak pastoral psikoloji ve manevi danışmanlık alanları gelişmiştir. Manevi danışmanlık teknik manada psikolojik danışmanlıktan ayrı olmayıp danışandan hız alarak onun manevi unsurlarının danışmaya entegre edilmesi sürecidir. Bu kapsamda bu çalışma dine, maneviyata ve kültüre duyarlı danışmanlığın kuramsal alt yapısını incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışma iki makaleden oluşmaktadır. Birinci makale kültüre, dine duyarlı psikolojik danışmanlığın kuramsal yapısından bahsetmekte ikinci makale ise üniversite sınavına hazırlanan ve sınav kaygısı yaşayan öğrenciye yönelik olarak manevi danışmanlık anlayışıyla modifiye edilmiş uygulama örneğinden oluşmaktadır. Danışmanlık uygulamasında Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) kuramı esas alınmıştır. BDT duygu durum, anksiyete, kişilik bozuklukları, yeme bozuklukları, madde kullanımı, tik ve psikotik bozukluklarının tedavisinde kullanılan; yapılandırılmış, kısa süreli, bugüne odaklı ve direktifli bir psikoterapidir. BDT güncel problemlerin çözümüne, işlevsiz düşünce ve davranışları değiştirmeye odaklanır. Yine belli bir ruhsal bozukluğun tek bir davranışçı veya sosyal öğrenme prensibiyle değil davranışçı, sosyal öğrenme ve bilişsel perspektiflerin birlikte kullanılarak üstesinden gelinebileceğinin anlayışındadır.

BDT sorun çözme ve eylem yönelimli bir müdahale yaklaşımıdır (Özdel, 2015).

a. Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık

Kültürel çoğunluğun öneminin arttığı, küreselleşme tecrübesine rağmen yerel renk ve inanışların ön plana çıktığı bir dünyada psikolojinin ve psikolojik danışmanlığın şekillenmesinde dinin, değerlerin ve kültürün oynadığı rolün yeterli bir şekilde tanınabilmesi psikolojik danışmanlık sürecinin etkililiği için önemlidir (Sayar, 1998). Kültürün, psikolojik danışmanlıktaki kritik önemi yaklaşık elli yıldır profesyonel yardım mesleklerinin üzerinde odaklandığı konulardan biridir. Ruh sağlığı alanında kültürün bu öneminin ortaya çıkmasında sosyal yapısalcı yaklaşımın etkisi çok büyük olmuştur (Kağnıcı, 2013). Kültürü, insan haklarını, çok kültürlülüğü, çeşitliliği ve tinselliği kendinde barındıran ve postmodernizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal yapısalcı yaklaşım, psikolojik danışma alanında da yeni tartışmalar başlatmıştır (Kararımak ve Aydın, 2007).

Sosyal yapısalcı yaklaşım temel birtakım varsayımlar üzerine kurulmuştur. Bu varsayımlar geleneksel psikolojik bakış açısı ile postmodern bakış açısı arasındaki farkın özünü oluşturmaktadır. Her şeyden önce sosyal yapısalcı yaklaşım, normal olarak kabul edilen her türlü bilgiye eleştirel bir tutumla yaklaşır. Buradan hareketle dünyayı algılayışımızı tarihsel olarak şekillendiren, dünya hakkındaki varsayımlara şüpheyle yaklaşmamızı engelleyen, geleneksel bilgiye savaş açmıştır. İkinci olarak sosyal yapısalcı yaklaşım dünyayı algılamak için kullandığımız dil ve kavramların tarihsel ve kültürel olarak öznel olduğuna inanır. Bilgilerimiz zaman ve kültürün şekillendirmesiyle sınırlandırılmıştır. Bundan dolayı bizim anlayış şekillerimizin diğer şekillerden daha iyi olması gibi bir şey söz konusu değildir. Üçüncü olarak sosyal yapısalcılar, insanoğlunun elde ettiği bilgi birikiminin, sosyal süreçler sonucunda yapılması nedeniyle bizim ‘doğru’ diye tanımladığımız günlük etkileşimlerin sonucudur. Bu nedenle bir insanın yaşamında ‘tek’ ya da ‘gerçek’ bir yol yoktur. Son olarak üzerinde uzlaşmaya varılmış kavrayışlar ya da sosyal yapılar farklı şekillerin çeşitli biçimlerde bir araya gelmelerinden ortaya çıkar. Bilgi ve sosyal davranış bir arada var olurlar (Corey, 2015: 475).

Sosyal yapısalcı yaklaşımın bu varsayımlarının 21. yüzyıl psikolojik danışma alanındaki yansımaları şöyle olmuştur: Birey odaklı terapi yaklaşımları, nicel ölçme yöntemleri, yorumlanabilir bilinçli insan davranışları, nesnel gerçeklik kavramları yerlerini sosyal kültürel değişmeyi hedefleyen terapi yaklaşımlarına, nitel yöntemlere, insan deneyimlerindeki

gizli kalmış yönlerin keşfedilmesini amaçlayan yaklaşımlara ve öznel gerçekliğe bırakmıştır. Mevcut psikolojik danışma kuramlarının, insan davranışlarını ve davranışları açıklamada kullanılan yöntemlerin birey ve toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı görülmüş ve bu ihtiyaçları karşılayacak yeni bir üst kuram arayışı başlamıştır. Sosyal yapısalcı yaklaşım bu ihtiyaçlara cevap olacak bir kuram olarak ortaya çıkmıştır (Kararımak ve Aydın, 2007). Sosyal yapısalcı yaklaşımı model alan terapist, uzman rolüne sahip olmaktan çok iş birliğine dayalı bir pozisyon almaktadır. Terapötik süreç boyunca empati ve danışanla iş birliği içinde olmak, terapötik süreçte kullanılacak teknik veya değerlendirmeden daha önemlidir. Danışmada öyküsel süreçler ve dil süreçleri hem bireyleri anlamada hem de bireylerde istedikleri değişiklikleri yapmada temel noktadır (Corey, 2015). Metaforik anlatım yani benzetmelere dayalı anlatım ve öyküler yapılandırmacı kuramın önemle üzerinde durduğu başlıca iki temadır. Psikolojik danışma sürecinde metaforların ve danışan öykülerinin artan bir şekilde kullanılması, danışmanlık literatüründe sürekli vurgulanmaktadır. Çünkü metafor ve öyküler danışanın gelişiminde kolaylaştırıcı bir etkiyi doğurmaktadır. “Metaforik anlatımın psikolojik danışma sırasında dirençle başa çıkmada, yeni bakış açılarının sunulmasında, danışanın farkında olmadığı örtük anlayışların açığa çıkmasında, danışanın duygularını sembolize etmesinde ve duygularının farkına varmasında, önemli bir role sahip olduğu ileri sürülmektedir” (Kararımak ve Aydın, 2007: 93). Öyküsel terapi sosyokültürel bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımı farklı kılan, farklı kültürlerden danışanlara verilecek uygun psikolojik danışma yöntemi olmasıdır. Modern yaklaşımların çoğu sorunların bireylerde var olduğu varsayımına dayanmaktadır ve içsel psişik süreçler üzerine odaklanmaktadır. Bu durumda farklı kültürel yapıdan olan bireylerle, gruplarla çalışmada sınırlı düzeyde yarar sağlamaktadır (Corey, 2015).

Modern yaklaşımların bu sınırlılığına ilaveten kültüre duyarlı danışma yaklaşımlarını benimseyenler başka eleştirileri de dile getirmektedirler. Örneğin Corey’e (1996) göre modern yaklaşımlar; önyargıları, değerleri ve insan davranışlarına ilişkin varsayımlarıyla farklı dünya görüşlerini temsil etmektedirler ve bütüncül bir bakış açısına sahip olmaktan uzaktırlar. Aynı zamanda farklı kültürden insanlar ve yaşlılar, farklı etnik ve dinî köken gibi özel danışan gruplarıyla yürütülen geleneksel danışmanlık uygulamaları da eleştirilmelidir. Çünkü danışma etkinlikleri beyaz, erkek, orta sınıf ve Batılı danışanlar için geliştirilmiştir. Bu nedenle de farklı ırktan, etnik kökenden ve kültürden gelen danışanlara uygulanması doğru değildir. Farklı kültürden danışman ve danışanların değer yargıları kültürel yönden önyargılı danışmanlığa neden olmakta ve bu da

danışmanlık uygulamalarında etkili olmada önemli engellerden birini oluşturmaktadır (akt. Koç, 2003). Uygulamalı bir bilim alanı olarak psikolojik danışmanlık spesifik bir kültürü ve sanayi devrimi ile toplumun modernleşmesi sonucu oluşan değerler grubunu temsil etmektedir (Fukuyama, 1990). Bu nedenle de Avro-Amerikan kültür ve tarihsel iklimine dayalı olarak ortaya çıkan psikolojik danışmanlık yaklaşımlarının, sözü edilen coğrafyanın kültürel dokusu ile insan, evren ve çevre algılarını yansıttığından her danışan için geçerli ve işlevsel olduğunu söylemek mümkün değildir (Altıntaş & Gültekin, 2014: 224). Yine Batı kültürünün değer yargılarının baskın bir şekilde görüldüğü psikolojinin, Batı normlarını yansıtmadığı durumlarda bireyi patolojik olarak etiketlemesi de ayrı bir tehlikedir (Erdur-Baker, 2007). Nitekim Almanya'daki bir Türk vatandaşın, İslam dininde genelde Ramazan ayında camilerde ibadete kendini adayarak belli bir süre camiye kapanıp kendi kendisiyle hesaplaşması, günahlarını düşünmesi ve yaşamına çekidüzen vermeye çalışması amacıyla yapılan itikaf ibadetini evde yapmak istemesi, şizofreni tanısı almasıyla neticelenmiştir. Evde itikafa giren kişi, eve kapanarak kimseyle konuşmaması, çok az yemek yemesi nedeniyle eşinin başvurusu üzerine Almanya'da akut psikoz tanısıyla psikiyatri kliniğine kaldırılarak altı ay süreyle şizofreni tanısıyla tedaviye maruz kalmıştır (Göka ve ark., 1994).

Corey (2015: 59), çağdaş psikolojik danışma kuramlarının bireyselliği, kişinin bağımsız varlığını, olgun olmasının göstergesi olarak bireysel hareket etmesini önemsemekte, karar ve sorumluluk paylaşımında gruptan çok bireye değer verdiğini belirtmektedir. Bunun aksine Asyalı bir görüş, bireyselliği göz ardı ederek bireylerin birbirine bağlı olmasını ve kişinin kendini tamamen evrende kaybetmesi gerektiği üzerine odaklanmıştır. Bireysel tercih ve bağımsızlık gibi değerlerin tek doğru olduğunu ve evrensel uygulanabilirliği bulunduğunu kabul ettirmeye çalışmak oldukça tehlikelidir. Bu bağlamda Hindistan'da ya da Japonya'da benlik algısını ölçmeye dönük Batılı paradigmaya dayalı bir çalışmanın sonucunda bahsi geçen coğrafyadaki kişilerin benlik algılarının Batılılara göre düşük çıkması beklenen bir durumdur. Kuzey Amerika'da geliştirilen kişilik ve psikopatoloji yapıları sıklıkla kültüre bağlıdır ve beyaz, erkek, Anglo-Germanik, Protestan, eğitilmiş, orta üst sınıf değerleri yansıtmaktadır. Amerika'da geliştirilen öz saygı ölçekleriyle yapılan araştırmaları, kültürlerarası perspektifle ele alan çalışmalar bu ölçeklerden elde edilen puanların daima Uzakdoğululara oranla Amerikalıların özsaygılarını daha yüksek düzeyde gösterdiğini ortaya koymuştur (Altıntaş ve Gültekin, 2014, 224). Çin'de psikolojik açıdan sağlıklı bireylerin tanımlarında toplum ve aile sağlığı vurgulanmaktadır. Burada aile bireylerinin

sağlığı tüm aileyi ilgilendirdiği gibi bir bireyin hastalığı da tüm aileyi ilgilendirmektedir. Yine doğu terapilerine bakıldığında kişisel bir görüşe bağlanmak, kendi yolundan gitmek, önde olmaya çalışmak gibi bencil ve bireyci özellikler, nevrotik olarak kabul edilmekte ve kabul görmemektedir (Çelimli ve Güldal, 2016). Yine Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri'ni (Minnesota Multiphasic Personality Inventory-MMPI) dolduran Müslüman danışanların bazı alt ölçeklerden yüksek puanlar almaları, psikopatolojik bir durum anlamına gelmemelidir. Çünkü İslam inancına göre birinin ölüm üzerinde uzun uzun düşünmesi, gelecek hakkında kadederci olması, maddi dünyaya az ilgi göstermesi değerli uygulamalardır. Ancak bu pratikler, depresyonu ölçen alt ölçeklerden yüksek puanlar alınmasına yol açabilir. Fakat klinik açıdan bu puanlar anlamlı olmaz (Mahmood ve Ahmed, 2016). DSM IV'e göre depresif olarak tanımlanan bir duygu durumu, İran ve Hint kültürlerinde olgun ve saygın bir kişiliğin belirtisi olarak görülebilmektedir. Bazı toplumlarda da bir hastalık veya psikolojik bir belirti sayılmamakta, daha çok manevi iç görünün belirtisi olarak görülmektedir. Örneğin Kızılderililer arasında üzüntünün olumlu çağrışımları vardır (Cormier ve Hackney, 2014). Hatta pek çok dilde depresyon için bir sözcük bile yoktur (Sayar, 2000). Sayar (2000) "Eğer onun için bir kelime yoksa o var mıdır?" sorusunu haklı olarak sorabilmektedir. Kara, Sayar ve Saygılı (1997) depresyon-kültür ilişkisi ile ilgili çalışmalarında şu açıklamaları yapmaktadırlar: "Biyomedikal araştırmacılara göre depresyon, evrensel görümlü biyolojik kökenli bir hastalıktır ve nörobiyolojik temelleri yeni yeni anlaşılmalıdır. Bunun gibi saf biyolojik ya da psikolojik yönelimler bir tarafa bırakılırsa bugüne kadar depresyonun ağırlıklı olarak biyokimyasal ve psikososyal süreçlerin karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı genel olarak kabul görmüştür. Böyle kabullerle yola çıkılarak birçok araştırma yapılmıştır. Özellikle antropolojik çalışmalar depresyon konusunda hem duygu hem de hastalık olarak kültürler arası farklı yönleri ilişkin veriler sağlar. Örneğin birçok Afrika toplumunda hastalığın ilk belirtisi hastanın yaşam özünü musallat olan kötü rüyalarıdır. Amerika yerlileri için ise ölmüş ataların sesini duymak doğal olarak kabul edilir ve bir hastalık işareti olarak değerlendirilmez. Depresyonla ilişkili bedensel yakınmalar açısından da kültürlerarası çarpıcı farklılıklar vardır. Nijeryalılar beyinlerinin bir bölümünde karıncaların gezdiğinden yakınırken Çinliler sinirlerinin yorgunluğundan ve kalplerinin sıkıştığundan yakınırlar." Yine örneğin Java'da kapıları çarpma ve kinle, kızgınlığın yüksek sesle, bağırarak dışa vurulma davranışından ötürü kişi ruh sağlığı hastanesine yatırılır çünkü Java'da bu tür davranışlar anormal olarak kabul edilmektedir. Java yerlilerinde sakın bir duygulanıma sahip olmak gurur verici bir durumdur

(Rahiem ve Hamid, 2016). Fakat aynı durum başka bir ülkede örneğin ülkemizde patolojik olarak görülmez en azından kişi hastaneye yatırılmaz. Psikolojik danışma sürecinde danışanın anlaşılması, problemlerinin tanımlanması ve terapötik ilişkinin oluşmasında kültürün etkililiği inkâr edilemez. Kültür, terapötik ilişkinin kurulmasında ve psikolojik danışmanın başarılı olmasında, danışanın özelliklerinden sonra en temel ve etkili faktördür (Erdur-Baker, 2007). Hubble, Duncan ve Miller (1999) 40 yıllık mesleki deneyimlerini değerlendirdiklerinde terapide değişimi belirleyen unsurlar olarak şunları sıralamaktadırlar: İlk olarak danışandan kaynaklanan özellikler %40, ikinci olarak terapötik ilişkiden kaynaklanan %30, üçüncü olarak beklenti, umut faktörü %15 son olarak teorik model ve kullanılan teknikler %15'tir (Akt.: Corey 2015: 594). Terapötik ilişki kurulmadığında en iyi psikolojik danışman, en yerinde yaklaşım ve teknikleri kullansa bile başarılı bir psikolojik danışma süreci ve sonucu sağlayamayacaktır. Bu ilişkinin kurulması ve etkili olmak içinde şüphesiz danışanı anlamak ve kabul etmek gerekmektedir. Şüphesiz danışan okyanus içinde bir ada olmadığı gibi kültür de insanlar ve olaylardan tecrit edilemez. İnsanların sahip oldukları inançlar değerler ve normlar ait oldukları kültürden, gruptan fazlasıyla etkilenir. Bireyler ait oldukları kültürün normlarını, inançlarını ve değerlerini kişiselleştirirler (Egan, 2011: 91). Danışanı şekillendiren kültürel unsurları, anlamanın yanında, şüphesiz psikolojik danışman da kendi dünya görüşünün farkına varmalı ve kendi dünya görüşüyle danışanın ne kadar farklı olursa olsun kendi dünya görüşünün tıpkı danışanda olduğu gibi şekillenme sürecini anlamalıdır. Bunu yapmadığı takdirde “kültürel hapsolme” olarak adlandırılan durumla karşılaşır. “Kültürel hapsolmede gerçeği bir dizi kültürel varsayım ve kalıp yargıya göre tanımlamak bireyler arası kültür farklılıklarını göz ardı etmek, kendi görüşünü tek gerçek olduğuna inanmak şeklinde tanımlanmaktadır” (Hackney ve Cormier, 2008: 9). Psikolojik danışman bu durumla karşılaştığı zaman danışman danışanın yaşadığı güçlükleri anlamadığı gibi sürecin başarıyla sonuçlanmasını da zora sokacaktır (Corey, 2015: 33).

Danışanın değerleri ve kültürü hakkında bilgi sahibi olarak duyarlı bir şekilde danışanı değerlendirmek, hem saygı ve empatinin tesisi için hem de samimiyet ve danışanı güçlendirmek için de gereklidir (Egan, 2011: 107). Ayrıca hangi psikolojik danışma kuramı uygulanıyor olursa olsun her psikolojik danışman, esas olarak danışan ve sosyal çevresi arasında olumlu bir ilişki, bir denge kurmaya çalışır, danışanın sosyal çevresi ile uyumlu bir birey olması için gayret gösterir. Bireyin en yakın sosyal çevresi aile ve arkadaş çevresi olduğuna göre o toplumsal çevrenin değer sistemleri ile uyumlu bir etkileşim ve iletişim süreci kültürden ayrı olarak

düşünülemez (Erdur-Baker, 2007).

Terapötik süreçte, danışanın sorununun tanımlanmasında, amaçlarının ortaya konmasında, müdahale tekniklerinin seçilip uygulanmasında ve danışan-danışman ilişkisinde kültürün etkisi göz ardı edilemez (Bektaş, 2006). Kültürel unsurların etkisi bireyin kendi oluşturdukları baş etme yollarının anlaşılmasında ve işlevselliklerinin analiz edilmesinde ve doğru seçeneklerin danışana sunulabilmesinde son derece önemlidir. Çünkü yerel normlara özgü geliştirilmemiş baş etme yolları her zaman işlevsel olmayacağı gibi normale dönmeyi de zorlaştırabilir. Bilişsel yapılar ve travmatik yaşantılar arasındaki ilişki araştırılırken oluşturulan bilişsel yapıların ve bu yapılarla dayalı yorumlamaların kültürden bağımsız olamayacağı da dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Başka bir deyişle bilişsel yapıların oluşturulması sürecinde kültüre özgü değer ve iletişim sistemleri etkili olmaktadır (Erdur-Baker, 2007).

Psikolojik danışmanların kültürel faktörlere önem vermesi terapötik ilişkinin kurulmasında anahtar rol görevi olan empatik anlayış için de önemlidir. Çünkü empati kurmak, danışan ve danışman arasındaki kültürel farklılıktan etkilenir zira empatik anlayış duygu durumlarının doğru anlaşılması ve anlamlandırılmasına bağlıdır. Araştırmalar danışanlara şans tanıdığına kendilerine benzer danışanlar ile çalışmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Ancak benzerlik danışmanlığın başarısı için yeterli değildir. Burada önemli olan danışmanın kültürel farkındalığı ve yargılayıcı olmayan tutuma sahip olmasıdır (Erdur-Baker, 2007).

Sağaltım sürecinde danışan ve psikolojik danışman arasındaki rol dağılımında kültürün etkisi gözlenebilmektedir. Örneğin bireyi merkeze alan kültürlerde terapi süreci yapılandırılmamış, psikolojik danışmanlığın daha az yönlendirici olması tercih edilirken daha paylaşımcı kültürlerde örneğin Amerika'daki göçmen Müslüman ve Arap, Asyalı, Güney Amerikan kökenlilerde danışan yapılandırılmış bir süreç, daha direktifli ve yönlendirici bir psikolojik danışmayı tercih etmektedir (Amer ve Jalal, 2016: 109). Ülkemizde de görüldüğü gibi Batı danışma modellerine göre yetiştirilmiş bir psikolojik danışman, danışanı tarafından 'Ne yapmalıyım?' sorusuna net yanıt vermediği için eleştirilere maruz kalabilmektedir.

Danışanın kültürünün, psikolojik danışma sürecinin merkezinde olması uzun zamandır vurgulanmaktadır (Ansary ve Salloum, 2016: 170). ABD'de 1973 yılında yapılan Vail Konferansı kültürel çeşitlilik ve psikolojik uygulama tartışmaları ile kültüre duyarlı psikolojik danışmayı gündeme taşımıştır. 1977 yılında Sue ve Sue'nin "Etkili Kültürlerarası

Psikolojik Danışmanın Engelleri” isimli makalesi ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliği, tartışılmaya devam edilmiş, 1982 yılında Gerald Wing Sue’nun önderliğinde Amerikan Psikoloji Birliği’nin 17. Bölümünün (Society of Consulting Psychology) eğitim komitesi, kültürlerarası psikolojik danışma yeterliliklerinin APA akreditasyon kriterlerinin içinde yer alması gerektiği belirtilmiştir. 1999 yılında APA’nın 17. ve 45. (Society For the Psychological Study of Culture, Ethnicity and Race) bölümleri, birliğin kültüre duyarlı hizmet ve eğitim bağlılığını göstererek kültüre duyarlı yeterlik kılavuzu hazırlamıştır. Kültürlerarası psikolojik danışmanın asgari düzeyde sahip olması gereken üç temel yeterliliği vardır: bunlardan ilki kendi değerleri, varsayımları ve önyargılarının farkında olmak, ikincisi farklı kültürlerle mensup danışanların dünya görüşlerini anlamak ve son olarak da farklı müdahale yöntemleri ve teknikleri uygulamak (Bektaş, 2006). Bunlardan danışanların dünya görüşünü öğrenmenin ve buna saygı duymanın danışmanlık sürecinde ilişki kurmada (raport) çok önemli olduğu vurgulanmaktadır (Sue, Arrendondo ve McDavis, 1992). Ayrıca bu üç yeterlik kendi içinde inançlar ve tutumlar, bilgi ve beceri olmak üzere ayrı boyutta ele alınmaktadır. Bu çerçevede psikolojik danışmanın, farklı kültürlerle sahip danışanlarla etkili bir şekilde yürütülebilmesi için danışanın farklı bir kültürel geçmişe sahip olduğunun kültürel farkındalığına sahip olunmalıdır. Var olan sorunlar bu bağlamda değerlendirilmeli, danışanı daha iyi anlayabilmek ve sorunlarını kavramlaştırmak için kültür bilgisine ve danışanların kültürlerine duyarlı uygun müdahale yöntemleri ve teknikleri kullanabilmek için de kültürel beceriye sahip olunması gerekmektedir (Kağnıcı, 2013).

Psikolojik danışmanlıkta etkili olabilmek için danışanın geçmişi, kültürü, inancı gibi bazı kavramları dikkate alan bir dili kullanmak gerekir. Maalesef ülkemizde danışanların dinî inançlarının danışmaya dâhil edilmesi tehlikeli olarak kabul edilmekte ve Batılı kuramcıların geliştirdiği danışmanlık kuramları kullanılmaktadır (Kararımak, 2004). Zengin bir kültürel mirasa sahip olmamıza rağmen sadece Batı penceresinden psikolojik danışmanlığı uygulamaya çalışmak başarı şansını düşürür. Her ne kadar psikolojik danışma ülkemizde Batılı eserler çerçevesinde kabul edilip öğretiliyor olsa da kendi kültürümüzün zenginliklerini ortaya çıkarılmalı ve pratikte kullanmalıyız. Danışmanlık pratiğini öğrenme, uygulama ve öğretme dönemlerinde modern terapinin kültürel mirasla entegrasyonunu sağlamak, aynı zamanda zengin kültürel mirasa sahip bu toplarlarda yetişmiş danışmanların bir sorumluluğudur (Ak, Eşen ve Özdemir, 2014).

b. Dine Duyarlı Psikolojik Danışmanlık: Manevi Danışmanlık

Manevi danışmanlığı daha çok ahlak ve ahiret sorunlarından doğan değer problemleriyle ilgilenen bir yardım mesleği olarak kabul etmek ve onu, bu şekilde danışmanlık içinde özel bir alan olarak görmek yanlış bir anlayışın ürünüdür. Manevi danışmanlığın, psikolojik danışmanlığın genel anlam ve tekniklerinden ayrı olduğu söz konusu olmadığı gibi sadece dinî ve manevi sorunlarla ilgilenilen bir alan da değildir (Altaş, 2000; Ok, 2012; Koç, 2016). Manevi danışmanlık, psikolojik danışmanlıkla benzer olmakla beraber bu danışmanlıkta dinî ve manevi unsurlara daha çok yer verilmektedir. Bu danışmanlık sürecinde dinî motiflerden, sembollerden, şahsiyetlerden ve kıssalardan yararlanır (Şahin, 2017). Dinî danışmanlığın birçok kaynaktan farklı tanımları olduğu görülmektedir (Altaş, 2000). Meadow ve Kahoe (1984: 420)'ya göre manevi danışmanlık: "Felsefi ve ruhsal alanlardaki çatışmalardan veya güvensizlik ve şüpheden kaynaklanan sorunu yönetmek ve ona çare bulmak için uzmanlık eğitim ve öğretimi almış bireylerden oluşan, uzmanlık alanlarına ayrılmış, klinik uygulamanın meşru bir alanıdır". Schlauch (1985) ise manevi psikolojik danışmanlığı dinsel terimler aracılığıyla psikolojik, sosyolojik, teolojik ve etik çerçevede beden, zihin ve ruh üçgeninde bir bütün olarak verilen yardım aktiviteleri olarak tanımlamaktadır (Akt.: Çelimli ve Güldal, 2016). Amerika'daki manevi danışmanlığın mesleki uygulamaları için standartlar koyup gereksinimlerini belirleyen ana organizasyon, Amerika Dinî Danışmanlar Birliği'dir (American Association of Pastoral Counsellors-AAPC). AAPC'ye göre manevi danışmanlığın tanımı ise şöyledir: "Klinik ruh sağlığı uzmanları olarak, manevi inançlarını ve uygulamalarını terapötik süreçle bütünleştirerek dinî bir bağlılığı olan veya olmayan herhangi bir danışana hizmet vermektir". AAPC tarafından dinsel danışmanlık için tavsiye edilen dersler şunlardır: psikopatoloji, grup dinamikleri, kişilik ve kişilik gelişimi teorileri, terapi ve danışmanlık teorileri, davranış bilimlerinde ve teolojide araştırma yöntemleri, evlilik ve aile dinamikleri, uygulamalı klinik eğitimi. Bu derslerin ve uygulamaların saatleri de belirlenmiştir (AAPC, 2018b).

Altaş (2016: 108), dinî danışmanlık tanımlarının analizinde üç temel anlama biçiminden söz edilebileceğini söyler. İlk olarak manevi danışman olarak çevrilen dinî danışmanlık, geleneksel danışma süreçlerinin bir parçasıdır ve her türlü problemi, dinî problem açısından ele alır. Burada danışanla, danışmanın aynı inançtan olması önemli değildir. İkinci olarak dinî danışmanlık, dinî temsille doğrudan ilişkili olup dinî danışmanının üstlendiği rol, tanımların farklılaşmasının kaynağıdır. Burada

danışman din görevlisi rolü üstlenerek danışma süreçlerinde yer alır. Danışma ortamına getirilen problemin dinî nitelikli olup olmaması önemli değildir. Kiliseyi temsil eden din görevlisinin süreçte yer alması, danışma sürecini dinî danışmanlığa döndürmektedir. Üçüncü olarak da bireyin dinî inancının merkeze alındığı anlama biçimidir. Danışman danışanla aynı inanç ve değerlere sahiptir. Bu anlama biçiminde, inançlı bir insanın karşı karşıya kaldığı tüm problemlerde inanılan din ile ilişki kurularak problemle baş edilmeye çalışılır.

Ülkemizde manevi danışmanlık alanında yapılan çalışmalarda farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Manevi danışmanlık alanında ilk çalışanlardan olan Ok (1997), “Dinî Danışmanlık” kavramını kullanırken Özdoğan (2006), dinî danışmanlığı pastoral yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Ok (2008), sonraki yıllardaki çalışmasında, ‘inanç bakım ve danışmanlığı’ kavramının daha kapsayıcı olmasından dolayı kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, inançlı-inançsız ya da dindar-dinsiz ayrımı yapmamasından dolayı “inanç bakım ve danışmanlığı” kavramının kullanılması daha uygundur. Söylev (2014) ve Şirin (2014) ise dinî danışmanlık ve rehberlik kavramını kullanmış olup dinî danışmanlığı, psikoterapi ile dinî, manevi unsurların birleştiği bir danışmanlık disiplini olarak kabul etmişlerdir. Belen (2014) manevi danışmanlık, Karagül (2012) ise manevi bakım kavramını kullanmıştır. Karagül’e (2012) göre manevi bakım; hayatın zor ve anlamının değiştiği zamanlarda, hayata ve varlığa anlam verme ve insanlara inançları doğrultusunda profesyonel bir tarzda yardım, danışmanlık ve rehberlik yapmaktır. Karagül’e göre manevi bakım sadece manevi sorunlar olduğu zaman işe koşulması gereken bir alandır. Koç’a (2012) göre manevi danışmanlık; psikoloji, psikiyatri, psikolojik danışma ile teoloji alanlarını kapsayan disiplinler arası bir yaklaşım olup din psikolojisinin bir alt alanı olarak değerlendirilmelidir. Apaydın (2016: 72)’a göre ise manevi danışmanlık ister dinî ister din dışı olsun, danışmanlık alanı içindeki tüm problemlerle ilgilenen ve psikolojik danışmadan farkı danışanın rolünden kaynaklanan bir yardım mesleğidir. Tüm bu tanımlamalardan hareketle manevi danışmanlık, hayatlarında dinî ve manevi değerlerin önemli yer aldığı danışanlara, dinden yararlanarak ve sürecin içine psikolojiye ilişkin teorileri de katarak daha iyi ve etkili hizmet verme etkinliği olarak tanımlanabilir (Çelimli ve Güldal, 2016).

Liddell (1984), manevi danışmanların sadece dinî olan problemle ilgilenmesini bir sınırlama olarak görür. Ona göre manevi danışmanlık ve rehberlik, dinî bir kurum niteliği taşımış olsa da psikolojik danışman-

lıktan uzaklaşmaz. Manevi danışmanlık ve rehberlik, danışmanlığın kapsadığı alanların bir kısmı ile ilgilenip bir kısmını alan dışında bırakmaz. Dinî alan içindeki sorunları de salt dinî sorun olarak incelemeyiz. Her manevi danışman, kendisine getirilen soruna, danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından yaklaşır ve danışana yardım eder. Bu yardım, dinî sorun açısından olabileceği gibi din dışı bir sorun açısından da olabilir (Akt.: Altaş 2000). Ok (2015: 36), danışmanlık kelimesinden kastedilenin, psikolojik danışmanlık olduğunu ve manevi danışmanlık ve rehberlik ile aslında dinî psikolojik danışmanlığın ifade edildiğini belirtmektedir. Söz konusu olan temelde bir psikolojik danışmanlıktır. Dinî sıfatı ise psikolojik danışmanlıkta dinî ve manevi inançların, dikkate alınarak uygulanmasını ifade etmektedir. Manevi danışmanlığın psikolojik danışmanlıktan farklılığı danışan ya da problemlerden değil danışmanın rolünden ve psikolojik danışmanın dinî ve manevi materyallerin dikkate alınarak gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır (Söylev, 2014).

Manevi danışmanlık da tıpkı psikolojik danışmanlık gibi Batı, Hristiyan kültürü ve geleneklerinden doğmuştur (Ok, 2012: 4). Kilisenin yüzyıllardır sürdürdüğü itiraf ve günah çıkarma uygulamasının dinî danışmanlığın temeli olduğu söylenebilir (Şirin, 2014). İtiraf müessesinin asıl amacı dinsel kuralları pekiştirmek, bireyin Hristiyanlığa olan inancını kuvvetlendirmektir. Fakat 21. yüzyılda papazla kişi arasında geçen bu itiraf ilişkisindeki psikolojik faktörler, din adamlarının dikkatini çekmiştir. Bu ilişkilerin daha bilimsel yürütülmesi gereği anlaşılmış ve dinsel danışma psikoloji (Pastoral Psikoloji) alanı doğmuştur. İtiraf müessesindeki bu psikolojik işlevi, daha etkili ve bilimsel bir şekilde yürütebilmek için kiliseler son 40 yıldır din adamlarının klinik ve danışma psikolojisi alanlarında yetişmesine daha çok önem vermeye başlamışlardır (Ok, 1997).

Dinî ve manevi danışmanlık teoloji ve psikoloji, psikiyatri gibi davranış bilimlerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ruh sağlığıyla ilgili bir alandır (Şirin, 2014: 36). Psikologlar uzun süre insan davranışları hakkında oluşturdukları teorilerde manevi, dinî alanı ya dışta tutmayı tercih etmiş ya da öncülüğünü Freud ve takipçilerinin yaptığı dinin ruh sağlığına olumsuz yönde etkide bulunduğu varsayımını kabul etmişlerdir (Aydın, 2004). Fakat günümüze geldikçe psikologların dine yönelik bakış açıları pozitif yönde değişmiş ve hatta bazı psikologlar, din adamlarını ruhsal sağlığı koruma hareketinin ilk halkası olarak kabul etmişlerdir (Karaca, 2011: 240). Bir dargın bir barışık kardeşler olan din ve psikoloji (Köse ve Ayten, 2015: 7) arasındaki barışın bir sonucu olarak Avrupa ve

Amerika'daki psikiyatri eğitiminde, akademik çalışmalarda, klinik tedavide din ve maneviyat üzerinde ciddi bir şekilde durulmaya başlanmıştır (Yapıcı, 2013). Tıp fakültesi ve psikoloji bölümlerinde manevi danışmanlıkla ilgili dersler yer almıştır (Köylü, 2010). Maalesef ülkemizde aynı gelişmelerden bahsedilememekte, özellikle psikolojik danışmanlıkta “dinin özel konumundan ötürü insanın tinsel yönünün psikolojik danışma uygulamalarının içine girmesi politik yönden oldukça tehlikeli ve riskli” (Kararmak, 2004) olarak değerlendirilmektedir.

Manevi danışmanlık, bir yardım etme etkinliğidir. Burada esas olan bireyin teolojik içsel referans çerçevesine özel bir atıfta bulunarak psikolojik etki oluşturacak bir yardım çalışması yapmaktır. Foskett ve Jacobs (1994)'a göre manevi danışmanlık insanla bir bütün olarak ilgilenerek bireye uygun ise onun aşkın olanla ilgili kendi anlamını bulmasına ve onunla ilişkisine yardımcı olmaktır (Akt.: Ok, 2012). Manevi danışmanlık, sadece inanç ve ruhsallık konularını içermez, yardım arayanların tüm problemleri ve acıları konusunda konuşurken hem psikolojinin hem de ruhsallığın zengin geleneklerinden faydalanır. Psikolojik yeteneklerin inançla ve ruhsallıkla entegre edilmesini bünyesinde barındırır (Amer ve Jalal, 2016). Danışanlarına herhangi bir ideoloji, inanç veya teolojik bir sistem empoze etmez. Manevi danışmaya gelen kişinin ille de belli bir dinî geleneğe bağlı olması gerekmediği gibi problemlerinin dinî olmasına da gerek yoktur. Danışmaya gelen kişilerin sorunları, kişisel ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar olabildiği gibi sıkıntı, kaygı, stres yaşayanlar, ölüm, anlamsızlık, günahkârlık vb. sorunlar da olabilir. Bu tür konular hem psikolojik danışmanlığın hem de teolojinin ortak konularıdır. Teori ve teknikler bakımından tek yönelimli olmayan manevi danışmanlık; teknik, beceri ve kuramlar bakımından diğer psikolojik danışmanlık modellerinden farklı değildir. Bununla birlikte, manevi danışmanların kendilerini dinî geleneklerin veya kullandıkları danışmanlık kuramlarının ve belirli psikolojik danışma modellerinin dar veya dışlayıcı yorumuna takılıp kalmamaları önerilmektedir (Ok, 2012).

Manevi danışmanlıkta terapötik süreç, dinî ve manevi kaynaklar tarafından şekillendirilir. Fakat burada danışanın yaptıklarını helal-haram, caiz gibi kategorilerle sıkıştırmak danışmanı din adamı statüsüne yerleştirir. Manevi danışman, dinî öğretileri yeri ve zamanı geldiğinde kullanmalı ve dinî konular ancak danışanlar tarafından gündeme getirildiği zamanlar konuşulmalıdır. Manevi danışmanlık, danışmanlık tekniklerini dışlayıcı biçimde İslami ya da başka dinsel değerlerin hâkim olduğu ya da vurgulandığı bir görüşme demek değildir. Manevi danışmanlık,

başta dinsel kaynaklar olmak üzere yerel coğrafyanın kültürel zenginliklerinin sağladığı değerlerden yararlanarak dinsel ve varoluşsal konularla üst düzeyde bir inanç olgunluğu ve gelişimi ile empatik biçimde ilgilenmeyi ifade eder. Danışanın dinsel değerlerine saygıyı vurgular. Böylece dinî ve manevi geleneklerin insan hizmetine yönelik gizil güçleri ortaya çıkarılır ve uygulamaya sokulur. Dinsel ve varoluşla ilgili coğrafi değerler o coğrafyayı paylaşan insanlarla paylaşımına açılmış olur. Manevi danışmanlık yukarıda tanımlandığı biçimde insanın yaşama yönelimi çerçevesinde gelişen uyumsuzluklarla ilgilenen bir yaklaşımı içerir (Ok, 2008).

Din, insanların genelinin hayatında yer almaktadır. Buradan hareketle manevi danışmanların, bireylerin hayatlarının önemli bir parçası olan dinden faydalanarak onlara yardım etmeleri gayet doğaldır. Fakat bunu yaparken psikolojiyle ilgili teorik bilgileri de yadsımadan ve bunları dinî bilgilerine katarak danışanlarına hizmet vermeleri daha uygundur. Bu açıdan bakıldığında manevi danışmanların konuyu sadece dinsel açıdan görmedikleri; ancak dinin ve maneviyatın da insan hayatının önemli bir parçası olduğunu bilerek ve psikoloji alanındaki gelişmeleri takip ederek hizmet verdikleri söylenebilir (Özen, 2010). Başka bir ifadeyle manevi danışmanlar teoloji ve psikolojiyi entegre ederek çalışmaktadırlar. Burada vurgulanması gereken nokta manevi danışmanların psikolojik yardımın temel ilke ve tekniklerini bilmelerinin gerekliliğidir (Şirin, 2014).

Manevi danışmanlık, bir dindarlaştırma ya da belirli bir dinî aşılamanın yöntemi değildir. Manevi danışmanlar dinî değerlere açık olarak gelen, herhangi bir önyargı olmadan dinî değerleri öğrenmeye istekli olan ve onlarla yaşamını anlamlandırabileceğini düşünen, yaşantısında dinsel değerleri dikkate almaya niyetli olan bireylerin ya da grupların problemlerini, onların dinsel bakış açısından ele alabilir. Manevi danışmanlık dinsel gelenekten olmayanların problemlerine de dinî bir ortamda yardım teklif etme potansiyelini taşır. Hem danışan hem de danışman tarafından inanç sembolleri konusunda yapılacak yorumların bireyin ruhsal ve sosyal sağlığı ile uyumlu olup olmaması birinci derecede öneme sahiptir. Manevi danışmayı klasik danışmanlıktan ayıran en önemli faktör, teolojik boyuta önem verme ve insanların yaşama yönelimlerini dinî boyutun da etkilediğini düşünmedir. Hem dinsel hem de dinsel olmayan geleneklere ve hem dinsel yönelime önem verenlere hem de vermeyenlere uyarlanabilir özelliği bulunmaktadır. Ülkemiz gibi çoğunluğu Müslüman ülkelerde halkın inancına bağlı beklentisine uygunluk gösterir. Bilişsel, gelişimsel boyuta önem verir. Kişinin yaşamı an-

lamlandırılmada kullandığı değerleri dikkate alır ve bunu gerektiğinde iyileşmek için araç olarak kullanır (Ok, 2008).

b.a. Manevi Danışmanlığın Tarihsel Gelişimi

Dinî ve manevi danışmanın tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen bilimsel ve klinik bir alan olarak ortaya çıkmasının yakın bir tarihi vardır. Daha çok ahlak ve ahiret problemleriyle ilgilenen bir yardım mesleği olarak görenler olduğu gibi onu psikolojik danışmanlık içinde özel bir alan olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu kabul edenler de vardır (Söylev, 2014). Manevi danışmanlığın insan bütünlüğünün manevi boyutuna dair farkındalığın gelişmesinde gösterdiği çaba, çok önemli bir konuma sahiptir. Tarihi süreçte terapötik amaç için dinî ve manevi değerlerin önemini vurgulamak açısından bir analist ve terapötik teori geliştiricisi olan Jung'un katkıları manevi danışmanlık tarihinde temel bir yapı taşıdır. Yine psikoloji tarihinde etkili bir yeri olan Maslow'un kendini gerçekleştirme teorisi çoğu psikolog ve psikiyatrist tarafından manevi gelişim ile aynı anlamı içerdiği kabul edilir. 20. yüzyılın başında etkili bir psikolog olan ve ilk din psikoloğu olarak kabul edilen James'in dinî tecrübeyi gelişme düzeyinin bir ifadesi olarak incelemesi, psikolojik ve manevi sağlığın ayrılmaz doğasına inanan psikiyatrist Menninger'in, psikolojik ve teolojik disiplinlerin bütünleşmesinde öncü olan çalışmaları, manevi danışmanlığın gelişmesinde önemli kilometre taşlarıdır (AAPC, 2018). Yine Peck'in, çok satan ve Türkçe'ye 'Az Seçilen Yol' olarak çevrilen 'The Road Less Traveled' kitabında dinin bireyin gelişiminde ve dünya görüşünün bilinmesinde kilit rolünü vurgulaması ve psikiyatristlerin dinî konularda şimdi olduklarından daha fazla gelişmek ve bilgilenmek için çaba göstermeleri gerektiğine yönelik açıklamaları, manevi danışmanlık alanının gelişmesinde önemli noktalarıdır (Peck, 2015).

Freud'un din karşıtı bir tutumu olmasına rağmen onun çalışmaları Avrupa ve Amerika'daki din adamlarının dikkatini çekmişti. İsviçreli bir papaz olan Oskar Pfister insanın gelişiminde psikanaliz ile dinin iyileştirici gücünü bir araya getirmeye çalışanların ilkiydi. Pfister, Freud'un dinin saplantı nevrozlarına neden olduğu görüşünün tam karşısında durarak dinin insanı nevroza karşı koruduğunu belirtiyordu (Köse, 2012). Gerkin (1997); Pfister'in, Freud'un bu çalışmalarının etkisiyle psikanalitik yönelimli dinî danışma sitilini ilk başlatanlardan olduğunu belirtir. Amerika'da ise W. Wundt ve Gustav T. Fechner danışmanlığında doktora çalışmasını tamamlayan ve papaz olan Elwood Worcester, Freud'un teorileri ve kendi görüşlerine dayalı psikolojik iyileşme teknikleri geliştirmiştir. 1906 yılında Boston'daki Emmanuel Psikoposluk Kilisesi'nde

uygulanmaya başlanan bu teknikler, ilk pastoral uygulamalar sayılmaktadır. Emmanuel Hareketi olarak tanınan grubun kurucusu olan Worcester, insanların psikiyatrik ve nörolojik bazı problemlerinin tedavisinde psikoloji ile dinin iyileştirme tekniklerinin entegre edildiği bir model uygulamıştır (Akt.: Söylev,2014).

Manevi danışma faaliyetlerini bilimsel bir yaklaşımla ele alan ilk psikolog Amerikalı Anton T. Boisen'dir. Boisen 1926 yılında yayınladığı "Teolojinin Metotları ve Görevi" adlı eserinde manevi yönden insanları anlamının yollarını göstermiştir. Boisen insanlara yardımda bulunmanın ancak bireyin gelişiminin, kişiliğinin ve yaşam kurallarının bilinmesi ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Papazların itiraflara muhatap pasif dinleyiciler olmaktan çıkıp insanları ruhen rahatlatma, huzura kavuşturma, kötülüklerle karşı tavır geliştirmelerini sağlama gibi görevleri yapan manevi danışmanlar olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunları yapabilmek için de papazların yetiştirilmesinde din bilimleri dışında insan bilimlerine özellikle de psikolojiye ağırlık verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Boisen'in 1925'te küçük gruplarla başlattığı klinik pastoral eğitim çalışmaları neticesinde 1967 yılında, Klinik Pastoral Eğitim Birliği (The Association for Clinical Pastoral Education-ACPE) kurulmuştur (Cebeci, 2010).

Dinî ve manevi danışmanlık alanının gelişmesinde etkili olan diğer psikologlar ise teolojik bir eğitim almış Rogers ve May'dir. Rogers tarafından geliştirilen birey merkezli yaklaşım metotları, 1950 ve 1960'lı yıllar boyunca yüksek ilgi görmeye devam etmiş ve bu ilgi pastoral danışmanlık alanına da yansımıştır (Gerkin, 1997). Psikanalitik ve birey merkezli yaklaşımlar pastoral danışmanlığın olgunlaşmış bir disiplin olmasında büyük bir etkiye sahiptir. 1980'li yıllardan itibaren hızla gelişen manevi danışmanlık alanı bütüncül, sistematik, gelişimsel, çok kültürlü ve çok boyutlu bir disiplin olma yolunda ilerlemektedir. 1963 yılında kurulan Amerika Dinsel Danışmanlar Birliği (AAPC) dinsel danışmanlık için standartlar koyan mesleki bir topluluktur. AAPC, 1500'den fazla Pastoral Danışman için mesleki uygulama standartlarını temsil eder ve bu standartları belirler. Yakın zaman çalışmalarına bakıldığında 1979 yılında İskoçya'da; 1983 yılında San Francisco'da; 1987 yılında Avustralya'da; 1991 yılında Hollanda'da; 1995 yılında Toronto'da; 1999 yılında Gana'da yapılan uluslararası manevi danışmanlık temalı akademik toplantılar, bu alanda çalışan akademisyenleri bir araya getirmekte ve alana yön vermektedir. Günümüzde, pastoral psikoloji ve danışmanlık ile ilgili akademik yayınlar arasında 'Journal of Pastoral Care & Counseling', 'Pastoral Care in Education', 'Pastoral Psychology' vb. dergiler yer almaktadır (Acar,

2018).

Ülkemizde manevi danışmanlık ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının son yıllarda arttığı gözlenmektedir. Belen (2014), manevi danışmanlık çalışmasında manevi danışma sürecinde bibliyoterapi tekniğinin etkililiğini incelemiş ve bu tekniğin dinî başa çıkma, Allah tasavvuru ve stres üzerindeki etkilerini deneysel olarak araştırmıştır. Söylev (2014), manevi danışma ve rehberlik hizmetlerinin Türkiye’deki alanları, imkânları ve yöntemlerine yönelik kuramsal temelleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı’ndaki uygulamalarını din psikolojisi açısından incelemiştir. Şirin (2013), bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş bir dinî danışmanlık modeli önerdiği çalışmasında, bu modelin üniversite öğrencilerinin kaygı durumlarını azalttığını bulgulamıştır. Koç (2016), tarafından yapılan ve 6 vaka çalışmasından oluşan “Manevi-Psikolojik Danışmanlık” isimli eser Edinburgh’taki Türk göçmenlerin psikolojik problemlerinin dinî ve manevi yöntemlerle, bibliyoterapiyle baş etmesiyle ilgili deneysel bir çalışmadır. Şahin (2017) “Manevi Bakım ve Danışmanlık” adlı eserinde Almanya’daki manevi danışmanlık alanındaki teorik ve uygulamalı çalışmaları incelemiştir. Acar (2018) psikolojik danışma sürecinde bireyin dinî kaynaklarından beslenmesinin etkililiğini üniversite öğrencileri üzerinde deneysel yöntemlerle göstermeye çalışmıştır.

Ülkemizde manevi danışmanlık alanı açısından önemli çalışmalardan biri de 24 Mayıs 2012 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilen ‘I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı’dır. Çalıştayda manevi bakım uzmanının görev tanımı, çalışma alanları, manevi bakım uzmanı yetiştirme programının belirlenmesi ve manevi bakım uzmanlarının karşılaşabileceği sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır. Yine bir diğer önemli çalışma ise ‘Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongreleri’dir. Birincisi Nisan 2016 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen kongrenin ikincisi Kasım 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ülkemizden ve yurt dışından onlarca tebliğin sunulduğu ve dinî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kullanıldığı ve kullanılabileceği alanlar gündeme alınarak tartışılmıştır. Kasım 2016’da yapılan kongrenin bildirileri Ayten, Koç ve Tınaz (2016a; 2016b) tarafından kitaplaştırılmıştır.

b.a. Psikolojik Danışmada Din ve Maneviyatın Kullanımı

Psikoloji her ne kadar ruh bilim diye çevrilse de ruh bilim kavramının psikolojinin bugünkü konusunu anlatmadığı genel olarak kabul edilmektedir (Baymur, 1990). Psikoloji, felsefe gibi akıl ve ahlâk bilim geleneğinde doğmuş (Vergote, 1999) tabii bilimlerin bir parçasıdır. Bu nedenle psikoloji ve din başlangıçta ayrılmaz bir şekilde birbirine geçmiş

haldeydi. Ruh, maneviyat ve inanç gibi kavramlar felsefe disiplini içinde yer alan ilk dönem psikolojinin çalışma alanlarını oluşturan parçalarıydı. Fakat daha sonra pozitivist düşüncenin ve psikolojinin ortaya çıktığı dönemdeki zamanın ruhunun (zeitgeist) etkisi ile dinî dışlayan bilimlerin kervanına psikoloji de katılmış, bilimsel olma çabası içerisinde kendini din-den uzak tutmaya başlamıştır (Aydın, 2004).

Din psikolojisinin, psikolojinin diğer alanlarına yeni bilgi, veri ve profesyonel aktivite sağlayan güçlü, önder bir araştırma alanı olarak belirginleşmesiyle birlikte din ve psikoloji arasındaki buzların erimeye başladığı söylenebilir (Emmons ve Poloutzion, 2003). Özellikle klinik uygulamalarla din ve psikoloji arasındaki ilişkiyi doğrulayan ve dinin ruhsal-fiziksel sağlığa katkılarını ortaya koyan araştırmaların artması, din ve maneviyatı tekrar psikolojinin inceleme konusu yapmıştır. Din psikolojisi alanında deneysel araştırma sonuçları göstermiştir ki dindarlık, ruh sağlığını etkileyen önemli risk faktörlerini azaltmaktadır. Yine deneysel araştırmalar dinin; bireylerin hem sağlam, dirençli, mutlu, yaratıcı ve fiziksel olarak sağlıklı olmalarına hem de daha pozitif olmalarına katkı sağladığı tespit edilmiştir (Shafranske, 2013).

Din ve maneviyatın ruhsal ve fiziksel sağlık üzerindeki olumlu etkileri onların, psikolojik danışmanın ilişki, süreç ve sonuçlarını etkileyen önemli bir kültür unsuru ve başa çıkma faktörü olarak kabul edilmesini de sağlamıştır (Gladding, 2015: 117). Böylece din ve maneviyat, psikoloji ve psikolojik danışmada çok kültürlülükten sonra beşinci boyut olarak kabul edilmiştir (Kararımak, 2004). Din ve maneviyat beşinci boyut olmadan önce psikoloji dünyasının öncü isimleri arasında gösterilen Jung, Frankl, Maslow, May psikolojik danışmada maneviyatın önemini vurgulamışlardır. Örneğin Jung (2010), yeri geldiğinde hastaya faydalı olacaksa farklı bir inanca sahip olsa bile hastanın din adamına sevk edilebileceğini belirtmiştir. Yine Jung (1933), bireysel gözlemlerine dayanarak dinin insanları rahatsızlıklarından kurtaran bir yol olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir. “Otuz beş yaşını geçen hastalarımın hepsi, problemlerinin çözümünde son çareyi, hayatlarına dinî bir bakış açısı kazandırmakta bulmuşlardır.” (Akt.: Crapps, 2013). Jung (1933)’a göre dinler çoğu zaman birer psikoterapi sistemi gibi işlev görmüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında dinler; ruhsal problemlerin ortadan kalkmasında nihai bir çıkış yolu işlevi görmektedirler (Ayten, 2012).

Günümüzde psikolojik danışmada maneviyatın önemi üzerinde giderek artan bir vurgu kendisini göstermektedir. Danışmaya gelen birçok insan için maneviyat ve din yaşamlarının önemli yönlerini oluşturmaktadır. Young vd., (2000) yaptıkları anket araştırmasına katılanların

üçte ikisinin benzer dinî inanç ve değerlere sahip psikolojik danışmanlara gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Akt.: Gladding, 2015). Gladding (2015: 119), Amerika’da psikolojik danışma sürecinde din ve maneviyata yönelik tutumların değişmesinde etkili olan üç faktör saymaktadır. Buna göre ilk olarak Adsız Alkolikler [Adsız Alkolikler: “Alcoholics Anonymous (AA) olarak bilinen ve iyileşme sürecinde inancın ve maneviyatın rolüne büyük önem veren bu kurum 12 basamaklı bir program uygulamaktadır. Kurumun uyguladığı yöntem Amerika’da çok sık kullanılan bir müdahale şeklidir. Amerika’da birçok insan bu programdan yararlanmaktadır. Bu 12 basamaklı program dinsel bir gelenekte ortaya çıkmıştır ve manevi prensiplere dayalı olarak devam etmektedir. Hastalara Yüce Bir Güç’ün yardımına güvenmeleri gerektiği telkin edilir. Hatta ateist alkoliklerin bile kurumun tedavi yönteminden istifade ettiği ifade edilir.” (Aydın, 2004)], Alkoliklerin Yetişkin Çocukları vb. on iki adımlı programların maneviyat hakkındaki yayınları. İkinci olarak geleneksel psikoterapi ve din arasındaki boşluğu dolduran Scott Peck’in başta Türkçeye “Az Seçilen Yol” olarak çevrilen kitabı, diğer kitap ve yazıları. Üçüncü olarak da karşılaştırmalı mitoloji ve karşılaştırmalı din alanlarında tanınmış Amerikalı mitolojist Joseph John Campbell’ın kitapları ve Bill Moyers ile yaptığı röportajlarından oluşan film serisi olmuştur [Mitoloji uzmanı ve yazar Joseph John Campbell, 1985’te George Lucas’ın Kaliforniya’da bulunan Skywalker Çifliği’nde muhabir ve fikir insanı olan Bill Moyers ile söyleşi için bir araya gelir. Bu söyleşi bir yıl sonrasında New York’taki Amerikan Doğa Tarihi Müzesi’nde uzunca bir söyleşinin başlangıcı olur. Bu söyleşi neticesinde 24 saatlik ham görüntü, Campbell’ın ölümünden hemen sonra, birer saatlik altı bölüm halinde hazırlanarak 1988’de PBS kanalında yayınlanır ve televizyon tarihindeki en popüler serilerden biri olur. Moyers ve PBS ekibi, söyleşinin televizyonda yayınlanmayan, düzenlenmemiş halinin dörtte üçünün içerik bakımından çok zengin olduğunu, bu yüzden koruma altına alınmayı ve kamuoyuna sunulmayı hak ettiğini düşünerek yayından hemen sonra, söyleşinin transkripsiyonun tamamını “The Power of Myth” adıyla yayınlar. Eser Türkçeye “Mitolojinin Gücü” adıyla 2007 yılında Zeynep Yaman çevirisiyle MediaCat yayınlarından çıkar. Bu eser Joseph Campbell’in maneviyat, psikolojik arketipler, kültürel mitler ve benliğin mitolojisi hakkındaki görüşleri üzerine oluşmuş bir eserdir. Kitap, insan deneyimi üzerine bir bilgelik kaynağı olarak nitelendirilir. Felsefesini “Size mutluluk veren şeylerin peşinden gidin.” sözüyle özetleyen Campbell’a göre insanlığın en büyük suçu “yeterince tetikte ve farkında olmamaktan kaynaklanan dikkatsizlik”tir (Yıldırım, 2017; Sümer, 2014)]. Gladding (2015) bu üç büyük çekime Amerika Psikolojik Danışma Birliği’nin

(ACA) bir kolu olan ve kendini psikolojik danışmada maneviyatın yerini keşfetmeye adanmış Psikolojik Danışmada Manevi, Etik ve Dinî Değerler Birliği'ni (Association for Spiritual, Ethical, and Religious Values in Counseling-ASERVIC) de eklemektedir. ASERVIC 1995 yılında "Maneviyat Üzerine Bir Zirve Toplantısı" düzenleyerek psikolojik danışma mesleğini etkileyen manevi ve dinî konular üzerine dokuz yetkinlik alanı oluşturmuştur. Bu yetkinlikler psikolojik danışman eğitimi programları içerisine özümsetilmiştir. Danışmada ilerlemeye destek olmak için danışan değerlerinin kullanımı, maneviyat ve dine bakışta önemli bir merkez olmuştur

Yine son on yılda Amerikan Psikoloji Birliği'nin (APA) sağlıktaki din ve maneviyatı konu alan, tıbbi pratiklere yer veren bir dizi kitap yayınlaması, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nın (DSM) dine ve maneviyata bağlılığın, normal yaşamda hastalığa neden olan faktörlerden korunmada önemli olduğunu kabul etmesi, psikolojik danışmada din ve maneviyatın önemini ortaya koymaktadır (Oman ve Thoresen, 2013). Din ve maneviyatın dâhil edilmediği bir psikolojik danışma süreci danışanın yaşamının önemli bir kısmının ıskalanması anlamına gelmektedir (Young, Wiggins-Frame ve Cashwell, 2007). Bu sebeple psikolog ve psikolojik danışmanlar dinin ve maneviyatın iyi oluşturmaya oynayacağı rolü kabul etmeye başlamışlardır. Danışma sürecinde manevi bakışı dikkate almak, danışanın problem ve engelleri ile yüzleşmelerinde yardımcı olduğu gibi danışanın yaşamı nasıl algıladığını ve yaşamla nasıl etkileşime girdiğini belirlemede de önemli rol oynar. Danışanın manevi dünyasını bilmek, danışan hakkında birçok bilgi verecektir. Danışanın manevi dünyası iyileşme sürecinde de tamamlayıcı bir nitelik taşır (Haque ve Kamil, 2015). Danışanların dinî ve manevi düşünceye sahip olması danışmanın, danışanlarla daha duyarlı ve empatik olmasını sağladığı gibi danışmanlıkta hangi manevi araçların yararlı olacağı konusunda katkılar sağlar.

Danışmanlık sürecinde kullanılacak dinî, manevi müdahaleler ve kaynaklar danışmanın kişisel inancından etkilenmemelidir. Burada daha çok danışanın hayatındaki dinin rolü ve fonksiyonuna dikkat edilmeli, danışanın rızası dâhilinde ve danışmanın yeterlilik alanı içerisinde olmalıdır. Psikolojik danışmaya entegre edilecek dinî ve manevi müdahaleler tedavinin amaçları ve görevleriyle uyum içinde olmalıdır. Dinî ve manevi müdahaleler terapötik iş birliğine uygun bir şekilde yapılandırılmalıdır (Shafranske, 2013). Walker, Gorsuch ve Tan (2004), din ve maneviyatın terapötik sürece entegrasyonu üzerine meta analitik çalışmalarında terapistlerin farklı entegrasyon yöntemleri önerdiklerini belirtmişlerdir.

Önerilen entegrasyon formlarından ilki ‘*Açık Entegrasyon*’dur. Bu entegrasyon formunda danışmanlık sürecinde dinî ve manevi konularla doğrudan ilişkili olan dua, kutsal kitap veya kutsal metinler gibi manevi kaynaklar kullanılır. Burada dinî pratiklere, dinî cemaatlere dayanılır. Manevi değerlendirme, tefekkür, rüya yorumları da açık entegrasyon örnekleridir. İkinci entegrasyon formu ise ‘*Örtük Entegrasyon*’dur. Bu entegrasyon formunda ise dinî ve manevi konular hakkında tartışma başlatmayan, doğrudan ya da sistematik olarak terapide dua, kutsal kitap ya da diğer kutsal metinler gibi manevi materyallerin kullanılmadığı daha kapalı bir yaklaşımdır. Üçüncü entegrasyon formu olan ‘*İçsel Entegrasyon*’ ise danışman kendi kişisel manevi veya dinî deneyimini danışmada kullandığı entegrasyon çeşididir. Bu entegrasyon yöntemlerinin dışında ‘Adsız Alkolikler’ programları gibi manevi bir yaklaşım sunan ve belirli dinî gelenekler içerisinde mevcut manevi inançları, değerleri ve pratikleri birleştiren yaklaşımlar da vardır (Shafranske, 2013). Yine İslami perspektifte geliştirilen Sufi Psikolojisi (Sayar, 2010), Mesnevi Terapi (Tarhan, 2012), Nefs Psikolojisi (Merter, 2014) gibi manevi yönelimli psikolojik yaklaşımların da gelişmeye başladığı görülmektedir (Kasapoğlu, 2017).

Bilişsel-davranışçı terapi ile maneviyatın bütünleştirildiği deneysel çalışmalarda başta depresyon olmak üzere anksiyete, nevroz, şizofreni, stres ve obsesif-kompulsif bozuklukların sağaltımında maneviyatın etkili olduğu görülmüştür. Good (2010) depresyon tanısı almış Hristiyan iki hasta ile yaptığı on iki haftalık psikolojik danışma sürecinde BDT ile maneviyatı bütünleştirmiştir. Manevi müdahale olarak Tanrı’nın sevgisiyle ve bilişsel çarpıtmalarla ilgili İncil’den pasajlar okumuş, meditasyon ve dua etme gibi manevi kaynakları kullanmıştır. Terapi sonucunda depresif belirtilerin önemli düzeyde azaldığı gözlenmiştir (Akt.: Kasapoğlu, 2017).

Şirin (2013) tarafından yapılan deneysel çalışmada BDT modeliyle bütünleştirilen dinî danışmanlık modeli uygulanmıştır. ‘*İhsan Modeli*’ olarak adlandırılan modelde, kaygı veren durumlarla ilgili bilişsel yeniden yapılandırma, farkındalık oluşturma ve işlevsel olmayan düşüncelerin yerine işlevsel düşüncelerin konulmasını sağlamak için tövbe, tefekkür, nefis muhasebesi, Kur’an’dan ilgili ayetlerin okunması, tefekkür etme, dua ve ilgili dinî hikâyeler kullanılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda deney grubundakilerin kaygı düzeylerinin azalmasında önemli etkisinin olduğu saptanmış, işlevsel olmayan düşünceler üzerinde de olumlu etkiler görülmüştür.

Danışmanlık sürecinde danışanın manevi kimliğinin ya da manevi yönünün keşfedilmesi amacıyla nasıl bir yöntem izleneceği ile ilgili Curtis

ve Davis (1999) açık uçlu soruların tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Onlara göre danışman, aşağıdaki gibi açık uçlu sorularla danışanın manevi kimliğini ortaya çıkarılabilecektir: Manevi ve dinî inançlarından bahsedebilir misin? Sence, inançların yaşamın üzerinde nasıl bir role sahip? Senin üzerinde rahatlatıcı etki bıraktığını düşündüğün herhangi bir inancından, dinî ibadetinden bahsedebilir misin? Sende kaygı veya çatışma yarattığını düşündüğün bir inancından söz edebilir misin?

Danışanların bu tür sorulara cevap verme zorunluluğu olmadığından danışanların zor zamanlarında sığındıkları ve güç durumlarda kullandıkları baş etme yöntemleri, danışanla birlikte adım adım keşfedilebilir. Zor zamanlarda sığındıkları bir alanı olmayan, kendilerine ait baş etme yöntemleri olmayan danışanlarla ise sığınma alanları ve baş etme yöntemleri geliştirmelerine katkı sağlayan dinî ve manevi değerlerden yola çıkılarak danışanlara yardımcı olunabilir (Yaman, 2016). Din ve maneviyatın psikolojik danışma sürecinde kullanılması, bazı olası riskler taşımaktadır. Burada manevi uygulamalar, terapistin kişisel inanç yönünden etkilenmemelidir. Danışanın rızası dâhilinde ve terapistin yeterlilik alanı içerisinde, uygun eğitim ve danışmanlığa dayalı olmasına dikkat edilmelidir (Shafranske, 2013: 420). Yine manevi uygulamalarda profesyonel sınırların ihlali, batıl inançlara saplanmak ve kutsalın sıradanlaştırılması gibi riskler taşımaktadır. Terapi hakkında danışana yeterli bilgi vermeyi göz ardı etme, terapi hedefleri yerine dinî hedeflere odaklanma, ilaç veya diğer tıbbi veya psikolojik tedavi gerektiren sorunlarda sadece manevi müdahaleler kullanma dikkat edilmesi gerekli etik tehlikelerdir (Morrison, Stacy, Elaine ve Demmitt, 2009).

b.b. Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Başlıca Müdahaleler

Frankl (2018), logoterapi olarak adlandırdığı terapötik yönteminin psikoterapinin yerine geçmesini istemediği gibi tıbbi psikolojik yardımın da din adamlarının yardımının yerine geçmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre dindar bir danışanın karşısına dinî bakış açısını çıkarmak ve dinî temelli müdahaleleri kullanmak, danışman için terapötik görev değil, dindarlık görevini yapmış olmak olur. Danışmanın buna sadece dindar bir insan olarak hakkı vardır; çünkü inançsız bir danışmanın, dinî, terapisinin iyi kötü bir aracı olarak kullanma hakkı hiçbir zaman yoktur. Bu, dinin önemini azaltmak, dinî ancak sağlığa kavuşmaya, iyileşmeye yarayan bir şeye indirgemek olur. Oysa dinin her ne kadar psikoterapik etkisi olsa da dinin ana motifi psikoterapik değildir. Ona göre dinin ruhsal sağlık ve ruhsal dengeye etkisinin olması, dinin asıl amacının ruhsal iyileşme olduğunu göstermez, dinin asıl amacı ruhsal kurtuluştur.

Frankl'ın aksine Jung (1933) ise dinlerin psikoterapik sistemler ve teknikler olduğunu şu sözleriyle ifade ediyor: “Nedir dinler? Dinler, psikoterapik sistemlerdir. Peki, biz ne yapıyoruz, biz psikoterapistler? Biz, insan zihninin, insan psişesinin ya da insan ruhunun ızdırabını dindirmeye çalışıyoruz. Dinler de aynı sorunla uğraşıyorlar. Bu nedenle Tanrı'nın bizzat kendisi iyileştiricidir, doktordur. O, hastaları iyileştirir, ruhun eğilimleriyle ilgilenir. İşte bu, bizim psikoterapi dediğimiz şeyin ta kendisidir. Dinî psikoterapik bir sistem olarak ifade ettiğimde, kelime oyunu yapmıyorum. Dahası din, bu sistemin en mükemmel olanıdır, zira dinin ardında, büyük bir pratik gerçeklik yatar” (Akt.: Bahadır, 2010: 118).

Klinik psikoloji, psikolojik danışma, psikiyatri ve sosyal hizmet alanlarında çalışan ruh sağlığı uzmanlarının kullandıkları geleneksel klinik başa çıkma stratejileri ve yardım arama davranışlarına alternatif ya da ek olarak kullanabilecekleri dinî başa çıkma stratejilerini bilmeleri, terapötik sürecin etkililiği açısından önemlidir. Sosyal, psikolojik sorunlar yüzünden problem yaşayan bireyler bu problemlerle başa çıkmada dinî stratejiler kullanabilirler. Çeşitli psikolojik sorunlardan kurtulmak ya da muhtemel zorlukları önlemeye yönelik stratejiler geliştirmek için temel kaynak olarak Kur'an ve hadislerle yönelmek Müslümanların çoğu zaman başvurduğu bir yöntemdir. Bunların yanında imam, müftü ya da din adamları da başvuru kaynakları arasındadır. Ali ve Aboul-Fotouh (2015), vaka senaryoları üzerinden yaptıkları çalışmada İslam kültür ve geleneğinde başa çıkma kategorilerini üç başlık altında toplamışlardır. Buna göre ilk olarak temel İslami pratikleri pekiştirmek olarak sayabileceğimiz iman, dua, tefekkür ve niyazda bulunmak; ikinci olarak doğüstü nedenleri azaltma arasında sayabileceğimiz kara büyü, nazar ve cin çarpması, üçüncü olarak da akil kişi rehberliği olarak görülen toplum kanaat önderleri ve din âlimlerine müracaat etmek.

Richards ve Bergin (2011) manevi danışmanlık sürecinde belirlenen amaçlara ulaşmada katkı sağlayacak dinî müdahale teknikleri arasında dua, tefekkür ve meditasyon, kutsal metinleri okuma, af dileme ve tövbe, ibadet ve ritüel, din kardeşliği ve beraber ibadet etme gibi pek çok teknik saymaktadırlar. Şirin (2014), ihsan modeli olarak adlandırdığı ve bilişsel davranışçı terapi ile bütünleştirdiği dinî danışmanlık çalışmasında tövbe, zikir, tefekkür nefis muhasebesi, imanın bütünleştirilmesi, Kur'an okumaları, dinî tebliğ ve telkinler, olumsuz dinî inanç ve tutumların tartışılması ve dinî bilgi verilmesi, olumlu dinî başa çıkmanın güçlendirilmesi, dinî hikâye anlatma, dua, ibadet ve cemaat çalışmaları gibi teknikler kullanmıştır.

b.c. Manevi Danışmanlığa Duyulan İhtiyaç

Klasik psikolojik danışmanlığın yanı sıra dinî psikolojik danışmanlığın var olmasıyla ilgili şunlar söylenebilir: Psikolojik danışmanların çoğunun seküler bir ortamda yetişmesi ve seküler bir eğitim alması, dindarlığın insanların kişisel gelişimi için bir engel olduğu varsayımını sahiplenmelerine neden olmuştur. Geleneksel, seküler psikoterapinin teorisi ve uygulaması dinsel değerlere karşı açıkça karşıt olmasa da dinsel boyutu çoğunlukla göz ardı etmiştir (Genia, 1999). Dindar danışmanların sorunlarını paylaşabilecekleri kolayca ulaşabilecekleri kendi değerlerine saygı duyduğunu düşündüğü bir seçeneğe sahip olmaları onların psikolojik danışmaya gitme olasılıklarını yükseltir. Kolay ulaşma, güven ve ortak değer paylaşımı danışan için ideal ortamdır (Ok, 2012: 14).

Bazı dindarlar, inançlarıyla ilgili kaygıdan kaynaklanan çeşitli gerekçelerle bir dünyevi terapistte gitmemeyi isteyebileceği gibi, dindarlığı benimsemeyen kişilerin de yine bazı gerekçelerle bir inanç danışmanına başvurmaları söz konusu olabilir. Dindar insanların, dünyevi danışmayı tercih etmemelerinin birtakım inançsal nedenleri olabilir: Böyle bir tedaviye ihtiyaç duymak onlarda, ibadet yaşamındaki ihmalkârlık ve Tanrı'ya inançta azalma anlamına geleceği korkusu yaratabilir. Ayrıca dünyevi danışmanlar tarafından anlaşılama ve dinsel konularla ilgili inançlarından ötürü tenkit edilme korkularına da sahip olabilirler. Ruh sağlığı uzmanları veya dünyevi danışmanlar dinsel ya da ruhsal konularda bilgi eksikliğine sahiptirler. Özellikle ülkemiz için düşünüldüğünde, nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması göz önünde bulundurulduğunda danışmanların dinsel değerleri konusunda bilgi eksikliği kabul edilebilir değildir. Akıl sağlığı uzmanları yaygın bir biçimde, hastaların varoluşsal veya ruhsal problemleriyle ilgilenmede güçlük yaşayabilmektedirler. Bu tür konularda başarılı olmaları için en iyi biçimde donatıldığı varsayılan dinsel danışmanlar, insan problemlerinden kendi alanlarıyla ilgili olanları tedavi etmede daha başarılı olabilirler (Ok, 2008).

Fosket ve Jacobs (1994) dinî danışmanın gerekliliği konusunda şu haklı izahı yapmaktadırlar: “Belirli bir dinî inancı olmayan seküler psikolojik danışmanların genellikle danışanların inançlarına saygı duymalarına rağmen bazen bu saygının dozu kaçmakta ve aşırı saygıdan dolayı onların yanlış varsayımlarına ve hurafe inançlarına meydan okuma konusunda emin olamamaktalar. Bir kısım danışan ise inancın temelde zihinsel bir konu olduğunu ve duygularla ilintisinin çok az olduğunu düşünür. Diğer bazı psikolojik danışmanlar ise bir danışanın inancını sorgulamanın önemli bir inanç sisteminin yıkılmasına ve dolayısıyla danışanın rahatının bozulmasına yol açacağından korkarlar”. Klasik psikolojik danış-

manlığın beyaz orta sınıfa göre şekillenmesi ve Batı geleneklerindeki vakalara göre geliştirilmesinden dolayı psikolojik danışmanlığın yerleştirilmesi gereklidir. Bu manada manevi danışmanlık klasik psikolojik danışmanlığın yerleştirilmesi olarak görülebilir. Klasik psikolojik danışmanlar da gün geçtikçe danışanların maneviyatlarının önemini kabul etmektedirler (Ok, 2012).

b.d. Manevi Danışmanlığın Sorunları

Dinî ve manevi danışmanlığın yukarıda tartışılan türden gerekliliği ve danışmada manevi boyutun dâhil edilmesinin gerekliliğinden başka alanın yeni olmasından ve akredite olmamasından kaynaklanan sorunları vardır. Yine manevi danışmanlık ile klasik danışmanlık arasındaki çizgi de belirgin değildir. Manevi danışmanlık ismi yasal olarak da konmuş bir meslek olma kimliğine henüz sahip değildir. Bu alandaki literatür hem yeterli hacme sahip değildir hem de uygulama açısından eksiktir. Fosket ve Jacobs'un (1994) belirttiği sorun da önemlidir. Bazı din adamları psikolojiyi ağırlıklı, diğerleri dinî ağırlıklı ve diğer bir grup da hem dinî hem de psikolojiyi dengeli biçimde kullanmaktadır. Teolojik ve seküler değerlerin ne oranda kullanılacağı problemi ve bunun sınırı sorunu da dikate değer bir sorun olarak manevi danışmanlık alanında durmaktadır.

S o n u ç

Bilimler alanında hâkim olan pozitivist, materyalist ve rasyonalist anlayış beraberinde dinî ve manevi unsurların inkâr edilmesine ya da görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Şüphesiz psikoloji bilimi de kendisini bu durumdan kurtaramamış ve pozitivist, materyalist bir psikoloji anlayışı bu disipline hâkim olmuştur. Bu durum ruh sağlığında dinî ve manevi unsurların psikoloji çevresinde görmezden gelinmesi sonucunu doğurmuştur. Uzun bir dönem hâkim olan bu anlayış değişerek son yirmi-otuz yıllık bir süreçte dinî ve manevi unsurların ruh sağlığına ve sağlığa katkısıyla ilgili araştırmaların çoğalmasıyla psikiyatri ve psikoloji çevresinde din ve maneviyata olan ilgi artmış, psikoloji ile din ve maneviyatın entegre edilmesi çalışmalarını başlatmıştır.

Psikoloji ve din entegrasyonunun bir sonucu olarak düşünülebilecek olan manevi danışmanlık veya dinî psikolojik danışmanlık, bir dinî irşad faaliyeti ya da tebliğ faaliyeti olmayıp tamamen danışana bağlı danışanın sağaltılmasına, danışanın aktif katılımıyla dinî ve manevi unsurların terapötik sürece dâhil edilmesidir. Psikolojik danışmanlık sürecinde bireyle rapport (dostane ilişki) ilişkisinin kurulmasında psikolojik danışmanlık kuramlarından ve tekniklerinden daha önemlisi danışanın anlaşılması ve

onunla empatik ilişkinin kurulabilmesidir. Şüphesiz danışanın anlaşılmasında ise onun sosyal ve kültürel yapısının bilinmesi ve onun bu bağlamlardan değerlendirilmesiyle gerçekleşir. Psikolojik danışma kuram ve uygulamalarının çoğunun Batılı beyaz orta, erkek sınıf için geliştirilmiş olması farklı kültür ve inançtan bireylere danışmanlığın uygulanması yetersiz kalabilmektedir. Bunun için danışmanlık sürecine kültürel ve dinî unsurların dikkate alınması danışmanlığın başarısı için önemli olmaktadır.

Psikolojik tanılamaların yapılmasında belirlenmiş kriterlerin de çoğunun Batılı kültür çevresinden olması, farklı kültür ve inançlardan gelen bireylere belirlenen standartların uygulanmasında ciddi tanılama problemleri doğurabilmektedir. Batı'da da bağımlı kişilik sorunu kriterlerinin ülkemizde uygulanması durumunda çoğu bireyin bağımlı kişilik problemlerine sahip olduğu durumunu ortaya çıkaracaktır. Manevi danışmanlık psikolojik danışmanlıktan teknik olarak çok ayrı olmadığı gibi bir dindarlaştırma süreci ya da bir irşad, tebliğ faaliyeti değildir. Manevi danışmanlık bir vaaz ya da günah çıkarma, arınma faaliyeti de değildir, danışanın isteğine bağlı olarak danışanın inanç ve ibadetlerinin danışmanlık süreciyle bütünleştirilmesidir. Manevi danışmanlık alanının yeni olması, danışmanlık sınırlarının psikolojik danışmanlıktan net olarak ayrılması, bu alanda yüksek lisans ve lisans alanlarının olmaması ve akredite olmama sorunları bu yardım mesleğinin önünde duran bazı sorunlardır.

Kaynaklar

Acar, M. (2018). *Bireysel psikolojik danışmada dini boyut*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ak, M. & Eşen E. & Özdengül, F. (2014). Mevlâna penceresinden bilişsel terapiler. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 3, 133-141.

Ali, O. & Aboul-Fotouh, F. (2015). Geleneksel ruh sağlığı, başa çıkma stratejileri ve yardım arama davranışı. [içinde] *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı Ruh Sağlığı Müdahaleleri*. (Çev. V. Yorgun). (ss. 33-47). İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Altaş, N. (2000). Dini danışmanlığın teorik temelleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 327-350.

Altaş, N. (2016). Müslüman bir toplumda dini danışmanlık için anlam ve teoloji inşa etmek. [içinde] *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik -I*. Ed. A. Ayten vd., (ss. 102-120). İstanbul: Dem Yayınları.

Altıntaş, E. & Gültekin, M. (2014). *Psikolojik danışma kuramları*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Amer, M. & Jalal, B. (2016). Bireysel psikoterapi/psikolojik danışma: Psikodinamik, bilişsel-davranışçı ve hümanistik-yaşantusal modeller. [içinde] *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı Ruh Sağlığı Müdahaleleri*. (Çev. V. Yorgun). Ed. S. Ahmed & M. Amer. (ss. 87-118). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması elkitabı DSM-V*. (Çev. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

American Association of Pastoral Counselors. (2018). Brief history on pastoral counsel. <http://seureshopper.bisglobal.net/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1158>. E. T.: 30 Ocak 2018

Ansary, N. & Salloum, R. (2016). Toplum temelli önleme ve müdahale. [içinde] *Müslümanlar için psikolojik danışma: kültüre ve dine duyarlı ruh sağlığı müdahaleleri*. Ed. A. Sameera & M. Amer (Çev. V. Yorgun). (ss. 161-180). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Apaydın, H. (2016). *Din psikolojisi terimler sözlüğü*. İstanbul: Bilim Kent Yayınları.

Aydın, A. (2004). Din ve psikoloji ilişkisi üzerine. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 15-26.

Ayten, A. (2012). *Psikoloji ve din; Psikologların din ve tanrı görüşleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Ayten, A. & Koç, M. & Tınaz N. (2016a). *Manevi danışmanlık ve rehberlik- I*. İstanbul: Dem Yayınları.

Ayten, A. & Koç M. & Tınaz, N. (2016b). *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II*. İstanbul: Dem Yayınları.

Bahadır, A. (2010). *Jung ve din*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Baran, Z. (2004). *Başarıyı keşfedin*. İzmir: Bilgivizyon Yayınları.

Baymur, F. (1990). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43-59.

Belen, F. (2014). *Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniği ve uygulaması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cebeci, S. (2010). Bir din öğretimi yaklaşımı olarak dini danışma ve rehberlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 53-69.

Corey, G. (1996). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. California: Brooks/Cole Publishers.

Corey, G. (2015). *Psikolojik danışma, psikoterapi kavram ve uygulamaları* (Çev. T. Ergene). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Cormier, S. & Hackney, H. (2014). *Psikolojik danışma stratejiler ve müdahaleler* (Çev. S. Doğan & B. Yaka) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Crapps, R. (2013). Psikanaliz ve din: Freud, Jung, Fromm ve Erikson'un görüşleri. (Çev. A. Ayten). [içinde] *Din Psikolojisi*. Ed. A. Ayten, , (ss. 57-92). İstanbul: İz Yayıncılık.

Curtis, R. & Davis, K. (1999). Spirituality and multimodal therapy: A practical approach to incorporating spirituality in counseling. *Counseling and Values*, 43(3), 199-210.

Çelimli, Ç. & Güldal, Ş. (2016). Manevi yönelimli danışmanlık ile psikoterapi yöntem ve teknikleri: Doğu ve Batı'dan örnekler. [içinde] *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*. Ed. H. Ekşi & Ç. Kaya. (ss. 99-122). İstanbul: Kaknür Yayınları.

Egan, G. (2011). *Psikolojik danışma becerileri* (Çev. Ö. Yüksel). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Emmons, R. & Poloutzion, R. (2003). The psychology of religion. *Annual Review of Psychology*, 377-402.

Erdur-Baker, Ö. (2007). Psikolojik danışma ve kültürel faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 109-122.

Foskett, J. & Jacobs, M. (1994). Pastoral counselling. [in]. *Handbook of Counselling in Britain*. Eds: W. Dryden et al. London: Routledge.

Frankl, V. (2018). *Psikoterapi ve din: bilinçdışındaki tanrı* (Çev. Z. Taşkın). İstanbul: Say Yayınları.

Fukuyama, M. (1990). Taking a universal approach to multicultural. *Counselor Education and Supervision*, 30(1), 6-17.

Genia, V. (1999). Seküler psikoterapistler ve dindar danışanlar: Mesleki mülâhazalar ve öneriler (Çev. Ü. Ok). *Journal of Islamic Research*, 12(1), 78-83.

Gerkin, C. (1997). *An introduction to pastoral care*. Nashville: Abingdon Press.

Gladding, S. (2015). *Psikolojik danışma kapsamlı bir meslek* (Çev. N. Voltan Acar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Good, J. (2010). *Integration of spirituality and cognitive-behavioral therapy for the treatment of depression (Unpublished Doctoral Dissertation)*. Philadelphia: Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

Göka, E. & Türkçapar, H. & Şirin, H. & Berber, A. & Elverici, M. (1994). Bir vaka: Kültürel fenomenlerin psikiyatrik tanılara etkisi. *Kriz Dergisi*, 2(1), 188-192.

Hackney, H. & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilk ve teknikleri: psikolojik yardım Süreci El Kitabı* (Çev. T. Ergene ve S. Aydemir). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Haque, A. & Kamil, N. (2015). İslam, müslümanlar ve ruh sağlığı. [içinde] *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı Ruh Sağlığı*

Müdabaleleri. Ed. A. Sameera & M. Amer (Çev. V. Yorgun). (ss. 3-31). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Hubble, M. & Duncan, B. & Miller, S. (1999). The heart and soul of change: What works in therapy. *Adolescence*, 34(805).

Jung, C. (1933). *Modern man in search of a soul*. London: K Phul, Trench, Trubner.

Jung, C. (2010). *Psikoloji ve din* (Çev. R. Karabey). İstanbul: Okyanus Yayıncılık.

Kağnıcı, Y. (2013). Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 222-232.

Kara, H. & Sayar, K. & Saygılı, S. (1997). Kültürel psikiyatri açısından depresyon kavramı. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 7(1-4), 42-45.

Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dini Araştırmalar*, 15(40), 5-27.

Kararınmak, Ö. (2004). Tinsellik anlayışının psikolojik danışmadaki rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 45-55.

Kararınmak, Ö. & Aydın, G. (2007). Yapılandırmacı yaklaşım: Çağdaş psikolojik danışma anlayışını ve uygulamalarını biçimlendiren güç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 91-108.

Kasapoğlu, F. (2017). Psikolojik danışma süreci ve maneviyat: Bir bütünleştirme arayışı. *Hikmet Yurdu*, 10(19), 141-157.

Koç, M. (2012). Manevi-(psikolojik) danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 239-276.

Koç, M. (2016). *Manevi-(psikolojik) danışmanlık: Müslüman-Türk diasporası örneği*. Bursa: Emin Yayınları.

Koç, Z. (2003). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımı: Kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(12), 1-17.

Köse, A. (2012). *Freud ve din*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Köse, A. & Ayten, A. (2015). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Köylü, M. (2010). Ruh ve beden sağlığı ile din ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28(28), 5-36.

Liddel, P. (1984). *Handbook of pastoral counseling*. London: Mowbray.

Mahmood, O. & Ahmed, S. (2016). Psikolojik ölçme ve değerlendirme. [içinde] *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı*

Rub Sağlığı Müdahaleleri. Ed. S. Ahmed & M. Amer (Çev. V. Yorgun). (ss. 71-85). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Meadow, M. & Kahoe, R. (1984). *Psychology of religion: Religion in individual lives*. New York: Harper & Row Publisher Inc.

Merter, M. (2014). *Nefs psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Morrison, J. Stacy & M. Elaine, M. & Demmitt, A. (2009). Perceptions of clients and counseling professionals regarding spirituality in counseling. *Counseling and Values*, 53(3), 183-194.

Ok, Ü. (1997). *Dinsel danışmanlığın teorik çatısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankarü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ok, Ü. (2008). İnanç bakım ve danışmanlığı: Bir model geliştirme denemesi. [içinde] *Manevi Sosyal Hizmetler*. Ed. A. Seyyar, (ss. 103-140). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Ok, Ü. (2012). Din psikolojisinin kullanım alanları: Dini danışmanlık ve rehberlik. [içinde] *Din Psikolojisi*. Ed. F. Karaca. (ss. 1-29). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Ok, Ü. (2015). Dinî danışmanlık: tanımı ve tarihi. [içinde] *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. Ed. M. Köylü & N. Altaş, (ss. 35-51). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Oman, D. & Thoresen, C. (2013). Din ve maneviyat sağlığı etkiler mi? [içinde] *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. Ed. R. F. Paloutzian & C. L. Park, (Çev. Ö. Çetin), (ss. 295-341). Ankara: Phoenix.

Özdel, K. (2015). Dünden bugüne bilişsel davranışçı terapiler: Teori ve uygulama. *Türkiye Klinikleri J. Psychiatry-Special Topics*, 8(2), 10-20.

Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141.

Özen, Y. (2010). Tanrı-sen ve ben üçümüzün yolu -pastoral psikoloji ve danışmanlığın gerekliliği üzerine. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 41-57.

Peck, M. (2015). *Az seçilen yol: Sevginin, geleneksel değerlerin ve ruhsal tekâmülün yeni bir psikolojisi* (Çev. S. Ayanbaşı). İstanbul: Akaşa Yayıncılık.

Rahiem, F. ve Hamid, H. (2016). Ruh sağlığı görüşmesi ve kültürel formülasyon. [içinde] *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı Rub Sağlığı Müdahaleleri*. Ed. S. Ahmed ve M. Amer (Çev. V. Yorgun). (ss. 51-70). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Richards, P. & Bergin, A. (2011). *A Spiritual Strategy for Counseling and Psychotherapy*. Washington DC: American Psychological Association.

Sayar, K. (1998). Kültür ve psikopatoloji. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 8(3), 176-179.

- Sayar, K. (2000). *Psikiyatri ve kültür*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sayar, K. (2010). *Sufi psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Schlauch, C. (1985). Defining pastoral psychotherapy. *Journal of Pastoral Care*, 39(3), 223.
- Schwarzer, R. (1988). Worry and emotionality as separate components in test anxiety. *International Review of Applied Psychology*, 33, 205-220.
- Shafranske, E. (2013). Klinik psikoloji ve danışmanlık psikolojisinde din psikolojisi. [çinde] *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. Ed. R. F. Paloutzian & C. L. Park, (Çev. Ş. Turan). (ss. 409-442). İstanbul: Phoenix.
- Söylev, Ö. (2014). *Türkiye'de dini danışmanlık ve rehberlik: Alanları, imkânları ve yöntemleri- (Diyaret işleri başkanlığı örneği)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sue, D. & Arrendondo, P. & McDavis, R. (1992). Multicultural counseling competencies and standards: A call to the profession. *Journal of Counseling Development*, 70(4), 477-484.
- Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Şirin, A. (2004). Psikolojik danışma. [çinde] *Eğitimde Üçüncü Boyut Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ed. C. Karagözoğlu & İ. Kemertaş (ss. 35-50). İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Şirin, T. (2014). *Dini danışma ve rehberlik: ibsan modeli manevi danışmanlık*. İstanbul: Mim Akademi Yayınları.
- Tarhan, N. (2012). *Mesnevi terapi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din inanç ve inançsızlık* (Çev. V. Uysal). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Walker, D. Gorsuch, R. & Tan, S.-Y. (2004). Therapists integration of religion and spirituality. *Counseling and Values*, 49(1), 69-80.
- Yaman, N. (2016). Manevi temelli bütüncül psikolojik danışmanlık. [çinde] *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*. Ed. H. Ekşi & Ç. Kaya (ss. 83-97). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Young, J. Wiggins-Frame, M. & Cashwell, C. (2000). Interdependence in ethnic identity and self: implications for theory and practice. *Journal of Counseling and Development* (85), 420-429.
- Young, J. & Wiggins-Frame, M. & Cashwell, C. (2007). Spirituality and counselor competence: A national survey of american counseling association members. *Journal of Counseling and Development*, 85(1), 47-52.
- Yörüköğlu, A. (2002). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Özgür Yayınları.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 235-241
Issue: 2 • December 2020 • 235-241

Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

- Coşkunsever, A. (2018). *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*.
İstanbul: Dem Yayınları (519 s.)
- Coşkunsever, A. (2018). *Spiritual Counseling and Care in Social Services*.
İstanbul: Dem Publishing (519 p.)
ISBN: 9786054036882.

Sümeyye Nur Kaya

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: smyynr94@gmail.com
Orcid: 0000-0002-9914-6688
Balıkesir / Türkiye

MA Student
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-mail: smyynr94@gmail.com
Orcid: 0000-0002-9914-6688
Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 06 Kasım 2020 • 06 November 2020
Kabul Tarihi • Accepted 18 Kasım 2020 • 18 November 2020

Ö z e t

Bu çalışmada Asude Coşkunsever'in doktora çalışması olan "Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik" eseri incelenmiş ve araştırmacı hakkında biyografik bilgiye yer verilmiştir. Giriş bölümünde kitap incelenirken eserin hangi temel alanda yazıldığı ve o temel alanın hangi alt literal alana karşılık geldiği belirtilmiş ve eserin öne çıkan temel konusu hakkında teorik bilgiye değinilmiştir. Gelişme bölümünde eserdeki başlıklar temel alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise eserin güçlü, zayıf ve geliştirilebilir yönleri ortaya konulmuştur. Yararlanılan kaynakların belirtilmesiyle makale sonlandırılmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Sosyal hizmetler • Kız ergenler
Cinsel istismar • Yetiştirme yurtları • Çocuk destek merkezleri

A b s t r a c t

In this study, Asude Coskunsever's doctoral work "Spiritual care and counseling in social services" was examined and the biographical background of the researcher was included. In the opening chapter, while examining the book, it was stated in which field the work was written and which sub-literal field it corresponded to, and theoretical knowledge about the prominent main subject of the work was mentioned. In the body chapter, an evaluation has been made based on the titles in the work. In the conclusion, the strengths, weaknesses and improvable aspects of the work are presented. The article ended specifying the sources used.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Social services • Girl adolescents
Sexual abuse • Orphanages • Child support centers

1980 Bursa doğumlu olan Asude Coşkunsever, 2002 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ardından aynı üniversitede "Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua" isimli tezi ile yüksek lisansını bitirmiştir. "Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik" isimli tezi ile doktorasını tamamlamıştır. Araştırmacı muhtelif okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nda vaizliğe başlamıştır. Coşkunsever evli ve iki çocuk annesidir.

Din, ergen bireye dünya görüşü benimseme konusunda yardımcı olmakla birlikte ergene inanç, gelenek, dini pratikler ve yaşam tarzı sunmaktadır (Hökelekli, 2002: 18). Bu nedenle gençlerin dini gelişimleri ve kendilik bilinci için manevi danışmanlara ihtiyaçları vardır. Öte yandan sosyal hizmet kurumlarında kalan ergen bireylerin yaşantılarını ve dünyayı anlamlandırmaları, doğru bir perspektife sahip olabilmeleri, psiko-sosyal uyum ve manevi olarak onarılmaları için profesyonel bir yardım almaları gerekir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik; manevi danışmanlar tarafından nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan bireylere yönelik, ruh sağlığı sorunlarında onlara yardımcı olma, destekleme, rehberlik etme, kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırma hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir (Ok, 2008: 115).

Bu eser de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında kaleme alınmış bir doktora çalışması olması nedeniyle akademik niteliği olan bir çalışmadır. Yazar, bu çalışmada günümüzde önemi ve gereksinimi gittikçe artan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir araştırma alanı olan kız yetiştirme yurtları, çocuk destek merkezinde korunma altına alınan ergenleri manevi danışmanlık ve rehberlik açısından incelemeyi ve elde edilen bilgileri alan araştırması ile bilimsel bir temelde tartışmayı amaçlamaktadır (s. 28). Ek olarak söz konusu olan gençleri anlamayı da hedefleyen bu çalışmada, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara rehberlik ederek onların topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılmalarına destek olmak amaçlanmaktadır (s. 29-30). Araştırmada sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlara cevap aranırken ergenlerin sorunları ile başa çıkmada hangi dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları ve yaşadıkları sorunları dini açıdan nasıl yorumladıkları incelenmek istenmiştir. Aynı şekilde bu kurumda kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri, öznel dindarlık algıları ve benlik saygılarının nasıl olduğunun cevabı aranmıştır.

Araştırmacı çalışmasında şu hipotezlere yer vermiştir: (1) Şanlıurfa

ve Bursa'daki sosyal hizmet kurumlarında kalan kız ergenlerin %38,5 ile en çok ailevi sorunlar yaşadıkları, %28,8 oranında enstest ilişkilerin yaşandığını, %17,3 sosyal ilişki sorunları, %9,6 cinsel istismar, %3,8 cinsel kimlik problemleri, %1,9 kendine zarar vermedir. (2) Ergenlerin en çok güvendikleri kişiler, arkadaşları ikincil olarak dindar kimselerdir. (3) Kurumda kalan ergenler kendilerini dindar olarak değerlendirir ve kendilerini din karşıtı olarak görmezler. (4) Kız ergenler %46,2 oranıyla yaşadıkları kötü tecrübeleri dini yüklemelerle açıklamaktadırlar ve bu duruma şükretmektedirler. (5) Ergenlerin dini başa çıkma yöntemlerini özellikle kötü durumlarda kullandıkları tespit edilmiştir.

Kısa bir önsöz ile başlayan kitap iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde problem, amaç, konu, araştırma soruları ve sınırlılıklar tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilirken temel kavramlar ele alınmıştır (s. 25-46).

Eserin birinci bölümü 4 ana başlık altında incelenmiştir. İlk başlık "Sosyal Hizmetler (Yetiştirme Yurdu ve Çomem)" dir (s. 49-109). Bu bölümde sosyal hizmetlerin tarihçesi, yetiştirme yurtları ve tarihçesi, günümüzde sosyal hizmetler ve günümüz sosyal hizmetlerin amacı, sosyal hizmet kurum türleri olan; (a) çocuk yuvaları, (b) yetiştirme yurtları, (c) çocuk evleri sitesi (sevgi evleri), (d) çocuk evleri, (e) çocuk koruma, ilk müdahale ve değerlendirme birimi (ÇOKİM), (f) çocuk destek merkezlerine (ÇODEM) yer verilmiştir. Ardından sosyal hizmet kurumları açısından çocuk istismarı ve ihlali, çocuk istismarının nedenleri ve risk faktörleri, istismar türleri; (a) fiziksel istismar, (i) fiziksel istismar ve risk faktörleri, (ii) fiziksel istismarın sonuçları, (b) duygusal istismar, (i) duygusal istismar ve risk faktörleri, (ii) duygusal istismarın sonuçları, (c) cinsel istismar, (i) cinsel istismar ve risk faktörleri, (ii) cinsel istismarın sonuçları, çocuk istismarı ve koruyucu önlemler hakkında bilgi verilmiştir.

"Ergenlik ve Sosyal Hizmet Kurumlarında Ergen Olmak" (s. 109-142) isimli ikinci başlıkta ise ergenlerin fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal, bilişsel, ahlaki, kişilik gelişimleri ve ergenlik dönemi sorunlarından bahsedilmiştir. Devamında sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve cinsel sorunları değerlendirilmiştir.

Bölümün üçüncü başlığı "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kuramsal Çerçeve" (s. 142-247) dir. Adı geçen bu bölümde psikolojik danışmanın ve rehberliğin tanımı, amacı, yaklaşımları ele alınmıştır. Ardından manevi danışmanlık ve rehberliğin tanımı, amacı, ortaya çıkışı gibi konulardan bahsedilmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlikte Hz. Peygamber, İngiltere ve Türkiye örneklerine yer verilmiştir. Bunun yanında

manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılan tekniklere ve uygulama alanlarına değinilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Birinci bölümün dördüncü ve son başlığı olan “Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ve Psikolojik Teoriler” (s. 247-318) de ise güven ilişkisi oluşturma, sosyal ilişkiler, benlik saygısı, yükleme teorisi, dini başa çıkma gibi konular manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında değerlendirilerek “Teorik Çerçeve” bölümüne son verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü bulgular ve yorumlara ayrılmıştır. Bu bölüm de konu beş başlıkta incelenmiştir. İkinci bölümün ilk başlığı “Metodoloji” dir (s. 321-323). Bu bölümde mülakat tekniğinin araştırmaya yaptığı katkılardan, nitel araştırma yöntemlerinden ve olumlu yönlerinden bahsedilmiştir.

“Evren ve Çalışma Grubu” (s. 323-325) isimli ikinci başlıkta araştırmanın metodolojisi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın evreni çocuk destek merkezlerinde ve kız yetiştirme yurtlarında kalan, duygusal, fiziksel ve cinsel istismara uğramış kız ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Bursa (2013- 2014) ve Şanlıurfa (2011-2012) yetiştirme yurdu ve çocuk destek merkezlerinde kalan 52 kız ergen bireylerdir. Örneklemin %25'i Bursa yetiştirme yurdunda kalan %25'ini Bursa çocuk destek merkezinde kalan, %25'ini Şanlıurfa yetiştirme yurdunda kalan, %25'ini de Şanlıurfa çocuk destek merkezinde kalan kız ergenler oluşturmaktadır. Örneklemin %5,8'i 19-20 yaş grubu, %25'i 13-15 yaş grubu, %69,2'si de 16-18 yaş grubundandır. Kurumda kalma süreleri bakımından incelendiğinde örneklemin %46,2'sinin 1-4 yıl arası, %19,2'sinin 5-8 yıl arası, %17,3'ünün 1 yıldan az, %17,3'ünün ise 9 yıl ve üzeri kaldığı tespit edilmiştir.

Kitabın üçüncü başlığı “Veri Toplama Araçları” dır (s. 325). Adı geçen bu bölümde nitel araştırma desenlerinden yedi sekiz kişilik ön test grubuna yarı yapılandırılmış mülakat uygulandığı belirtilmiştir.

“Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi” (s. 326) isimli dördüncü başlıkta ise içerik analizi yapılırken hangi aşamaların uygulandığına yer verilmiştir.

Bölümün beşinci başlığı “Bulgular” dır (s. 327-455). Bu bölümde ergenlerin sorunları, yakın ilişkileri, öznel dindarlık algıları, benlik saygıları, dini yüklemeleri ve dini başa çıkma ile ilgili bulgular ele alınmıştır. Ergenlerin kaldıkları kurumlar ve şehirler göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın “Sonuç ve Öneriler” (s. 455) başlıklı bölümünde sosyal hizmetler kurumunda kalan ergenlerin ailelerinden daha çok arkadaşlarına güvendiklerinden bahsedilmiştir. Çocuk destek merkezlerinde kalan ergenler ise öğretmenlerine daha çok güvenmektedirler. Ergenler en çok ailevi sorunlar yaşamaktadır. Bunun yanında ergenlerin çoğunluğu kendini değerli bulmaktadır. Hiçbir ergen din karşıtı değildir ve kendini biraz dindar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca çocuk destek merkezlerinde kalan ergenlerin dini başa çıkma yöntemlerine, yetiştirme yurdunda kalanlardan daha çok başvurdukları tespit edilmiştir.

Araştırmada “Kaynaklar” (s. 451-503) başlığıyla yararlanılan dokümanlara yer verilmiştir. Ardından “Ekler” (s. 503-519) başlığıyla çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat soruları, araştırma soruları doğrultusunda tasnif edilen sorular ve kişisel bilgi formlarına yer verilerek kullanılan teknik formlar akademik camiaya sunulmuştur. Ayrıca Şanlıurfa ve Bursa sosyal hizmet kurumlarında kalan ergen bireylerin gözlemlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Araştırma etkinliklerine katılan vaiz adaylarının ilk izlenimlerinden bahsedilerek eser sonlandırılmıştır.

Eserin birinci bölümü teorik, ikinci bölümü ampiriktir. Teori bölümlerinde söylemler çeşitli akademik kaynaklarla desteklenmiştir. Ampirik bölümde ise nitel araştırma yöntemlerinden katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Çeşitli istatistiksel veriler ve resimlerle zenginleştirilmiş eser daha çok akademik dünyaya hitap etmektedir.

Sonuç olarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanına kazandırılan bu kitap hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında şunlar ifade edilebilir:

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Araştırmanın hedefleri gerçekleştirilirken kitabın işleniş planına uyulmuştur. (ii) Coşkunsever, gerekli literatürü iyi bir şekilde taramış, birincil kaynakları tercih etmiştir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserde akademik dil kullanımına ilişkin anlaşılabilirlik sorununun olduğu tespit edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: (i) Eserde imla hataları mevcuttur (s. 456) (ii) Çalışmanın akademik dil bakımından çok güçlü olduğu söylenemez (s. 323) (iii) Kitabın başlığı çalışmanın içeriğini tam olarak yansıtamamaktadır.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Eserdeki yazım hataları tekrar denetlenmelidir. (iii) Eserin akademik dili yükseltilmelidir. (ii) Kitabın başlığı, çalışmanın içeriği ile sınırlandırılmalıdır.

Kaynaklar

Coşkunsever, A. (2018). *Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik (Yetiştirme yurdu ve çocuk destek merkezi örneği)*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kök, M. (2000). Yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin psikolojik belirti düzeylerinin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8), 78-84.

Ok, Ü. (2008). İnanç bakım danışmanlığı ve bir model geliştirme denemesi. [içinde] *Manevi Sosyal Hizmetler- II*. Ed.: A. Seyyar. (ss. 103-140). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 243-254
Issue: 2 • December 2020 • 243-254

Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Ayten, A. ve ark. [ed]. (2019). *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları (374 s.)

Ayten, A. at al. [ed]. (2019). *Spiritual counseling and care in prison services*. İstanbul: Center for Values Education Publishing (374 p.)

ISSN: 978-605-80183-1-0

Kader Cansu Abay

Yüksek Lisans Öğrencisi

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-posta: dipakademi23@gmail.com

Orcid: 0000-0002-3625-9394

Balıkesir / Türkiye

MA Student

Balıkesir University

Institute of Social Sciences

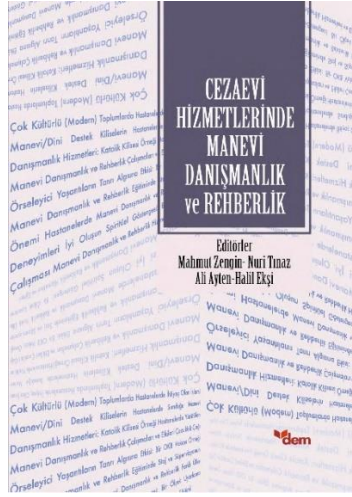
E-posta: dipakademi23@gmail.com

Orcid: 0000-0002-3625-9394

Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 09 Kasım 2020 • 09 November 2020
Kabul Tarihi • Accepted 16 Aralık 2020 • 16 December 2020

Ö z e t

Değerlendirmesi yapılan “Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” isimli bu eser, din psikolojisi bilim dalının uygulamalı bir alt dalı olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılmış bir çalışmadır. Editöryal bir çalışma olan bu eser, 2018 yılında İstanbul’da “Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” temasıyla yapılan II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’nde sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Adı geçen alana ilişkin yerli ve yabancı uzmanların yer aldığı bu eser, Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne önemli katkılar sağlamaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Cezaevi • Mahkûm • Kongre • Bildiri

A b s t r a c t

This book, named "Spiritual Counseling and Care in Penitentiary Services", which has been evaluated, is a study conducted in the field of spiritual counseling and care, which is an applied sub-branch of the psychology of religion. This work, which is an editorial work, consists of the papers presented at the 2nd International Spiritual Counseling and Guidance Congress held in Istanbul in 2018 with the theme “Spiritual Counseling and Care in Penitentiary and Health Services”. It consists of papers presented at the International Spiritual Counseling and Care Congress. This work, which includes local and foreign experts related to the aforementioned field, contributes enormously to the Turkish spiritual counseling and care literature.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Prison • Prisoner • Congress • Paper

Editörlüğünü Prof. Dr. Ali Ayten, Prof. Dr. Halil Ekşi, Doç. Dr. Mahmut Zengin ve Prof. Dr. Nuri Tınaz'ın yaptığı bu eser, 2018 yılında İstanbul'da “*Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*” temasıyla yapılan II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan sözel bildirilerden oluşmaktadır.

Editöryal bir çalışmanın ürünü olarak pdf e-kitap formatı açısından değerlendirilmesi yapılan bu eserin öncelikle ‘içindekiler’ bölümüne bakıldığında, kısa bir sunuş, önsöz ve 3 bölümde incelenen toplam 15 adet bildirden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca kitaptaki her bildirin sonunda ilgili çalışmaya yönelik oluşturulan kaynakçaya da yer verilmiştir.

Editör kurulu tarafından kaleme alınan kitabın *Önsöz*'ünde ise (ss. 7-8) öncelikle manevi danışmanlık ve rehberliğin oluşum sürecini etkileyen motivasyonlara değinilmiştir. Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişiminden ve uygulama alanlarından bahseden editör kurulu, daha sonra tek tek eserde yer alan temel kitap bölümlerini aşağıdaki şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca kitapta yer alan metinlerin bu alanda yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlamasının en büyük arzuları olduğunu belirten editör kurulu, bu kitabın yazılmasına bildiri-leriyle katkıda bulunan akademisyenlere, editör kuruluna, manevi danışmanlık ve rehberlik konusunun akademik ve bilimsel bir zeminde konuşulması ve tartışılmasına olanak sunduğu ve destek verdiği için Değerler Eğitimi Merkezi'ne teşekkür ederek önsözü tamamlamıştır.

Eserin, “*Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Türkiye Deneyimi*” başlıklı birinci bölümünde toplam 7 bildiri bulunmaktadır.

Kitabın birinci bölümünün “*Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma*” (ss. 17-38) başlıklı ilk bildirisi İbrahim Aşlamacı ve Âdem Yılmaz tarafından kaleme alınmıştır. Bu araştırmanın amacı, birinci derecede sorumlu olan cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik aktivitelerinin niteliğinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 6 farklı ilde bulunan cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizleri (n=11) oluşturmuştur. Nitel araştırma modeli kullanılan bu bildiri, görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırma sonucuna göre, cezaevlerindeki din hizmetleri ve manevi rehberliğin kapsamı ve hedef kitlesinin büyük oranda mahkûmlarla sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Cezaevindeki diğer personele ve mahkûm yakınlarına sınırlı bir şekilde hizmet sunulduğunun

vurgulandığı çalışmada, mağdurlara ilişkin ise herhangi bir hizmetin yürütülmediği anlaşılmıştır. Yine adı geçen bu araştırmaya göre, cezaevi vaizlerinin genel olarak cezaevlerindeki din hizmetleri ve manevi rehberlik çalışmalarında alan aktörü olarak psiko-terapötik açıdan etkili olduklarını düşündükleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin görevlerini yaparken cezaevi yönetimi ve diğer kurum personellerinin tutum ve davranışlarından kaynaklı çeşitli sorunlarla karşılaştıkları da bulgulanmıştır. Son olarak, nitel bulgulardan elde edilen sonuçların yer aldığı çalışmada, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmet üretimi şartlarının iyileştirilmesi ve onarılması için bazı öneriler de sunulmuştur.

“*Cezaevi Kültüründe Maneviyat: Sincan F Tipi Cezaevi Örneği*” (ss. 39-56) başlıklı birinci bölümün ikinci bildirisi Merve R. Baygeldi ve arkadaşları tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma, “Sincan F Tipi Cezaevi hükümlü ve tutuklularının alt-kültür deneyimlerinde maneviyatın konumu nedir?” sorusunun alandaki durumunu ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiş bir saha çalışmasıdır. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların yaş ortalamalarının 38 olduğu ve tümünün erkeklerden oluştuğu çalışma (n=13) kapsamında iki ayrı hükümlü ve tutuklu katılımcılarla yarı-yapılandırılmış birebir mülakat tekniği tercih edilirken, ceza ve infaz kurumu idari personeliyle de odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda iki ayrı soru formunun hazırlandığı araştırmanın deseni ise nitel araştırma desenlerinden olgubilimdir. Verilerin analizi kategorik içerik analiziyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, cezaevi hayatlarında maneviyatın anlamının üç grupta farklılık gösterdiğine ilişkin nitel verilere rastlanılmıştır. Hizbullah ve DEAŞ hükümlü ve tutuklularının maneviyat algılarının ‘ibadet, ideoloji ve idealler’ çerçevesinde şekillendiği gözlemlenmiştir. FETÖ grubundan elde edilen nitel verilerin ise maneviyatın araçsallaştırılması kapsamında yorumlanabileceğinin altı çizilmiştir. Elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak çalışmada, birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Şükrü Bilgiç tarafından yazılan kitabın birinci bölümünün “*Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*” (ss. 57-76) başlıklı üçüncü bildirisi teorik bir çalışmadır. Bu araştırmanın amacı, Türk-İslam sentezine dayalı milli ve manevi zenginlikten esinlenerek suçluların profiline göre bireysel çalışmalara ve grup çalışmalarına uygun manevi danışmanlık ve rehberlik programı önermektir. İlk olarak denetimli serbestlik teriminin tanımıyla başlayan çalışmada, daha sonra denetimli serbestlikte uygulanan eğitim, iyileştirme ve rehberlik prog-

ramları üzerinde durulmuştur. Daha sonra araştırmada, suç türlerine göre ihtiyaç ve değerler tespit edilerek 10 oturumluk örnek bir programa yer verilmektedir. Bu programda 8 temel suç grubu oluşturulmuş ve bu grupların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak temel değerler belirlenmiştir.

“Cezaevi Vaizlerinin Meslekî Yeterlilikleri Üzerine Nitel Bir Araştırma” (ss. 77-100) başlıklı birinci bölümün dördüncü bildirisi Zeynep Kaya tarafından yazılmıştır. Nitel bir çalışma olan bu bildirinin amacı, cezaevinde görev yapan vaizlerin mesleki alan bilgisi, mesleki pedagojik formasyon ve manevi danışmanlık ve rehberlik alanlarındaki yeterliklerini incelemektir. Üç bölüm olarak tasarlanan nitel araştırmada, öncelikle teorik olarak cezaevi vaizliğine ilişkin kısa tarihçeye yer veren yazar, ayrıca cezaevi vaizlerinin görevlerine ilişkin sorunları üzerinde durmuştur. Bu teorik bilgilerin ardından araştırmanın uygulama bölümüne geçilmiştir. Metodolojik olarak olgu bilim deseninin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu, 2018 yılının Ağustos-Eylül ayları arasında Ankara ve Kütahya’da cezaevi vaizliği yapmış katılımcılar (n=14) oluşturmaktadır. Verilerin toplanması aşamasında yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılan araştırmanın sonucunda; cezaevi vaizlerinin (i) teoloji uzmanlığına bağlı olarak temel İslâm bilimleri formasyonlarının yeterli olduğu; (ii) en çok İslam hukuku ve İslam teolojisi (kelâm) alanına giren sorularla karşılaştıkları; (iii) farklı inançlar ya da inancın sorgulanması durumunda danışanlara verdikleri cevaplarda kendilerini yeterli gördükleri; (iv) pedagojik formasyon konusunda ise kendilerini yeterli buldukları saptanmıştır. Cezaevi vaizlerinin dini danışmanlık ve rehberlik alan bilgisi yeterlilikleri ölçüldüğünde elde edilen sonuçlar ise (i) araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin hiçbirinin suç ve suçluluk psikolojisi konusunda yeterli alan formasyonuna sahip olmadıkları; (ii) dini danışma ve rehberlik tekniklerinde kendilerini yetersiz gördükleri tespit edilmiştir. Araştırma sonunda ayrıca söz konusu bu yetersizliğe sebep olan faktörler göz önüne alınarak cezaevi vaizlerinin mesleki alan bilgisi, mesleki pedagojik formasyon ve dini danışmanlık ve rehberlik alanlarındaki yeterliklerinin kalitesini arttırmak amacıyla bazı önerilerde bulunulmuştur.

Birinci bölümün *“Türkiye’deki Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlığın İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme”* (ss. 101-134) başlıklı beşinci bildirisi de Harun Işık tarafından yazılmıştır. Bu nicel çalışmada ise dini ve manevi danışmanlık hizmetlerinin ceza infaz kurumlarındaki yeterlilik durumunun ve imkânının tespit edilmesi hedeflenmiştir. Nicel bir metodolojiyle yapılan bu araştırmanın örnekleme ise 103’ü DİB perso-

nelinden, 272'si CİK personelinden ve 495'i de tutuklulardan oluşmaktadır. Anket uygulamasından elde edilen verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; (i) ceza infaz kurumlarında görev yapan DİB personelinin teoloji lisans eğitimleri süresince manevi danışmanlık üzerine son derece sınırlı bir eğitim aldıkları veya hiç almadıkları; (ii) CİK'te görev yapan DİB personelinin niceliksel durumunun, mahkûm sayıları dikkate alındığında hem erkek hem de bayan din görevlisi sayısının yetersiz olduğu saptanmıştır.

Mustafa Koç tarafından yazılan kitabın birinci bölümünün “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1950-2018): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı” (ss. 135-190) başlıklı altıncı bildirisi teorik bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki ‘din psikolojisi’ tabanlı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde izlemesi gereken kurumsal yol haritasında, (i) kurumsal sınırlılıkları tespit edip söz konusu sınırlılıkların aşılabilmesi için çözüm önerileri sunmak ve (ii) Başkanlığın cezaevlerinde görevlendireceği personelin alan uzmanlığı için bir eğitim programı önererek kuruma ve ilgili literatüre akademik bir katkı sağlamaktır. Bu bildirinin sınırlılıkları ise üç temel olgu üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan birincisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kronolojik olarak tarihsel gelişiminin sınırlandırılmasıdır. Araştırmanın ikinci sınırlılığı ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami-dışı din hizmetleri kapsamında verdiği manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alan sınırlılığıyla ilgilidir. Üçüncü sınırlılık da özelde cezaevlerinde verilen bu hizmetin içeriğiyle ilgilidir. Bu bağlamda bildiri, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren Diyanet personelinin alan uzmanlık formasyonu konusunda alakalıdır. Araştırmanın sınırlılıklarının ardından Koç, ‘Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri’ başlığı altında bu alandaki kurumsal hizmetlerin Batı'daki uygulamalarına farklı ülke örnekleri üzerinden değinmiştir. Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesine değinen yazar, din pedagojisi yaklaşımının merkeze alındığı kurumsal gelişim sürecini şematik bir gösterimle 4 aşamada ele almıştır. Ardından konuyla ilgili kurumsal gelişmelere yer veren Koç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerinde görevlendireceği personelin alan uzmanlığı için bir sertifika eğitim programı önerisinde bulunmuştur.

Kasım Karaman'ın “*Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Vak'a Örnekleri*” adlı çalışması da, kitabın bi-

rinci bölümünün yedinci ve son bildirisidir. Adı geçen bu bildiride, yazar cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin mahkûmların ruh sağlığını ne ölçüde etkilediğini saha tecrübeleriyle açıklamayı amaçlamıştır. İlk olarak, Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel sürecine ilişkin bilgiler veren yazar, yürütmekte olduğu cezaevi vaizliği kapsamında gerçekleştirdiği manevi danışmanlık hizmetleri hususunda sahadaki mesleki deneyimlerine dayalı vaka örneklerine (n=10) yer vermiştir. Çalışmadaki bu vaka örneklerine kaynak oluşturan örnek olaylar, ‘aşkın varlıkla bağlanma bilinci uyandırma (zikir), sistematik düşünme deneyimi (tefekkür), dua ve niyaz, hikâye anlatma-hikâyeleme, kitap okuma (biblioterapi), kendini denetleme (nefis muhasebesi)’ gibi manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde kullanılabilir tekniklerle zenginleştirilerek değerlendirilmiştir.

Kitabın, “*Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Ülke Deneyimleri*” başlıklı ikinci bölümünde, toplam 3 bildiri yer almaktadır.

“*Mahkûmların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Hollanda Exodus Örneği*” (ss. 211-226) adlı ikinci bölümün birinci bildirisi, Ömer Faruk Akyüz tarafından yazılmıştır. Teorik bir çalışma olan bu çalışmada ilk olarak Hollanda cezaevlerinde mahkûmlara yönelik yürütülen rehabilitasyon çalışmalarının genel olarak neler olduğuna bakılmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bu çalışmalar içerisinde ne gibi roller oynadığı veya oynayabileceği konusunun yer aldığı çalışmada, topluma yeniden kazandırma odaklı mahkûmiyet süreci çerçevesinde yürütülen çalışmalardan biri olan mahkûmlara ve onların mağdurlarının maneviyatına da katkısı olabilecek bir çalışma hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, ayrıca manevi danışmanlık ve rehberliğin bu süreçte nasıl ve ne kadar aktif rol oynadığı veya oynayabileceği konusuna da genel hatlarıyla değinmiştir. Bunun yanında bildiride, profesyonel ve gönüllü çalışanıyla mahkûmların topluma kazandırılmasında başarılı bir rol oynayan Exodus (Çıkış) isimli bir organizasyonunun genel yapısı, mahkûmlara nasıl yaklaştığı ve onlara ne tür hizmetler sunduğu, onların ihtiyaçlarına ve maneviyatına nasıl katkılarda bulunduğu konusunda gerçek başarı hikâyelerinden de örneklere yer verilmiştir.

İlir Rruqa tarafından yazılan “*Arnavutluk Cezaevlerinde İslâm ve Hıristiyan Din Hizmetleri*” (ss. 227-240) başlıklı ikinci bölümün ikinci bildirisi teorik bir çalışmadır. İlk olarak hizmet veren Hıristiyan ve Müslüman din görevlileri hakkında bilgiler veren bu çalışmada, tutuklu ve

hükümlülerin bulunduğu cezaevlerindeki hizmetlere de yer verilmiştir. Bunun yanında dini hizmetlerin yürütülme sürecinde karşılaşılan problemler ele alınarak ileriye yönelik çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Müslüman din görevlileri ile Ortodoks ve Katolik Hıristiyan din görevlileri şeklinde ikili sınıflandırma yapan yazar, cezaevlerinde faaliyet gösteren din görevlilerinin eğitim durumu hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yönelik manevi destek hizmetleri kapsamında (i) dini dersler ve içeriklerine; (ii) cezaevlerinde dini yaşantıya ilişkin karşılaşılan bazı problemlere ve (iii) cezaevlerinde uygulanan dini ritüellere değinilmiştir. Araştırma sonucunda ise (i) Arnavutluk cezaevlerinde verilen manevi destek hizmetlerinin cezaevlerine göre değişkenlik gösterdiği; (ii) verilen kurumsal din hizmetlerinin sürelerinin yetersiz olduğu ve (iii) İslam ve Hıristiyan Komitelerin kendi aralarındaki örnekliğinin cezaevlerinde bulunan Müslüman ve Hıristiyan hükümlülerin birbirlerine karşı sevgi ve saygı göstermeleri açısından önemli katkılar sağladığı saptanmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuçlar ışığında bildiride, adı geçen kurumsal hizmetlere yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Kitabın ikinci bölümünün “*Almanya’daki Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Uygulamaları: DİTİB Örneği*” (ss. 241-258) başlıklı Seat Uzeirovski tarafından yazılan üçüncü ve son bildirisi, Almanya cezaevlerindeki İslami manevi rehberlik hizmetlerini ve uygulamalarını tanıtmak amacıyla yazılmıştır. Öncelikle söz konusu bu hizmetlerin içeriği hakkında bilgiler verilen bildiride, daha sonra hapisханelerde görevlendirilenlerin hizmet kapsamı ele alınmıştır. Çalışmada sonuç olarak (i) Müslümanları temsil eden dini kurumların Almanya’daki cezaevlerinde İslami yaklaşımı benimseyen manevi rehberlik hizmetlerinin verilmesinin önemsendiği; (ii) hizmetin hangi kurumlarda, kimler tarafından ve ne kadarlık süreçte verileceği konularının eyaletler tarafından belirlendiği; (iii) cezaevi manevi rehberliğinin sadece dini ihtiyaçlara, sorulara ve ibadetlere hizmet etmek amacıyla yapıldığı; İslami cezaevi manevi rehberliğinin radikalleşmeye karşı koruma çalışmalarına ve hizmetlerine ilişkilendirilmediğinin altı çizilmiştir.

Eserin “*Cezaevlerinde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları ve Etkileri*” başlıklı üçüncü bölümünde ise toplam 5 bildiri bulunmaktadır.

“*Hükümlü ve Tutukluların Rehabilitasyon ve Resosyalizasyonunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri ve Rolü*” (ss. 259-286) başlıklı üçüncü bölümün ilk bildirisi, Cevdet Tekin ve Mehmet Şanver

tarafından yazılmıştır. Bu araştırmanın amacı, tutuklulara uygulanan rehabilitasyon ve resosyalizasyon faaliyetleri kapsamında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerinin ortaya konulması ve söz konusu hizmetlerin diğer hizmetler arasındaki yerinin ve öneminin belirlenmesidir. Bu amaçla suç ve ceza kavramları üzerinde durulan çalışmanın birinci bölümünde, cezalandırma yaklaşımlarına değinilmiştir. Daha sonra cezaevlerindeki rehabilitasyon ve resosyalizasyon kavramlarının tanım, tarihçe ve programlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise maneviyat ve din kavramları, geniş bir şekilde ele alınmış ve adı geçen kavramların teolojik çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca hükümlü/tutukluların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda manevi danışmanlık ve rehberliğin yerinin ve rolünün belirlenmeye çalışıldığı bildiride, başarılı bir manevi danışmanlık ve rehberlik için uyulması gereken ilke ve yöntemler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise konuya ilişkin değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümün “*Kadın Hükümlülerde Manevi Yönelim, Dua ve Umut İlişkisi: Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu Örneği*” (ss. 287-310) başlıklı ikinci bildirisi, Sema Yılmaz tarafından yazılmıştır. Bu çalışmada kadın hükümlülerin eğitim ve rehabilitasyonu ile topluma yeniden kazandırılması için ihtiyaç duyulan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Uygulaması 2018 yılının Ağustos ayında yapılan bu araştırmanın örneklemini ise Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu’ndaki kadın hükümlülerden (n=120) oluşturmaktadır. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Manevi Yönelim Ölçeği, Dua Ölçeği ve Bütünleyici Umut Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu’ndaki kadın hükümlülerin manevi yönelim, dua ve umut düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğunu ifade eden yazar, demografik değişkenlerin kadın hükümlülerin manevi yönelim, dua ve umut düzeylerini pozitif ya da negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

M. Naci Kula tarafından yazılan “*Ah Etmek ya da Af Etmek: Manevi Danışmanlık Açısından Hapishane Olgusuna Hz. Yusuf Örneği ile Bakmak*” (ss. 312-330) başlıklı üçüncü bölümün üçüncü bildirisi teorik bir çalışmadır. Bu bildirinin amacı, Hz. Yusuf’un hayatında yer alan hapis hayatı ve oradaki tutum ve davranışlarından manevi danışmanlık açısından nasıl yararlanılabileceği konusunu incelemek ve değerlendirmektir. Bildirinin başında Kur’an-ı Kerim’deki Yusuf kıssası ışığında Hz. Yusuf’un hayatına kısaca değinen yazar, Hz. Yusuf’u zindana götüren süreç ve zindandaki durumu hakkında da bilgiler vermiştir. Ardından cezaevi olgusunun ele alındığı bildiride, Hz. Yusuf’un örneğinin

manevi danışmanlık açısından cezaevi olgusuna katkısı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Hz. Yusuf örneğinden yola çıkarak sınanma ve affedicilik konularına yer verilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise Hz. Yusuf'un zindan deneyimi bağlamında cezaevindeki mahkûmlara onun kişilik özelliği olan affedicilik yönünün örnek oluşturabileceği vurgulanmıştır.

“*Suçta Karışan Kimselere Yönelik Manevî Danışmanlık ve Rehberlik: Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma*” (ss. 331-358) başlıklı üçüncü bölümün dördüncü bildirisi Aynil Sunay tarafından kaleme alınmıştır. Nitel bir araştırma olan bu bildiri de, ilk olarak göçün kültür, din, dil, suç ve manevi danışmanlıkla ilişkisi üzerine bir kuramsal çerçeve çizilmiştir. Daha sonrasında araştırmaya katılan erkek deneklerden (n=8) edinilen bilgiler ışığında suç işlemiş Suriyeli göçmenlerin göç süreci ve sonrasında yaşadıkları, onları suç işlemeye yönelten faktörler ve dinin bireylerin yaşamları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çok kültürlü ortamda yürütülecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yeterlilik ve gerekliliği üzerine beklentileri karşılayan ideal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Yapılan nitel değerlendirmelerde; suça karışmış Suriyeli göçmenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin gerekli olduğu; manevi rehberliğin etkin bir biçimde yürütülmesi adına öncelikle göçmen bireylerin psikolojik durumlarının farkındalığının sağlanması ile göç sürecinin sancılı ve travmatik boyutlarının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bildiri de ayrıca nitel görüşmeler çerçevesinde genel değerlendirmelere bağlı olarak bazı çözüm önerileri verilmiştir.

Üçüncü bölümünün “*Hükümlülerin Duygu Durumlarına Manevî Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi Üzerine Bir Grup Çalışması*” (ss. 359-374) adlı beşinci bildirisi, aynı zamanda kitabın son çalışmasıdır. Mustafa Ulu ve Abdulnafi Tekeş tarafından kaleme alınan bu bildiri de, manevi danışmanlık hizmeti alan mahkûmların manevi danışmanlık hizmeti almayanlara göre anksiyete, umutsuzluk ve depresyon düzeylerinin daha düşük olacağı varsayımından hareket edilmiştir. Karma desen metodolojisinin kullanıldığı bu çalışmada, belirlenen bir eğitim programının cezaevinde tutuklu bulunan mahkûmların duygu durum bozukluklarına manevi destek hizmetlerinin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın nitel boyutunda, terör suçluları dışarıda tutularak gönüllü hükümlülerle manevi yönelimli tematik bireysel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda ise ön-test ve son-test tekniği kullanılarak Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Beck Depresyon Ölçeği uygulanmıştır. Uyu-

lamanın 2018 yılında Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan erkek hükümlüler (n=31) üzerinde gerçekleştirildiği çalışmanın ölçme araçlarından elde edilen nicel veriler, SPSS 25 istatistik analiz programında sayısal değerlere dönüştürülmüş ve gerekli analizler bu programın ilgili modülleri kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, mahkumların kaygı ve depresyon düzeylerindeki ön-test ve son-test sonuçlarına bakıldığında, manevi danışmanlık oturumları sonunda kaygı ve depresyon düzeylerinde anlamlı bir düşüş olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak bu eser hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

(a) *Güçlü yönleri:* Bu eser (i) cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını içeren bildirilerin II. MDRK'da sunulması bir araya getirilmiş olması, (ii) alana ilişkin yerli ve yabancı araştırmacıların ilgili literatür birikimlerini kullanarak Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne önemli katkılar sağlaması bakımından önemli bir çalışmadır. (iv) Aynı zamanda eser, Türk manevi danışmanlık ve rehberliğin güncel durum analizini yapabilme olanağı tanıyarak alandaki eksikliklerin giderilmesi noktasında bu alanda çalışan araştırmacılara kılavuzluk etmektedir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserin içinde yer alan bazı bildirilerin editöryal süreçte kitap formatına uyarlanmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin; eserin birinci bölümünde yer alan altıncı (ss. 135-190) ve yedinci bildiride (ss. 191-207) “makale” ifadesi bulunmaktadır. (ii) Eserde yer alan nicel ve nitel uygulamaya dayalı bildirilerin metodolojik betimlemelerinde ve yöntemsel içerik akışlarında da eksiklikler ve yoksunluklar olduğu görülmüştür. Bu da okuyucunun çalışmayı bütüncül biçimde anlamasını zorlaştırmaktadır. Örneğin bazı ampirik çalışmalarda ‘örneklem’ ve ‘çalışma grubu’ kavramları birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (ss. 77-100). (iii) Hemen her bildiride manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili alanı betimleyen teknik bir kavram olarak aynı anlamı ifade eden ‘manevi bakım, manevi destek, manevi danışmanlık, dini destek, dini danışmanlık’, alan aktörünü tanımlayan teknik kavramlar olarak ise ‘manevi destek personeli, manevi danışman, dini danışman’ gibi farklı kavramlar tercih edilmiştir. Eserin bu zayıf yönü bilinmesine rağmen bu kitap tanıtımında, eserde yer alan bildirilerin özgünlüğünün bozulmaması açısından yazarların ifade ettiği kavramların olduğu gibi aktarımı tercih edilmiştir. Fakat bu durum kavramsal bir karışıklık meydana getirebildiği için eserin genel bütünlüğüne terminolojik bağlamda zarar vermektedir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Eser, e-kitap olarak pdf formatında okuyucuyla buluşmuştur (2019). Dolayısıyla zaman kaybetmeden e-kitap formatındaki bu eser basılı olarak yayımlanabilir. (ii) Eserin zayıf yönlerinde belirtilen akademik dilin yanı sıra metodoloji ve teknik kavramsal bütünlüğe ilişkin eksikliklerinin giderilmesi için bildirilerin editör kurul yönetiminde yazarlar tarafından tekrar gözden geçirilerek gerekli düzeltmelerin yapılmasının ardından çalışma basılı kitap formatına getirilebilir.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yazar Bilgileri | Author Information

Abdullah Dağcı (Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Gelincik Mh. Stad Yolu Cd. No:48/7. Merkez/Sinop ■ *Elektronik Posta / E-mail:* adagci@ankara.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1540-1256 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Din psikolojisi, (b) Manevi bakım, (c) Maneviyat, (d) Yaşlılık, (e) Algı, f) Psikososyal uyum, (g) Metafor, (h) Sosyal psikoloji, (i) Mesleki tükenmişlik, (j) Dua, (k) Dindarlık, (l) Umud.

İsa Ceylan (Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* TRT Genel Müdürlüğü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* TRT Genel Müdürlüğü, ORAN-Çankaya, Ankara ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ceylanisa@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-6163-5689 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Din psikolojisi, (b) Dindarlık, (c) Değerler eğitimi, (d) Madde bağımlılığı, (e) Manevi Bakım, (f) Manevi değişim, (g) Dezavantajlı gruplar, (h) Psikososyal uyum, (i) Sosyal hizmet, (j) Din ve medya, (k) Pozitif psikoloji.

Kader Cansu Abay (Yüksek Lisans Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çağış Kampüsü. Altıeylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* dipakadem23@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-3625-9394 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (b) Din ve ruh sağlığı, (c) Dinsel gelişim psikolojisi, (d) Türk din psikolojisi literatürü ve tarihi.

Muharrem Aka (Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Bitlis Rehberlik ve Araştırma Merkezi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Rehberlik ve Araştırma Merkezi Hüsrevpaşa Mah. 1201 Sok. No: 1 ■ *Elektronik Posta / E-mail:* muharremaka@hotmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-3195-8946 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik (b) Psikolojik danışmanlık ve rehberlik (c) Din ve ruh sağlığı, (d) Özel eğitim gereksinimli bireyler, (e) Özel eğitim gereksinimli öğrenci ailelerine danışmanlık, (f) Kaygı.

Mustafa Koç (Doç. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. NEF Yerleşkesi. Altteylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* mustafakoc@balikesir.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1299-7963 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Gelişim ve din psikolojisi eksenli çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık psikolojisi, (b) Dinsel yönelimler ve dindarlık ti-polojileri, (c) Dinsel ritüellerin psikolojisi, (d) Din ve ruh sağlığı ilişkisi, (e) Müslüman-Türk diasporasının ruh sağlığı, (f) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (g) Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, (h) Din ve benlik ilişkisi, (i) Dinsel kavram gelişimi, (j) Din psikolojisi tarihi ve literatürü, (k) Manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi ve literatürü.

M. Naci Kula (Doç. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Fethiye Mah. Kırılantç Sok. Nilüfer/Bursa ■ *Elektronik Posta / E-mail:* nkula@yahoo.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1763-9620 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevî danışmanlık ve rehberlik, (b) Dezavantajlı gruplar, (c) İslam psikolojisi.

Sümeyye Nur Kaya (Yüksek Lisans Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çağış Kampüsü. Altteylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* smyynr94@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-9914-6688 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (b) Dezavantajlı gruplar, (c) Din psikolojisi, (d) Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik.

Yusuf Koç (Yüksek Lisans Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Ya-
zışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-
titüsü. Çağış Kampüsü. Altteylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* yu-
suff1416@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-0411-
1149 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) İslam psikolojisi, (b) Manevi danış-
manlık ve rehberlik, (c) Birey merkezli manevi danışmanlık.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yayım ve Yazım İlkeleri Principles of Publishing and Writing

■ **Yayım İlkeleri** | Principles of Publishing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi (TMDRD), yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan bilimsel ve uluslararası hakemli statüsünde akademik bir alan dergisidir.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin yazı dili Türkçe'dir. Ancak yayın kurulu kararıyla İngilizce yazılar da yayımlanabilir.
- Dergide yayımlanan yazıların dil, bilim ve hukuksal açıdan her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasına derginin yayın kurulu karar verir.
- Dergide din ve maneviyat ilişkisi kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik bilim dalının tüm araştırma konularına ilişkin telif, çeviri, sadeleştirme, kitap tanıtımı ve kongre-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayımlanır.
- Dergiye gönderilen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımına karar verilmemiş olmalıdır.
- Dergiye gönderilen yazılar yazara geri gönderilmez.
- Dergiye gönderilen yazılar, intihal programıyla benzerlik oranlarına bakılarak kabul edilir.
- Yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, editörün ön incelemesinden sonra yayın kurulu tarafından belirlenen konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Yazının gönderildiği her iki hakemden olumlu rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanır. İki hakemin olumsuz görüş belirtmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Bir hakem olumlu, diğeri olumsuz görüş belirtmişse alan uzmanı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemden olumsuz rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Ancak olumlu rapor gelmesi durumunda yazının yayımlanması konusundaki son karar, raporların içeriği dikkate alınarak editör görüşüyle yayın kurulu tarafından verilir.

- Yayınlanmasına karar verilen yazıların hakem raporlarında "düzeltmelerden sonra yayımlanabilir" görüşü belirtilmiş ise yazı, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarına geri gönderilir. Düzeltmeler yapıldıktan sonra hakem uyarılarının dikkate alınıp alınmadığı editör ve editör yardımcısı tarafından kontrol edilerek son karar verilir.
- Yayınlanan yazıların bütün yayın hakları Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'ne (TMDRD) ait olup yayıncının izni olmadan tamamı veya bir kısmı basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınmaz.
- Yayım ve yazım ilkelerine uygun yazılmadan dergiye gönderilen yazılar değerlendirilmeye alınmaz.

■ Yazım İlkeleri | Principles of Writing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nde (TMDRD) yayımlanması istenen yazılar, manevi danışmanlık ve rehberliği merkeze alan ve/veya bu bilim dalına katkısı olan diğer bilim dallarıyla ilişkili özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır:
- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının içeriğiyle uyumlu olmalı, yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- Türkçe ve yabancı dildeki özetler yazının problemini, amacını, kapsamını, metodolojisini ve sonuçlarını yansıtmalıdır.
- Makale, akademik bir çalışma türü olan bildiri, yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise bu durum, mutlaka metnin ilk sayfasında belirtilmelidir.
- Makalenin hazırlanmasında bilimsel teknik ve yöntemlere uyulmalıdır. Aynı zamanda çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir sistematik düzen içinde verilmelidir.
- Makale metninin içindeki 'Giriş' ve 'Sonuç' bölümleri dışındaki ana ve alt başlıklandırmalar alfabetik sisteme göre düzenlenmelidir. Örnek yazım: a., a.a., a.b. gibi.
- Yazıda kullanılan kaynaklar, yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her türlü belge, kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda yer verilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- Makalenin sonuç bölümü, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, ana metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- Sayfa yapısı: Kenar boşlukları üstten 2,5 cm, alttan 1,5 cm, iç 2,0 cm, dış 2,0 cm şeklinde ayarlanmalı ve cilt payı 0,4 olmalıdır. Kâğıt boyutu genişlik 16 ve yükseklik 24 seçilmelidir.
- Yazı biçimi: Metin kısmı Garamond yazı tipi, ana metin 12 punto ve başlıklar bold olarak yazılmalıdır. Ana metin kısmı satır aralığı 1,0 ve çok gerekli durumlardaki dipnot yazımı ise metinle aynı yazı tipinde 10 puntoyla yazılmalıdır. Ana metindeki paragraf aralığı → Önce: 6 nk, Sonra: 0 nk şeklinde olmalıdır. Tüm metin hizalama ise iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Paragraf girintisi 1 cm olmalıdır.

- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına, dergiye özgü şablon kullanılarak kalın 14 punto büyük harflerle sayfa ortalanarak Türkçe ve İngilizce yazılmalıdır.
- Yazar bilgileri-i (Makale başında): Dergi şablonu kullanılarak makale başlığından sonra 2 satır aralığı verilerek sayfanın ortasında yazar/ların adları, soyadları, akademik unvanları, çalıştıkları kurum ve orcid numaraları Türkçe ve İngilizce olarak belirtilmelidir. Ayrıca yazarların iletişim bilgileri şablona uygun olarak verilmelidir.

Örnek yazım:

	Özer Çetin
Prof. Dr.	Professor
Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir University
FEF Psikoloji Bölümü	Department of Psychology
E-posta: ozercetin@balikesir.edu.tr	E-mail: ozercetin@balikesir.edu.tr
Orcid: 0000-0003-0406-8765	Orcid: 0000-0003-0406-8765
Balıkesir / Türkiye	Balıkesir / Turkey

- Yazar bilgileri-ii (Makale sonunda): Dergi şablonu kullanılarak makalenin en sonuna 2 satır aralığı verilip yazarın kişisel bilgileri verilmelidir.

Örnek yazım:

Özer Çetin (Prof. Dr.)-

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. Çağış Kampüsü. Altiyülül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ozercetin@balikesir.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-0406-8765 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Kurban psikolojisi, (b) Rüya analizleri, (c) Din ve şiddet, (d) Bilişsel psikoloji.

- Makalenin ikinci sayfasında özet kısmı 11 punto Garamond yazı tipiyle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, en az 300 ve en fazla 325 kelimedenden oluşmalıdır. Özet / Abstract bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, kapsamı, metodolojisi ve sonuçları belirtilmelidir.
- Hem Türkçe hem de İngilizce özet bölümünde en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan “anahtar kelimeler/keywords” yer almalıdır. İlk anahtar kelime mutlaka bilim dalı adı (manevi danışmanlık ve rehberlik) olmalıdır. Daha sonra metin içeriğini tam olarak yansıtan diğer anahtar kelimeler eklenmelidir.
- Makale; tablo, şekil, fotoğraf ve kaynaklar dâhil 30 sayfayı geçmemelidir.
- Makalede yer alan tablo, şekil veya grafiklerdeki yazılar ve/veya sayılar, Garamond yazı tipinde ve 10 punto olmalıdır.
- Makalede yer alan tablo, şekil, grafik veya fotoğraf başlıkları Garamond yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır ve küçük harfle yazılmalıdır (Örnek yazım: Şekil-1:)
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi’nde (TMDRD) yayımlanan yazılarda hem metin hem de kaynakça yazımında APA stili / APA style kullanılır. Bu sebeple metin içi APA atıf sistemine göre yazılmış yazılar kabul edilir.
- APA stiline göre metin içinde atıf gösterme şu şekildedir: Yazar soyadı, yayımı yılı: Sayfa numaraları. (Örnek yazım: Pargament, 2001: 46-49).

- Birincil kaynaklara ulaşamamış ise atıf yapılırken önce asıl kaynak, sonra da alıntılanan ya da aktarılan ikincil kaynak belirtilir: (Örnek: Pargament, 2001: 210'dan akt. Cengil, 2014: 31).
- APA stiline göre kaynakça yazımı şu şekildedir: Yazar soyadı, adı, yayım yılı, eser adı, yayımlanan yer ve yayınevi. (Örnek: Pargament, K. I. (2001). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press).
- Yazıda bir yazarın birden çok eseri kullanılmış ise kaynaklar, kaynakça bölümünde kronolojik sırayla yazılır. Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla çalışması kullanılmış ise eser adlarının alfabetik sırasına göre “2008a”, “2008b” şeklinde sıralanır.
- *Not:* APA Atıf Stili / APA Citation Style'nin kullanımına ilişkin örnekler ve detaylı teknik bilgi için bkz. <https://www.apastyle.org>.

Issue: 2 Year:2020 December
ISSN: 2687-2714

TURKISH JOURNAL FOR THE SPIRITUAL COUNSELLING AND CARE

2

